

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

T.C.

MARA ÜN VERS TES

MARA TIRMALARI ENST TÛSÛ

ORTADO U KT SADI ANAB L M DALI

ALMANYAđNIN

EKONOM POL T KALARINDA ORTADO U

(189061914)

Doktora Tezi

KEZBAN TALAK EYÛBO LU

STANBUL, 2010

Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

T.C.

MARA ÜN VERS TES

ARA TIRMALARI ENST TÜSÜ

ORTADO U KT SADI ANAB L M DALI

ALMANYA NIN

EKONOM POL T KALARINDA ORTADO U

(189061914)

Doktora Tezi

KEZBAN TALAK EYÜBO LU

Dan, man: Prof.Dr. GÜLFETT N ÇEL K

STANBUL, 2010

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

Enstitümüz Ortadoğu İktisatı Anabilim Dalı 301200720060004 no'lu doktora öğrencisi Keziban TALAK EYÜBOĞLU' nun hazırladığı "Almanya'nın Ekonomi Politikalarında Ortadoğu 1890 - 1914" konulu doktora tezi ile ilgili tez savunması ve sözlü sınavı Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin 27. maddesi uyarınca 04.06.2010 Cuma günü, saat 14:00' da yapılmış ve jüri tarafından yapılan değerlendirme sonunda, adayın hazırladığı tez için KABUL ~~RED~~ ~~DÜZELTME~~ kararı OYBİRLİĞİ ~~ONÇOKLUĞU~~ ile alınmıştır. İşbu tutanak üç nüsha halinde Anabilim Dalı Başkanlığına Enstitü Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

Prof. Dr. Gülfetin ÇELİK
Tez Danışmanı

Prof. Dr. Tijençe OKTAR
Üye

Prof. Dr. GÜLDEN ÜLGEN
Üye

Yard. Doç. Dr. İ. Murat BOZKURT
Üye

Yard. Doç. Dr. İsmail GENÇ
Üye

TEZ ONAYI

Marmara Üniversitesi Ortadoğu İktisadi Anabilim Dalı 301200720060004 no'lu doktora öğrencisi Keziban TALAK EYÜBOĞLU'nun hazırladığı "Almanya'nın Ekonomi Politikalarında Ortadoğu 1890 – 1914" konulu DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin 15. maddesi uyarınca 04.06.2010 Cuma günü saat 14:00 da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin *Kabulü.....* ne OYBİRLİĞİ/ OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Gülfetin ÇELİK	<i>Olumlu</i>	<i>[Signature]</i>
Prof. Dr. Tiğınçe OKTAR	<i>Olumlu</i>	<i>Tiğınçe Oktar</i>
Prof. Dr. GÜLDEN ÜLGEN	<i>Olumlu</i>	<i>[Signature]</i>
Yard. Doç. Dr. İ. Murat BOZKURT	<i>Olumlu</i>	<i>[Signature]</i>
Yard. Doç. Dr. Hamdi GENÇ	<i>Olumlu</i>	<i>[Signature]</i>

GENEL B LG LER

sim ve Soyad, : Kezban Talak EYÜBO LU
Anabilim Dal, : Ortado u ktisad,
Dan, man : Prof.Dr. Gülfettin ÇEL K
Tez Türü ve Tarihi : Doktora ó Haziran 2010
Anahtar Kelimeler : Osmanl, Devleti, Alman mparatorlu u,
Orta Do u, Ekonomi

ÖZET

Bu çal, ma da, 1890-1914 y,llar,nda geli en Osmanl,-Alman Devleti ili kisi ele al,nm, ve Almanya'n,Orta Do u ekonomi politikalar, üzerine yo unla m, t,r.

Sanayi toplumlar, aras,na Almanya, 19. yüzy,l,n ilk yar,s,n,n sonlar,na do ru girebildi ve hatta bu grubun önderlerinden biri oldu. Almanya sanayisi için gerekli ham madde tedariki için Uzakdo u'da istedi i ba ar,y, elde edemeyece ini anlay,nca gündemine Orta Do u bölgesini ald,. Almanya'n,Orta Do u'ya ilk aç,lmas, 1888 y,l,nda gerçekleştirilen Ba dat Demiryolu ile olmu tur.

Alman Birli i'nin geç kurulmas, nedeniyle, Almanya di er Avrupal, devletler gibi sömürgeler elde edememi tir. Bu nedenle Almanya ham madde kaynaklar, ve üretti i sanayi ürünlerini satabilece i pazarlar bak,m,ndan oldukça s,n,rl, kalm, t,. Almanya, Osmanl, Devleti topraklar,n, kendi sanayisini kurabilmek için ham madde deposu ve üretti i mallar,n, satabilece i iyi bir pazar olarak görmekteydi. Osmanl, Orta Do usu stratejik öneminin yan, s,ra gerçek bir yeralt, ve yerüstü ham madde potansiyelini topraklar,nda bulunduruyordu.

Osmanl, Devleti'nin ula ,m imkanlar,n,n yetersizli i ve sanayi altyap,s,n,n zayıf olmas,ndan dolayı, bu at,l,m Osmanl, Devleti taraf,ndan oldukça kabul görmü tür. Almanya, Osmanl, Devleti'ndeki yat,r,mlar,n, kendi ham madde ihtiyac,na göre düzenlemi tir.

Almanya'n, k,sa ve uzun vadeli hedefleri bulunmaktayd,. K,sa vadede; tar,m alanlar,n,n ,slah,, maden imtiyaz,, sulama projeleri hedeflenmi tir. Uzun vadede ise ham maddelerin teminini ve ileti imi sa layacak demiryollar,n,n in a edilmesi hedeflenmi tir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Kezban Talak EYÜBO LU
Field	: Economics of Middle East
Supervisor	: Prof. Dr. Gülfettin ÇEL K
Degree Awarded and Date	: Phd 6 June 2010
Keywords	: Ottoman, Middle East, Germany, Economy

ABSTRACT

This study reviews the relationship between the Ottoman and the German State developed in years 1890-1914, and concentrates on Germany's politics on the Middle East economy.

Germany was enlisted among the industrial societies by the end of the first half of the 19th century, and it even became one of the leading societies in this group. Germany put the Middle East region on its agenda, understanding that it would not accomplish its goals in the Far East for the procurement of the raw materials required for its industry. The first opening out of Germany to the Middle East was with the Baghdad Railway, construction of which was completed in 1888.

Since the German Unity was established late, Germany could not obtain colonies like other European countries. For this reason, Germany remained rather restricted both in respect of raw material sources and the markets where it will sell the industrial products manufactured by it. Germany regarded the land of the Ottoman State as a raw material store to establish its own industry on and a good market where it will sell any produced goods. The Ottoman Middle East included a real potential of under- and over-ground raw materials, along with its strategic importance.

Due to insufficiency of transportation and weakness of the industrial substructure of the Ottoman State, this attempt was quite welcome by the Ottoman State. Germany arranged its investments in the Ottoman State according to its own needs of raw materials.

PDF
Complete

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Germany had short- and long-term targets. In the short run, reformation of agricultural fields, mine concessions, and irrigation projects were targeted, whereas in the long run, construction of railways was targeted, which would provide supply of raw materials and communication.

ÖNSÖZ

Bu çal, ma süresince bana konu belirleme, kaynak gösterme, önerileri, destekleri ve metot konular,nda yard,mlar,n, esirgemeyen dan, man hocam Prof.Dr. Gülfettin ÇEL Kœ hep müte ekkir kalaca ,m, belirtmek isterim.

Beni daima destekleyen hocam Yrd.Doç.Dr. Kâmil USLUøya, hep yan,mda olan sevgili dostlar,m Dr. İlyas SÖZENœ ve Dr.Özden ÖZ USLUøya te ekkür ederim.

Çal, ma süresince bana büyük bir ho görü ve sab,r göstererek beni destekleyen sevgilim e im Ali EYÜBO LUœna ve biricik o lum Hikmet Alihan EYÜBO LUœna te ekkür ederim.

Son olarak da hep yan,mda olan annem Nazmiye TALAKœa, babam Hikmet TALAKœa, ablam Zehra TALAKœa ve karde im Nail TALAKœa gönülden te ekkür ederim.

Kezban TALAK EYÜBO LU

Ç İNDEK İLER

Sayfa No.

TABLO İLİSTESİ **X**

G İR **1**

I. BÖLÜM

EKONOMİK BİR AKTÖR OLARAK ALMAN İMPARATORLU ĞU

1. ALMAN İMPARATORLU ĞU	9
1.1. Alman Birli Ğinin Kurulu Ğu (Alman İmparatorlu Ğu)	9
1.2. Bismarck Dönemi Alman İmparatorlu Ğu-Osmanlı Devleti İlişkileri	11
1.3. Bismarck Sonrası, De Ğişen Alman Dış Politikası,	12
2. ALMAN İMPARATORLU ĞUNUN SANAYİLEŞME SÜRECİ	16
2.1. II. Wilhelm Dönemi Osmanlı Devleti -Alman İmparatorlu Ğu İlişkileri	18
2.2. Alman Gümrük Birli Ği (Zollverein)	18
2.3. Alman Sanayiinin Gelişimi	20
2.4. Almanya'nın Ekonomi Politikaları, ve Gelişimi	24
3. ALMANYA'NIN ORTA DO ĞA YÖNELİK EKONOMİK GEREKÇELERİ	26
3.1. Ham Madde Kayna Ğı, Olarak Orta Do Ğu	34
3.2. Üretim-Yatırım Bölgesi Olarak Orta Do Ğu	36
3.3. Pazar Alanı, Olarak Orta Do Ğu	36

II. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİNİN ORTA DO ĞUSU

1. OSMANLI DEVLETİNİN DİNİ YAPISI	40
1.1. Osmanlı Devleti Genel Dinî Yapısı,	40
1.2. Osmanlı, Orta Do Ğusunun Dinî Yapısı,	42
2. OSMANLI DEVLETİNİN SOSYAL YAPISI	44
2.1. Nüfus	45
2.2. Yerleşim	47
3. OSMANLI DEVLETİNİN EKONOMİK YAPISI	51
3.1. Genel Olarak Osmanlı Ekonomisi	51
3.2. Ortado Ğda Yerel- Bölgesel Ekonomiler	62
3.2.1. Suriye	62
3.2.2. Halep	63

3.2.3. Musul.....	63
3.2.4. Ba dat	64
3.2.5. Basra.....	65
3.2.6. Hicaz	66
3.2.7. Yemen	66
3.2.8. Trablusgarp.....	68
3.2.9. Kuveyt	68
4.OSMANLI DEVLET İN N JEOPOL TİK KONUMU	71
5. OSMANLI DEVLET İN N BÖLGEYE LİK N POL TİKALARI.....	77
5.1. Milliyetçilik Akımlar, ve Osmanlı Devleti	77
5.2. Osmanlı Devleti'nde Panislamizm Hareketleri	79

III. BÖLÜM

ALMAN İMPARATORLUĞU VE OSMANLI DEVLETİ ORTADOĞU POLİTİKALARI

1.SANAYİLE EN DEVLETLERİN ORTADOĞU POLİTİKALARI.....	91
1.1. İngiltere	94
1.2. Fransa.....	98
1.3. Rusya.....	100
1.4. Almanya	101
2. OSMANLI-ALMAN DEVLET POLİTİK ÇIKARLARI.....	106
3. OSMANLI-ALMAN DEVLET EKONOMİK ÇIKARLARI.....	110
3.1. Tarım Sektörü.....	111
3.1.1. Osmanlı Devleti Tarım Politikaları.....	112
3.1.2. Osmanlı Devleti Tarım Üretimi.....	115
3.1.3. Osmanlı-Alman Devleti Tarım İlişkileri.....	116
3.1.3.1. Almanya'nın Sulama Projeleri.....	117
3.1.3.1.1. Konya Ovası Sulama Projesi.....	118
3.1.3.1.2. Çukurova Sulama Projesi.....	123
3.2. Sanayi Sektörü.....	127
3.2.1. Osmanlı Devleti Sanayi Politikaları.....	127
3.2.2. Osmanlı Devleti Sanayi Üretimi.....	129
3.2.3. Osmanlı-Alman Devleti Sanayi İlişkileri.....	131
3.3. Madencilik Sektörü.....	133
3.3.1. Osmanlı Devleti Madencilik Politikaları.....	134
3.3.2. Osmanlı Devleti Maden Üretimi.....	136
3.3.3. Osmanlı-Alman Devleti Madencilik İlişkileri.....	138
3.4. Ticaret Sektörü	143
3.4.1. Osmanlı Devleti Ticaret Politikaları,	143
3.4.2. Osmanlı Devleti Ticareti	145
3.4.4. 1892 Antlaşması,	148
3.4.5. Osmanlı-Alman Devleti Ulaşım İlişkileri	158

Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

3.4.5.1. Hicaz Demiryolu	163
3.4.5.2. Ba dat Demiryolu	164
3.5. Osmanl,-Alman Devleti Askeri li kileri.....	175
3.6. Osmanl,-Alman Devleti stikraz li kileri.....	179
SONUÇ	185
EKLER	189
KAYNAKÇA	263

TABLO L STES

	Sayfa No.
Tablo 1 Almanya Nüfusu (1816- 1915)í í í í í í í í	16
Tablo 2 Almanyaada Sanayi Üretimi (1860)í í í í í í í í í í í í	17
Tablo 3 Almanyaada Demiryolu A , (1835-1938) (km)í í í í í í í í ..	22
Tablo 4 Alman Sanayiinin Geli imi (1870-1913)í í í í í í í í í í	23
Tablo 5 Alman Devletiende Çelik Üretimi (ton)í í í í í í í í í í í ...	27
Tablo 6 Alman Devletiende Dökme Demir Üretimi (ton)í í í í í í í í	28
Tablo 7 Osmanl, Devleti D, Ticareti (Ülkeler tibiariyle)í í í í í í í í	28
Tablo 8 Osmanl, Devleti hracat, ve thalat, (1890-1918)í í í í í í í	29
Tablo 9 Osmanl, Devleti Vilayetleriende Say,m, Yap,lm, Tahmini Nüfus (1897)í ...	46
Tablo 10 Osmanl, Devleti Vilayet ve Sancaklar,an, n Y,ll,k Ortalama Geliri..	114
Tablo 11 Osmanl, Devletiende Maden Sektöründe Yabanc, Sermaye (1914)	138
Tablo 12 Almanyaan, n htiyac, Oldu u Madenler ve Alman irket mtiyazlar,í í	140
Tablo 13 Osmanl, Devleti hracat, (1900-1915)í í í í í í ...	145
Tablo 14 Osmanl, Devletiinin thalat, (Ürün Çe idi tibiariyle) (1896-1897) (kuru)í í í	151
Tablo 15 Osmanl, Devletiinin hracat, (Devletler tibiariyle Da ,l,m,) (1896- 1897) (kuru)í .	153
Tablo 16 Almanyaan, n thalat, (1900-1915) (kuru)í í í í í í .	155
Tablo 17 Almanyaan, n hracat, (1900-1915) (kuru)í í í í í í	157
Tablo 18 Osmanl, Devleti Demiryollar,n, n a Tarihleri ve Tesis Maliyeti.	159
Tablo 19 Almanya, ngiltere ve Fransaan, n Osmanl, Devletiindeki DemiryoluA , (kilometre)í í í í í í í í í í í í í í í í í	169
Tablo 20 Alman Mavzer Fi enk Fabrikas,n, n Günlük Fi enk Üretimi (1903).	177
Tablo 21 Osmanl, Devleti D, Borçlar, (1880-1914)í í í í	180

Türk Alman ili kilerinin geçmi i, Birinci Haçl, Seferiøne kadar uzanmas, nedeniyle sekiz yüzy,l geriye gitmektedir. Çok eskiden beri birçok Alman tarihçisinin ilgisi öKüçük Asyaö diye de adland,r,lan Anadolu üzerinde toplanm, t,r. Osmanl,lar,n Orta Avrupaøya kadar uzand,klar, y,llarda, Türk Alman ili kilerinin politik düzeyde ba lad, , da bilinmektedir.

Almanyaø,n Türk ve slam dünyas, ile hemen her dönem bir ili ki içerisinde olmas,n,n sebeplerinin alt,nda hiç ku kusuz Almanlar,n ekonomi politikalar, yatmaktad,r. Bu politikan,n en yo un ya and, , dönem ise 19. yüzy,l,n sonu ile 20. yüzy,l,n ba lar,d,r.

Almanyaø,n ekonomi politikas,n, etkileyen pek çok faktör bu ili kinin seyrini de belirlemi tir. Etkileri bugünlere bile yans,yan, Almanyaø,n Orta Do u politikas, diye de adland,rd, ,m,z süreç büyük Alman birli inin sa lanmas, ile ba lar. Bu birli in sa lanmas, ve getirileri oldukça sanc,l, olmu , bütün bu sanc,lar bu birli in yönünü ilk çevirdi i devlet olan Osmanl,ya da yans,m, t,r.

Bugünkü anlamda ilk Alman devletinin temelini Alman prensliklerinin imzalad, , Alman Gümrük Birli ini kuran anla ma olu turmu tur. Bu geli meyi Bismarck'n önderli inde günümüz Almanyaø,na uzanan yeni Federatif devletin kurulmas, takip etmi tir.

Zamanla güçlenen Alman devleti Avrupa'da eski dengelerin de i mesine neden olmu tur. Nitekim her ne kadar sanayi devrimi ngiltere'de ba lam, sa da makine ve kimya sanayi devrimlerinin önderli ini yapan ülke Almanya olmu tur. Bu durum dünyadaki güç dengesine yeni bir renk katm, t,r. Almanya'n,n sömürge siyasetine yönelmede ve deniz a ,r, ticaret kolonileri olu turmada geç kalmas, ve di er sömürgeci ülkeler gibi yay,lmac, bir tutum benimsemesi güç dengelerini sarsarak yeni bir hesaplama yolu açm, t,r. Böylece, önce I. Dünya Sava , ve yar,m kalan bu sava ,n bitirilmesi anlam,na gelen II. Dünya Sava , bu güç dengesini bir anlamda tekrar yerine oturtmu tur.

1807'de Prusya Kralı, olan I. Wilhelm ülkesinin ekonomik ve askeri baz, sorunlar,n,n çözülmesinde güçlüklerle karşılaş, m, t,r. Bunlar, giderebilmek için de 1862'de başbakanlık, a Bismarck'ı getirmiştir. Başbakanlık, a getirilen Bismarck uzun yıllar hükümeti yönetmiştir. Bismarck, iç politikadaki zayıf durumunu dış politikada sağlamlaştırmak için, başbakanlarla güçlendirmeye çalış, m, , bunun için güçlü bir ordu kurmaya çalış, m, t,r. Hazırladığı, n, tamamladığıktan sonra hedefine doğru yürümeye başlam, , ilk adım olarak Danimarka ile savaş, ardından Avusturya ve Fransa'yı dize getirmiştir.

Bismarck, diplomatik ve askeri alanlarda yaptığı, uzun çalışmalar sonucunda, Almanya'nın birliğini gerçekleştirerek, yeni bir Almanya imparatorluğu kurmuştur. Alman birliğinin kurulması, ve sonrasında meydana gelen gelişmeler, Alman imparatorluğunun tarih sahnesine çıkmasıyla dünya güç merkezlerine bir yenisini daha eklemiştir. Bismarck başbakan olarak 19 yıl boyunca imparatorluğu yönetmiş, ülkede barış ve ittifak politikası sayesinde, Avrupa'nın yeni güçler dengesinde güvenli bir konum sağlamıştır. Bismarck'ın iç politikası, çevresindeki ülkelerin dış politikası ile ters düşmüştür. Bismarck nihayet, 1890 yılında genç imparator II. Wilhelm tarafından görevinden alınarak kendi sisteminin kurbanı olmuştur. II. Wilhelm devleti kendisi yönetmek istemiştir. Hareketlerinden çok konuşulan,yla tehlikeli bir diktatör izlenimi uyandırmıştır. Onun zamanında Almanya'nın "dünya politikası," başlamış; Almanya emperyalist büyük devletlerle rekabet hevesine kapılmıştır.

Bismarck, dış politikada Avusturya-Rusya ittifakından yana olmuş, Osmanlı Devleti'ni dikkate almamıştır. Wilhelm ise Avusturya, İngiltere ittifakından yana olmuştur. Nitekim tahta çıkmasıyla de Osmanlı politikası, değişmeye başlamıştır. II. Wilhelm zamanında Almanya ekonomik yönden en üst noktaya ulaşmıştır. Dünyanın her denizinde dolaşan büyük bir ticaret filosuna sahip olmuş, kendisine yeni pazar ve sömürgeler bulmak için güçlenmeye hızla devam etmiştir. Bu durum Avrupa'da tedirginlikle karşılanmış, ve yeni ittifak arayışlarına neden olmuştur. Uzun bir süreçten sonra üçlü ittifak oluşturulmuş, üçlü ittifak kurulmuştur. İngiltere, Fransa ve Rusya her geçen gün birbirlerine yaklaşıyorlardı. Bu ittifaklarda ve çatışmalarda; Uzakdoğu ve Afrika'da yürütülmekte olan sömürge faaliyetleri önemli rol oynamaktaydı. Çünkü çatışmalar, bazen ülkeleri karşı karşıya bazen de aynı tarafta olmaya zorluyordu.

19. yüzyılın ilk yarısında, İngiltere pek çok ülkeye ekonomik kalkınmanın yolunu gösteriyordu.

Bismarck iktidarının ilk yıllarında, ekonomik kalkınması henüz tamamlayamamış, ham madde ve pazar arayışına girememiş bir Almanya için, Osmanlı toprakları pek cazip görünmemektedir. II. Abdülhamid ise, Almanya'yı, siyasi ve ekonomik çöküntüsünün gelecekteki kurtarıcısı olarak görüyordu. Fakat nedense, Bismarck'ın uyguladığı, Avrupa'daki denge siyaseti nedeniyle Osmanlı-Alman ilişkileri bir türlü başarılamıyordu. 19. yüzyılın sonlarında, bu politika II. Wilhelm tarafından terk edilerek "Dünya Politikası" uygulanmaya başlandı. Almanya'nın gelişen endüstrisine ham madde ve pazar arayışına giren II. Wilhelm, kendisine her türlü imkân sunmaya hazır Osmanlı Devleti fırsatını iyi değerlendirmedi. Osmanlı Devleti bu dönemde Avrupa sermayesi tarafından baskı altında, bir ülkedir. II. Wilhelm, Avrupa'da yürütülen kıyasıya sömürge savaşlarında, nispeten geri kalmış Almanya için uygun toprakların ödün vermesi yani Osmanlı Toprakları olduğunu düşünmüştür. Siyasal yalnızlığına itilmiş, kendisiyle ittifak yapmak için çok istekli Osmanlı ile ilişkilerine girecek Almanya'ya, Osmanlı Devleti ekonomik ve askeri kazançlar sağlamıştır. 1880 yıllarında Alman İmparatorluğu için, II. Abdülhamid'in isteklerini olumlu yanıtlaması, tesadüf değildir. Bismarck tarafından yürütülen Avrupa siyasetini terk ederek, "Dünya Siyaseti" izlemeye başlayan II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti ile ilişkilerini geliştirmesinde pek çok neden etkili olmuştur. Osmanlı topraklarının pazar niteliğinde olması; Anadolu'nun pamuğu, gıda maddelerine ve tahılla olan ihtiyacının karşılayacak kapasitede olması; İmparatorluk topraklarının bakır, krom, kurun ve petrol gibi maden yatakları, Alman endüstrisinin ihtiyaçlarının karşılayacak kapasitede olması gibi.

Almanya'nın Osmanlı Devleti ile ilişkilerini geliştirmesinde, dostluk, toprak bütünlüğüne saygı, karşılıklı iyi ilişkiler tesis etme gibi fikirler elbette ki öncelikli fikirler değildir. Osmanlı toprakları, Almanya'nın gelişen dış siyaset amaçları doğrultusunda kullanıma, ekonomik ve askeri güdümü altına alma gibi fikirler, çok daha ön planda idi. Osmanlı Devleti bu dönemlerde kendi gücünden çok, büyük devletler arasındaki çekişmelerden doğan denge ile korunma durumu kendisine sağladığı avantajlardan yararlanarak varlığını sürdürmeyi bir politika haline getirmişti.

Almanya, Osmanlı, imparatorluğunu ile ilişkilerini artırırken, slamlık, ideolojiye de sempatik görünme çabası, içindeydi. Almanya ile iyi ilişkiler kurabilmek ve onun siyasi ve askeri desteğini alabilmek için Osmanlı, Devleti tarafından Almanya'ya çok sayıda, tavsiyeler verilmiştir. 1880'lerden sonra ülkeye gelen sivil ve askeri uzmanlara çok geniş imkânlar ve yetkiler verildiği gibi, Alman ekonomisini ve sanayiini Osmanlı, ülkesine egemen kılacak her türlü tavsiye de verilmiştir. II. Wilhelm'in İstanbul'a yaptığı, ilk resmi ziyaretin ardından, Alman silah sanayinin devi Krupp'a verilen yüklü siparişler, Bağdat Demiryolu'nun Konya'ya uzatılma imtiyazı, Osmanlı-Alman Ticaret Anlaşması, Osmanlı, ülkesini tüm imkânlarla, ile Alman sanayiinin hizmetine sunmuştur.

18 Ekim 1898'de İstanbul'da başlayan Wilhelm'in Doğu ziyareti bir zafer göstergesine dönüşmüştür. Sultan, Osmanlı, Bağdat kentinde daha önce hiçbir yabancı, ziyaretçiye nasip olmayan gösterişli bir kabul töreni hazırlanmıştır.

1880'lerden itibaren II. Abdülhamid vasıtasıyla Osmanlı, ordusunda görev alan Alman askeri heyetlerinin yeniden yapılanma çalışmaları, sonunda teknolojik gelişme, idari yapılanma; modern askerlik eğitimi adına, pek bir şey kazanılmamıştır. Buna karşılık Alman silah sanayi, Alman endüstrisi, Alman Genelkurmay ve Alman Dış İleri Bakanlığı, bu yakın ilişkiyi kiden alabildiğine kârlılaştırmıştır.

Askeri alandaki gelişmelerin yanı sıra bir de Almanya'nın Doğu Sorunu'na girmesi bu bağlamda Bağdat Demiryolu projesine talip olmasını, ortalama, karşılamıştır. Bu durum, bölgedeki politikalarda önemli değişikliklere yol açmıştır. Almanya yeni yöntemler uygulamaya başlamıştır. Almanya uzmanları, ve silah ticaretiyle Osmanlı, ordusuna, demiryolları ile Öncüya ve dolayısıyla siyasal ve sosyal hayatın her alanına nüfuz edecek döneme girmiştir. Esas olarak Almanlar için yaygın bir demiryolu sisteminin en önemli tarafı, siyasi yönüdür. Almanlar bu düşüncelerini fırsat buldukça dile de getirmektedirler.

1899'da Osmanlı, Devleti, Konya'dan Bağdat'a oradan da, Basra Körfezine kadar bir demiryolu yapılması, ve bunun da Almanlar tarafından yapılması, karar vermiştir. Bunun sonucunda da Osmanlı, Devleti Bağdat demiryolu yapımı hakkında, Almanlar, Anadolu Demiryolu Kumpanyasına vermiştir. Basra'da liman yapmaya

ve Dicle ile Fırat nehirlerini kulanmaya kadar demiryolu projesi Almanya'ya bir tak,m ayr,cal,klar da getirecektir. Almanya, özellikle Ba dat demiryolu yap,m hakk,n, ald,ktan sonra Alman dili ve kùltürünün do uda yay,lmas, için okul, hastane gibi sosyal içerikli kurumlar kuruyor, kendi ülkesinde de Anadolu ve Arabistan incelemeleri için birçok ekip olu turuyordu. Almanya, bu proje ile ngiltere'nin nüfuz alan,na da müdahale etmi bulunuyordu. ngiltere uzun zaman önce bölgeye gelmi ve baz, projeleri zaten yürütmekteydi. ngiltere Hint Okyanusu'nu ve buna ba l, olarak, Akdeniz, K,z,l Deniz ve Basra Körfezi'ni tam kontrolü alt,nda bulundurmak istiyordu. Dönem itibariyle bunu sa lam, da say,l,rd,. Di er taraftan ngiltere, Orta Do uda sa lad, , ç,karlar,n,n korunmas, ve geli tirilmesi için K,br,s - Bo azlar ó Do u Anadolu ó Basra Körfezi dörtgeni içinde bulunan alan, kontrol alt,nda tutup, buradaki etkisini art,rmay, ayn, zamanda bu alana di er büyük devletleri sokmamay, esas alm, ve bunu genel siyasetinin temel kural, yapm, t,r. Almanlar içinse Orta Do u, bir defa gelindi i zaman geri dönülmeyecek hatta u runa ölünecek kadar de erli topraklardan olu maktayd,.

19. yüzy,l,n ikinci yar,s,ndan itibaren Osmanl, Devleti yeni bir ba lant,ya girmi tir. Bu ba lant, ve yak,nl,k Osmanl, denge siyasetinin herhangi bir büyük devlete kar , izledi i türden de ildi. Devlet, art,k ordu ve mülki yönetimde Alman nüfuzuna kap,lar,n, açm, t,.

1877ó1878 Osmanl,-Rus Sava ,, Osmanl, Devleti'nin iç ve d, politikas,n,n 19. yüzy,l sonlar,nda büyük bir de i ikli e u ramas,n,n en önemli nedenidir. II. Abdülhamid 1877ó1878 Osmanl,-Rus sava ,n, bahane ederek me rutiyet yönetimine son verip mutlak monar iye geri dönmü tür. Almanya'n,n, Osmanl, Devleti'nin tek seçene i oldu u görü ünü savunan II. Abdülhamid, Osmanl, ordusunun yeniden yap,land,r,lmas, çal, malar,nda görevlendirmek üzere askeri ve sivil uzmanlar gönderilmesi için Almanlara müracaat ederek geri dönülmez bir yola girmi tir. Sürekli güçlenen ve sanayi devriminin kazan,m,lar,n, sava tekni i ve teknolojisine adapte eden Almanya, bir yandan Avrupa'da etkinlik kazan,yor, di er yandan da bulundu u co rafyada Osmanl, Devleti'nin güçsüzle mesinden endi e duyuyordu.

Alman askeri heyeti Osmanl, ordusunun yeniden yap,lanmas, için çaba sarf ederken dolayl, olarak Alman sava endüstrisine yeni pazar bulmas,na da katkıda bulunuyorlard,. Almanya'da üretilen silahlar bu dönemde Osmanl, ordusuna girerken Prusya askeri e itimi alan Osmanl, subaylar, da silahlar, kullanmay, ö reniyorlard,. Osmanl, hükümeti ac, Balkan Sava , yenilgisinden sonra yeni bir Alman Askeri heyetinin Türkiye'ye gönderilmesi için Alman Hükümetine ba vuruda bulunmu tur. Yeni heyet alt, ay içerisinde istanbul ve çevresindeki birliklerde bir hayli etkili olmu , genel olarak askeri te kilat, teçhizat at, e itimi konular,nda büyük ilerlemeler kaydetmi tir.

Gerçekte ise ülkenin eyaletlerindeki birliklerin durumu içler ac,s,yd,. Ordunun geneli çok ilkel ve kötü artlarda idi ve Osmanl, Devleti bu durumda Birinci Dünya Sava ,na girecekti. Osmanl, Devleti için Birinci Dünya sava , öncesi Avrupa'da meydana gelen siyasi ve askeri geli melerden dolayı, yalnız kalma, sava d, , kalma mücadelesi ba layacakt,r. Sava ,n kesin olarak ç,kaca ,n, anlayan Osmanl, Devleti siyasi ve askeri zayıfl, ,ndan dolayı, ittifak arama içerisine girecektir. Osmanl, Devleti'nin elindeki alternatifler azal,nca ister istemez Almanya'ya yakla ,lm, t,r. 1914 öncesi dengeli bir d, politika olu turmayan Osmanl, Devleti, ç,kacak olan bu sava ta herhangi bir grupta yer almazsa parçalanmas, muhakkak olabilece i endi esiyle Almanya'yla ittifak yapm, t,r. Temelini Orta Do u ve Orta Do u kaynaklı, ekonomi politikalar,n olu turdu u bu ittifak her iki devlet için de bir nevi sonun ba lang,c, olmu tur.

Modern zaman,n ve 19. yüzyıl,n üretti i kavramlardan birisi olan "Orta Do u" kavram,, anlam itibar,yla tam olarak aç,ıkl,k ve kesinlik kazanm, de ildir. Ancak genel olarak kabul gören görüş , Orta Do u co rafyas,n,n dar ve geni olmak üzere iki yönden ele al,nmas, eklindedir. Dar anlam, itibar,yla M,s,r, Türkiye, Suriye, Suudi Arabistan, Yemen, Umman, Birle ik Arap Emirlikleri, Irak, Kuveyt, Katar, Bahreyn, Ürdün, srail, Lübnan ve Filistin'i kapsamaktad,r. Geni anlamda ise yukarıdaki ülkelerin yan, s,ra Tunus, Cezayir, Fas, Libya, ran, Afganistan'ı içerisine alan ve bu co rafyay, ifade etmek için kullan,lan bir terimdir. Bu terim 1890'1914 yıllar, aras,nda Almanya'n,n

ekonomi politikalar,nda önemli bir yer edinmi belki de o dönem Almanya,n,n üzerinde durdu u tek terim olmu tur.

Bu tez çal, mas,nda 1890 ile 1914 y,llar, aras,nda Almanya,n,n Orta Do u merkezli ekonomi politikalar, ele al,nm, t,r. Bu politikalar,n ba lang,c, 1870lere kadar gitmektedir. Almanya,n,n siyasi ve askerî birli ini sa lad, , 1871 y,l,ndan itibaren yeni ve taze bir güç olarak yeni aray, lara girdi i bilinmektedir. Almanya,n,n, özellikle II. Wilhelm'in tahta ç,k, ,ndan sonra, dünya devletleri aras,na girmek istemesi ve hatta dünya liderli ine oynamas, en çok Osmanl, Devletini ve Orta Do u co rafyas,n, etkilemi tir. Almanya,n,n bu h,rs ile dünya devletler arenas,na ç,kmas,ndan 45650 sene sonra Osmanl, Devleti y,k,lm, t,r. Orta Do u co rafyas,nda haritalar yeniden çizilmi ve bugün bile hâlâ halledilmeyen sorunlar,n tohumlar, at,lmaya ba lanm, t,r. Çal, mada, kronolojik bir ekilde bugüne bile yans,yan bu politikalar,n geli imi ve sonuçlar, üzerinde durulacakt,r.

Alman mparatorlu unun kurulu undan ba layarak, Osmanl, Devletinin Orta Do usunun ele al,nd, , ve Almanya ve Osmanl, Devletinin birlikte yürüttükleri Orta Do u politikalar, ve projeleri bu tez çal, mas,nda ele al,nan ana ba l,klard,r.

Tez çal, mas, haz,rlan,rken ar iv taramas, öncelikli tercih edilen yöntem olmu tur. Bu konu ile ilgili yay,mlanan eserlerden de büyük ölçüde istifade edilmi tir.

Çal, ma üç bölümden olu up, çal, man,n I. Bölümünde Alman mparatorlu unun kurulu u, sanayile mesi, Orta Do uyu gündemine al, , ve Orta Do uya yöneli i, Orta Do uya yönelmesindeki ekonomik gerekçeler üzerinde durulmu tur.

II. Bölümde ise 19. yüzy,l sonu 20. yüzy,l ba ,ndaki Osmanl, Devleti'nin idari, sosyal, ekonomik yap,s,, jeopolitik durumu; Osmanl, Orta Do usunun genel durumu, sorunlar, ve bu bölgede meydana gelen geli meler ele al,nm, t,r. Osmanl, Devleti'nin Orta Do u için geli tirdi i ve yürüttü ü politikalar da bu bölümün içinde de erlendirilmi tir.

Alman İmparatorluğu ile Osmanlı Devleti'nin Orta Doğu konusunda geliştirdikleri ilişkiler, her iki devletin ekonomik ve siyasi çıkarları, ve bu çıkarları, Orta Doğu politikalarına yansımaları, III. Bölümde ele alınan konulardır.

Sonuç bölümünde yapılan genel bir değerlendirilmesi yapılmış ve 1896-1914 yılları arasında Almanya'nın Orta Doğu ile ilgili ekonomi politikaları, konusunda yapılan sonuçları bir özet sunulmuştur.

Almanya ve Osmanlı Devleti'nin ilişkileri 1896'dan çok önceye dayanmaktadır. İki millet arasındaki bu ilişkiyi çok uzun yıllar öncesine dayandırmak ve günümüze kadar da getirmek mümkündür. Bununla birlikte bu tez çalışması, 1896-1914 yılları arasında gelişen Osmanlı-Alman Devleti ilişkisini ele almış ve Almanya'nın Orta Doğu ekonomi politikaları üzerine yoğunlaşmıştır. I. Dünya Savaşı'nı hazırlayan nedenler, bu savaşın gelişimi ve sonuçları, düşünüldüğünde ve yine Orta Doğu'nun günümüzdeki problemleri göz önüne alındığında, 1896-1914 yılları arasında gelişen bu ilişkilerin ve Almanya'nın Orta Doğu politikalarının önemi daha iyi anlaşılacaktır. Günümüzde Orta Doğu coğrafyasının bir türlü durulmadığı, bilinen bir gerçektir. Bu coğrafyada halen devam eden savaşları ve bir türlü çözülemeyen meselelerin aydınlanması için yakın tarihte meydana gelen sosyal ve ekonomik olayları iyi irdelenmesi gerekir. Bu tez çalışması, Almanya'nın 1896-1914 yılları arasında yürüttüğü ekonomik politikaları ve Orta Doğu ile ilgili siyasetini ele alarak günümüz sorunlarının çözümüne, yakın tarihte meydana gelen gelişmelerin aydınlanmasına ve günümüze olan etkilerine az da olsa bir katkı sağlayacaktır, düşünülmektedir.

I. BÖLÜM

EKONOMİK BİR AKTÖR OLARAK ALMAN İMPARATORLUĞU

1. ALMAN İMPARATORLUĞU

Bu bölümde Almanya'nın birliğini sağlayan, Bismarck dönemi Almanya'sı, II. Wilhelm dönemi Almanya'sı, devletlerin artları, Alman gümrük birliği, Alman sanayiinin gelişimi, ekonomi politikaları, yeni imparatorluğun Orta Doğu politikası, ham madde ihtiyacı, ve bu ham madde ihtiyacı'nın bir uzantısı olarak Almanya'nın Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri ele alınacaktır.

1.1. Alman Birliği'nin Kuruluşu (Alman İmparatorluğu)

Napolyon'un doğu seferine başlamasıyla beraber Roma-Germen İmparatorluğu 1806 yılında sona ermiştir. 1814 ve 1815 yıllarında Avrupa ülkeleri Napolyon'un doğu seferlerinden sonra Viyana'da bir araya gelerek Avrupa haritasını yeniden belirlemişlerdir. Fakat bu Avrupa haritası, çizilirken idealistlerin düündüğü gibi bütün Alman (Germen) toprak ve boylarını kapsayan bir Alman Devleti kurmak mümkün olmamıştır. Bunun en önemli nedeni ise sülale ayrılığıdır. Çünkü güneyde yayılan Habsburg sülalesi ile kuzeyde yayılan Hohenzollern sülaleleri kurulacak Alman Birliğini kurma konusunda fedakâr olmayacaklardı. İşte bu nedenlerle Frankfurt'ta bulunan Federal Milli Meclis ve kuzeyde yayılarak parlayan Prusya bile Büyük Alman Birliği'nin kurulmasında etkili olamadı. Bununla birlikte Bismarck'ın düündüğü gibi Avusturya, Alman Birliği'nin dışında bırakılarak kuzey bölgesini içine alan Küçük Alman Birliği oluşturulabilmiştir.

Alman Devleti'nin iç kuruluşunda birliğin kurulmasını engel olan diğer nedenler arasında, Mukaddes-Roma Germen İmparatorluğunun yarı muhtar pek çok illeri, devletlerden oluşması, ve bu devletlerin kendi aralarındaki ticari anlaşmazlıklar, verdikleri gümrük ödemeleri sayılabilir. Bu gümrük vergileri ancak 1834 yılında iç

pazar birli inin sa lamak üzere Alman Gümrük Birli i nin kurulmas, ile de i tirilebilmi tir. Alman Devleti için 1835 y,l,ndan itibaren kurulan ortak demiryolu hatlar, da milli birli in kurulmas,nda önemli rol oynam, t,r.¹ Bunun yan, s,ra I. Wilhelm kral ilân edildikten sonra, Alman Milli Birli i ni sa lamak üzere Bismarck, ba kan yapm, t,r.² Prusya milliyetçisi olan Bismarck k,sa sürede I. Wilhelm in güvenini kazanm, , Alman birli inin olu mas,na katk,da bulunmu ve Avrupa siyasetinin de belirleyicisi olmu tur. Bismarck ba bakan olduktan sonra, öÜç mparator Birli i niö (Dreikaiserbund) olu turmu tur. Bu birli i kurmas,ndaki amaç ise, Avrupa daki monar i sistemini korumakt,r.³ Otto von Bismarck 1862 y,l,nda on dokuz y,l sürecek olan ba bakanl,k görevine gelmesiyle beraber mecliste liberallerle güç denemesi yapm, ve anayasan,n bütçe için öngörmü oldu u müsaadeyi almadan y,llarca devleti idare etmi tir.⁴

Bismarck, 1861 y,l,nda Niyemen den Ren Nehri bölgesine kadar uzanan bir alanda Alman mparatorlu u nu kurmu tur.⁵

Baz, kesimler taraf,ndan ise imparatorlu un kurulu u olumlu de erlendirilmemi ti. *öYeni imparatorluk tek bir devletten ba ka her eydi, hatta ilk yirmi y,l halk,n tek devlet anlay, ,na sahip oldu undan bile söz edilemezdi.ö* Bir yandan imparatorluk s,n,rlar, d, ,nda çok say,da Alman az,nl,k ya ,yor, öte yandan imparatorluk s,n,rlar, içinde ba ka milletlerden insanlar ya am,n, sürdürüyordu. Ayr,ca halk,n bir k,sm, dinsel ve politik nedenlerden dolayı, kendilerini yeni imparatorlu a ait hissetmemi lerdir.⁶

¹ Ahmet Temir, **Altm, Y,l Almanya 193661996**, T.C. Kültür Bakanl, , Yay,nlar,/2106, Kültür Eserleri Dizisi-223, Ankara, s. 11.

² Otto von Bismarck, **Dü ünceler ve Hat,ralar, Cilt:1**, (Çev.: Nijad Akipek), stanbul: M.E.B. Yay,nlar,, 1991, s. 429.

³ Otto von Bismarck, **Gedanken und Erinnerungen**; Gütersloh, tarihi yok., s. 195.

⁴ Temir, a.g.e., s. 12.

⁵ Mustafa B,y,kl., **19. Yüzy,ldan 20. Yüzy,la Bat,n,n Türkiye ve Ortado uyu gal Çabalar,; Bir Strateji ve Teknoloji Analizi**, F,rat Üniversitesi Orta Do u Ara t,rmlar, Merkezi, Orta Do u Ara t,rmlar, Dergisi, Temmuz 2005, Elaz, , s. 68.

⁶ Hans-Joachim Schoeps, **Der Weg ins Deutsche Kaiserreich**, Frankfurt/M. 1980, s. 238.

1870 y,l,nda Prusya-Rusya sava ,ndan Prusya,n galip ç,kmas,yla Bismarck, Almanya, tek bir imparatorluk haline getirmi tir.⁷

Yeni Alman mparatorlu u, Prusya, Bavyera, Saksonya ve Württemberg krall,klar,n;; Baden, Hessen, Mecklenburg-Schwerin, Mecklenburg-Strelitz, Oldenburg ve Saksonya-Weimar grandükal,klar,n;; Anhalt, Braunschweig, Saksonya-Altenburg, Saksonya-Coburg-Gotha ve Saksonya-Meiningen dükal,klar,n;; Lippe, Reuß Eski Hat, Reuß Yeni Hat, Schaumburg-Lippe, Schwarzburg-Rudolstadt, Schwarzburg-Sondershausen ve Waldeck prensliklerini; Bremen, Hamburg ve Lübeck serbest ehirlerini ve bunlara ek olarak da Alsas-Lorenø kapsamaktayd,. Bu imparatorluk federe devletlerden olu maktayd,. mparatorluk nüfusunun % 60ø da Prusya,da bulunmaktayd,.⁸ Almanya 1816 y,l,nda 24 milyon, 1830 y,l,nda 29 milyon, 1852 y,l,nda 36 milyon, 1910 y,l,nda ise 65 milyon nüfusa sahipti.⁹

1.2. Bismarck Dönemi Alman mparatorlu u-Osmanl, Devleti li kileri

Avrupa,n ortas,nda çok güçlü bir orduya sahip olan Alman mparatorlu u,n aniden ortaya ç,kmas, güçler dengesini hassas bir ekilde bozmu tu.

1871øde Alman mparatorlu u,n kurulmas,yla birlikte Avrupa,n ortas,nda büyük bir devlet ortaya ç,km, oldu. Bu imparatorlu un ortaya ç,kmas,nda Büyük Britanya ile Rusya,n K,r,m Sava ,ndan beri birbirleriyle dünya çap,nda bir rekabete giri meleri etkili olmu tur. Bir nevi, Rusya ve Büyük Britanya bu imparatorlu un ortaya ç,kmas,na göz yummu lard,r.¹⁰

⁷ Mustafa B,y,kl,, **Bat, galleri Kar ,s,nda Türkiye'nin Ortado u Politikalar,,** Gökubbe, stanbul, 2006, s. 80.

⁸ Gerd Fesser, **Die Kaiserzeit-Deutschland 1871ö1918 Landeszentrale für politische Bildung,,** Thüringen Erfurt, 2000, s. 7.

⁹ Alexander Scharf, **Deutscher Bund und Deutsche Verfassungsbewegung 1815ö1848,** Deutsche Geschichte im Überblick, 3. Bas,m, Stuttgart, 1973, s. 395.

¹⁰ Jürgen Wendt, Bismarcks Außenpolitik von 1871 bis 1890 Vortrag am 20. Oktober 1999, s. 3 <http://www.aww.uni-hamburg.de/wendt.pdf> (17.05.2008).

Bismarck'ın uyguladığı, , politika milli birliğin kuvvetlendirilmesi yönünde olmuştur. Bu dönemde Almanya'nın izlediği politika Alman ordusunun güçlendirilerek ülke sınırlarının genişletilmesi yönünde olmuştur. Almanya'nın bu dönemdeki Osmanlı Devleti ile ilişkileri geçmiş dönemlere nazaran daha da azalmıştır. Bunun başlıca nedenleri arasında Bismarck'ın Osmanlı-Alman ilişkilerinin gelişmesini Avrupa barışı için tehlike olarak görmesi ve kendilerinin izlediği denge siyaseti için tehlike doğuracağından endişelenmesi idi.¹¹

Bismarck, Avrupa kıtasında oluşmaya başlayan kuvvet dengesi içinde Alman imparatorluğunun yerini sağlamlaştırmak çabası içerisindeydi. İzlediği dış politika da başarısız, kaydeden Bismarck, aynı başarıyı iç politikada yakalayamadı. Muhalefetin demokratik hareketlerini ödevlet düzeni olarak görmüştü. Liberal düşünceye sahip sol kesimi 1878 -1890 yılları arasında ösosyalistler kanunu ile baskı altına almaya çalıştı. Örgütsel hareketlerine karşı ise hoşlanılmaması nedeniyle uyguladığı bu politika başarısız oldu. Hatta Bismarck'ın, o dönemde dünyada benzeri olmayan bir ösosyal sigortalar kanunu çıkarması, bile bu başarısızlığın ortadan kaldırılmasına kâfi gelmemiştir. Bismarck izlediği bu politikalarla başarısız oldu, bu nedenle de imparator II. Wilhelm, Bismarck'ı görevden aldı.¹²

1.3. Bismarck Sonrası, Değişen Alman Dış Politikası,

Fransa, Alsas ve Doğu Loren'in Almanlar tarafından ilhakının rövanşını istemekteydi, ayrıca 1870'de yıllarda yaşanan Fransız monarşistleriyle cumhuriyetçiler arasındaki çatışmalarda Bismarck, Rus Çar'ının cumhuriyetçi bir Fransa'yla ittifak yapmayacağı varsayımıyla cumhuriyetçileri desteklemiştir.¹³ Bu tutum, Bismarck'ın dış politikada izlediği Fransa'ya yalnızca baskı ve ittifaklar yapmasını engellemenin amacıydı. Öte yandan Rusya'nın, Büyük Britanya ve Avusturya-Macaristan ile iyi ilişkiler sürdürmesi söz konusuydu. Ne var ki Mart 1875'te Fransız Ulusal Meclisi

¹¹ Enver Ziya Karal, **Birinci Mevlüt Devleti ve İstibdat Devirleri (1876-1907)**, Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, Cilt:8, ss. 168-169.

¹² Temir, a.g.e., s. 12.

¹³ Fesser, **Die Kaiserzeit-Deutschland 1871-1918 Landeszentrale für politische Bildung**, a.g.e., s.65.

tarafından çıkarılan Öçerçeve Tasas,ö ile ilgili geli en olaylarda Bismarck, Fransa'nın tecrit olmad, ın,, gerek Büyük Britanya'nın, gerekse de Rusya'nın Fransa'nın yarar,na müdahalelerde bulundu unu görmek zorunda kalm, t.,¹⁴ Fransa'nın tecrit edilmesi istenirken, Almanya'nın tecrit edildi i görölmektedir. mparatorluk bu tecrit durumundan, Nisan 1877'de Osmanl,-Rus Sava ına yol açan öDo u Kriziö ba lam,nda kurtulabilmiştir. Çünkü Berlin Konferans,ında, Rusya, Avusturya-Macaristan ve İngiltere aras,nda arabulucu rolü oynayarak bu ölkeler aras,nda bir uzla ma sa lam, t,r. Osmanl,-Rus Sava ı, Balkan halklar, için bir ulusal kurtulu sava ıdır, ancak Rusya için bu sava ının da ötesinde, İstanbul'da yak,ınla ma olana ı, sa lamaktaydı,. Öte yandan bu durum, Rusya'ya bu olana ı, tanımak istemeyen Büyük Britanya ve Avusturya-Macaristan'ı harekete geçirmi ve Avrupa'yı, büyük bir sava tehlikesinin e i ine getirmi tir.

Berlin Konferans,ında sa lanan uzla ma büyük bir sava ın patlak vermesini önlemi tir. Fakat Rusya sonuçtan memnun de ildir ve bu olumsuz durumun ba sorumlusu olarak da Bismarck'ı suçlamaktadır. Bu, Alman-Rus ili kilerinin bozulmas,na yol açm, t,r. Bunun üzerine Bismarck, Ekim 1879'da Avusturya-Macaristan ile ö kili ittifakö yapm, t,r. Bu ikili ittifakta iki devlet, olası Rus saldır,ı,na karşı, birbirlerine askeri destek vermeyi taahhüt etmişlerdir. 1881 y,lında Bismarck, Rusya ve Avusturya-Macaristan ile ö Üç mparator Antlaşmas,ın, imzalam, t,r. Bu anlaşma ya göre, anlaşma imza atan üç taraftan herhangi birisinin, dördüncü bir devletin saldır,ı,na uğ ramas, durumunda di er iki devletin tarafsız kalmaları, hükme bağ lanmaktaydı,.

1882'de Bismarck'ın, Avusturya-Macaristan ve İtalya ile imzalad, ı, ö Üçlü ittifaköta, Fransa'nın saldır,ı,na uğ rad, ı, durumda İtalya'nın, Almanya ve Avusturya-Macaristan tarafından askeri bak,ımdan desteklenece ini taahhüt ediliyor, öte yandan İtalya, Fransa ve Almanya'ya saldır,ı,na askeri yardım sunmakla yükümlü tutuluyordu; bir Rusya-Avusturya sava ı, söz konusu oldu undaysa, İtalya tarafsızlı ın, koruyacaktır.¹⁵ Bu farklı ittifaklar aynı anda var olabiliyor, hatta karşımları birbirleriyle çeli iyordu. Fakat

¹⁴ Fesser, **Die Kaiserzeit-Deutschland 1871-1918 Landeszentrale für politische Bildung**, a.g.e., s.67.

¹⁵ Fesser, a.g.e., s.66.

ner bu ana ma Avrupa'da bar, n güvence alt,na alınmas, için imzalanm, t.,¹⁶ Ancak talya ve Avusturya-Macaristan aras,nda anla mazl,klar ç,km, t,. talyanlar, Kuzey Afrika'daki sömürgeleriyle ilgili olarak Fransa ile anla m, lard,. Bu anla maya göre Fransa'ya ba ,ms,zl,k haklar,n,n tehlikeye dü mesi halinde sava açma yetkisi tan,nm, t,. Bu durum üçlü ittifak anla mas,na ayk,r,yd,. talyanlar bu nedenle üçlü ittifaktan ayr,lmak istiyorlard,.¹⁷

Bismarck, izledi i Rusya politikas,n, öyle anlatmaktad,r: *öAlman imparatorlu u'nun d, politikas,n,n en önemli k,sm,n, Rusya ile ili kiler olu turuyordu ve Petersburg en önemli diplomatik görevdi. Bir Alman-Rus sava ,n, önlemek için her ey yap,lmal,yd,. Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya aras,nda patlak verecek bir sava ,n nas,l sonuçlanaca ,n, kimse öngöremezdi. Kesin olan sadece tek bir ey vard,: Faturay, üç hükümdar ödeyecek ve kazanan yaln,zca devrim olacakt,ö¹⁸ Alman imparatorlu u, d, politikada izledi i s,n,rlama ile Avrupa'da istikrar,n garantör devleti olmu tu.¹⁹*

ttifaklar politikas,n,n amac,n,n ard,nda, öncelikle Almanya'n,n yay,lmac, politikas,n,n ç,karlar, bulunmaktayd,. Almanya ancak 1884/85'te, Bismarck bir sömürge politikas,n,n gereklili ine kanaat getirmeden, Afrika'da geni sömürge bölgeleri elde etmi tir.²⁰ Bismarck, bu husustaki görüşlerini öyle dile getirmektedir: *öAfrika haritan,z çok güzel, fakat benim Afrika haritam burada Avrupa'da bulunuyor. Burada Rusya var, burada Fransa var, biz de tam ortaday,z; i te benim Afrika haritam bu.ö²¹*

¹⁶ Bernhardt Bülow, **Denkwürdigkeiten Bd.**, Ullstein 1930, s. 556.

¹⁷ Gerd Fesser, **Reichskanzler Bernhard Fürst von Bülow**, eine Biographie, Berlin, 1991, s. 79.

¹⁸ Bülow, a.g.e., s. 556.

¹⁹ Deutscher Bundestag, **Fragen an die deutsche Geschichte**, Bonn, 1990.

²⁰ Fesser, **Reichskanzler Bernhard Fürst von Bülow**, a.g.e., s.66 *öSömürge politikas,n,n gerçek amac,n, Eylül 1884'te en yak,n mesai arkadaş lar,ndan biri olan Karl Heinrich von Boetticher öyle dile getiriyordu: -Bütün bu sömürge hikâyesi bir aldatmacadan ibaret, fakat seçimler için buna ihtiyac,m,z var.ö*

²¹ Horst Gründer, **Geschichte der deutschen Kolonien**, Paderborn-München-Wien-Zürich, 1985, s. 59.

II. Wilhelm'in yeterince politik tecrübesi olmamasına rağmen, devleti kendisi idare etmek arzusundaydı. Ancak yanlış açıklamalar, yaptırımlerin önüne geçmesi ve kendisi şiddet yanlısı, barbar, tehlikeye sokan bir hükümdar olarak tanımlandı. II. Wilhelm zamanında dünya politikasına geçiş olarak da değerlendirilmektedir.²²

İmparatorluğunun politik durumu 1885 yılından itibaren daha da kötüleşti. Avusturya-Macaristan ve Rusya, Bulgaristan üzerinde nüfuz sahibi olabilmek için şiddetli bir rekabete girişmişlerdir. Bunun sonucunda Rusya'da panslavik çevrelerde Avusturyaya karşı bir saldırı, savaş yürütmekten söz edilir olmuştur. Bu çevrelerde Alman karşıtı bir hava egemendi. Aynı dönemde Fransa'nın dış politik kriz, beraberinde son derece güçlü Alman karşıtı-intikamcı bir hareketin doğmasına yol açmış, böylece imparatorluk kurulduğundan beri ilk kez iki cepheli bir savaş tehlikesi ortaya çıkmıştır. Bu kriz sürerken Bismarck'ın izlediği politik baskıyla karşı karşıya kalmıştır. İkinci cepheli bir savaşın kaçınılmaz olduğunu söyleyen ve bu savaşın mümkün olduğu kadar erken ve önleyici biçimde yürütmeyi savunan sesler duyulmaya başlamıştır. Fakat ne Almanya'da, ne de Rusya'da savaş körükleyen güçler etkin olamamış ve böylece Haziran 1887'de iki ülke son derece gizli bir reasürans anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmayla Almanya, Rusya ve Avusturya saldırısına uğramaz; Rusya ise, Alman ve Fransız saldırısına uğramaz, tarafsız kalmakla yükümlendirilmişlerdir. Böylece savaş tehlikesi imdilik atlatılmış oluyordu, fakat iki ülke arasındaki ilişkiler buna rağmen bozulmaya devam etmiştir.

Ancak bu durumun şiddetlenmesi politika alanında değil, Bismarck'ın Rus hükümetini planladığı, sanayi gümrüklerinden vazgeçirmek ve aynı zamanda dış politik bakımdan reasürans anlaşmasında alınan kararlar doğrultusunda Almanya ile birliği yapmaya yöneltmek için yoğun bir ekonomik baskı uyguladığı, ticaret ve mali politikalar alanında yansımalarıyla görülmüştür.²³

²² Temir, a.g.e., s. 13.

²³ Fesser, **Reichskanzler Bernhard Fürst von Bülow**, a.g.e., s. 66.

2. ALMAN İMPARATORLU ĞÜNÜN SANAYİLEME SÜRECİ

1815 y,lındaki Viyana kararları,na göre Almanya, küçük devletçiklere ayrılmı , otuzdört Devlet ve dört özerk statülü kent meydana gelmi , bunlar Alman Konferansını oluşturdular. Çok sayıda devletçiklerin ve özerk kentlerin yaratılması, ulusal bir ekonominin ve piyasanın doğmasını geciktirdi. 19. yüzyılda Alman ekonomisini harekete geçirme bakımından önemli bir nüfus potansiyeli bulunmaktadır. 1816- 1915 yılları arasında, Alman nüfusunun gelişmesi şu şekilde olmuştur:

19. yüzyılın ilk çeyreğinde Almanya, oldukça kalabalık bir nüfusa sahipti. Tablodaki veriler incelendiğinde nüfusun zaman ilerledikçe yüksek bir hızla artmış olduğu dikkat çekmektedir. Aslında, Alman nüfusunun artması, bu tablodaki verilerin daha üstünde olduğu düşünülebilir. Çünkü Almanya söz konusu yıllarda, diğer ülkelere çok fazla sayıda göçmen vermiş bir ülkedir. Tablo 1'de 1816-1915 döneminin nüfusu ve yıllık nüfus artışı yüzdesi verilmektedir.

Tablo 1. Almanya Nüfusu (1816-1915)

Yıllar	Nüfus	Yıllık Artış, %
1816	24.833.000	-
1825	28.113.000	13,2
1835	30.802.000	9,6
1845	34.290.000	11,3
1855	36.138.000	5,4
1865	39.548.000	9,4
1875	42.518.000	7,5
1885	46.707.000	9,9
1895	52.001.000	11,3
1905	60.314.000	16
1915	67.883.000	12,5

Kaynak: Nazif Kuyucuklu, **İktisadi Olaylar Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Yayın No.3329, Siyasal Bilimler Fakültesi Yayın No.18, İstanbul, 1985, s.147.

1851- 1860 yılları arasında Almanya'dan göç edenlerin sayısı, bir milyonun üzerinde olup, bu rakam 1880- 1890 döneminde 1,3 milyon civarında, 1821- 1910 döneminde ise 5,3 milyon civarındadır. Göç edenlerin büyük çoğunluğu ABD'ye

gıtını tır. Bu göçlerin büyük bir kısmı, Avusturya- Macaristan, İtalya ve özellikle Polonya'dan gelen Alman soyundan olan göçmenlerle kapatılmıştır.

Alman tarımında köylülerin toprağa bağımlılığı, yani feodalite temeline dayalı olarak süregelmiştir. Ancak diğer ülkeler de olduğu gibi Almanya'da da 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren serflikten, toprağa bağımlılıktan kurtulma hareketi başlamıştır.²⁴

1860'lı yıllarda geniş tarım alanına sahip olan Almanya, sanayi bakımından az gelişmişti. 1868 yılında nüfusun yaklaşık yarısı tarımla uğraşmaktaydı. Nüfusun yalnızca üçte birinin sanayi ile ilgili ya da diğer alanlarla ilgili bir uğraşması vardı. Emtia üretiminin % 60'ından, tarımsal üretim olmaktadır. 1850 yılında Almanya'da kişi başına tüketim miktarı Tablo 2'de de görüleceği üzere İngiltere'ye nazaran çok düşük kalmaktaydı.²⁵

Tablo 2. Almanya'da Sanayi Üretimi (1860) (Kişi Başına)

	Ham demir	Ta kömür	Pamuk	Yün
Almanya	12 Kg	200 Kg	0,6 Kg	7 Kg
Büyük Britanya	78 Kg	1.700 Kg	10,0 Kg	15 Kg

Kaynak: Charles Bettelheim, **Nazizm Döneminde Alman Ekonomisi**, Çeviren: Kenan Somer, Savaş Yayınları, Ankara, 1982, s. 2.

Almanya, 1860 yılında sanayi üretiminin de eri açışından İngiltere, Fransa ve Amerika'nın gerisinde yer almaktaydı. 1860 -1913 yılları arasında Alman sanayisi büyük bir gelişim göstermiştir. 1860 yılında artizanal üretim olmadan Almanya'nın sanayi üretimi 2 milyar Mark'tı. Bu üretim 1913 yılında 20 milyar Mark civarına yükselmiştir. Bu gelişmeler çerçevesinde Almanya, Amerika'nın ardından ikinci sıraya yükselmiş, İngiltere üçüncü, Fransa ise dördüncü sıraya almıştır. Almanya sanayi ilerlemesi demir madenleri açışından zengin olan Lorraine'nin ilhakıyla sağlanmıştır.²⁶

²⁴ Nazif Kuyucuklu, **İktisadi Olaylar Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Yayın No:3329, Siyasal Bilimler Fakültesi Yayın No.18, İstanbul, 1985, ss.147-148.

²⁵ Charles Bettelheim, **Nazizm Döneminde Alman Ekonomisi**, Çeviren: Kenan Somer, Savaş Yayınları, Ankara, 1982, s. 2.

²⁶ Bettelheim, a.g.e., s.3.

engeneer i amay, , egemen oldu unda, önce Prusya kendi ülkesi içinde gümrükleri kald,rm, , bu durum Alman Gümrük Birli i için öncü ve örnek haline gelmi tir. Ancak Alman sanayii Napoleon'un devrilmesinden sonra zor durumda bulundu u için, bu durumun gerçekten de i tirilmesi geçici olarak mümkün olmam, t,r. Çünkü mparatorluk içte gümrük duvarlar, ve lonca k,s,tlamalar,yla daralt,l,yor, ülke s,n,r,lar,nda kom ular, taraf,ndan s,k, t,r,l,yor ve Napolyon'un anakara ambargosunun kald,r,lmas, dolay,s,yla ngiliz sanayisinin rekabetine maruz b,rak,l,yordu.²⁹

1834 y,l,nda Prusya Krall, ,n,n kurucu üyeleri olan Bavyera Krall, ,, Württemberg Krall, , ve Saksonya Krall, ,, Thüringen Devletleri ile birlikte öAlman Gümrük Birli iöni kurmu lard,r. Birli e daha sonralar,, kurulu ta çe itli nedenlerle do rudan kat,lamam, olan ba ka Alman devletleri de i tirak etmi lerdir. Gümrük birli i ortak bir gümrük bölgesine sahip olup, ba lang,çta 39 ayr, para birimi mevcuttu.³⁰ Bunu de i tirmek için 1838 ve 1857 tarihli Para Sözle mesi ile çe itli para birimlerinin yerine geçecek olan ortak bir para birimi kararla t,r,lm, t,r. Ayr,ca 500 graml,k ortak bir ölçü olarak öZollpfundö yürürlü e konmu tur.

Alman sanayiini olumlu yönde etkileyen nedenlerden birisi de gümrük birli idir. Bir di eri ise, Almanya-Fransa sava ,ndan sonra Fransa'n,n Almanya'ya tazminat olarak 5 milyar Frank ödemesidir. mparatorlu un 1871'de kurulmas,ndan sonra, sanayi ve ekonomide h,zl, bir canlanma ya anm, t,r. Bu durum bir tar,m ülkesi olan Almanya'n,n h,zl, bir ekilde sanayi ve büyük kentler taraf,ndan konumu belirlenen bir ülke haline gelmesini sa lam, t,r. Sanayi üretimi 1871 ve 1914 y,llar,nda alt, kat, ihracat ise dört kat artm, t,r.

1873 yaz,nda Londra ile New York, 1873 Ekim'nde ise Berlin borsas,n,n çökü ünden (Gründerkrach) sonra, 1890'd, y,llar,n ortas,ndan Birinci Dünya Sava ,n,n

²⁹ Hallgarten,a.g.e., s. 25.

³⁰ Zollmuseum,

http://www.zoll.de/h0_wir_ueber_uns/h0_zollmuseum/b0_rundgang/b0_ab_mittelalter/index.html
(24.05.2008).

bu süreçte,na kadar geçen zaman zarfında, Almanya'nın Avrupa'da en büyük sanayi toplumu haline geldi i yüksek bir konjunktür ya anm, t.r.³¹

2.3. Alman Sanayiinin Geli imi

Georg von Siemens tarafından 1870 y,l,ında, öncelikle dünyanın her yerindeki ubeleri arac,l, ,yla d, ticareti destekleyecek olan Deutsche Bank kurulmu tur. Ayr,ca i letmelerin yat,r,m için ihtiyaç duydu u sermayelerini yükseltebilen çok say,da yeni anonim irket ortaya ç,km, t.r.

1870'deki borsa krizi canlanmay, duraklatm, ve bir dizi firma ve bankan,n iflas,na, artan i sizli e ve sosyal huzursuzlu a yol açm, t.r. Ancak önceki y,llardaki a ,r, büyüme ve ekonomik göstergeler sanayile me sürecini önemli ölçüde kesintiye u ratmam, t.r.³²

1856 y,l,ında Bessemer- lemi, 1864 y,l,ında Siemens-Martin- lemi ve 1879 y,l,ından beri kullan,lan Thomas- lemi gibi önemli bulular sayesinde, ham çeli in esas maliyeti a a , çekilebilmi tir.³³ Böylece demir-çelik sanayi ve madencilik i letmeleri üretimlerini artt,rm, lar, giderek daha fazla i gücüne ihtiyaç duymu lard,r. Bu nedenle de bu sanayi merkezlerine bir göç dalgas, ya anm, t.r.

Geli mekte olan sanayi, ekonomiyi -sosyal yapı,lar, da- kal,c, olarak de i tirmi tir. 1871 y,l,ında çal, anlar,n yar,s,, tar,mda istihdam edilmi ken, 1907 y,l,ında bunlar,n oran, sadece % 34 olmu tur. S,naî olarak faaliyet gösterenlerin pay, ayn, zaman dilimi içinde % 29'dan yakla ,k olarak % 40'a ç,km, , bu arada sanayide çal, anlar,n pay, zanaatsal faaliyet gösterenlerin pay,yla oranland, ,nda sürekli olarak artm, t,r.³⁴

³¹ Burkhard Asmuss, Industrie & Wirtschaft <http://www.dhm.de/lemo/html/kaiserreich/industrie/index.html> (30.04.2008).

³² Burkhard Asmuss, öIndustrie & Wirtschaftö <http://www.dhm.de/lemo/html/kaiserreich/industrie/index.html> (30.04.2008).

³³ Willi Strzelewicz, öDeutschland wird industrielle Weltmacht in: Informationen zur politischen Bildungö (Heft 164) http://www.bpb.de/publikationen/YSVJZZ,0,0,Deutschland_wird_industrielle_Weltmacht.html (16.05.2008).

³⁴ Burkhard Asmuss, öIndustrie & Wirtschaftö <http://www.dhm.de/lemo/html/kaiserreich/industrie/index.html> (30.04.2008).

Demir sanayileri çok büyük miktarlarda enerjiye ihtiyaç duymaktaydı. Bu ihtiyaç artan üretimle birlikte giderek artmıştı. Ana enerji kömürü ve linyit kömürü olmakla beraber, 1870'de yalnızca kömürü yılda 26,5 ton çıkarılırken 1913 yılına kadar yılda 190 milyon tondan fazla çıkarılmaya başlandı. Almanya'da ham demir üretimi aynı zamanda içinde yıllık ortalama 1,4 milyon tondan 16,8 milyon tona, ham çelik üretimi yaklaşık 1 tondan 17,7 tona çıkarılmıştır.³⁵ 1914 yılında ağırlıkla, yukarı, 80.000 eleman istihdam eden Krupp-tröstü, Almanya'da en büyük sanayi işletmesi haline gelmiştir. Essen'deki çelik döküm fabrikası, 40.000 çalışanıyla dünya çapında en büyük fabrika olmuştur.

Alman imparatorluğunun kuruluşundan itibaren maliye ile ilgili olarak bir takım değişiklikler olmuştur. 1873 yılında öyeni para yasası yürürlüğe girmiş ve 1875 yılında çıkarılan bir yasa ile farklı banknotlar yürürlükten kaldırılmıştır. Bunların yerine 1875 yılında adı Reichsbank olarak değiştirilen Prusya Bankası (Preußische Bank) faaliyete geçmiştir. Almanya'nın tamamında Mark öyasal ödeme aracı haline gelmiş ve de eri bir altın karışımı, başlanmıştır. Bu yabancı ya da yerli kim olursa olsun herkesin, Mark-banknotları, Reichsbank'da önceden saptanmış miktarda altınla de i tenebilece i anlamına gelmekteydi.³⁶ Altın standardı, ticarete Alman hesapları ve ödemelerinin akseptans, için teminat sağlıyordu. Bu standart ithalatçılarla ihracatçılar ve finans yatırımcıları, açısından ise güvenilir olmaları yanında, onları dalgalanmadan muaf bir kambiyo rayicine güvenebilmelerini sağlamaktaydı.³⁷ Fransızlar, kışmen altın karışımı, olan 5 milyar altın Frank'lık tazminat ödemelerinin bir kısmını, ordunun ve donanmanın ve kalelerin modernleştirilmesine yatırdı. Bu durumda devletten sipariş alan silah endüstrisi için kâr sağlandı.³⁸ Paranın bir diğerkısmını, devlet borçları, ödemek için kullandı. Böylece 1871 yılında 759.523.000 olan devlet borcu 1872 yılında 38.931.000'e ve 1873 yılında ise 1.845.000'e düşmüştür.³⁹ Bankalar sadece para vermekle kalmamış, sanayiye tevik

³⁵ Burkhard Asmuss, *Industrie & Wirtschaft* <http://www.dhm.de/lemo/html/kaiserreich/industrie/index.html> (30.04.2008).

³⁶ Hans Ulrich Wehler, *Das deutsche Kaiserreich, 1871- 1918*, Göttingen, 1994, s. 172.

³⁷ Jürgen Kocka, *Organisierter Kapitalismus oder Staatsmonopolistischer Kapitalismus*, in: Winkler, Heinrich August, *Organisierter Kapitalismus. Voraussetzungen und Anfänge*, Göttingen, 1974, s. 20.

³⁸ Wilhelm Treue, *Deutsche Geschichte von Metternich bis zur Gegenwart*, Stuttgart, 1990, s. 162.

³⁹ Wehler, a.g.e., s. 673.

emini ve ona dan, mam,k ua yapm, lard,r. Hatta kendileri de i letmeler kurmu ve kurulu lara i tirak etmi lerdir.⁴⁰

Büyüyen sanayinin ham maddeye ve yak,ta ihtiyaç duymas, ve bunlar,n her an kullan,ma haz,r olmas, ve haz,r ürünlerin sevk ve teslim edilebilmesi için, nakliye kapasitesi ve h,z,na ili kin ihtiyaç giderek büyümü tür. Bu alanda önemli faktörlerden biri, hat a , 1870den 1913 y,l,na kadar 18.876 kilometreden 63.378 kilometreye artan demiryolu olmu tur.⁴¹ A a ,daki Tablo 3te Almanya s,n,rlar, dâhilindeki 1835ó1938 y,llar, aras,ndaki demiryollar, kilometre baz,nda verilmektedir.

Tablo 3. Almanya'da Demiryolu A , (1835-1938) (km.)

Alman mparatorlu u	Preussen	Bayern	Sachsen	Württ	Baden	Hessen
42869	25170	5530	2238	1503	1484	925
46500	26986	6067	2343	1552	1687	946
51678	29967	6720	2447	1617	1780	1180
56739	33013	7406	2540	1790	1961	1408
61209	36032	7989	2660	1919	2025	1471
61749	37943	8461	2679	1998	2114	1506
57545	33345	8585	2699	2026	2122	1552
57716	33452	8614	2706	2071	2111	1550
58176	34314	8849	3274	2375	2317	1561
58841	34482	8840	3266	2366	2315	1563

Kaynak: Udo Sautter, **Deutsche Geschichte seit 1815: Daten, Fakten**, Dokumente Bd. 1 UTB 2004, s. 189.

En önemli rol, demiryoluyla yap,lan nakliyat,n yan, s,ra gemi ile yap,lan nakliyat,. 1871den 1912 y,l,na kadar dünya denizleri üzerinde Almanyaın, deniz ticareti on kat artm, t,r. Öncelikle Hamburg ile Bremenin 1888 y,l,nda Alman Gümrük Birli ine kat,l,m, bu canlanmay, haz,r,lam, t,r. Çünkü Hamburg liman,nda, Avrupaın,ndi er bütün limanlar,ndakinden daha fazla mal aktar,lmaktayd,.⁴²

⁴⁰ Udo Sautter, **Deutsche Geschichte seit 1815, Daten, Fakten**, Dokumente Cilt 1, UTB 2004, s. 182.

⁴¹ Burkhard Asmuss, *öIndustrie & Wirtschaft* <http://www.dhm.de/lemo/html/kaiserreich/industrie/index.html> (30.04.2008).

⁴² Burkhard Asmuss, *Industrie & Wirtschaft*, <http://www.dhm.de/lemo/html/kaiserreich/industrie/index.html> (30.04.2008).

Aynı, ekimde makine mühendisliği, endüstriyel kimya ve elektro sanayi alanlarında da büyük bir yükseliş yaşandı. Kimya alanında BASF, Bayer ve Höchst gibi işletmeler son derece başarılı oldu. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise elektrik üretimi olanakları mevcuttu; bu olanaklar kısa süre içerisinde uzak mesafede elektrik hatlarının tanziminde ve elektrik santrallerinin yapımında kullanılmaya başlandı.

1880'li yıllardan itibaren önce çelik işletmeler, sonra şehirlerin semtleri ve kentlerin bütünüyle elektrikle donatılmaya başlandı. Bu bağlamda AEG ve Siemens öncü konuma gelmiştir. Optik ve hassas mekanik alanında Zeiss-Werke gibi uluslararası düzeyde faaliyet gösteren işletmeler ortaya çıkmıştır.⁴³

Tablo 4. Alman Sanayiinin Gelişimi (1870-1913)

Yıl	Metal	Kömür	Yol	Sanayi	Tekstil
1870	7,5	13,9	8,9	20,1	31,9
1880	13,9	24,7	16,1	29	40,1
1890	23,8	36,9	27,9	45,6	65
1900	47,5	57,5	50,1	67	72,8
1913	100	100	100	100	100

Kaynak: O.V.Brockhaus, **Konversations-Lexikon**, 14.Bask., Cilt:4, Leipzig- Berlin- Wien, 1901, s. 1016

Tablo 4'te görüldüğü üzere otuz üç yıl gibi bir süre içerisinde Almanya'nın sanayisi her alanda artış göstermiştir. Böylece Almanya, I. Dünya Savaşı'ndan önce gelişmiş bir ülke konumuna gelmiştir.

⁴³ Burkhard Asmuss, *Industrie & Wirtschaft*, <http://www.dhm.de/lemo/html/kaiserreich/industrie/index.html> (30.04.2008).

2.4. Almanya'daki Ekonomi Politikalar, ve Gelişimi

İmparatorluktaki ekonomik gelişim ve bunun politikayla ilişkisi, etkileşimi için sıkça organize kapitalizm kavramı kullanılmaktadır.⁴⁴

Organize kapitalizm üç ana grup tarafından oluşturulmaktadır. Bunlar:

- sanayi,
- sanayi işletmeleri,
- devlettir.

Genel olarak organize kapitalizm, içinde konjonktür dalgalanmaları bulunmadıkça, dolayısıyla ekonomik gelişimin hesaplanabilir olduğu bir döneriyodik kesintisiz konjonktür içinde hareket etmektedir. Bu dönemde fabrikaların konsantrasyonu ile, fabrikaların sayısı azalmış, ancak bu konsantrasyon fabrikaların kapasitelerinin artmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Ren-Vestfalya sanayi havzasında önemli maden ocaklarının sayısı, 1873 ile 1894 yılları arasında 268'den 164'e düşmüş, oysa üretimleri 11,8 milyon tondan 35,5 milyon tona çıkmıştır.⁴⁵ Bu konsantrasyon sadece sanayi ile sınırlı olmamış, bankacılık alanı ve daha az ölçüde ticaret ve sigortacılık alanlarında da önem kazanmıştır.

İşletmelerin konsantrasyonu, fabrikaların ekonomik gelişiminin daha bilinçli olması ve fabrikaların birbirine uyumlu sevk ve idare edilebilmesini sağlamıştır. Böylece bu konsantrasyon, bazı fabrikaların fazla üretimini engellemiştir, ama tabii ki lehlerine olan ekonomik-politik kararlar, da etkilemeyi amaçlayan kartel veya şirket oluşumu olanaklarını daha da düzeltmiştir.⁴⁶ Müdahaleci anlayışla devlet, toplumun bütün alanlarına, yani ekonomiye de müdahale etmeye çalışmış, müdahaleler temel olarak finans-para, ekonomik ve sosyal politikalar ile sınırlı kalmıştır.⁴⁷

⁴⁴ Hans-Ulrich Wehler, **Der Aufstieg des Organisierten Kapitalismus und Interventionsstaates in Deutschland**, Organisierte Kapitalismus. Winkler, Heinrich August (Hrsg) Voraussetzungen und Anfänge, Goettingen, 1974, s. 43.

⁴⁵ Wehler, a.g.e., s. 43.

⁴⁶ Wehler, a.g.e., s. 39.

⁴⁷ Wehler, a.g.e., s. 20.

İmparatorluk, 1870'lerdeki krizden (Gründerkrise) itibaren, kendi ekonomisini korumak için ekonomiye müdahale etmek zorunlulu uyla kar , kar ,ya kalm, t.r. Bismarck 1876'da liberal tutum politikas,ndan vazgeçmek zorunda kalm, t.r. Ulusal koruyucu ekonomi devletine (national schützenden Wirtschaftsstaat) do ru olan bu dönü üm, ayn, zamanda yürütülen özel politikayla ve kültür mücadelesiyle, demiryolu ve kartel politikas,yla, daha sonra da sömürge ve sübvansiyon politikas,yla s,k, bir ba içerisinde bulunmu tur.⁴⁸ Liberal ticari bir tutumun egemen oldu u Büyük Britanya'n, tersine, Almanya'n, ekonomi politikas,nda devlet sübvansiyonlar,na ve koruyucu gümrüklere bir e ilim görülmektedir.⁴⁹ Bankalar bu süreçte, sanayi için yard,mc, faaliyet gibi dar bir alandan ç,k,p, endüstriyel geli imin öncü faktörleri aras,na girmi lerdir. Böylece maliye ekonomisi, tüm ekonominin bir parças, olarak yerle mi ve geli ebilmi tir. Bu ayn, zamanda, 1880 veya 1885 y,l,na kadar Londra, Paris, Amsterdam, Viyana ve Frankfurt am Main'daki borsalar,n öncü olmalar,nda, 1870'den sonra Berlin borsas,n, giderek daha güçlü bir biçimde ön plana geçmesinde ve 1885'ten sonra Berlin Borsas,n, Londra ve Paris'ın ard,ndan üçüncü s,raya yerle mesinde önemli rol oynam, t,r.⁵⁰

1870 y,l,nda kurulmu olan öDeutsche Bankö, Alman sanayiin geli iminde önemli bir rol oynam, t,r. Çünkü sanayinin finans gereksinimleri, sanayile me seyri içerisinde artm, ve geleneksel bankac,l, ,n daha da geli mesine yol açm, t,r.⁵¹ Deutsche Bank'ın kurulu u, yeni fikirlere aç,k olan bir dizi özel bankan, çabası, üzerine gerçekleş mi tir. 10 Mart 1870'de Prusya hükümeti imtiyaz vermi ve kurulu tüzü ünde öyle denilmi tir: *ö irketin amac,, her türlü bankac,l,k faaliyetinin gerçekleş tirilmesi, özellikle Almanya ile di er Avrupa ülkeleri ve deniza ,r, pazarlar aras,nda ticari ili kilerin te viki ve kolayla t,r,lmas,d,r.ö*⁵² Burada amaç, Alman d, ticaretinin ngiliz bankalar, taraf,ndan finanse edilmesine ba ,ml,l, , azaltmak ve buna uygun olarak uluslararası, faaliyet in a etmektir. 1871 ile 1873 y,llar, aras,nda Deutsche Bank toplam

⁴⁸ Jürgen Kocka, **Organisierter Kapitalismus oder Staatsmonopolistischer Kapitalismus**, Winkler, Heinrich August, Voraussetzungen und Anfänge, Goettingen, 1974, s. 20.

⁴⁹ Wehler, a.g.e., s. 172.

⁵⁰ Wolfram Fischer, **Europäische Wirtschafts- und Sozialgeschichte von der Mitte des 19. Jahrhunderts bis zum ersten Weltkrieg**, Cilt. 5, Stuttgart, 1985, s. 429.

⁵¹ Fischer, a.g.e., s. 319.

⁵² Sautter, a.g.e., s. 160.

de übe açım, t.r. Bunlar, n ikisi Bremen ve Hamburg olmak üzere Almanya'da, üçü ise Yokohama, anghay ve Londra'da olmak üzere yurtd, ,nda aç,lm, t,r. Kurulu unun hemen ard,ndan Deutsche Bank önakit para olarakö depozitler kabul etmeye ba lam, t,r. Bugün nispeten normal kabul edilen bu durum, o zamanlar bankaya geni bir sermaye temeli sa layan gerçek bir yenilik olarak alg,lanmas,na neden olmu tur.⁵³

Deutsche Bank, Alman elektro sanayii ile demir ve çelik sanayiinin as,nda özel bir öneme sahip olmu tur. Ayr,ca yurtd, , projelerine güçlü bir biçimde i tirak etmi tir. 19. yüzy,ln ikinci yar,s,nda, Almanya'n, n en önemli sanayi havzalar,nda aktif olan önemli bölgesel bankalarla i birli i ba lam, t,r.⁵⁴ Ayr,ca yurtd, ,nda banka kurulu lar,na i tirak etmesi, d, i leri dairesinin ekonomik-politik ç,karlar,na uygun bir durum sa lam, t,r. 1886 y,l,nda Alman Deniza ,r, Bankas, n, n (Deutsche Überseeische Bank) ve 1889'da Alman-Asya Bankas, n, n (Deutsch-Asiatische Bank) kurulu una i tiraki söz konusu olmu tur.⁵⁵ Uzun süre ara t,rmalar, n odak noktas,na al,nmam, da olsa, h,zl, endüstriyel canlanma esnas,nda ve sonras,nda finans sektörünün itici güç olarak etkisinin ve rolünün önemli oldu unu söylemek mümkündür. Finans sektörü, ekonomik geli im süreci içerisinde öncü rol üstlenmi tir.⁵⁶

3.ALMANYA'nIN ORTA DO U'YA YÖNEL N N EKONOMİK GEREKÇELER

Osmanlı Devleti üzerindeki stratejik nüfuz olu turma politikas,na ba l, olarak uygulanan ekonomi politikalar,na Almanlar, Bo az ve demiryolu in a ve i letmesini alarak ba lam, lard,r. Bu politikan, n uluslararası ad, ise B-B-B (Berlin-Bo azlar-Ba dat

⁵³ Hallgarten ve Radkau, a.g.e., s. 30.

⁵⁴ Wilhelm Hagemann, **Das Verhältnis der deutschen Großbanken zur Industrie**, Berlin, 1931, s. 19.

⁵⁵ Hallgarten ve Radkau, a.g.e., s.74.

⁵⁶ Manfred Pohl, **Deutscher Kapitalexpert im 19. JH Emissionen, Banken, Anleger bis 1914**, Frankfurt/M. 1977, s. 54.

demiryolu) politikasıydı. Bu projenin asıl amacı, Almanların kendi çıkarlarına hizmet etmesiydi. Bu proje dâhilinde Almanlar Körfez sahilinde bir yer edineceklerdi.⁵⁷

Rusya, Almanya'nın iktisadi zenginliğine yönelik ülkelerin başında gelse de 1860 yılında Rusya'nın sanayileme sürecine girmesiyle beraber istenen ilerlemeler gerçekleşilemedi. Daha sonraları, Almanya, Çin'e yönelmiş ve Alman subaylar, Çin'de görev almıştı. Çin 1895 yılında Almanya'dan borç almıştı, aynı tarihte Deutsch-Asiatische Bank faaliyete geçmişti. Japonya, Alman imparatorluğunun deniz gücünün yetersiz olduğunu biliyor ve Almanya'nın Çin'deki faaliyetlerini engelliyordu. Bu gelişmelerin etkisiyle Alman imparatorluğu müttefiki Avusturya'nın yardımıyla Orta Doğu bölgesine yöneldi.⁵⁸

Almanya'nın bu dönemdeki çelik ve dökme demir üretimi incelendiğinde ise şu şekildedir:

Tablo 5. Alman Devleti'nde Çelik Üretimi (1000 ton)

	1886	1910	Art, H,z, %
ABD	2.604,40	26.512,40	910,3
Almanya	954,6	13.698,60	1.335,00
İngiltere	2.403,20	6.106,80	154,1
Fransa	427,6	3.390,30	692,9
Rusya	241,8	2.350,00	871,2

Kaynak: Mithat Baydur, *Osmanlı-Alman İlişkilerinde Anadolu ve Batı'da Demiryollarının Yeri*, Osmanlı, 2 Siyaset, Türkiye Yayınları, Editör: Güler Eren, Bilim Editörleri; Kemal Çiçek, Cem Özü, Ankara, 1999, s.347.

Tablo 5'te çelik üretimi bakımından Almanya'nın 1886 yılında sanayilemesini tamamlamış olan İngiltere ve gelişen ABD'nin çok gerisinde kaldığı görülmektedir. 1910 yılında ise muazzam artış oranıyla İngiltere'yi geçmiştir. ABD'nin tekrar çok gerisinde kalmadığı da olsa, artık Almanya sanayinin ve askerî gücünün temel ihtiyaçlarından biri olan çeliğin en önemli sahiplerindedir.

⁵⁷ Mustafa Bayraktar, *Batı'da Demiryollarının Ortadoğu Politikaları*, Gökubbe, İstanbul, 2006, s. 82.

⁵⁸ Mithat Baydur, *Osmanlı-Alman İlişkilerinde Anadolu ve Batı'da Demiryollarının Yeri*, Osmanlı, 2 Siyaset, Türkiye Yayınları, Ed: Güler Eren, Bilim Editörleri; Kemal Çiçek, Cem Özü, Ankara, 1999, ss. 346-347.

Tablo 6. Alman Devletlerinde Dökme Demir Üretimi (1000 ton)

	1887	1911	Art, H,z, %
ABD	6.520	24.028	268,5
Almanya	4.024	15.574	287,6
ngiltere	7.681	10.033	10,6
Fransa	1.568	4.441	181,3
Rusya	612	3.588	486,3

Mithat Baydur, *Osmanlı-Alman İlişkilerinde Anadolu ve Batı Demiryolları*, s.347.

Çelik üretimine benzer şekilde demir üretiminde de, İngiltere ve ABD'nin gerisinde kalan Almanya 1911 yılında İngiltere'yi geçse de ABD'nin demir üretimine yaklaştı, t.r.

Almanya'nın 1880 yılına kadar Osmanlı'da ticaretinde aldığı, fazla hissedilmemiştir. Alman imparatorluğunun demiryolu ve denizcilik alanlarındaki faaliyetlerinden sonra, Alman sanayi ürünleri Osmanlı pazarında yerini hızla almıştır. 1862 yılında Gümrük Birliği (Zollverein) başlı, Alman devletleriyle yapılan ticaret anlaşmaları etkileri 1880'li yıllardan sonra etkisini göstermiştir. 1890 yılında imzalanan yeni ticaret anlaşması ile birlikte eski anlaşmada Almanya lehine olan imtiyazlar arttırılmıştır. Gümrük indirimli mal adedi 1862 anlaşmasında 605 iken, bu rakam 1890 yılında 720'ye yükselmiştir. Avusturya ve Almanya Tablo 7'de görüldüğü üzere İngiltere ve Fransa aleyhine önemli bir gelişme göstermiştir.⁵⁹

Tablo 7. Osmanlı Devleti Dış Ticareti (Ülkeler itibarıyla)

Devletler	1887 (%)	1910 (%)
İngiltere	61	35
Fransa	18	11
Avusturya	12	21
Almanya	6	21
İtalya	3	12

Kaynak: Mithat Baydur, *Osmanlı-Alman İlişkilerinde Anadolu ve Batı Demiryolları*, s.347.

⁵⁹ Baydur, a.g.e., s.349.

Osmanlı Devleti'nin ticaretinde uzun yıllar süren İngiltere hâkimiyeti özellikle yapılan anlaşmalarla sağlanmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı öncesinde Almanya ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti ile olan ticarî ilişkilerini geliştirdiği Tablo 7'de çok net görülmektedir.

Tablo 8. Osmanlı Devleti harcat, ve thalat, (1890-1910) (1000 sterlin)

	Osmanlı harcat,				Osmanlı thalat,		
	1890	1900	1910		1890	1900	1910
Almanya'ya	766	1.455	3.203	Almanya'dan	1.970	1.982	5.778
Avusturya'ya	1.179	1.589	3.420	Avusturya'dan	1.873	2.954	5.654
Toplam	1.945	3.044	6.623	Toplam	3.843	4.936	11.432

Kaynak: Mithat Baydur, *Osmanlı-Alman İlişkilerinde Anadolu ve Batı Demiryollarının Yeri*, s.350

Ekonomi uzmanlar, siyasetçilerin tersine, satış ve sürüm pazarlarının genişletilmesinin ve bazı pazarlardan ham madde elde edilmesinin gerekli olacağını erken fark etmişlerdir. Rusya, İngiltere ve Fransa'nın çıkarlarına ters düşecek bir gerekliliğin kabul ettirilmek zorunda olduğunu ilkin kesin bir kanaat da oluşuyordu.⁶⁰ Bu çaba ve bununla bağlantılı risk, elde edilecek karla uyumlu görülüyordu. Güneydoğuda da ölçsüz servetler cezbetmekteydi. Burada ilk petrol rezervleri tahmin edilmiş, Bakü'deki petrol sahaları keşfedilmiş, Musul ve Kerkük'te ilk petrol sondajları yapılmıştır. Transkafkasya ve Anadolu'da mangan, kömür ve krom rezervleri dikkat çekmekteydi. Osmanlı Devleti topraklarının büyük bir bölümünde pamuk ve tütün hasad, bulunmaktaydı. Asya'ya ve Afrika'ya uzanan demiryolları ve sürüm pazarları için Osmanlı Devleti kilit konuma sahipti.⁶¹

Osmanlı Devleti, petrol, bakır, krom, kurun ve mineral rezervlerine sahip olduğu için öncelikle ham madde zenginliği bakımından önemliydi. Bunun ötesinde, pamuk tedarikçisi olarak Alman tekstil sanayi için yapılandırılabilirdi. Bunun için de önkoşul geniş yüzeyli sulama sistemi için kendisine yardım edilmesiydi. Tahıl tedarikçisi olarak da Osmanlı Devleti, Alman İmparatorluğunun dikkatini çekmekteydi. Osmanlı,

⁶⁰ Nikolaus Brauns, *Die deutsch-türkischen Beziehungen vor dem Ersten Weltkrieg, 1914*, München, 1996/1997, ss.16-36.

⁶¹ Brauns, a.g.e., ss. 66-71.

Devlet Avrupa sermayesi için çok key vadetmekte, yatırım olanakları, ve malları, için de büyük bir satış ve sürüm pazarı sunmaktaydı.⁶²

Bazı, Hamburglu ve Bremenli tüccarlar ve ticaret firmaları, Latin Amerika ve Yakın Doğuyla, daha sonra da Güneydoğu ve Doğu Asyaıyla; aynı şekilde Batı, Afrikaıyla, Avustralyaıyla ve Okyanusyaıyla artan oranda karşılaşan ticaret ilişkileri yürütmeye başladılar, Alman hükümetinden destek ve koruma beklendilerdi.⁶³ Bu arada Sibirya, Karadağ ve Romanya başlıca, ilân etmişler, Bulgaristan Krallığı, kurulmuştu. Yunanistan Teselya, ve Epirus'un bir bölümünü egemenliği altına almış, Avusturya Bosna ve Hersek'i gal etmişti. Büyük Britanya'ya Kıbrıs, Rusya'ya ise Kars, Ardahan ve Batum bölgeleri verilmişti.⁶⁴

19. yüzyılın sonunda Osmanlı Devleti özerk hareket edebilen nadir ülkelerden biriydi.⁶⁵ Bu nedenle Alman İmparatorluğu'nda ortak bir kanaat ortaya çıkmıştı. Bu İmparatorluk, Almanlar kendi isteklerini hayata geçirilebilecekleri yer olarak düşünülüyordu. 1888 yılında Anadolu demiryollarının inşası için imtiyaz verilmişti. 1892 yılında Osmanlı-Alman Ticaret Anlaşması yapılmış, böylece Osmanlı Devleti Almanya için giderek daha ilginç hale gelmişti. Yalnızca siyasi ve askeri olarak güçlü bir Osmanlı Devleti, Dicle ve Fırat kıyısındaki ülkelerde ulusal servetin artması, ve ekonomik bilançonun düzeltilmesi için Alman İmparatorluğu'na sunulan büyük bir şans olarak görülmekteydi.⁶⁶ *Özgüçsüz bir Osmanlı için tek kuru yok, güçlü Osmanlı içinse istenildiği kadar vardı.* Bu sorun Alman düşüncesiyle biraz derin incelendiğinde; öyle yorumlanmaktaydı: *Ö Mezopotamya ve Suriye eski kültürlerin yeniden canlanması, meyvelerinden bir pay almak için bütün enerjileriyle kendilerine düşeni yapmazlar ise bu aslında budalalık olacaktır.*⁶⁷

⁶² Brauns, a.g.e., s. 4.

⁶³ Johannes Hügle, **Finanzsysteme, wirtschaftliches Wachstum und die Rolle des Staates**, ein funktionaler Ansatz unter Berücksichtigung der Reformfahrung lateinamerikanischer Länder, s.60.

⁶⁴ Brauns, a.g.e., s. 4.

⁶⁵ Helmuth Stoecker, **Deutschland und China im 19. Jahrhundert, das Eindringen des deutschen Kapitalismus**, Berlin, 1958, s. 10.

⁶⁶ Burkhard Asmuss, *Industrie & Wirtschaft*, <http://www.dhm.de/lemo/html/kaiserreich/industrie/index.html> (30.04.2008).

⁶⁷ Paul Rohrbach, **Weltpolitisches Wanderbuch 1897/1915**, Königstein im Taunus-Leipzig, 1916, s. 134.

İstanbul ve Osmanlı İmparatorluğu, her zaman en önemli ticaret yolları, kesiştiği, Doğu ve Batı, ticaretinin bulduğu önemli ticaret merkezleri olmuştur. Doğu Asya'dan Hint Okyanusunu ve Kızıldenizi geçerek Mısır'a, oradan da Avrupa'nın Akdeniz limanlarına mal getirilen Güney ticaret yolu Osmanlı Devleti'nden geçmektedir. 1869'da Süveyh Kanalı'nın açılmasıyla Hindistan'a doğrudan deniz yoluyla ulaşmak mümkün olmuştur. Çin ve Hindistan'dan Rus İmparatorluğu'nun Avrupa topraklarına kadar uzanan Kuzey Ticaret Yolu da yine Osmanlı Devleti'nin topraklarından geçmektedir. Ayrıca Doğu ticaretinin en önemli ticaret yolu Mezopotamya'dan geçerek İstanbul'a ulaşıyordu. Topraklar, üzerinde bulunan bütün bu önemli ticaret yolları sayesinde Osmanlı Devleti Avrupa'nın Yakın ve Uzak-Doğuyla ticaretinin tamamını kontrol ediyordu.⁶⁸ Böylece Avrupa ve Asya arasında ticari bir kesişme noktası oldu ve bu için özellikle İstanbul ve Çanakkale Boğazları, anahtar rol oynamaktaydı.

Rusya bütün ilgisini Osmanlı Devleti'nin parçalanması için çalınmaya ve yeniden toparlanmasını ve güçlenmesini engellemeye sabitlemişti. İngiltere ise esas olarak önemli ticaret yollarını ve sömürgeci Hindistan yolunu açılmakla ilgiliydi. Osmanlı Devleti'nin güçlenmesi İngiltere'nin yararına değildi, çünkü Osmanlı Devleti'nin güçlenmesi demek Osmanlı-İslamist hareketin güçlenmesi anlamına gelecekti. Bu durum ise İngiltere'nin Mısır ve Hindistan'daki sömürgeci konumunu tehlikeye düşürdü. Mısır konumu itibarıyla İngiltere'nin Süveyh Kanalı dolayısıyla da Hindistan ve Asya'daki sömürgeleri üzerinde egemenliğini sürdürdüğü stratejik bir ülkedir.⁶⁹ Hindistan, 18. yüzyıldan itibaren İngiltere'nin Orta Doğu'daki siyasetine yön vermişti.⁷⁰

Almanya'nın yayılmacı amaçları'nın hedefi olarak Osmanlı Devleti'nin bugünkü Türkiye topraklarını tercih etmesinin öncelikli nedeni donanmaya gerek kalmadan karayoluyla bu topraklara ulaşabilmesiydi. Ayrıca pazar ve ham madde kaynağı olarak da Osmanlı Devleti topraklarının genişliği ve ham madde çeşitliliği Almanya'nın ilgisini çekmekteydi. Böylece 19. yüzyıldan itibaren Almanya'nın çıkarı,

⁶⁸ Brauns, a.g.e., s. 4.

⁶⁹ Brauns, a.g.e., s. 16.

⁷⁰ Ömer Kürkçüoğlu, **1919-1926 Türk-İngiliz İlişkileri**, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 1978, s. 15.

Osmanlı Devleti'nin güçlenmesi yönünde geli mi tir.⁷¹ Bu nedenle sonraki yıllarda Almanya'nın yayılması, politikasının temel faaliyet alanlarında Osmanlı Devleti'nin yer alması, hem askeri etki bakımından hem de Alman yatırımları bakımından son derece önem arz etmekteydi. Bu durum eski kinlerin ve yeni korkuların ortaya çıkmasına da yol açtı. St. Petersburg hükümeti, eskiden beri Rus çarları'nın hedefi olan Çanakkale ve İstanbul boğazları'nın, Alman egemenliğine geçmesinden korkmaktaydı. Londra ise, Süveyş Kanalı ve Hindistan'a bağlantı yolunu tehdit altında görmekteydi.⁷²

Alman imparatorluğunun kuruluşu Avrupa'daki bir takım dengeleri de değiştirdi. Orta Avrupa'da kurulan Alman imparatorluğu, doğuya açılmak ve Avrupa'nın lideri olabilmek için Orta Doğu'ya yönelmişti. Çünkü gelişen sanayisi için gerekli ham maddeyi temin edebilecek yollar, Osmanlı Devleti topraklarından geçmekteydi. Alman Devleti, İngiltere'nin Doğu imparatorluğuna bu yolla engel olabiliyordu. II. Abdülhamid'in dış politikası ile Alman Devleti'nin Doğu politikası bu noktada örtüşmekteydi.

Almanya'nın Orta Doğu'ya ilk açılması, 1888 yılında inşaatı tamamlanan Belgrad-İstanbul demiryolu hattı (Balkan demiryolu) ile gerçekleşti. Bu demiryolu hattı, daha sonralar, Basra Körfezi'ne ve buradan da Afganistan'a kadar uzanacaktı. Orta Doğu sadece Hindistan'a ulaşmak için değil aynı zamanda buralarda bulunan petrol yatakları bakımından da önem kazanmaktaydı.⁷³

1517'den beri Mısır vergi ödemekle yükümlü bir Hıdivlik olarak Osmanlı Devleti'nin elinde bulunmaktaydı, ancak büyük ölçüde özerk bir yapıya sahipti. Osmanlı Devleti'nin iyice içine çekilmesi nedeniyle Mısır, çoktan Batılı devletlerin hedefi haline gelmişti, özellikle Fransa ve İngiltere'nin ilgi odağına dönüşmüştü. 1854'te Mısır, İngiltere'nin kararıyla, Çanakkale'den Süveyş Kanalı'nın yapımını Fransız mühendis Ferdinand de Lesseps'e vermişti. Ancak ülke kanal yapımını nedeniyle sürekli mali zorluklarla karşılaşmaya başlamıştı.⁷⁴ Mısır, 1875'te Süveyş Kanalı'nın bütün hissele-

⁷¹ Brauns, a.g.e., s. 17.

⁷² Fesser, **Reichskanzler Bernhard Fürst von Bülow**, a.g.e., s. 98.

⁷³ Necdet Kurdağ, **Osmanlı İmparatorluğundan Ortadoğuya Belgelerle Türk Meselesi**, Dergâh Yayınları, I. Baskı, 1976, ss. 5-7.

⁷⁴ Th. W. Kramer, **Deutsch-Ägyptische Beziehungen in Vergangenheit und Gegenwart** Tübingen, Basel, 1974, ss. 37641.

ını Britanya hükümetine satın, olmas,na ra men asl,nda iflas etmi ti. Böylece M,s,røn maliyesi, Avrupa devletlerinin kurdu u Borçlar daresine tabi k,l,nm, t,r.⁷⁵

Bu tarihten itibaren kamu hukuku bak,m,ndan M,s,r sorunu hep belirsiz kalm, ve büyük devletler taraf,ndan sadece öM,s,r Sorunuö olarak tan,m,lanm, t,r.⁷⁶ Bu durum halk aras,nda sosyal gerilimlere yol açm, , Londra ve Paris'ten, skenderiye k,y,lar,na donanma gönderilmi , M,s,r, 1882'de ngilizler taraf,ndan ku at,lm, t,r. ngilizler tek ba lar,na giri tikleri bu askeri harekâta, daha sonra uluslararası, me ruiyet kazandırmak için, büyük devletlerden, M,s,røn mandas,n,n kendisine verilmesini istemi fakat bütün çabas,na ra men ba ar,l, olamam, t,r.⁷⁷

Ancak Almanya için bugünkü Türkiye s,n,rlar,n, kapsayan bölge ç,karlar, M,s,r'daki ç,karlar,ndan çok daha önemliydi. Özellikle II. Wilhelm döneminde, Almanya'n,n aktif M,s,r politikas, yürütülürken önce Osmanl, Devleti ç,karlar, dikkate al,nm, t,r. Almanya'n,n M,s,r ile ilgili politikas,nda ad,m,lar,n, belirleyen de i mezi Osmanl, Devleti ile olan ili kileridir. Fakat ayn, zamanda M,s,r politikas,, Alman mparatorlu u'nun izledi i Do u politikas,nda ba ,ms,z bir faktördü. Bismarck yönetimi alt,nda do u politikas,n, belirleyen unsur, öncelikle Almanya'n,n kendisini büyük bir Avrupa devleti olarak konsolide etmesiydi.⁷⁸

Almanya'n,n, sava sonras, Türkiye'nin varl, ,n, eskiden oldu u gibi sürdürmesini istemesinin nedeni, aralar,nda olan ticari ili kilerin devam,n, sa lamak istemesinden kaynaklanmaktayd,. Nitekim 1911 y,l,nda Türkiye-Almanya ticaretinin d, sat,m miktar, 112 milyon Mark, d, al,m tutar, ise 70 milyon Mark civar,ndad,r.⁷⁹

Almanya kurulu unun ilk a amalar,nda Osmanl, Devleti'nde nüfuz edinmek için etkin bir politika izlemeyip, Osmanl, Devleti ile olan ili kilerini Rusya'ya göre düzenlemekteydi. Ancak 1888 Ekim'ından itibaren bu politikas,nda de i iklik yapan Almanya endüstriyel geli imi için ngiltere gibi güçlü deniz gücüne sahip olmamas,

⁷⁵ Salvador Oberhaus, **Zum wilden Aufstande entflammen-Die deutsche Ägyptenpolitik 1914 bis 1918**, Düsseldorf, 2007, s. 40.

⁷⁶ Oberhaus, a.g.e., s. 40.

⁷⁷ Oberhaus, a.g.e., s. 43.

⁷⁸ Oberhaus, a.g.e., s. 44.

⁷⁹ Bonyar Waylet ve Ernst Jaechk, **mparatorluk Stratejileri ve Ortado u**, Çeviren: Vedat Atilla, Nemesis Kitap, , stanbul, 2004, s. 316.

nedemiyse k,tasal mana da onaylat alanlar,naö ihtiyaç duymaktayd,. öDang nach Ostenö olarak bilinen Almanyaañ,n bu politikas, için tek ç,kar yol olarak Osmanl, Devleti idi. Almanyaya bu k,tasal plan,n,n ilk etab,n, 1888 tarihinde Deutsche Bank ile Osmanl, Devleti aras,nda imzalanan anla ma ile ba latm, oldu.⁸⁰ Böylece k,tasal yay,lma plan,n, ilk olarak Ba dat ve Anadolu Demiryollar, ile gerçekte tirmeyi hedeflemi tir.

3.1. Ham Madde Kayna , Olarak Orta Do u

Osmanl, Orta Do usu ham madde kayna , bak,m,ndan dünyan,n en zengin rezervlerine sahip bölgelerin ba ,nda gelmekteydi.

Osmanl, Orta Do usu stratejik öneminin yan, s,ra gerçekte bir yeralt, yerüstü ham madde potansiyelini topraklar,nda bulunduruyordu. Anadoluñun hemen hemen her yerinde çe itli madenler bulunuyordu. Krom, bak,r, gümü , alt,n, kömür, demir, linyit, lüle ta ,, petrol gibi madenler çe itli ehirlerde ve bölgelerde yayg,n bir ekilde bulunuyordu. Osmanl, Devletiñin son döneminde Anadolu madenlerinin i letme imtiyazlar, Avrupal, irketlere verilmeye ba lanm, t,. Pek çok ngiliz, Alman, talyan, Frans,z irketi bu madenlerin i letme ve kullanma haklar,n, devletten belli bir süreli ine alm, lard,.

Araplar,n yo unlukla ya ad,klar, Suriye, Irak, Arabistan, Yemen co rafyas,nda yap,lan yeralt, çal, malar,nda petrol madeninin yo un bir miktarda bulundu u 19. yüzy,l,n sonlar,na do ru daha net bir ekilde anla ,lm, t,. Petrol bak,m,ndan Irak co rafyas, o zaman,n tespitlerine göre en önemli rezervlere sahipti. Sultan II. Abdülhamit Irak co rafyas,nda yapt,rd, , çal, malarda petrol bölgelerinin haritas,n, yapt,rtm, ve buralar, kendi mülkiyetine geçirmi ti.

Yerüstü kaynaklar, bak,m,ndan da Osmanl, Orta Do usu zengindi. Yine Anadolu bu konuda ba , çekiyordu. Her türlü tah,l, ya meyve ve sebze yeti tiriliyordu. Pamuk, yün gibi dokuma sektörüne madde sa layan unsurlar,n ekimi ve yeti tirilmesi

⁸⁰ Ayla Efe, **Almanya'ya Verilen İkinci Demiryolu İmtiyaz,: Hububat Hatt,,** Osmanl, Tarihi Ara tırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, OTAM Say, 18, Ankara, 2005, s. 99.

yapılıyordu. Tırtık ve ipek en çok ihrac, yapılan ürünlerin başında geliyordu. Nacir, tütün, deri de yurt dışına ihrac, yapılan ürünler arasındaydı. Bu ürünler tabii olarak sanayisi için ham maddeye çok ihtiyacı olan Avrupa Devletleri tarafından talep ediliyordu.

Arap vilayetlerinde Havran bölgesi Osmanlı, Orta Doğunun tahıl ambarı durumundaydı. Yine Arap vilayetlerinde en çok yetiştirilen ürün, hurmaydı. Hurma iç piyasada tüketildiği gibi yurt dışına da ihraç ediliyordu. Kahve Yemen'e mahsus bir üründü. Yemen topraklarında iklimin çok fazla çeşitlilik göstermesinden dolayı çok fazla ürün yetiştiriliyordu.

İnci avcılığı, Arap topraklarında sahile yakın, olan bölgelerde gerçekleştiriliyordu. En fazla ve en kaliteli inciler Doğu Arabistan sahillerinde, Katar, Bahreyn, Ahsa sahillerinde çıkarılıyor ve dış piyasaya ihrac, yapılıyordu. Bununla birlikte Kıç, İdeniz sahillerinde de inci avcılığı, yapılmaktaydı.⁸¹

Alman Birliği'nin geç kurulması, nedeniyle, Almanya diğer Avrupalı Devletler gibi sömürgeler elde edemediği. Bu nedenle Almanya ham madde kaynakları, bakımından ve ürettiği sanayi ürünlerini satabileceği pazarları bakımından oldukça sınırlı kalmıştı. Almanya, Osmanlı Devleti topraklarını kendi sanayisini kurabilmek için ham madde deposu ve ürettiği mallarını satabileceği iyi bir pazar olarak görmekteydi. Almanya aynı zamanda Osmanlı topraklarını askeri yönden de önemli bulmaktaydı. Çünkü İngiltere ile olası bir savaş durumunda, Almanya İngiltere'yi kendi topraklarında yenemeyeceğini düşünmekteydi. Bunun için de Almanya sömürgelerine giden yollara baskınlar yapmalıydı, bunun için de Osmanlı Devleti toprakları uygundu. Bu politikaya uygun olarak II. Wilhelm 1889 yılında İstanbul'u ziyaret ederek Osmanlı Devleti Padişahı tarafından Alman şirketlerinin çıkarılması, bizzat kendisi savunuldu. II. Wilhelm'in bu ziyaret sonucunda aldığı ayrıcalıklar ise; Haydarpaşa'da bir liman kurulması, Bahçeşehir Demiryolu'nun Konya'ya kadar uzatılması, ve Konstanz-İstanbul arasında bir telgraf hattının yapılması, olmuştur. II. Wilhelm'in Alman Dış İleri Bakanı, von Bülow'a

⁸¹ Gregor Schöllgen, **Imperialismus und Gleichgewicht: Deutschland, England und die orientalische Frage 1871-1914**, 3. Baskı, München, 2000, s.20.

verdi i görevler aras,nda oyun,z kalmamak, tersine Türkleri askeri, ekonomik ve politik bak,mdanö kendi yanlar,na çekmek olmu tur.⁸²

3.2. Üretim-Yat,r,m Bölgesi Olarak Orta Do u

Keynes, Almanya,ın I. Dünya Sava , öncesi Do u ve Orta Avrupa'daki konumunu u ekilde tanımlamaktadır: *öAlmanya bu ülkelerde yalnız ticaret yapmakla kalmam, , ayn, zamanda kalk,nmalar, için gerekli olan sermayenin büyük bir k,sm,n, vermi tirö.* Sava öncesinde Almanlar,n yapt,klar, 6,5 milyar dolarlık yat,r,m,n en az 2,5 milyar, Rusya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'ye gitmi tir. Almanlar bu öbar, yoluyla s,zma sistemiö sayesinde yalnız bu ülkeleri iktisaden kalk,nd,rmakla kalmam, , ayn, zamanda yeniden örgütlenmelerini de sa lam, t,r. Ren Nehri'nin do usunda kalan bütün Avrupa böylece Alman sanayinin yörüngesine girmi ve iktisadi hayat, buna göre ayarlanm, t,r.⁸³

3.3. Pazar Alan, Olarak Orta Do u

Bismarck her zaman, Güneydo u Avrupa ve Balkanlar'da ilgilenmedi ini iddia ederek *öBalkanlar'ın bir piyade erinin tek bir kemi ine bile de meyece iöni ifade etmekteydi.* D, ar,ya kar , gösterdi i bu ilgisizlik, Bismarck'a, Balkan meselesinde büyük devletler aras,nda arabuluculuk rolünde inand,r,c,l,k sa lam, t, ama bu durum yine de gerçe i tam olarak yans,tmamaktayd,. Ne var ki Alman mparatorlu u için bu bölgeyle ilgili olmad, ,n, iddia etmek zorunluluktu. Çünkü Almanya, kurulu sürecinde kendisini destekleyen Rusya'ya, Avrupa'n, büyük devletleriyle olan ittifak politikas, çerçevesinde ve yap,lan sözleşme gere ince ba l,yd,. Bu nedenle de çarlıkla zorunlu olarak iyi ili kiler sürdürmeyi istemekteydi. Buna kar ,l,k Rusya, Güneydo u Avrupa'y, ve Balkanlar'ı öz be öz kendi ç,kar bölgesi olarak de erlendirmekte ve buna uygun

⁸² Mustafa Albayrak, **Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi ve Batı Demiryoluunun Yapılması**, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Say.: 6, Ankara, 1995, ss.6- 7.

⁸³ Burhan Özü, **Yüzyıllar Boyunca Alman Gerçeği ve Türkler**, İstanbul, 1983, s. 136.

niñuz kulanılmıktaydı., Almanyañ, bu bölgelerle ilgilenmesi, iki imparatorluk aras,nda, Bismarckñ kaç,nd, , çat, maya yol açabilirdi. Gerçekte ise, Güneydo u Avrupa ülkelerinin Prusyaña, daha sonra da Alman mparatorlu uña askerî ve personel bak,m,ndan ba lanmas, te vik edilmi ve böylece Güneydo u Avrupaña ekonomik s,zma için önemli bir temel olu turulmu tu.⁸⁴ Güneydo u Avrupa, baz, ekonomistlerce önceleri ÷Alman Hinterlandö, olarak görölmü tür. Alman gümrük birli inin kurulmas, ba lam,nda, Güneydo u Avrupa ülkelerinin, hem Alman ürünleri için pazar, hem de tar,m ürünleri ve ham madde kayna , olarak güvence alt,na alma yönünde sesler duyulmıktaydı., Ayr,ca bu ülkelerin, Alman ekonomisi ve Yak,n-Do u ile ticarete önemli oldu u kabul ediliyordu.⁸⁵

Friedrich List, 1840đ, y,llarda, Karadeniz ve Osmanl, mparatorlu uñu hedefleyen bir emperyal-yay,lmac, Güneydo u Avrupa Plan, geli tirmi tir.⁸⁶ Bu gümrük ittifak,, Almanya ve Avusturyañy, kapsayacak ve böylece Kuzey ve Balt,k Deniziñden Adriyatik Deniziñe kadar ula acakt,. Bu ekonomik alan,n Almanya için, Tuna Nehri boyunca geni lemesine ve Avusturyađdaki Tuna limanlar, üzerinden Yak,n-Do u ve Tropikal ülkelere ula abilme olana , yarataca , için yararlı olaca , dü ünölmü tü.⁸⁷ Bunun için Avusturya, ula ,m yollar,n, hizmete sunacak ve bu yollar,n güvenli ini sa layacakt,. Plan, dönemin Prusya hükümeti taraf,ndan reddedilmi , fakat dü ünçe esas hatlar,yla canl,l, ,n, korumaya devam etmi tir. 1850đi y,llarda Güneydo u Avrupaña ekonomik olarak yönelme, bu yönelmeyi sömürgele tirme ve göçle ili kilendirme Paul Lagarde taraf,ndan savunulmu tur: *÷Benim, Almanlardan bekle di im çal, ma, ortak sömürgele tirmedir. Hemen korkmay,n: Bu sömürgele tirmenin dünyan,n uzak bölgelerinde de il, en yak,n,m,zda olmas,n, dü ünüyorum.ö*⁸⁸ Farklı, dü üncelerdeki ki iler taraf,ndan da k,smen buna benzer dü ünceler savunulmu tur. Örne in Prusyal, büyük toprak sahibi Carl Rodbertus-Jatzow, u görü ü savunmu tur: *÷Biz kolonile tiren bir halk,z. Fakat bizim kolonilerimiz denizin öte yakas,nda de il, do rudan do ruya eski kabileden geli tiler. Elbe nehrinin do usundan Peipus Gölüñe ve Karpatlarñ güney-do u burçlar,na*

⁸⁴ Thoerner, a.g.e., s. 94.

⁸⁵ Thoerner, a.g.e., s. 1.

⁸⁶ Reinhard Opitz, **Europastrategien des deutsche Kapitals 1900 ó 1945**, Köln, 1977, s. 28.

⁸⁷ Henry Cord Meyer, **Mitteleuropa in German Thought and Action**, The Hague, 1955, s. 17.

⁸⁸ Paul de Lagarde, **Deutsche Schriften**, 4. Bas,m, München, 1934, s. 31.

kaatı uzan,yorıtar.0 Sosyanst Ferdinand Lassale de, *õOsmanlı, Saltanat,ñ,n
Almanyañ,n miras,na dü ece i ve Alman askerleri ve i çi alaylar,n,n stanbul
Bo az,ña dayanaca , günleri ya amay, umut etti iöni yazm, t,r.*⁹⁰

Sözkonusu planlar Prusya ve Alman hükümetleri taraf,ndan desteklenmese de,
nüfuz bölgesinin geni letilmesi fikri, sömürgele tirme anlay, , olmasa da, ekonomik
bak,mdan haklı, temellere dayand,r,l,yordu. Zira geli mekte olan sanayi giderek daha
fazla ham madde ve pazara ihtiyaç duyuyordu. Bu ihtiyaç Güneydo u Avrupa
taraf,ndan kar ,lanabilirdi.

ttifak politikalar, nedeniyle Güney Avrupaøya ilgisini her zaman reddeden
Bismarck da, politik alanda görölmesini istemedi i ekonomik yay,lma hedefleri
gütmekteydi. *õBiz, arkñn yeniden biçimlendirilmesinin pratik sonuçlar,yla, ticari
ili kilerimiz tehlikeye dü medi i sürece, politik olarak ilgili de ilizö diyerek görü lerini
ifade etmi tir.*⁹¹

Bat, Avrupañ,n henüz 19. yüzy,l,n ortalar,nda Güneydo u Avrupa ve
Yak,ndo u ile ticari ili kileri mevcuttu. Bu ticari ili kiler, manifaktür ürünlerinin
Güneydo u Avrupa ve Yak,n Do uøya ihrac,, Güneydo u Avrupa ve Yak,n Do uđan
ise ham madde ve tar,m ürünleri ithaliyle gerçekleşmekteydi.⁹² Ancak Alman ç,karlar,
bak,m,ndan bu al, veri o dönemde Almanyañ,n birçok bölgesinin tar,msal yap,ya
sahip olmas, nedeniyle önemli de ildi. Fakat sanayile menin artmas,yla bu durum h,zla
de i mi ti. Alman ticareti önceleri Leipzig Fuar, üzerinden örgütlenmi fakat k,sa süre
sonra stanbul ve Güney-Do u Avrupañ,n ba ka yerlerinde ticaret acenteleri ortaya
ç,km, t,r.⁹³ Daha sonralar,, gerek tar,m ürünlerinin yeti tirilmesi, gerekse de ticaret ve
ula ,m yollar,n,n altyap,s, hakk,nda bilgi toplamak için Alman acente temsilcileri,
S,rbistan, Bulgaristan ve Romanyaøya gönderilmi tir. Alman tüccarlar, S,rbistanñn
yeralt, zenginlikleriyle ilgilenmi , hatta baz,lar, tek ba ,na kullan,m hakk, elde

⁸⁹ Moritz Wirth, **Carl Rodbertus-Jagetzow- Kleine Schriften**, Berlin, 1890, s. 280-284, s. 86.

⁹⁰ Friedrich Hertneck, **Die deutsche Sozialdemokratie und die orientalische Frage im Zeitalter Bismarcks**, Roeseler, 1927, s. 10.

⁹¹ Otto von Bismarck, **Gesammelte Werke**, Cilt.6, 2.Bas,m, Berlin 1929, Belge: 672 Bismarck an den Botschafter in Paris Grafen von der Goltz, 30.01.1867.

⁹² Thoerner, a.g.e.,s.101.

⁹³ Otto Wagner, **Mitteleuropäische Gedanken und Bestrebungen in den vierziger Jahren (1840 ó 1948)**, Marburg, 1935, s. 92.

emini terdi. Aynan ekonomisini için esas olarak S,rbistan, hem yeralt, zenginlikleri, hem de co rafi konumu bak,m,ndan özellikle ilginç bir hedef olu turmaktayd.,⁹⁴

Romanya da aralar,nda petrolün bulundu u yeralt, zenginlikleri bak,m,ndan büyük bir ilgiyle de erlendirilmekteydi. 1870 y,l,nda Büyük Avrupa demiryolu a ,na ba lanan Romanya demiryollar, sayesinde büyük ihtimalle Böhmen, Schlesien ve Orta Almanya pazarlar, rafine mazota aç,lacak ve böylece Amerikal,lar petrolleriyle birlikte buralardan sürülebileceklerdi.⁹⁵ Romanyaın, yeralt, zenginliklerine ula mak ve Romanyaıy, ekonomik yay,lmada ileri konumuna getirmek için Bismarck, Romanyaıda kral naipli ine bir Alman soylusunun getirilmesini desteklemi tir. Atanm, olan hükümet ba kan, ordu taraf,ndan dü ürülünce, 1866ıda Prusya prensi Karl von Hohenzöllernø tahta ç,kmas, önerilmi tir.⁹⁶ Prens, resmi olmasa da gizlice Bismarck taraf,ndan desteklenmi tir. Prensø, Romanyaıya giderek fiili durum yaratmas, tavsiye edilmi ve prens bu tavsiyeyi yerine getirmi tir. Resmi olarak ise Bismarck, Hohenzöllern prensinin tahta ç,kmas,na kar , ç,k,yor ve bu durumu protesto eden taraf devletlere, ark sorununa ili kin Prusyaın, tutumunun de i medi i güvencesini veriyordu.⁹⁷

Prens bu göreve gelmesiyle Prusya Romanyaın, ekonomik geli imi üzerinde büyük bir nüfuza sahip olacak ve Romanya ekonomisini Almanyaın, ç,karlar, do rultusunda biçimlendirecekti.⁹⁸ Ayn, durum 1879ıda Bulgaristanıda da gerçekle mi tir. Bulgaristanıda da Alman as,ll, bir prens, kral naipli ine atanm, ve böylece Güneydo u Avrupaıda Alman etkisi geni lemi tir. Almanyaın, bu geni lemesi kom ular, taraf,ndan da izlenmektedir. Bükre ø bir Hohenzöllern atan,rken Bismarckın hedefi hiç ku kusuz Do uıda, geli en duruma göre her türlü avantajdan yararlanmas,na sa layacak bir ileri karakol olu turmakt,r.⁹⁹

⁹⁴ Virzinja Paskaleva, **Die Anfänge der deutschen wirtschaftlichen Einflusses auf dem Balkan und in der Türkei in der 60er und 70er Jahren des 19. Jahrhunderts**, Wiesbaden, 1982, s. 505.

⁹⁵ Handelsbericht des Konsulats des Norddeutschen Bundes zu Galatz, 1967, s. 261.

⁹⁶ Thoerner, a.g.e.,s. 101.

⁹⁷ Thoerner, a.g.e.,s. 102.

⁹⁸ Karl Krüger, **Deutsche Großraumwirtschaft**, Hamburg, 1932, s. 134.

⁹⁹ Martin Winckler, **Bismarcks Rumänienpolitik und die deutschen Großmächte 1878/79 Jahrbuch für Geschichte Osteuropas**, Geni letilmi 2. Bask., 1954, s. 104.

II. BÖLÜM

OSMANLI DEVLET ORTA DO USU

1. OSMANLI DEVLET DAR YAPISI

Osmanlı Devleti'nin 19. ve 20. yüzyıllardaki konumunu de erlendirmek için o dönemde devletin nasıl bir idari yapılanma içinde oldu unu bilmek gerekir. Bu bölümde hem Osmanlı Devleti idari yapısı, hem de Osmanlı Devleti sınırları, içerisinde yer alan Orta Do u'nun idari yapısı, ele alınacaktır.

1.1. Osmanlı Devleti Genel idari Yapısı,

19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başlarında Orta Do u coğrafyasında yer alan ve giri bölümünde bahsi geçen günümüz devletlerinin pek ço u Osmanlı Devleti sınırları, içerisinde bulunuyordu. Tunus, Fas, Cezayir ve Mısır 19. yüzyılın farklı zamanlarında Avrupalılar tarafından iş gal edilmiştir. İran ve Afganistan ise hiçbir zaman Osmanlı Devleti'nin toprağı olmamıştır. Bunun dışında kalan ve yukarıda sayılan diğer bölgeler ise siyasi bir anlam ifade etmemenin yanı sıra coğrafi bir tanımlama çerçevesinde idare edilmiştir.

Bu bilgilerden hareketle Osmanlı Devleti sınırları, içerisinde 1890- 1908 tarihlerinde Orta Do u bölgesinde yer alan bölgeler Anadolu, Irak, Suriye, Hicaz, Necid, Yemen, Kudüs, Kuveyt, Katar, Bahreyn olarak karışım,za çkmaktadır. Osmanlı Devleti geçmi ten gelen coğrafi tanımlamalar, modern dönemde yapılmış, mülkiyet, slahatlarda vilâyetlerin oluşturulmasında kullanılmıştır. Dolayısıyla günümüzdeki gibi örneğin bir Irak ulusu değil bir Irak coğrafyasının var olduğunu kabul etmek durumundayız. Kavramlar, karışımamak; günümüzün ulus-devlet anlayışı, ve de er yargılarıyla geçmiyi yorumlamamak doğruyu tespit etmekte önemli bir amaçtır.

Olacaktır. 1800 y, l, nda Osmanl, Devleti'nin s, n, rlar, içerisinde bugünkü Orta Do u bölgesi içerisinde yer alan tüm lkeler bulunmaktayd.,¹⁰¹

1856 tarihli bir sözlükte ise Osmanl, Devleti u sözlerle tarif edilmektedir: *Osmanl, mparatorlu u; Avrupada kendisine dolayl, olarak ba , ml, olan Moldova, Eflak ve S, rbistan Beyliklerinin yan, s, ra Rumeli, Bosna, Hersek, Arnavutluk, Bulgaristan, Makedonya, Teselya, eski Yunanistann birçok adas, ile Asya bölgesindeki Anadolu, Ermenistan, Mezopotamya, Arap Irak, Suriye, Filistin, Arabistandaki kutsal yerler, Afrikada M, s, r ve Nubiya, Tunus, Fezzan ve Tripolidir.*¹⁰²

1699 y, l, nda Osmanl, Devleti ile Avrupa Devletleri aras, nda yap, lan Karlofça Anla mas, ile Rusya stanbul Bo az, n, ele geçirerek Ege ve Akdenize inecek, buradan da Hindistana ula acak, sonra da dnyay, kontrol edebilecekti. Bu nedenle de Osmanl, Devleti topraklar, içerisinde bulunan Orta Do u bölgesine sahip , k, lmas, gerekmektedir. Napolyon Bonapart dönemine kadar Orta Do uya sahip olma fikri Avrupal, lar için pek mümkün gözükmemektedir. Fakat 1832- 1833 y, l, lar, nda M, s, r valisinin stanbula kar , isyan hareketlerini ba latmas, yla beraber Avrupa, Rusyan fikrini anlamaya ba lam, t,. Avrupal, lar, bu fikre iten ilk olay, 1774 y, l, nda Osmanl, Devleti ile Ruslar aras, nda yap, lan Küçük Kaynarca Anla mas, olmu tur. Küçük Kaynarca Anla mas, yla beraber, Ruslar Osmanl, Devletinin i i lerine müdahale etme hakk, na sahip olmu tur. Bu anla mayla beraber Ruslar, Osmanl, Devleti ve Eflak ve Bu danda ya ayan Ortodoks Rumlar, himayesi alt, na alacakt,. Böylece Ruslar, Avrupada sava lar , kararak ve isyan , karmalar, için Ortodokslar, k, k, rtarak Osmanl, Devletini iten y, pratmaya al, acakt.,¹⁰³

Osmanl, Devleti , ktada hüküm sürmü tür. 1699 Karlofça Antla mas, ile kan kaybeden devlet, Balkanlardaki topraklar, n, tedricen kaybetmek gibi bir sonuç ile kar , kar , ya kalm, t, r. Bu kay, plar, n ve askeri yenilgilerin arda arda gelmesi devlet adamlar, n, reformlar yapmaya sevk etmi ve , slahatlar, n yap, lmas, h, z kazanm, t, r.

¹⁰⁰ Sami emseddin, **Kmsd- A- lam**, stanbul 1306 (1890) Cilt 3, s. 1974.

¹⁰¹ Kurdakul, a.g.e., s. 34.

¹⁰² Herder, a.g.e., ss. 4206421.

¹⁰³ Kurdakul, a.g.e., ss.40-41.

III. Selim'in ardından da Halefi II. Mahmut'un reformlar, devletin merkezî ve bürokratik yap,s,n, yeniden de i tirmi tir. 1839 Tanzimat Ferman,ın, ilân,yla birlikte hem yap,lmakta olan reformlar tasdik edilmekte hem de bundan sonra yap,lacak reformlar,n h,zla yürürlü e konulaca , kamuoyuna bildirilmekteydi.

1.2.Osmanl, Orta Do usunun darî Yap,s,

Tanzimat dönemine kadar devletin idarî yap,s, eyaletlere ayr,lm, t,r. Klasik dönemin bu uygulamas,, Tanzimat dönemiyle birlikte de i meye ba lam, t,r. 1864 vilayetler nizamnamesi ile birlikte ilk olarak eyaletler vilayetlere dönü türülmü tür. Böylece eyaletleri yöneten Beylerbeyilik ortadan kald,r,lm, t,r. Bu uygulamayla birlikte merkezden atanan valiler ve bürokratlar yeni olu turulan vilayetleri yönetmeye ba lam, lard,r. 1864 vilayetler tüzü üne göre Osmanl, Orta Do usunda u vilayetler kurulmu tu:

Suriye vilayetinin s,n,rlar,, günümüz Suriye'sinden çok daha geni olup, topraklar, günümüzdeki Suriye'nin yan, s,ra Lübnan (Lübnan daha sonra vilayet haline getirilmi tir), srail Ürdün'ü içerisine alarak Akabe körfezine kadar uzanmaktayd,.

Suriye vilayetinin kuzeyinde Halep vilayeti, Anadolu'nun güney ehirlerini kapsayacak ekilde Türklerle Araplar,n geçi noktas,nda yer al,yordu. Halep vilayetinin di er bir özelli i ise bu vilayetin Anadolu'dan Arap vilayetlerine geçi noktas,nda yer almas,d,r.¹⁰⁴

Musul vilayeti, günümüzdeki Kuzey Irak ve Suriye'nin kuzeydo usunu içerisine almaktayd,. Yukarı, Mezopotamya'n, önemli k,sm, ise bu vilayetin s,n,rlar, içerisinde yer almaktayd,.¹⁰⁵

Ba dat, Irak co rafyas,n,n iç k,sm,nda yer almaktayd,. Bu vilayetin ticaret ve ziraat alan,nda oldukça geli mi olmas,, F,rat ve Dicle nehirlerinin bu bölgeden

¹⁰⁴ emseddin, a.g.e., s. 1974.

¹⁰⁵ emseddin, a.g.e., s. 4484.

geçmesinden kaynaklanıyordu. Di er taraftan ula ,m yollar,n,n kesi ti i bir noktada da bulunmas, buran,n 19. yüzy,ldaki önemini daha da art,rm, t,r.¹⁰⁶

Basra vilayeti ise Irak co rafyas,n,n en güneyinde yer almaktayd,. Bu vilayet 19. yüzy,lda ticaret yollar,n,n birle ti i bir yerde bulunmas, nedeniyle iyice önem kazanm, t,r.¹⁰⁷

Hicaz vilayeti, 1864 vilayetler nizamnamesiyle birlikte merkezîle tirilmi ti.¹⁰⁸ Hicaz vilayetine ba l, Necid kazas, ise 1871 tarihinde Mithat Pa a'n,n valili i döneminde sancak haline getirilerek, Do u Arabistan k,y,lar, biraz olsun kontrol alt,na al,nmaya çal ,lm, t,r. Kas,m, Ahsa, Katif gibi yerler de Necid sanca ,na ba lanm, , böylece merkezî hükümetin otoritesi buralarda da hissettirilmeye çal ,lm, t,r. Necid sanca , daha sonraki y,llarda Basra vilayetine ba lanm, t,r.¹⁰⁹

Yay,mılanan ikinci vilayetler nizamnamesi ile birlikte Yemen vilayeti 1871 y,l,nda merkezîle tirilme sürecine dâhil edilmi tir. Bu vilayet ba kente en uzak olma özelli ine de sahipti.¹¹⁰

1882 y,l,nda M,s,rø'n ngilizler taraf,ndan i gal edilmesinden sonra Osmanl, Devleti'nin Trablusgarp vilayetiyle olan karayolu ba lant,s, kesilmi ti. Ayr,ca M,s,rø'n elden ç,kmas,yla birlikte Trablusgarpø Osmanl, Devleti'nin Afrika'daki son toprak parças, durumuna getirmi ti.¹¹¹

Bunlar,n d, ,nda Araplar,n ya am,n, sürdürdü ü ve Osmanl, Devleti'nin Yavuz Sultan Selim döneminden itibaren u ra t, , sorunlu bölgeler de vard,. Bu bölgelerde yerel güçler ve otoriteler ile devletin sürekli kar , kar ,ya geldi ini, hatta aralar,nda bazen ciddi çat, malar,n da oldu u görülmektedir. Orta Arabistan'da Suud ailesi, Basra

¹⁰⁶ Ali Cevad, **Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Co rafya Lügati**, Dersaadet 1313, s. 184.

¹⁰⁷ emseddin, a.g.e., s. 1316.

¹⁰⁸ emseddin, a.g.e., s. 1931.

¹⁰⁹ Ba bakanl,k Osmanl, Ar ivi (BOA), rade-i Dâhiliye (D) 44930.

¹¹⁰ Binba , M. Nasrullah ó Kola as, M. Rü tü ó Mülaz,m M. E ref; **Memalik-i Mahrusa-i ahaneyeye Mahsus Mükemmel ve Mufassal Atlas**, stanbul 1907, s. 106.

¹¹¹ M. Nasrullah v.d., a.g.e., s.123.

vilayetinde Saban anesi ve Sadunî ailesi ve Kuzey Arabistan'da Re idiler, bu ailelere örnek olarak gösterilebilir.¹¹²

Orta Do u bölgesinde bulunan Anadolu ise 1864 ve 1871 vilayetler nizamnamesiyle pek çok vilayete bölünmü tü. Bunlar Ayd,n, Sivas, Hüdavendigâr (Bursa), Ankara, Kastamonu, Trabzon, Konya, Adana, Diyarbakir, Mamüretü'l-aziz ve Bitlis vilayetleriydi.

Vilayetler Nizamnamesi (dare-i Vilayet Kanunu) ülke gerçeklerinden çok, devrin Avrupal, uzmanlar,n,n etkilerini yans,tmaktayd,. Söz konusu kanun, Midhat ve A. Cevdet Pa alar taraf,ndan Tuna ve Halep vilayetlerinde uygulanm, t,r. Yeni düzenlemelerdeki durumu anlama aç,s,ndan, Mara yöresinin Halebæ ba lanmas, örnek verilebilir. Bunun yan, s,ra Osmanl, idaresinde ad, hiç kullan,lmayan öSuriyeönin bir vilayet te kili olarak an,lmas, da dikkat çekicidir. Vilayetin kuruldu u bu alan eskiden beri ö amö olarak an,lmaktayd,. Yeni düzenlemelerin en fazla yap,ld, , dönem 1867 y,l,d,r. Bu tarihte eskiden beri i levleri kaybolan eski ökazaö ve önahiyeölerin büyük ço unlu u kalkm, t,r. öNâibölerle yönetilen ökazaö say,s, böylece azalm, t,r.

1867 ,slahat,, asl,nda tarihi mirasa göre de il, yeni co rafî artlara göre düzenlenmi ti. Bu düzenlemenin baz, yönlerden olumlu etkileri olmu sa da, y,llarca sürecek yeni olu umlara yol açmas, nedeniyle zarar, da olmu tur.¹¹³

2. OSMANLI DEVLET SOSYAL YAPISI

Nüfus ve yerle im sosyal yap,n,n en önemli iki unsurudur. Bu bölümde Osmanl, Orta Do usunda yer alan eyaletlerin nüfus ve yerle im ekli ele al,nacakt,r.

¹¹² BOA, Meclis-i Vükela Mazbatas,, 18/72.

¹¹³ Tuncer Baykara, *Anadolu Tarihi Co rafyas,na Giri i Anadolu'nun dari Taksimat,,* Ankara, 1988, ss.1306131.

2.1. NÜFUS

19. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nde yapılan nüfus sayımları, vergi toplama, asker ihtiyacını belirlemek ve toprak yazımlarını belirlemek için yapılmıştır. Bu nüfus sayımlarında vergi ve asker durumunu belirlemek üzere sadece erkekler sayılmıştır.¹¹⁴

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yapılan nüfus çalışmaları büyük bir kapsam, etnografik çalışmalar, Batılılar tarafından yapılan bu çalışmalar Anadolu ve Arapça konuşulan bölgelerle ilgili bir bilgi vermemektedir. Bu çalışmalar da daha çok Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarını inceleme konusu yapılmıştır. Yapılan istatistiklerin çok az bir kapsam, gerçek nüfus sayımlarına dayanmaktadır. Diğer taraftan yapılan bu çalışmalar daha çok Osmanlı Devleti'nde yaygın olan dini ve etnik grupların siyasal iddialarını desteklemekte ve çalışmaları yapan yazarların siyasal önyargılarını yansıtmaktadır.¹¹⁵

1838 yılında II. Mahmut tarafından modern bir orduya asker alınması ve ordunun yedek ve etkin birimler olarak örgütlenmesi zorunluluğu neticesinde kayıt sistemi yürürlüğe konmuştur. Nüfus istatistikleri hususunda diğer önemli kaynak ise yıllardır. 1866 yılında ilk vilayet yılları, Bosna için düzenlenmiştir. Osmanlı Devleti idaresi tarafından 19. yüzyılda hazırlanan istatistik tabloları ise son derece güvenilir kaynaklar olarak kabul edilmektedir. 19. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin nüfusunun 14 ile 23 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir.¹¹⁶

¹¹⁴ İhan Gedik, Musa Şamazan, ve Yasar Canatan, **Osmanlı Devleti Doğu Vilayetlerinde Nüfus Durumu (1879-1915)**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993, s.9

¹¹⁵ Kemal H. Karpat, **Osmanlı Nüfusu 1830-1914**, Çeviren: Bahar Türkmen, Tima Yayınları, İstanbul, 2010, ss.28-29.

¹¹⁶ Karpat, a.g.e., ss.35-75.

Tablo 9'unda 1897 yılında Osmanlı Devleti'nin bazı vilayetlerinde yapılmış nüfus sayımları, tahmini olarak verilmiştir.

Tablo 9. Osmanlı Devleti Vilayetlerinde Sayım, Yapılmı, Tahmini Nüfus (1897)

Vilayet	Nüfus miktarı,
Basra	380.630
Baharat	720.555
Beyrut	623.505
Cebel-i Lübnan Sancağı	100.000
Hicaz	3.500.000
Halep	921.345
Suriye	701.134
Trablusgarb	800.000
Kudüs-ü Şerif	264.317
Musul	448.288
Yemen	5.000.000

Kaynak: Tevfik Güran, **Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yılı, 1897**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Tarihi İstatistikler Dizisi Cilt 5, Ankara, 1997, s. 19

Sosyal yapı, açısından Suriye, Irak, Hicaz, Musul, Baharat, Basra ve Halep vilayetlerindeki nüfusu *hazarî* (yerleşik) ve *bedevî* (göçebe) olarak değerlendirilebilir. Hazarîler daha çok tarım elverişli, çöllerin su bulunan kesimlerinde; bedevîler ise çöl, kırsal ve dağlık alanlarda yaşamakta, sürdürmeye devam etmektedir. Hazarîlerde başlıca geçim kaynağı, ticaret, ziraat, el sanatları, ve küçük çapta imalâthanelerden oluşmakta, göçebe bedevîler de yaşam, ve hayvancılık gibi işlerle hayatlarını sürdürmekteydi. Bedevîlerin diğer bir özelliği ise bu dönemde silah kaçaklığından elde ettikleri önemli kazançlardı. Bedevîler Yemen vilayetinin sahil kesiminde yer alan Zeranik kabilesi Cibuti (Fransa sömürgesi), Somali (İngiltere sömürgesi) ve Eritreya'dan (İtalyan sömürgesi) gelen silahları, Yemen ve Arabistan kabilelerine satarak kazanç sağlamaktaydılar.¹¹⁷ Basra körfezinden de pek çok silah gizlice Osmanlı Devleti sınırları içerisine sokulmaktaydı. Bu işi çoğunlukla sahillerde yer alan kabileler yapmaktaydılar. Osmanlı Orta Doğu sahillerinde silah ticaretinin bu denli yaygın,

¹¹⁷ BOA, Dâhiliye Nezareti Muhaberat-i Umumiye dairesi (DH. MU), 163/17.

kazanmasında a iretlerin sınıra olan dü künl ü ve ilgisinin yan, s,ra Avrupal, silah tüccarlar,n,n bu ticaretten hat,r, say,l,r paralar kazanmas, olarak da ifade edilebilir.¹¹⁸

2.2.Yerle im

M.Ö. 6000 y,l,nda Orta Do u bölgesinde yeryüzündeki ilk yerle ik hayat ba lam, t,r. Yerle im bu bölgede co rafi ko ullara göre ekillenmi tir. Yo un olarak yerle imin F,rat, Dicle ve Nil nehirlerinin etraf,nda yo unla t, , görülmektedir.¹¹⁹

Orta Do u bölgesinde yakla ,k 350 a iret ya amaktad,r. A iretler ço unlu u Arap taifesinden olup di erleri Türkmen ve Ekrad taifesindedir. A iretlerin yerle imleri Hicaz, Yemen ve Ba dat vilayetleri ile Rakka ve Halep sanca ,nda yo unla maktad,r.¹²⁰

Orta Do u bölgesinde ilk yerle im yerlerinden olan Suriye vilayetinin sahilleri ticarete ve yerle ik hayata daha uygun olmas, nedeniyle, buradaki hayat standard, iç kesimlere göre daha yüksek olmu tur. Ayr,ca Suriye vilayetinin Avrupa ile olan ticareti sahil ehirlerini refah düzeyi daha yüksek bir duruma getirmi tir. Ancak iç kesimdeki bedeviler ve a iretler zaman zaman birbirlerinin kervanlar,n, soyma ve mallar,n, ya malama al, kanl,klar,n, devam ettirmektedirler. Suriye vilayetinde, Dürzîlerin kalabal,k bir ekilde ya ad, , Havran bölgesi Osmanl, Orta Do usuğunun tah,l deposu durumunda olup, burada üretilen tah,l tüm Arap bölgelerine ihraç edilmekteydi. Suriye vilayetinin Lübnan bölgesinde ya ayan H,ristiyan Marunîler genel olarak ticareti ellerinde tutmu lar Avrupa devletleriyle yapt,klar, ticarî faaliyetler neticesinde zenginle mi lerd i. Ayn, ekilde Hayfa ve Kudüs bölgelerinde yo un olan Yahudi nüfusu da ticarete ve zanaatta oldukça ilerlemi tir.

¹¹⁸ BOA, Y,ld,z Askerî Hususî, (Y.A.HUS), 413/42.

¹¹⁹ Halis Çevik, **Uluslararası Politikada Ortado u**, I. Bask., Konya, 2005, s. 24.

¹²⁰ Daha geni bilgi için bak,n,z: Ekó9 Osmanl, Ortado usuında Ya ayan A iret ve Cemaatler.

Musul vilayetinin geçim kaynağı, tarım ve hayvancılıktır. Kırsal kesimde güç unsuru ağırlıktır. Bu bölgedeki en önemli Kürt ağırlıkları ise Barzan, Taliban ve Berzenci ağırlıklarıdır. Musul vilayeti ile İranın sınır komşusu olması, ağırlıkların birbirlerinin sınırlarına yaklaşmasıyla maddi bulunması, birtakım sorunlar yaratmıştır. Ağırlıkların korunması ve sınır güvenliğini sağlanması, vilayetin en çok uğraşması gereken sorunlar arasında yer almıştır. 1900'ü yılların başında Musul vilayetiyle ilgili diğer bir önemli durum da bölgede petrolün bulunmasıdır.

Bağdat vilayetinin başlıca geçim kaynağı, ziraattir. Diğer bir meşguliyet alanı ise hayvancılıktır. Ticaret de 19. yüzyılın sonlarına doğru giderek artmıştır. İngiliz men eli sermaye grubu olan bir vapur şirketi (Hindistan Linch) vapur kumpanyasının Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde yolcu taşımacılığının üstlenmesi bölgedeki sosyal hayatı daha da geliştirmiştir. Bunun yanı sıra söz konusu durumun Basra ve Bağdat arasında ciddi bir nüfuz alanı oluşturduğunu ve bölgedeki pek çok unsuru etkilediğini de söylemek mümkündür. Osmanlı Orta Doğusunda, Basra vilayeti, sosyal yapı açısından en önemli vilayetlerin başında gelmekteydi. Bunun en önemli nedenleri arasında şiiyer için kutsal yerlerin (Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin'in) mezarlarının bulunmasıdır. Vilayetin kritik bir noktada olduğunu gösteren diğer bir unsur da 19. yüzyılın sonlarına doğru hissedilen İngiliz gücüdür. İngilizler, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sahildeki kabilelerle anlaşmalar yaparak onları kendi saflarına çekmeyi başarmışlardır. Basra körfezi, Doğu Arabistan sahilleri, Katar ve Bahreyn'de bu durum net bir şekilde görülmektedir.¹²¹

Hicaz vilayetinde yaşayan halkı genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşmakta ve deve kervanlarıyla yapılan ticaret, bölgenin önemli kazançları arasında yer almaktaydı. Fakat asıl kazanç Müslümanların Mekke ve Medine'ye hac için gelmeleri ve bu kutsal yerleri ziyaret etmeleriydi.

Osmanlı Orta Doğusunun etnik ve mezhep yapısı, hem çok çeşitli hem de birbirine adeta karşıt durumdaydı. Mesela Suriye vilayetinde Müslüman, Hıristiyan, Yahudi ve diğer dinlere mensup olanlar iç içe yaşamaktaydılar. Yahudiler ise daha çok Kudüs, Nablus ve Hayfa şehirlerinde yaşyorlardı. 19. yüzyılın sonlarında Maan ve

¹²¹ BOA, Y.A.HUS, 335/31.

Havran sancakları, hâriç vilayetin genel nüfusu 407.712 idi. Bu nüfusun ço unlu unu ise Müslümanlar olu turmaktayd,. Bunlar,n yan, s,ra az da olsa Protestan, Nusayrî, smâilî, Keldânî, Rum, Latin, Süryani, Samiri ve Ermeni nüfusu da bulunmaktayd,.¹²² Yakla ,k 21 milyon Sunni Müslüman ve 14 milyon H,ristiyan Osmanl, Devletiñde ya amaktayd,. Bunlar,n içinde Katolikler, Birle ik Kiliseøye inanan Ermeni ve Yunanl,lar, Suriyeliler, Keldânîler, Maronit, K,pti ve Nasturiler bulunmaktad,r.¹²³

Di er yerler gibi Halep vilayeti de etnik ve mezhep çe itlili ine sahipti. Halep vilayetinin genel nüfusu 19. yüzy,l sonu itibariyle 995.758 idi. Bu nüfusun 792.449unu Müslümanlar; 183.309unu H,ristiyanlar; 20.000ni de Museviler olu turmaktayd,. H,ristiyanlar Suriyeli Katolik, Ermeni, Marunî, Melkit, Keldânî, Latin gibi mezhep ve etnik yap,dan olu urlarken; Müslümanlar da Suriyeli Arap, çad,rda ya ayan bedevi, Türk, Kürt, Nusayri ve Çerkezlerden olu maktayd,.¹²⁴

Irak co rafyas,nda bulunan Musul vilayetine bakt, ,m,zda, burada da ayn, durum söz konusudur. Vilayetin genel nüfusu Musul merkez sancakta 159.680, ehr-i Zor sanca ,nda 89.000, Süleymaniyeøde 51.600 civar,ndad,r. Bu genel nüfus içinde Müslümanlar: 80.000 mütemekkin Arap; 93.000 bedevi Arap a iretleri; 59.380 Kürt; 16.000i Türkmen olmak üzere toplam 248.380dir. Bundan ba ka 18.000 Keldânî, 7.000 Süryani Katoli i, 5.000 Yakubi, 6.000 Musevi, 14.900 Yezidî ve 1.000 kadar da çe itli mezhepte olanlar,n oldu u görölmektedir.

Ba dat vilayetinde ise demografik yap, u ekildedir: Vilayetin nüfusunun 800 bin civar,nda oldu u tahmin edilmektedir. Büyük bir ço unlu u Arap olmakla birlikte Kürt ve Türk unsurlar da bulunmaktad,r. Bundan ba ka baz, yerle im yerlerinde ve kasabalar,nda Keldânî, Süryani, Nasturi gibi H,ristiyan cemaatlerin yan, s,ra az miktarda Ermeni ve Yahudiøde ya amaktad,r. Müslümanlar,n yar,s, Sünni mezhebine di er yar,s, da âfi mezhebine mensupturlar.¹²⁵ Bunun yan, s,ra vilayette de Arap a iretlerinin ciddi bir yekün tuttu u bilinmektedir.

¹²² Cevad, a.g.e., s. 456.

¹²³ Herder, a.g.e., ss.4206423.

¹²⁴ Cevad, a.g.e., s. 335.

¹²⁵ emseddin, a.g.e., s. 1326.

Diğer taraftan Basra vilayeti nüfus bakımından incelendiğinde yine Müslüman Arap nüfusunun oldukça yoğun bir şekilde yerleşmiş, görülmektedir. Vilayet genelinde belli başlı şehirler haricinde yerleşik hayat pek görülmemektedir. Vilayet genelindeki 200 bin civarında olan nüfus, kabile ve aşiret şeklinde çadırlarda göçebe hayat sürmektedir.¹²⁶

Hicaz vilayetinde yerleşik olarak yerleşenler Mekke, Cidde, Medine, Taif gibi belli başlı şehirlerde toplanmışlardır. Şehirlerde yerleşik nüfus ticaret ve ziraatla geçimini sağlamaktadır. Geni hurma bahçeleri vilayet için en önemli gelir kaynağı, ve uğraşı alanıdır. Aşil nüfus ise kırsal kesimde yerleşik bedevi Araplardan oluşmaktadır. Kabile ve aşiret şeklinde örgütlenen bu gruplar hayvanlıkla uğraşarak, konargöçerdiler ve çadırlarda yaşarlar. Vilayet genelinde yerleşik nüfusun sayısı, kaynaklarda 2,5 milyon civarında gösterilmektedir. Bu nüfusun içerisinde ise Şafi, Hanbelî, Malikî, Hanefî olmak üzere dört büyük İslam mezhebinin mensupları yer almaktadır. Ahalisi genellikle Arapça konuşmaktadır.¹²⁷

Yemen vilayetinin nüfus özelliği incelendiğinde nüfusun bir kısmı diğer Arap vilayetlerinde olduğu gibi şehir ve kasabalarda yerleşik bir şekilde, kısmen de konar-göçer olarak çadırlarda yaşamaktadır. Aşiretler ve kabilelerin yaygın olduğu yerler ise iklim özelliği nedeniyle Tihame bölgesinin iç kesimleri, Ziraat, Tihame'nin dışında, iç bölgelerde ve dağ eteklerinde yapılmaktadır. Daha çok tahıl ürünleri ve kahve yetiştirilmektedir.

1912 yılı öncesinde olduğu gibi sonrasında da Yemen'de sükûnet pek egemen olamamıştır. Bu sefer de Şafi mezhebine mensup kabile ve aşiretleri etrafında toplanan Seyyid drisî -Arap yarımadasında İngilizlerin ilk müttefiki olan yerel bir güç olarak 1918 yılına kadar Osmanlı Devleti ordularıyla savaşmıştır.

Trablusgarp vilayetinde ticaret ve ziraatla uğraşan nüfus, şehirlerinde toplanmıştır. Bingazi, Derne, Mısırata Trablusgarpın başlıca şehirlerindedir. Çöl ikliminin hâkim olduğu iç bölgelerde ise bedevi ve aşiretler bulunmaktadır. 20. yüzyılın başlarında vilayetin nüfusu 1,5 milyon civarındadır.¹²⁸ Ahalisi ise Türk, Arap ve Berberilerden

¹²⁶ Cevad, a.g.e., s. 175.

¹²⁷ İsmail, a.g.e., s. 1930.

¹²⁸ Nasrullah v.d., a.g.e., s. 123.

olu maktadır. Burada da Müslümanlar ço unlukta dır. K,y, kesimlerde bulunan ehirlisinde de çok az say,da Yahudi bulunmaktadır. Mezhep olarak ise Müslümanlar afî, Hanbelî, Malikî mezhebine mensupturlar. Vilayetin orta ve güney k,sm,nda tarikatlar,n önemli bir gücü bulunmaktadır. Senusi ailesi ve tarikat, 19. yüzy,l,n sonlar,na gelindi inde Trablusgarpøn en önemli mahalli gücü konumundadır.¹²⁹

3. OSMANLI DEVLET EKONOMİK YAPISI

Osmanl, Devletiønin genel ekonomik yap,s,, Orta Do uda bulunan eyaletlerin ekonomileri ve bu eyaletlerin Osmanl, Devletiøne katkı,lar, bu bölümde ele al,nacak konulardır.

3.1.Genel Olarak Osmanl, Ekonomisi

16. yüzy,l ve 20. yüzy,l dönemleri aras,nda, Bat, Avrupa ile Osmanl, ekonomisinde farklı, iktisadi düzenler var olmu tur. Bat, Avrupa, Ayd,nlanma döneminden itibaren kapitalizme do ru ad,m ad,m ilerlemi tir.

Osmanl, Devletiønin iktisadî düzeninden genel olarak bahsedilirse; 16. yüzy,ldan 18.yüzy,la kadar klasik anlay, hâkimdir. 18. yüzy,ldan sonra modernle mek için gerçeikle tirilen reformlar bulunmaktadır. Tezimizin konusu olan Orta Do u ise; 16 yüzy,ldan itibaren tamam,yla Osmanl, Devleti hâkimiyetine girmesinden dolayı,, bu bölgede de Osmanl, iktisadî anlay, , hâkimdir. Bu bölümde öncelikle Osmanl, Devletiønin, 16. yüzy,l ile 20 yüzy,l aras,ndaki ekonomik yap,s, üzerinde durulacaktır.

Osmanl, Devletiønde Bat,l, anlamdaki ekonomi anlay, , Tanzimat döneminden sonra 19.yüzy,l,n sonlar,na do ru ortaya ç,km, t,r. Daha önceki dönem ise kendi toplumsal yap,s,na uygun bir iktisadi bak, olarak de erlendirilmeye muhtaçtır. Bu

¹²⁹ emseddin, a.g.e., s. 3002.

yonideki bir iktisatçı du ünçemini varl, , layiha, risale, seyahatnameler, hat, rat ve sair devlet ar iv kaynaklar,ndan da izlenebilir.¹³⁰

Bir ekonomik yap, bütünlü ünün üç cephesi vard,r. Bunlar; ziraat, sanayi ve ticarettir. Bu üçlü yap, için öncelikle talebin olu mas, ard,ndan buna kar ,l,k arz,n (üretim) harekete geçmesi gerekmektedir.¹³¹

Osmanl, toplumunda temel yap,n,n ziraat oldu u ve Osmanl,n,n bu yap,y, ,kta sistemiyle tasnif edip t,mar sistemiyle devaml,l, ,n, sa lad, , ortadad,r.

Ziraat,n temel gayesi, insanlar,n temel ihtiyaçlar,n, gidermektir. Bu gayenin olu umunu belirleyenler ise; ekonomik kaynaklar ve ula ,m a ,d,r. Tabii faktörlere ba ,ml, olmas,ndan dolay,; iklim, toprak, su ve be eri faktörleri de kapsamaktad,r. Tar,m ekonomileri için iki sorun bulunmaktad,r. Ya topra ,n az olmas,ndan dolay, eme in artt,r,lmas, ya da topra ,n fazla olmas,ndan dolay, nüfusun artt,r,lmas,d,r. Üretim sa land,ktan sonraki sorun ise, ihtiyaç sahibi ya da talep edenlere ürünün ula t,r,lmas,d,r. Bu i lemin yap,lmas,yla öPazarö olu umu sa lan,r. Sanayi belirleyicileri ise; ham madde, teknik ve emektir. Gerek ham madde ve aramalar gerekse de ürünün son hali talep edenlere ticaret vas,tas,yla ula maktad,r.¹³²

Osmanl,, ekonomik sistemi gere ince toprak, emek ve kapital üzerinde mümkün olabildi i oranda kontrolü elinde tutmak istemi ve devletin en de er verdi i konu bu olmu tur.

Osmanl, Devleti~~nde~~ 14. yüzy,ldan 18. yüzy,la kadarki dönem klasik dönem olarak adland,r,lmaktad,r. Klasik Osmanl, anlay, ,nda, bugünkü iktisat politikalar,ndan, hedeflerinden bahsetmek zordur. Ancak, devlet, birçok iktisadî fonksiyonlar, yerine getirmekte ve bu faaliyetler esnas,nda çe itli hedefler belirlemektedir. Unutulmamas, gereken önemli bir husus vard,r: Osmanl, Devleti asla s,rf bir iktisadî amaç

¹³⁰ Co kun Çak,r, **Osmanl, Tazminatıtan Cumhuriyetö Osmanl, ktisat Dü ünçesi**, Osmanl, Medeniyeti, Siyaset, ktisat, Sanat, Klasik Yay,nlar,, stanbul, s. 88.

¹³¹ Gülfettin Çelik, **Gebze: Sosyo-Ekonomik Bir nçeleme: 16 -19.Yüzy,l**, Gebze: Gebze Belediyesi Kültür Hizmeti, 2004, s.81.

¹³² Çelik, a.g.e., ss. 81ö82.

gostermemektedir. Osmanl, uana çok siyasî, dinî, askerî, idarî ve malî hedefleri iç içe bulundurmaktadır.¹³³

Klasik dönem Y,ld,r,m Beyaz,tøn tahta ç,k, ,ndan Kanuni Sultan Süleyman'ın hükümdarlı ,na kadar süren dönemdir. 19. yüzy,la kadar uzanan dönem ise geçi dönemi olarak adland,r,lmaktadır. Osmanl, ekonomisinin k,r,lma noktas, ise bat, kapitalizmi ile bütünle mesidir.

Bu bütünle me 3 a amada gösterilmektedir.

- Barkan ve nalç,k, Braudel'ın görü lerinden etkilenerak; 16 yüzy,l ekonomisinin Bat,da olu an fiyat devrimi , , ,nda olu turdu unu savunurlar,
- Wallerstein'dan esinlenenler ise; 18. yüzy,l,n ikinci yar,s,nda Osmanl, ekonomisinin Bat, ekonomileriyle etkile ime girdi ini savunurlar,
- 19. yüzy,lda özellikle Napolyon sava lar,, ard,ndan ngiliz sanayi ürünlerinin artmas, ve yeni ticaret düzeni önem kazan,r.

Klasik Dönemde Osmanl, Devleti Ekonomi üç temel üzerine in a edilmi tir. Bunlar; a e (Provizyonizm), Gelenekçilik (Kanuni Kadim) ve Fiskalizm (Mali Öncelik)dir.

Osmanl, iktisadî dü üncesinin temelinde öe itlikö gayesi güdülmektedir. Din görü ü sosyal ve ekonomik hayata da adapte edilmi tir. Ziraat, madencilik, esnafl,k ve hatta ticarete Klasik Dönem'de büyük farklı la ma olmam, t,r.¹³⁴

Osmanl, Devleti'nin Geçi Dönemi incelendi inde merkezî devletin hem Avrupa'daki ulusal devletler hem de ta radaki yerel güçler kar ,s,ndaki gücünün geriledi i ve mali bunal,m,n derinle ti i görülür. Bunlar,n ya and, , 17. ve 18. yüzy,llar, Osmanl, ekonomisi için ayn, zaman da zor dönemlerin ba lang,c,d,r. 17. yüzy,l önceki as,r,n devam, niteli inde bir gerileme göstermi tir. Osmanl, ekonomisini 18. as,rda birbirinden farklı, de i im göstermesi nedeniyle iki döneme ay,rmak

¹³³ Mehmet Genç, **Osmanl, mparatorlu unda Devlet ve Ekonomi**, Ötüken Yay,nlar,, 3.Bask,, stanbul, 2005, s.43.

¹³⁴ Genç, a.g.e., ss.50652.

mümkündür. 16. yüzyılın başından 1760 yılına kadar geçen dönem öBirinci Dönem, 1760 yılından itibaren başlayan dönem ise İkinci Dönem diye adlandırılmaktadır. Birinci Dönemde, ekonominin hemen hemen her sektöründe görülen genel bir yavaşlama ve gelişme söz konusudur. İkinci Dönemde ise daralma ve buhran belirtileri görülmektedir.¹³⁵

16. yüzyıl sonlarından başlayarak 17. yüzyıl boyunca Anadolu nüfusu çok büyük oranda azalma göstermiştir. Nüfusun azalması, tarımsal ve zanaatçı üretimi de geriletmıştır. Nüfusun azalmasıyla birlikte Celali isyanları da tarım ve zanaat alanındaki gerilemelere neden olmuştur. Bunların yanı sıra 17. yüzyılda yapılan uzun ve masraflı savaşlar da nüfus ve ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. 16. yüzyıldan itibaren tımar düzeni çözülmeye başlamış, toprak sahipleri de yoksullaşmış ve toprakları terk etmiştir.¹³⁶

18. yüzyıl merkezi yönetimde politik ve askeri zafiyetlerin oluşmasından sonra, yerel güç sahiplerine de miri topraklar üzerinde mülkiyet kurmaları yolu açılmıştır. Ancak hala büyük işletmelere yol açılmamıştır. Çünkü yerel güçler daha çok tefecilik, vergi toplama ve tüccarlık yapıyorlardı. Bu yüzyılda da pazar için üretim çok sınırlı kalmıştır.¹³⁷

Osmanlı ekonomisinde nüfusun büyük çoğunluğu kırsal alanlarda bulunmaktaydı. Yine nüfusun çoğunluğu tarımda, faaliyetlerde bulunmakta ve dolayısıyla sadece kendi tüketimini karşılamak amacıyla üretmekteydi. Bu da zanaatçıların gelişmesine ve pazar için üretime engel olmaktaydı.¹³⁷

16. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin ithal ettiği ürünlerin başında pamuklu ürünler, madenler, baharatlar ve koloni ürünleri gelmektedir. Osmanlı,

¹³⁵ Genç, a.g.e., s. 211.

¹³⁶ Evket Pamuk, **Osmanlı, Türkiye İktisat Tarihi, 1500-1914**, İktisat Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 2003, s.103.

¹³⁷ Pamuk, a.g.e., s.160.

Devletin ekonomik gen iminde 17.yüzy,lda Hindistan, 19. yüzy,lda ise Avrupa'ya yap,lan pamuk ithalat, etkili olmu tur.¹³⁸

17.yüzy,lda Hindistan'dan Orta Do uya gönderilen Hint pamuklu kuma lar,n,n miktar,, Avrupa'ya gönderilen miktar,n dört kat,d,r. Hint pamuklu kuma lar, Orta Do u pazar,ndan sonra Avrupa pazar,nda da önem kazanm, bu Avrupa Devletleri'nde pamuklu sanayinin geli mesine neden olmu tur. 18.yüzy,l,n ikinci döneminde Bat,l, Devletlerin sanayi devrimini gerçekle tirmesinde bu durumun önemli bir katk,s, olmu tur. 18. yüzy,l,n sonlar,na do ru Serez-Selanik ve Teselya bölgelerinin Orta Avrupa'ya özellikle Avusturya ve Almanya'ya yapm, oldu u pamuk ipli i ve pamuk ihracat,, bu bölgelerin ekonomik anlamda geli mesine neden olmu tur.¹³⁹

18. asr,n ba lar,na kadar, hububat,n ihracat, prensip olarak yasaklanm, ve ihracatta sadece ar,zi olarak izin verilmi , bu tarihten itibaren de ihracat serbestîsi devaml,l,k kazanm, ve yasaklar ar,zi ve geçici olmaya ba lam, t,r. Ekonominin hemen hemen bütün sektörlerini içine alan geni leme dönemi olarak adland,rd, ,m,z bu dönemde devlet bütçesine ait gelirlerde, 1700'1710 ile 1760'1765 y,llar, aras,nda 10 milyon kuru tan 14,5 milyon kuru a yükselmi tir. Gelirlerde görülen bu art, ,n bir k,sm,, t,mar sistemi içerisinde bulunan birçok vergi kayna ,n,n mukataala t,r,lmas,ndan ve yeni birtak,m vergilerin ortaya konmas,ndan kaynaklanm, t,r.¹⁴⁰

1760'1830 dönemi ise Osmanl, Devleti için bir durgunluk dönemi olmu tur. 1768'1830 döneminde Rusya, Avusturya ve Fransa ile sava halindedir. Osmanl, akçesi sürekli de er yitirmekte, yo un fiyat art, lar, görülmektedir. 1830 y,l,, Osmanl,- Avrupa iktisadi-mali ili kilerinde, dengenin tamamen Osmanl, Devleti aleyhine döndü ü bir y,l olmu tur.

17. yüzy,l,n ikinci yar,s, ve 18.yüzy,l boyunca, Do u Akdeniz de iktisadî güç dengesi de de i mi tir. Bu dönemde Fransa ve özellikle ngiltere'nin gücü artm, t,r. 18. yüzy,lda ise Hollanda, bu ülkelerin gerisinde kalm, t,r. Bu geli melere paralel olarak,

¹³⁸ Halil nalç,k, **Osmanl, mparatorlu u Toplum ve Ekonomi üzerinde Ar iv Çal, malar,, ncelemeler**, Eren Yay,nc,l,k, stanbul, 1993, s. 259.

¹³⁹ nalç,k, a.g.e., ss. 266- 272.

¹⁴⁰ Genç, a.g.e., ss. 220'222.

Osmanlı, İktisadî İhtiyaçlarında, Hindistan yolu ve Orta Doğu ticareti büyük ölçüde önemini yitirirken, Karadeniz merkezli ticaret önemini sürdürmüştür. Doğu ve Güney Avrupa ticareti, Batı, Avrupa ticareti haline dönüşmeye başlamış, t.r. Dünya ekonomisindeki 1650-1730 durgunluğunun ardından Avrupayla toplam ticaret değerindeki yıllık artış, % 1 iken 1730-1780 yılları arasında bu ticaret % 1,5 oranında artış göstermiştir. 1830 yılından sonra ise Avrupayla ticaretin yıllık büyüme oranı % 5'i geçmiştir.

Osmanlı Devleti'nin ithal ettiği ürünler arasında pamuklu, yünlü ve ipeklilikli dokumalar, askeri malzeme, donanım, kalay, demir ve çelik, ayrıca şeker, çay, kahve gibi tarımsal ürünleri bulunmaktaydı. Hırsız mallar, ise ham madde ve yiyeceklerden oluşmaktaydı. Bunlar pamuk, yün, ham ipek, tiftik yünü, hububat, tütün, üzüm, incir, meyve palamudu, meyve kökü ve afyondu.¹⁴¹

Osmanlı Devleti'nin Batılaşma Dönemi, sanayi devriminin çok sonrasında gerçekleşmiştir. Daha önceki yüzyıllarda da reformlar gerçekleştirilmiş ancak en kapsamlı, 19. yüzyılda yapılmıştır, t.r. Osmanlı Devleti'nin bu dönemde kapitalist dünya ekonomisi ile bütünleşme sürecinde kapitalist bir devlet niteliğini kazanması, devletin bürokratik yapısını, kapitalist grupları ve sınıfları üzerine inşaat etmesinden de ila, Avrupa ekonomik sistemiyle kurulan ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda dünya ekonomik sistemiyle bütünleşmesinde Osmanlı bürokrasisi tarafından başlatılan sanayi üretim önemli rol oynamıştır, t.r. Osmanlı Devleti askerî ve idarî gereksinimleri karşılayabilmek, imalat sanayi ve malî yapı üzerinde Avrupa egemenliğini engel olabilmek amacıyla bu yüzyılın ilk çeyreğinde sanayi faaliyetleri desteklemeye çalışmıştır, t.r.¹⁴²

19. yüzyılın en önemli olaylarından biri de, 1858 tarihli arazi kanunnamesidir.¹⁴³ Bu arazi kanununa göre arazilerin büyük bir kısmı, Devlet mülkiyetindeydi. Bunun doğal bir sonucu olarak arazi kullanıcıları ve çiftçiler devletin

¹⁴¹ Emine Kaya, **Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Borçlar**, İktisat Yayınları, İstanbul, 1993, s.66.

¹⁴² Recep Boztemur, **XIX. Yüzyılda Kapitalist Dünya Ekonomisi ve Osmanlı İmparatorluğu**, Osmanlı, 3. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s.386.

¹⁴³ Evket Pamuk, **Osmanlı Ekonomisinde Başlangıç ve Büyüme 1820-1913**, Türkiye Araştırmaları, 8, İstanbul, 1994, ss.98-103.

kiracıs, durumundaydı. Bu dönemde küçük işletmelerin hala bulunması, ise toprakların eme oranla bol olması,ndan kaynaklanmaktaydı. 19.yüzyılda nüfus oranında görülen büyük artışlar, Osmanlı Devleti'nin kaybettiği topraklardan gelen Müslüman nüfustan kaynaklanmaktaydı.¹⁴⁵

19. yüzyılda Osmanlı tarihinde görülen en önemli değişimlik pazar için üretimin yaygınlaşması, tarımsal üreticilerin de önceki dönemlerden çok daha güçlü bir şekilde pazar ilişkilerinin içine çekilmesidir. Bu dönemde tarımda meta üretiminin genişlemesinde iç pazarların rolü oldukça sınırlı kalmıştır. İmparatorluk içinde denizyoluyla bölgelerarası, bir miktar ticaret olmakla birlikte, gıda maddeleri ticareti, ulaşım imkânlarının yetersiz olması, nedeniyle demiryollarının yapımına kadar düşük seviyede kalmıştır. Bunun nedeni de tarımsal açıdan cazip yerleri ana ihracat limanlarına bağlayan demiryollarının yabancı sermaye tarafından yapılması, sonucunda ülkedeki ticaret alanının zayıflamasıdır.¹⁴⁶

19. yüzyıl tarımının ticarileşmesi ve kapitalizmin ülkeye girişi sürecinden en az etkilenen Osmanlı Devleti'nin güneyi olmuştur. Demiryolları olmayan bölgelerde, hasadın iyi olduğu yıllar, ürünler sınırlı miktarlarda develerle Halep'e ulaştırılıp oradan Iskenderun limanı üzerinden nakledilmekteydi. Halep, 17. ve 18. yüzyıl boyunca en gelişmiş kentsel bölgeler arasındaydı.¹⁴⁷

Osmanlı Devleti'nde yaratılan tarımsal artışa engel koyan yalnızca devlet, mültezim ve büyük toprak sahipleri olmamıştır. Verimliliğin düşük olması, üretimin hava koşullarına bağımlı olması, vergilerin aşırı baskısı gibi nedenlerden dolayı, hem küçük ve orta boy işletmeler hem de ailelerin topraklarını işleyen kiracılar tefecilere sürekli olarak borçlu olmuştur. Toprak ailelerinin güçlü olduğu bölgelerde aileler faizle borç verebiliyordu. Bu şekilde tarımsal artıştan daha fazla pay almanın dışında, tefecilik yoluyla kendilerine bağımlı kılınan köylüleri topraklarında kiracı olarak da kullanıyorlardı.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Hayri R. Sevimay, **Cumhuriyete Girerken Ekonomi**, Kazancı, İstanbul, 1995, s.41.

¹⁴⁵ Pamuk, **Osmanlı Ekonomisinde Bağlılık ve Büyüme 1820-1913**, a.g.e., ss.98-103.

¹⁴⁶ Pamuk, a.g.e., ss.93-96.

¹⁴⁷ Pamuk, a.g.e., ss.119-121.

¹⁴⁸ Pamuk, a.g.e., s.102.

Tanzimat, modern devletin oluşması, anlamında Osmanlı, tarih sahnesinde önemli bir aymayı, oluşturuyordu. Modern devlet sisteminin oluşması, yalnızca kapitalist üretim ilişkilerinin ülke ekonomisinde belirleyici olmasıyla değil aynı zamanda sosyal amaçlardan başkası, kendine özgü amaçları olan çağda bir bürokratik örgütlenmeler, belli olan toprağa dayalı bir devlet anlayışı, ve toplumda egemen bir gücün merkezileşmesinin yasallaşması, onaylayan bir inancın varlığı, ile mümkün olabilmekteydi.¹⁴⁹

Osmanlı Devleti'nde Batıdaki gibi devletin iktisadî ve sosyal bünyesinde oluşan iktidar, ele geçirilip yeni bir sınıf olarak ortaya çıkan siyasal bir yapılanma bulunmamaktaydı. Reform süreci iç ve dış dengelerin değişmesiyle birlikte ülkedeki buhrana çözüm arayan Tanzimatçı devlet adamları tarafından gerçekleştirildi. Bu nedenle Batılı sisteme entegre olmanın yolu Batı kurumlarının Osmanlı Devletine aktarmaktan geçiyordu.¹⁵⁰

Tanzimatla birlikte vergi tahsilinde iltizam kaldırılmış, t. Ödeme gücü dikkate alınmaksızın eşit olarak tevzi edilen ve çok farklı isimlerle alınan örfî tekâlifin yerine, mükelleflerin emlak, arazi ve hayvan varlığı, ile kazancına göre farklı tutarlarda alınacak tek bir vergiye geçilmiştir. Hem tahsilin yapılması, hem de vergiye esas olmak üzere tahririn tamamlanması, başta olmak üzere sancak ve kazalarda mahalli meclisin kurulması, ve Tanzimatın tanıtılabilmesi amacıyla 1840 yılında Tanzimatın uygulandığı, tüm bölgelere muhassıl denilen maliye memurlarının atanması, kararlarla t. r. l. m. t. r. Muhassıllar, eyalet yönetiminin dışında bulunan, merkeze bağlı ayrıcalıklı statüleriyle vergilerin doğrudan doğruya devletin hazinesine aktarılması, sağlayacak olan maaşlı devlet memurlarıydı. Muhassıl sistemi başarısız olması, sonucunda tekrar bu dönemde iltizam sistemine dönüşümü, muhassılların görevleri 1842 yılında mülki amirlere devredildi ve 1858 Eyalet Nizamnamesi ile valilerin yetkileri arttırılmış, t. r. Ta'ra mali idaresinde yeni yapılanmalara gidilerek vilayetler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar nahiyelere, nahiyeler ise köylere bağlanmıştır, ve ta'ra mali idaresinde

¹⁴⁹ Boztemur, a.g.e., ss.3876388.

¹⁵⁰ Abdülatif Ener, **Tazminat Dönemi Osmanlı Maliye Politikaları**, Tazminatın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu 25627 Aralık 1989, Milli Kütüphane, Ankara, 1991, s.348.

değerleri, k düzenleme geçirmiştir. Defterdarlar da valinin maiyetinde bulunmakla birlikte görevlerinde doğrudan doğruya maliye nezaretine karşı, sorumlu olmuştur.¹⁵¹

Piyasa mekanizması, nolu umunu engelleyen geleneksel kurumlar da Tanzimattan sonra deri tirilmeye çalışılmı, t.r. Miri arazilerin mülk arazisine dönüşümü devam etmiş, narhlar tekeller ve gedikler kaldırılmı, t.r. 19. yüzyılda birçok Avrupa ülkesinde önemli bir gelir kaynağı olan damga resmi uygulamaya girmiş, harçlar yeni kurumsal yenilemelere göre deri imiş, t.r. Tütün, içki gibi konular üzerinden özel tüketim vergileri alınmış, a ar, a nam gibi geleneksel vergilerde yeni arayışlara gidilmiştir.¹⁵²

Batı etkisiyle deri imiş, t.r. Osmanlı Devletinde Tanzimat sonrası uygulanan önemli gelişmelerden biri de farklı hazinelerin birleştirilmesidir. Bazı devlet gelirlerinin bazı devlet giderlerine ayrılması, anlamına gelen çoklu hazine düzeni ortadan kaldırılmı, t.r. Maliyede merkezileştirilme, nedeniyle tara ve merkezî devlet hazinesi arasında para nakli konusunda yeni arayışlara gidilmiştir, sancak ve kazalarda bulunan mal sandıklarında yeniden düzenlenmiştir. Dönem sonlarında Bank- Osmanî ile yapılan anlaşma gereğince para naklinde bankacılarla ilgili gelişmelerden yararlanabilmek mümkün hale gelmiştir.¹⁵³

Tanzimatın ilan edildiği yıllarda gümrüklerin gümrük memurlarıyla sevk ve idare olunması, yan sıra emanet usulü de yeniden icra edilmeye başlanmıştır. Gümrüklerin emanet usulüne göre yönetimi Osmanlı Devletinde çok sürmemiş, tekrar iltizam sistemine dönmüştür. 1859 yılına kadar artlara bağlı olarak iltizam veya emanet usulleri benimsenmiştir. 1859 yılında sevahil, hudut ve kara gümrüklerinin tekrar emaneten idareye alınması, kararlarla t.r.lm, , on yedi gümrük emaneti tekil edilmiştir.

1861-1862 yıllarında gümrüklerle ilgili olarak Osmanlı Devletinin İngiltere, Fransa, Belçika, Danimarka, İtalya, Felemenk, Avusturya, Rusya, İsveç, İspanya ve Amerika ile yaptığı, ticaret anlaşmaları, doğrudan bazı kararlar alınmıştır, t.r.

¹⁵¹ Ener, a.g.e., s.349.

¹⁵² Ener, a.g.e., s.353.

¹⁵³ Ener, a.g.e., ss.349-350.

Antla maaara göre, ithalat tesmi oran,n,n % 5ten % 8 ,kmas,na, ihracat resminin de %12den %8 çekilmesine ve bu oran,n %1 varana kadar her sene % 1 oran,na indirilmesine karar verilmi tir. 1905 y,l,na gelindi inde gümrük resmi bütçe a,klar,n, kapatabilmek amac,yla %11 ykseltilmi tir.¹⁵⁴

Tanzimat sonras, kurulan ve üretimi olumsuz yönde etkileyen iç gümrükler 1843 y,l,ndan itibaren kald,r,lmaya ba lanm, t,r. Bunlar,n tamam,yla kald,r,lmalar, tütün, enfiye, müskirat ve tuz istisna olmak üzere 1870di y,llar, bulmu tur. Devletin fiskalist tutumu kara gümrüklerinin kald,r,lmada etkili olmu tur.¹⁵⁵

1800d y,llar,n ba ,nda Osmanl, ekonomisi bir taraftan milliyetçilik hareketleri di er taraftan ,kan isyanlar ve sava lar nedeniyle s,k,nt, içine girmi tir. 1808 y,l,nda II. Mahmutn padi ah olmas,yla beraber devlet gelirlerini art,r,rmak için ba ta tar,m alan,nda olmak üzere baz, somut çabalar harcanm, t,r. Bunlar içinde en önemli olan, phesiz Tanzimat Ferman,d,r. Buna göre gelirlerin merkezden toplanmas, ve vergi sisteminde birli in sa lanmas, ngrlm t. 19.yüzy,lda i gümrükler kald,r,larak i ticarete ve yerli üretime destek verilmi tir. Daha sonralar, bu uygulama mali kaynaklarda s,k,nt, yaratmas, nedeniyle, 1874 tarihinde kald,r,lm, t,r. Tüm bu reformlar Avrupal, Devletlerin Osmanl, Devletine sa lad, , siyasi, ekonomik ve askeri olanaklar sayesinde gerçekle tirilmi ti. Bu nedenle de Avrupal, Devletler, Osmanl, Devletinin daha fazla d, a a,lmas,n, talep ettiler. Özellikle de bu konuda ngilizler oldukça ,srarc, davranm, t,r. Reform giri imleri Osmanl, Devletinin gücünü art,r,rmak amac,yla ba lat,lm, olmas,na ra men daha sonralar, merkezi devletin maliye üzerindeki etkisinin azalmas, ile neticelenmi tir.

1838 y,l,nda imzalanan Balta Liman, Antla mas, ile devlet tekeli d, ticaretten kald,r,lm, t,r. Bu uygulamayla beraber ithalattan al,nan vergi % 5, ihracattan al,nan vergi ise % 12 olarak belirlenmi tir. Bu antla mayla ngilizler yerli tüccarlar ile ayn, haklara sahip olacak ve i gümrüklerden tezkere ile muaf say,lacakt,. Ayr,ca Bo azlardan ngiliz mallar,n,n geçi i ve transit ticaret serbest olacakt,. Bo azlar hususunda al,nan bu karar Antla ma gere ince Osmanl, ülkesinde isteyen herkes

¹⁵⁴ Erol zvar, **Osmanl,da Gümrükler ve Kervanlar**, Osmanl, Medeniyeti, Siyaset, ktisat, Sanat, Klasik Yay,nlar, stanbul, 2005,s.119.

¹⁵⁵ zvar, a.g.e., ss.119-120.

1838'den sonra ba ,ms,z bir d, ticaret politikas,n, uygulamas, söz konusu olmam, t,r. Fransa ile 1861 y,l,nda imzalanan ticaret anla mas, ise iç ve d, ticareti tamam, ile serbest b,rakmaktayd,. hracat ve transit vergiler % 1, ithalattan al,nan vergiler ise % 8 olarak belirlenmi ti. Balta Liman, Antla mas, ve Fransa ile imzalanan ticaret anla malar, neticesinde Osmanl, d, ticaretinin, I. Dünya Sava ,na kadar on kat daha fazla art, gösterdi ini görmekteyiz.

Osmanl, Devleti'nin ihracat, 19.yüzy,l,n ilk üççeyre inde dört misli artm, t,r. İngiltere'nin 19. yüzy,l,n ortalar,ndan itibaren ithalat, artt,rmas,, Osmanl, ihracat,nda önemli geli melere yol açm, t,r. Hatta 1851, 1852, 1862 y,llar,nda d, ticaret fazlal,klar, olu mu tur. Ayn, tarih dilimlerinde ihracat toplam,, ithalat toplam de erini de a m, t,r. Dünya pazarlar,ndaki e ilimin 19. yüzy,l sonunda tersine dönmesiyle beraber Avrupa-Osmanl, ana ekonomik ili kisi Osmanl, Devleti'nin aleyhine bir durum alm, t,r.¹⁵⁶

Avrupa sanayilerinin birbirleriyle h,zl, bir rekabeti söz konusudur. Osmanl, Devleti sanayisi bu rekabetin çok yo un olmad, , alanlarda geli me kaydedebilmi tir. Osmanl, Devleti sanayisinin di er bir özelli i de, kendi sanayisi için gerekli ham madde ve ara mallar, ithal etmesidir. Örne in; Osmanl, Devleti üretti i toplam pamuk miktar,n,n % 80'ini ham olarak ihraç etmekte, d, ar,da yap,lan iplikler ise ülkeye tekrar ithal edilmekteydi.¹⁵⁷

Osmanl, Devleti ekonomisinin tarihi süreci incelendi inde ekonomik temellerin sava lara dayand, , görülmektedir. Ancak Osmanl, Devleti ordular,n,n Avrupa içlerine kadar ilerlemesi engellenince, yeni fetihler yapamam, , böylece de sava lar art,k gelir kayna , olmaktan ç,km, t,r.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Asl, Eren, **Osmanl, Ekonomisinde Kurumsal Geli meler**, Osmanl, 3 ktisat, Editör: Güler Eren, Bilim Editörleri: Kemal Çiçek, Cem O uz, Yeni Türkiye Yay,nlar,, Ankara, 1999, ss. 2436245.

¹⁵⁷ Gündüz A. Ökçin, **Osmanl, Sanayii 1913, 1915 Y,llar, Sanayi statistikî**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay,n, No:299, 2.Bask., 1971, ss. ,x-x.

¹⁵⁸ Mehmet Arslano lu, **Osmanl, Devleti'nde D, Borçlar Sorunu**, Uluda Üniversitesi, .B.F. Dergisi, Cilt IV, Say,:1, 1973, s.111.

3.2. Orta Do uya Yerler- Bölgesel Ekonomiler

Suriye, Halep, Musul, Ba dat, Basra, Hicaz, Yemen, Trablusgarb ve Kuveyt'in ekonomik yap,lar,, buldukları, co rafyan, ekonomik yap,lar,na olan etkisi ve bu vilayetlerin Osmanlı Devleti'ne katkıları, bu bölümde üzerinde durulacak konulardır.

3.2.1.Suriye

Osmanlı, Orta Do usunda yer alan Suriye vilayetinde tarım ilk sırada olup, bu l,ca ürünleri, bakla, mercimek, nohut, bu day, arpa, dar,, m,s,r ve di er tah,l ürünleridir. Bunun yan, s,ra zeytin, pamuk ve f,st,k da üretilmektedir. Havran toprakları,n,n çok verimli olması, nedeniyle burada çok miktarda tah,l üretilmekte ve tah,l üretiminde de burası, dünyada ilk sırada yer almaktadır. Çöl olması,na rağmen Maan bölgesinde tah,l yeti tirilebilmektedir. Fakat burada ya ayan toplulukları,n göçebe olması, dolay,s,yla, bu topraklar ziraat ve iktisadî alanlarda de erlendirilememiştir.¹⁵⁹ Bu bölgede ya ayan insanların ekonomik ihtiyaçları,na vilayet içerisinde yeti tirilen hayvanlar da katkı sa lamaktadır. Beyrut limanı,ndan Avrupa'ya ihtiyaç fazlası, ürünler ihraç edilmektedir.

Suriye'de farklı inançlara sahip bir halk topluluğunun olması, ve bölgenin co rafî önemi yüzünden Avrupa Devletleri, Suriye bölgesi ile yakından ilgilenmiştir. 19. yüzyıldan itibaren Suriye, Avrupa ülkelerinin sömürge arayışları, bakımından önemli olmuştur. Çünkü Suriye bölgesi, Güneydo u Asya'ya giden karayolunun Do u Akdeniz'deki başlangıç yeridir. Burası, sömürgesi altına alan ülke, Hindistan yolunun tamamını, denetleyebilecekti.¹⁶⁰

¹⁵⁹ emseddin, a.g.e., s. 2683.

¹⁶⁰ Haluk Ülman, **1860-1861 Suriye Buhranı**, Ankara, 1966, s. 8.

3.2.2. Halep

Halep vilayetinde nüfus 1867 tarihinde 115.377'dir. Bunlardan 99.436'si, Müslüman, 15217'si Hristiyan ve geri kalan 724'ü de Yahudidir.¹⁶¹

Halep vilayetinde de iktisadi yapı, tarım ve hayvancılık, tahıl en fazla yeti tirilen ürünler arasında olup, ihtiyaç fazlası, yurtdışına ihraç edilmektedir. Bunun haricinde keneza, keten tohumu ve pirinç yeti tirilmektedir. Halep vilayetinin iktisadi yapısını belirleyen önemli ürünler arasında tütün, zeytin ve susam bulunmaktadır. Verimli topraklara sahip olan Halep vilayeti ürünlerinin mühim bir kısmını, en önemli iskelesi olan Iskenderun iskelesinden ihraç etmekteydi.¹⁶²

3.2.3. Musul

Irak coğrafyasının kuzeyini içine alan Musul vilayetinde ise verimli alanlarda tarım yapılmaktaydı. Fakat ilkel tarım yöntemleri kullanılması, nedeniyle, bu verimli topraklardan yeterince istifade edilememiştir. Vilayet içinde en çok hububat üretilmektedir. Örneğin buğday üretimi yılda 30 milyon ton, arpa üretimi ise yıllık olarak 35 milyon tondur. Bu ürünlerin dışında, patates, bakla, susam, tütün, fındık, hurma, pirinç, mercimek, nohut, fasulye, mısır, turuncgiller, limon, üzüm, zeytin, meyan kökü, kayısı, eftali, dut ve diğer pek çok sebze ve meyve yeti tirilmektedir. Vilayet içerisindeki sanayi geleneksel olup yün ve pamuktan bez, çarşaf, kadife, oda döşemesi, hamam takımı, havlu, kuşak, kilim, seccade, aba, çul üretimi yapılmaktadır. Ayrıca tiftik ve devetüyünden de bazı dokumalar yapılmaktadır. Bunlardan başkaca bakır ve tunçtan kuyumculuğa ait eşyalar yapıldığı gibi debba hanelerde de (deri işleme atölyesi) çeşitli imalatlar gerçekleştirilmiştir.¹⁶³

Musul vilayetinin ticaretine bakıldığında çok fazla çeşitlilik görürüz. Bir taraftan Bağdat, Basra ve o yolla da Bombay'da, diğer taraftan Hemedan ve Kirman ve sair İran memleketleriyle, öte yandan Halep ve Iskenderun'da, bir taraftan da Erzurum ve

¹⁶¹ Bayraktar, a.g.e., s. 22.

¹⁶² emseddin, a.g.e., s.1973.

¹⁶³ emseddin, a.g.e., s. 4483.

trafzonıa ticaret yap,lmaktad,r. Ancak bu güzergâhlar,n dördü de uzundur. Bundan dolay, bu güzergâhlar,n üç tanesinde deve ve atla ticaret yap,l,rken, Ba dat-Basra aras,nda Dicle nehri üzerinden geleneksel ta ,ma araçlar,yla güçlkle ticaret yap,lmaktad,r. Dolay,s,yla modern ula ,m araçlar,n,n (karada demiryolu, denizde veya nehirde vapurlar,n) bulunmay, , ticaretin ilerlemesini engelleme tir.

Bütün bu olumsuzluklara ra men Musul vilayeti hem co rafi konumu itibar,yla hem de verimli ve de zengin topraklar,yla pek çok bölge ile iktisadî faaliyet de bulunmu tur. Ba l,ca ticaret yapt, , yerler aras,nda Hindistan gelmektedir. Buraya çok say,da Arap at,n,n ihrac, yap,lmaktad,r. Bunun yan, s,ra Avrupa ülkelerine de tatl, palamut, maz,, deri, yapa ,, tiftik, pamuk ihrac, yap,lmaktad,r. Ba dat vilayetine yap,lan ihracat ise zahire, kuru yemi muhtelif hayvan ile balmumu, afyon, zeytinya ,, sabun, çeri , me in, sahtiyan, mermer, alç,, kereste ve baz, dokumalardan ibarettir.

Musul vilayetine yap,lan ihracat y,lda 2 milyon kileye yak,nd,r. Maz, ihrac, ise 1,5 milyon kileden fazla olup bu iki maddeden sonra gelen pamuk 800 bin ve tiftik de 500 bin kile civar,ndad,r. Bu day ve arpa ihrac, 6ø ar milyon kileye ula maktad,r. Senelik yar,m milyondan fazla koyun, 60 bin s, ,r, 28 bin deve, 9 bin at, 2 bin merkep ve 1000 kadar Arap at, ihraç edilmektedir. Deri, post ve me in ihracat, da önemli ihraç mallar, aras,ndad,r. Musul vilayetinin genel olarak senelik ihracat, 400 bin Osmanl, liras,na ula maktad,r. Vilayetin ithalat, ise ihracat,n,n dörtte biri kadar olup 110 bin Osmanl, liras, civar,ndad,r. Vilayetin ithal etti i ba l,ca mallar aras,nda pamuk iplik, eker, kahve, petrol, i lenmi ve ham maden, Avrupa emtias,, Acem al ve hal,lar,, Hindistan kuma ,ndan ibarettir. Vilayetin senelik geliri 235 bin Osmanl, liras, iken senelik gideri ise 80 bin lira civar,ndad,r.¹⁶⁴

3.2.4.Ba dat

Ba dat vilayetinde de tar,m ve hayvanc,l, ,n iktisadi faaliyetlerin genelini kapsad, ,n, görmekteyiz. Ba l,ca yeti tirilen tar,m ürünleri bu day, arpa, susam ve sair

¹⁶⁴ emseddin, a.g.e., s. 4483.

hububatla, pamuk, tutun, ipek, hurma ve sair meyve sebzelerden ibarettir. Mendelli ve Düleyim kazalar,nda çe itli oranlarda ve nitelikte petrol madenleri bulundu u gibi Hit nahiyesinde de önemli miktarda zift madeni ç,kar,lmaktad,rlar. Buran,n ahaliileri petrolü ve zifti kendi ihtiyaçlar, için kulland,klar, gibi bölge içerisinde sat, ,n, da yapmaktad,r. Bunun yan, s,ra vilayet içerisinde üretilen ürünler küçük sanayi atölyelerinde i lenip çe itli mallar da elde edilmektedir. Ba datöta ipek, yün ve pamuk kuma lar,yla kadife ve bez imal edilmektedir. Ayr,ca bak,r ve sair madenlerin ç,kar,lm,as,yla da saraçl, a yönelik üretimler yap,lmaktad,r.¹⁶⁵

3.2.5. Basra

Basra Kanunnameleri¹⁶⁵ne göre, Basra eyaleti 1551ö1575 y,llar, aras,nda Hindistanödan getirilen dokumalar,, bu vilayette i lendikten sonra do uya göndermekteydi. Basraöda büyük pamukhaneler vard,. Kara ve deniz yolu ile Basraöda önemli ölçüde ticaret yap,lmaktayd,.¹⁶⁶

Basra vilayeti Arabistan k,tas,n,n do u sahillerinde yer almaktad,r. Bu vilayet ismini verdi i Basra körfezi sayesinde ticaret yollar,n,n kav a ,nda bulunmaktad,r. Ayr,ca Musul, Ba dat vilayetlerinden ve di er vilayetlerden gelen mallar,n ihraç edildi i bir merkez konumundad,r. Bununla birlikte burada ba ta bu day, arpa, çeltik, dar, ve sair hububatla çok miktarda hurma ve di er meyveler yeti tirilmektedir. Memlehal, n vilayet içerisinde çok fazla bulunmas,ndan dolay,, çok miktarda tuz ihracat, yap,lmaktad,r. Deve, at ve koyun ba ta olmak üzere pek çok hayvan yeti tirilmektedir. Ahsa (Necid) sanca ,nda ise ticaret çok geli mi olmakla birlikte sahil k,sm,nda inci avc,l, , yap,lmakta ve çok miktarda inci elde edilmektedir.¹⁶⁷

1622 y,l,nda ah Abbasön Hüzmüzödi ele geçirmesinden sonra ticaret bozulmu ve H,ristiyan gemileri, Hindistanödan Basraöya gelmi lerdir. Ba datön ranl,lara geçmesinden sonra Basra Pa aöş, ranl,lara kar , direnmi ve çölden direkt Basra-Halep

¹⁶⁵ emseddin, a.g.e., s. 1327.

¹⁶⁶ Nilüfer Bayatlı,, **Basra Eyaletiinin Osmanlı Devleti için Önemi**, Türk Dünyas, Ara t,rmalar,, Haziran 2003, s. 99.

¹⁶⁷ emseddin, a.g.e., s. 1316.

yolunu kulanmaya başlandı. Basra-Halep kervan yolu, her dönemde artlara göre de iki güzergâhlar izlemiştir. 17. yüzyılda Kahire gibi Basra da Hint kumaları, Orta Doğu'daki antreposu olmuştur.¹⁶⁸

3.2.6. Hicaz

Hicaz vilayeti toprakları verimsizlik ve taşlı alanlar çok fazla yer alması nedeniyle bu vilayet yeterli tarım alanlarına ve ürünlerine sahip değildir. En fazla yetiştirilen arpa dahi vilayetin ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kalmıştır. Ancak hurması çok kalitelidir ve yaygın bir şekilde çok fazla miktarda yetiştirilir. Bunun yanı sıra Taif gibi bazı yüksek kesimlerde ürün çeşitliliği artmaktadır. Buralarda üzüm, eftali, kayısı, incir, elma gibi pek çok meyve ve sebze yetiştirilmektedir. Hayvanlar ise koyun, keçi, deve, hecin, at, sığır ve saireden ibarettir. Kırsal deniz sahilinde ise balık avcılığı, önemli bir uğur alanıdır. Buradan çıkarılan balıklar kurutulmuş olarak vilayetin iç kesimlerine gönderilmektedir.¹⁶⁹

3.2.7. Yemen

Yemen vilayetinin coğrafi yapısı, bölgedeki iktisadî yapıyı da doğrudan etkilemiştir. Yüksek kesimlerinde ormanlar yer yer önemli alanlar, kaplamakta, sahil kesiminde ekili dikili alanlar ve balıkçılık önemli uğur sahası olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüksek kesimlerdeki, özellikle dağ eteklerindeki düz araziler Yemen'in en verimli topraklarıdır. Vilayet içerisinde her türlü ağaç yetiştirilmeden kereste sıkıntıları çekilmemekte ve günlük hayatta bunun ticareti de yapılmaktadır. Yetiştirilen ürünlere bakıldığında iklim çeşitliliğinden kaynaklanan bir çeşitlilik gözle çarpılmaktadır. Hemen hemen her ürün bol miktarda yetiştirilmektedir. Başta hurma, limon, portakal, zeytin, mandalina, muz, badem, ceviz, nar, incir, Frenk inciri, elma, kayısı, eftali gibi pek çok meyve ve sebze yetiştirilmektedir. Zirai mahsule gelince yüksek kesimlerinde ödün

¹⁶⁸ Halil Nalcı, **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi üzerinde Arıv Çalışmaları, İncelemeler**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 268.

¹⁶⁹ İsmail Hakkı Özyürek, s. 1930.

üye tabii eden bir çe nit dar, yeti tirilmekte ve bu dar, Yemen halk,n,n yeti tirdi i en önemli ürün aras,nda yer almaktad,r. Bunun yan, s,ra bu day, arpa, mercimek, fasulye, susam yeti tirilmektedir.¹⁷⁰

Dünyan,n en me hur kahvesi Yemen vilayetinde yeti tirilmekte ve dünyan,n her taraf,na ihrac, yap,lmaktad,r. Kahve üretimi Yemenin her taraf,nda yap,lmaktad,r. Co rafi konumu itibar,yla Yemenin, M,s,r ve Hindistan aras,nda yer almas,ndan ötürü ticareti hayli geli meye müsaittir. Ancak ngilterenin Aden i gali dolay,s,yla Yemen vilayeti bundan yeterince istifade edememektedir. Ancak Hudeyde liman,n,n ,lah edilmesi (ki bir Alman mühendis taraf,ndan 5 bin alt,n kar ,l, ,nda yapt,r,lm, t,r) ve di er limanlar,n iyile tirilmesi sonucunda ticaretin artt, , gözlenmi tir. Ayr,ca Yemende yeti tirilen ürünlerin pek ço u di er Arap beldelerine sevk ve ihraç edilmekte ve böylece vilayet ahalisi önemli kazançlar elde etmektedir.¹⁷¹

1308/1890 tarihli Yemen vilayet y,ll, ,na göre vilayetin genel olarak geliri 41.006.406 kuru , gideri ise 33.595.258 kuru tur. 1313/1895 tarihli y,ll, a göre ise vilayetin geliri 43.629.690 kuru a yükselmi , gideri de 36.145.532 kuru a ula m, t,r.¹⁷²

Salnamelerde (y,ll,k) gelir gider tablolar, incelendi inde en fazla gelirin a ar vergisinden oldu u, en fazla harcaman,n yap,ld, , kalemin ise askeri harcamalar oldu u anla ,lmaktad,r. Harcamalar,n en fazla k,sm,n,n askeriye alan,nda olmas, üphesiz bölgede s,k s,k meydana gelen isyanlarla aç,klanabilir.

Yemen vilayeti, gelir-gider olarak kendi kendine yetebilmektedir. Ayr,ca Hudeyde gümrü ünden elde edilen y,ll,k 768 milyon kuru u bulan gelir de vilayete verilmemekte, Hicaz vilayetine gönderilmektedir.¹⁷³

¹⁷⁰ emseddin, a.g.e., s. 4808.

¹⁷¹ emseddin, a.g.e., s. 4809.

¹⁷² 1308 tarihli Yemen Vilayet Salnamesi, s. 147; 1313 tarihli Yemen Vilayet Salnamesi, s. 410.

¹⁷³ 1298 tarihli Yemen Vilayet Salnamesi, s. 85.

3.2.8. Trablusgarp

Trablusgarp vilayeti, Osmanlı Devleti'nin Afrika kıtasındaki son vilayetidir. Bu bölgede en fazla hububat ürünleri yetiştirilmektedir. Bundan başka pamuk, kene ve kök boyası da üretilmektedir. Diğer yetiştirilen ürünler arasında mandalina, eftali, portakal ve kayısı bulunmaktadır. Ülkenin önemli gelir kalemleri arasında yer alan hurma ve zeytin, ağaç ürünleri içinde en fazla yetiştirilen ürünlerdir. Sahil kesiminde ise sünger, mercan ve balık avı yapılmaktadır.¹⁷⁴

Vilayetin ticareti iki bölüme ayrılmaktadır. Bunların ilkinde tuz, zeytinyağı, hayvan ve deri gibi ürünler Avrupa'ya satılmakta, Avrupa'dan da bakkaliye ve Avrupa malları gibi ürünler alınmaktadır. Diğer ise Sudan'dan gelen devekuşu tüyü, fildişi ve diğer ticari malların Avrupa'ya sevk edilmesi ve yine Avrupa'dan gelen emtia, eyalet ve diğer malların Sudan'a sevk edilmesinden ibarettir. Fildişi ve devekuşu tüyü ticaretinden Trablusgarp vilayetine bazı senelerde 768 milyon frank kadar gelir sağlanmaktadır. Ayrıca Sudan'ın ihracat iskelesi konumunda olan Trablusgarp pek çok Sudanlı tüccara da ev sahipliği yapmaktadır. Fransa Sudan'ın Trablusgarp üzerinden yaptığı ticareti Cezayir'e yönlendirmeye çalışmış, ancak başarılı olamamıştır.¹⁷⁵

3.2.9. Kuveyt

1715 yılında El-Sabah ailesinin Kuveyt'e gelmesiyle birlikte Kuveyt tarihi başlar. Kuveyt Emirliği 18. yüzyılın ikinci yarısında denizcilik alanında yapılmış faaliyetlerle önemli bir yere gelmiştir. 1762 yılında Alman Kâşif C. Niebuhr Arap Yarımadası ve Basra Körfezi'ne yapılmış olduğu seyahatlerde buranın nüfusunun on bin civarında olduğunu, burada yaklaşık 800 geminin bulunduğunu ve burada yaşayan halkın balıkçılıkla, inci çikarmakla, ticaretle uğraştığını kaydetmiştir. Kuveyt Limanı, Hindistan üzerinden kervanlarla Haleb'e gönderilen ticaret malları için önemli bir ticaret merkezi olmuştur.

¹⁷⁴ Nasrullah v.d., a.g.e., s. 123.

¹⁷⁵ emseddin, a.g.e., ss. 300263003.

Kuveyt, Osmanl, Devleti egemenli ini 187161914 y,llar, aras, tan,m, fakat Osmanl, Devleti bu bölgede gerçek bir otorite kuramam, t,r. Kuveyt zaman zaman ba ,ms,zm, gibi davranarak baz, uygulamalarda da bulunmu tur. Örne in 1896 y,l,nda Emir Mübarek El-Sabahın iktidara gelmesiyle beraber Kuveytø gelen tüm ticaret mallar, üzerinden -Türk Limanlar,ından gelenleri de kapsamakta- % 5 oran,nda gümrük vergisi alm, t,r.

18. yüzy,l sonu itibariyle ngiltere, Kuveyt ile daha yak,ndan ilgilenmeye ba lam, t,r. ngiltere bu süre içerisinde, mparatorlukun ticaret yollar,n, tamamen kontrol alt,na alma giri imlerinde bulunmu tur. ngiliz ticaret yollar,ndan biri bu dönemde Basra Körfezi üzerinden Basra Liman,ına buradan da kervanlarla Akdenizø uzanmaktayd,. Kuveyt, Basra Körfeziındaki bu önemi nedeniyle büyük güçler taraf,ndan göz konulan bir yer haline gelmi tir.¹⁷⁶

Osmanl, Orta Do usunda iktisadî hayat, canl, k,lan di er bir faktör de ticaretti. Özellikle sanayi ink,lâb,ndan sonra Avrupa devletlerinin Osmanl, Orta Do usu ile olan ticarî ili kilerinde önemli bir art, meydana gelmi tir. üphesiz bu ticaretin artmas,na Avrupaıda h,zla artan sanayile me ve bu sanayile meden dolay, olu an ham madde ihtiyac, neden olmu tur.

Sanayisini kuramam, Avrupal,lar, bu tarihten itibaren ham madde olarak önemli bir zenginli e sahip olan Osmanl, Devletiøne yönelmi tir. Bunun için de ilk i olarak ham maddenin ülke içerisinde limanlara ta ,nmas,na öncelik vererek, Osmanl, Orta Do usunda demiryollar, in a etmeye ba lam, lard,r.

Osmanl, Devletiinde ilk demiryolu, ngilizler taraf,ndan Ayd,n- zmir aras,nda in a edilmi tir. Bu demiryolu in as,n,n nedenleri aras,nda dokuma sanayiinde pamu a çok ihtiyaç duyan ngilizlerin, Ayd,nıda üretilen pamu u zmir liman,na ula t,r,p, buradan da kendi ülkelerine götürmek istemeleri gösterilebilir. 1890 y,l,na gelindi inde Osmanl, Devletiindeki demiryolu yat,r,mlar,n,n pek ço u ngiltere ve Fransaın,n elindedir. Almanya ise bu tarihte henüz Osmanl, co rafyas,nda pek fazla yat,r,ma sahip

¹⁷⁶ Ekrem Memi , **Geçmi ten Günümüze Ortado u Sorunlar, ve Çözüm Yollar,,** Çizgi Kitabevi Yay,nlar,, Konya, 2002, ss. 2306233.

de midir. Almanya bu tarihte bir takım bilim adamların, Osmanlı Devleti'ne göndererek Osmanlı Devleti'ni tanıtmaya çalışıyordu.

Osmanlı Devleti'ne 1890 yılında yatırım gerçekleştirilen devletlerin ve altyapı, imtiyazların durumuna bakıldığında Fransa'nın önemli bir yer edindiği görülmektedir. Yanyağ'dan Preveze'ye kadar uzanan buharlı tramvayın yanı sıra, Gediz nehrinden su alınarak çevre arazilerin sulanması, Kadıköy-Haydarpaşa arasında rıhtımın yanı sıra İzmir'e hrine su getirilmesi ve dağın, Adana'dan başlayarak Ceyhan nehri üzerine ve oradan Karaman Ereğli'ne kadar bir buharlı tramvayın yanı sıra, Bursa ve Edirne şehirlerinin havagazı ile aydınlatılması, Tophane'den Galatasaray'a kadar uzayan bir hatta tramvayın yanı sıra, konya'dan Maduva'ya kadar bir demiryolunun yanı sıra, Fransa'nın aldığı ihaleler arasında,

İngiltere'de aynı tarihlerde Aydın demiryolu hattının Dinar'dan Çaybaşı buradan da Konya'ya kadar uzatılması, ve Anadolu demiryolu hattıyla birleştirilmesi, Selanik-Metroviçe hattından Prizren ile pekine kadar olan demiryollarının yanı sıra, Almanya'nın,

Belçika'nın da Osmanlı Devleti'nde ciddi yatırımları girişi oldu ve görülmektedir. Belçika, Turgutlu hattının işletilmesi, İzmir'e hrine su dağın, Alaşehir hattının Konya'ya ve Soma'daki demiryolunun Bandırma'ya kadar uzatılması, gibi ulaşılan alanlardaki yatırımlara öncelik vermiştir.

Yanyağ'ın Sakız adasında bir limanın yanı sıra, Selanik'ten Langaz'a kadar uzanan buharlı tramvay ve demiryolunun yanı sıra, gerçekleştirildiği görülmektedir.¹⁷⁷

Hindistan ise büyük devletlerin ham madde ihtiyaçları açısından önemli bir yerdi. Hindistan, dünya çayı üretiminin yarısından, hint kenevirinin üretiminin tamamına sahipti.¹⁷⁸ Ayrıca İngiltere, Almanya'nın Batı demiryolu projesi ile birlikte Osmanlı Orta Doğu'sunu kontrol eder bir duruma gelmesinden endişelenmekteydi.¹⁷⁹ Bütün

¹⁷⁷ BOA, Y. PRK. AZJ, 39/33.

¹⁷⁸ Hubert Deschamps, **Sömürge İmparatorlukları ve Çöküşü**, Çeviren: Oktay Akbal, Kitapçılık Ltd. Ortaklığı, Yayınları, İstanbul, 1966, s. 29.

¹⁷⁹ BOA, Y. PRK. AZJ, 39/33.

buınar,ın yan, s,ra Rımınstan, ngiliz mallar,ın ihrac, bak,m,ndan da son derece önemliydi.¹⁸⁰

4.OSMANLI DEVLET İN N JEOPOL TİK KONUMU

1299 y,lında kurulan Osmanlı Devleti 1350'de yıllarda Avrupa topraklarına do ru yay,lm, , Yavuz Sultan Selim döneminde de Müslümanların ya ad, , bölgeleri kendi topraklarına dâhil etmiştir. Kanunî Sultan Süleyman dönemiyle beraber Osmanlı Devleti'nin s,n,rlar, bat,da Viyana, Afrika'da Kuzey ve Orta Afrika'n,ın tamam,, do uda Hazar Denizi ve ran'a kadar, kuzeyde ise Ukrayna'ya, içine alacak ekilde epeyce genişlemiştir. Osmanlı Devleti'nin bu topraklarda ya ayan çok say,daki milleti, etnik yapı, ve mezhebi içine alan stratejik ve kozmopolit bir yapı, üç k,tada yönetmesi oldukça önemlidir. Devletin jeostratejik gücü arasında Karadeniz'in uzun yıllar Türk gölü olarak kalmas,, İstanbul ve Çanakkale Bo azları'na sahip olmas,, Adalar üzerindeki Türk egemenliği say,labilir.¹⁸¹

Orta Do u kavram, ilk olarak 20. yüzy,ıl baş,larında İngilizler tarafından kullan,lm, t,r. İngilizler 'Orta Do u' kavram,ın, Türkiye, İran, Suriye, Kıbrıs ve Arap Devletlerini içine alan bölgeyi ifade etmek üzere kullanm, t,r. Amerika ise 'Yak,ın Do u' kavram,ın, kullanm, , bu kavramla Suriye ile birlikte bu ülkeye kom u olan ülkeleri içine alm, t,r. Orta Do u kavram, ilk olarak Hint Yar,madas, ile Arabistan arasında kalan bölgeyi ifade etmede kullan,lm, ve I. Dünya Harbi esnas,ında Orta Do u Kumandanlığı, , projesi ile yayg,ın,k kazanm, t,r.¹⁸²

Milliyetçilik ak,m,ları ve Avrupa'daki sanayi devriminin ortaya çık, ,ına kadar, Osmanlı Devleti bu stratejik öneme sahip yerleri korumay, ve onlardan istifade etmeyi baş,arm, t,r.

¹⁸⁰ C.J Lowe, **Salisbury and the Mediterranean 1886- 1896**, Routledge&Kegan Paul, Londra, 1965, s. 1.

¹⁸¹ BOA, Y. PRK. AZJ 39/33.

¹⁸² Halis Çevik, **Uluslararası Politikada Ortado u**, I. Bask,, Konya, 2005, ss. 14615.

milliyetçilik ak,ınar,ın ve sanayi devriminin ortaya ç,kmas, ile beraber Osmanl, Devleti bu topraklar, teker teker elinden ç,karmak zorunda kalm, t,r. Do u Akdeniz Bölgesi'nin güvenli inin sa lanmas, bak,m,ndan önemli bir yer olan K,br,s adas,n, Berlin antla mas, ile ngiltere'ye vermek zorunda kalm, t,r.¹⁸³ Ayn, antla ma çerçevesinde Orta Avrupa ve Balkanlar, kontrol etme bak,m,ndan önemli bir yer olan Belgradø S,rplara b,rakmak zorunda kalm, t,r.

mparatorlu un jeostratejik konumu, Osmanl, Devleti'ne ekonomik faydalar da getirmekteydi. Ümit Burnu, Bat, Avrupa Devletleri taraf,ndan ke fedilmi olmas,na ra men, ticaret hala daha güvenli, daha k,sa ve az tehlikeli olmas, nedeniyle Akdeniz'de yap,lmaktayd,. Di er taraftan Süvey Kanal,ın aç,lm, olmas,, Osmanl, Orta do usunu daha da önemli hale getirmi ti.¹⁸⁴ Süvey Kanal,ın aç,lm,yla birlikte ngiltere, Akdeniz Bölgesi'ndeki ç,karlar,n, Malta ve K,br,s aras,nda kar ,layabilecekti. Do u Akdeniz'i ilgilendiren her konuda özellikle Osmanl,-Rus Sava lar,nda ngiltere, Osmanl, Devleti'nin yan,nda yer alm, t,r.¹⁸⁵ Bu kanal vas,ta,yla Hindistan'a do rudan ticaret yap,labilecekti. Böylece ngiltere, Osmanl, Orta Do usuna yerle me fikrini uygulamay, daha da h,zland,racakt,. ngiltere'yi Almanya, talya, Fransa ve di er Bat,l, devletler takip edecekti. Çünkü Osmanl, Devleti bu ülkelerin sanayileri için ham madde kayna , konumundayd,. Osmanl, Devleti sanayi alan,nda bir tak,m giri imler de bulunmu ise de küçük çapta faaliyetlerde bulunan fabrikalar ve üretim tesislerinin ötesine gidememi tir. Bu faaliyetler de daha çok stanbul ve Rumeli'de yap,lmaktayd,.¹⁸⁶

Osmanl, Devleti, di er devletlerin kendisinden ham madde temin etme yar, lar, gibi d, meseleler haricinde de, iç meselelerle u ra mak zorunda kalm, t,r. Rus sorunu, Osmanl, Devleti'nin u ra mak zorunda kald, , en önemli d, meseleleri aras,ndayd,. Ruslar stanbul ve Çanakkale bo azlar,na sahip olmay,, buradan s,cak denizlere inmeyi planl,yordu. Ruslar,n, Balkanlarda takip etti i Panslavizm politikas, da di er bir d, mesele olarak kar ,m,za ç,kılmaktad,r. Di er bir mesele ise Osmanl, Orta Do usu ve Balkanlar'da, Bat,l, Devletlerin yaymaya çal, t, , milliyetçilik ak,m,yd,.

¹⁸³ Y. PRK. AZJ 39/33.

¹⁸⁴ BOA, Y. PRK. AZJ 50/68.

¹⁸⁵ Tekin Kurat Yulu , **1877678 Osmanl, Rus Harbinin Sebepleri**, Belleten, XXVI, 103, 1962, s. 568.

¹⁸⁶ BOA, Y. PRK. AZJ 50/68.

Osmanlı Devleti'nin iç meseleleri arasında ise yenilikçiler ile geleneksel sistemi savunanlar arasında önemli tartışmalar yaşanmıştı. Geleneksel sistemi savunanların en önemli dayanağı, yeniçeri ocakları oluyordu. Bu sistemi benimseyen gruplar Osmanlı Ortadoğusunda önemli bir nüfuz kazanmışlar ve bu bölgede söz sahibi olmuşlardı. Bu durum II. Mahmut tarafından son derece tehlikeli bulunmuştu.

Osmanlı Devleti, milliyetçilik akımlarının kendi sınırlarını dâhilinde oldukça tehlikeli bulmaktaydı. Bu nedenle, 1839'da ilân edilen Tanzimat Fermanı ile Osmanlı'nın fikrini batılatmıştı. Osmanlı Ortadoğusunda, Suriye'de bulunan Hıristiyan Marunîler hariç, egemen olan dinin salâmiyet olması nedeniyle, Osmanlı Devleti Ortadoğuda sahip olduğu topraklardan emindi.¹⁸⁷

Batılı devletlerin, Osmanlı Ortadoğusuna olan ilgisi malumdur. Bir takım batılı akademisyenler, seyyahlar ve bilim adamları bölgeye gelerek bir takım araştırmalar yapıyorlardı. Bu araştırmacılar ait oldukları görevlerinin yanı sıra önemli istihbaratlar da yapıyorlardı. Bölgeye gelen bu kişiler çok iyi derecede resim de yapıyorlardı. Dolayısıyla önemli gördükleri yerleri resmediyorlardı. Osmanlı Devleti bunların resmi casus olduğunu biliyor ve görev harici araştırmalar yapan bu kişileri sınır dışı ediyordu.¹⁸⁸

Osmanlı Devleti ağıret reisi çocukların İstanbul'daki okullarda eğitilmesi olarak bilinen ağıret mektebi politikasını uygulamaktaydı.¹⁸⁹ Osmanlı Ortadoğusuna yönelik bu politika ile birlikte ağıret reislerinin çocukları devlet terbiyesi edinecek, devlete bağlılık duygusuyla mezun olacak, ait oldukları topraklara döndüklerinde ise yabancıların oyunlarına karşı daha temkinli olacaklardı. Buradaki amaç; bu okullarda yeti en çocukların ileride devlete isyan etmemesi ve devlete bağlı bireylerin yeti tirilmesi olarak açıklanabilir.¹⁹⁰

¹⁸⁷ BOA, Y. PRK. A, 9/56.

¹⁸⁸ BOA, Y. PRK AZJ 39/33.

¹⁸⁹ BOA, Y.A.HUS, 265/20.

¹⁹⁰ BOA, Y. MTV 73/14.

Orta Do u bölgesinde ya ayan a irt ve kabileleri, Osmanl, Devleti belli ödeneklerle merkeze ba lamaya çal m, t,r. Bu durumdan söz konusu a irt ve kabileler de ho nuttu. Hatta a irtler, devlete lay,k olmak için birbirleriyle yar m, lard,r. Bu hediyeler klasik dönemde name, kürk ve hilat olmu tur. Modern dönemde ise ilt, saat ve yüzük olmu tur.¹⁹¹ Fakat baz, a irtler kendilerine sunulan bu hediyeleri be enmeyip, daha farklı i lere yönelebiliyorlard,. Bunlar aras,nda silah kaçakç,l, , en yayg,n olan, idi. Osmanl, Devleti bu duruma kar ,l,k bir dizi önlem alm, t,r.¹⁹²

Bunlar:

- Osmanl, Devleti, K,z,ldeniz sahillerinde ya ayan bir tak,m a irt ve kabile reislerinin kontrol alt,na al,nmas, için, buralara donanma gönderilmesini dü ünü mü tür. Ayr,ca bu yerlere devlet sanca , çekilmelidir.
- K,z,ldenizden Basraya gidecek gemiler için Cidde, Süvey ve Maskatöta, gemilerin kullanacaklar, kömürler için depolar in a edilmelidir.
- Bozulan gemilere hemen müdahale edebilmek için Ciddeønin hemen kuzeyinde su havuzu dü ünülmü tür.
- Ciddeønin kuzeyinde yap,lacak bu su havuzunun hemen yan taraf, dü z bir alan olmas, nedeniyle, buraya tersane ve kuru havuz in as, mümkündür.
- Ciddeøden yar,m mil uzak bir mesafeye denizden görülebilecek bir çay,n üzerine Armstrong topu konuldu u takdirde, Cidde dü man sald,r,s,ndan korunmu olacakt,r.
- Ciddeønin yar,m mil uzakl, ,nda bulunan bu çay,n etraf,na tamir havuzu yap,labilir.
- K,z,ldenizdeki Babül-Mendeb Bo az,ø,n,n bulundu u Perim Adas,ø,n,n kar , yakas,na devlet taraf,ndan bir kale yapt,r,larak, buran,n ngilizlere kar , korunmas, sa lanacakt,r.

¹⁹¹ BOA, Y. MTV 3/132.

¹⁹² BOA, MM 1611.

• Mavd enri, ngilizler taraf,ndan i gal edilerek, burada ya ayanlar gümürkten muaf olan Adenæ gitmi lerdir. Harap olan bu ehir yeniden düzenlenir ve ngilizler gibi burada ya ayanlardan gümruk vergisi al,nmazsa Adenæ giden halk tekrar, Mavdæ dönecektir.

• Basra ehrinin konumu itibariyle buralarda sürekli ngiliz ve Frans,z gemileri dola maktad,r. ehriin önemine istinaden burada Osmanl, Devletiæne ait hafif bir f,rka donanmas, bulundurulur ise burada bulunan di er sahiller de yabanc, devletlerin isteklerine kar , korunmu olur.¹⁹³

Osmanl, Devleti, ngiliz ve di er devletlerin Umman sahili, K,z,ldeniz ve do u Arabistan hususundaki dü üncelerini bilmektedir. Bundan dolayı, tedbir amac,yla bir tak,m önlemler de alm, t,r.

Osmanl, Orta do usundaki di er sorunlar irdelendi inde, bunlar,n ba ,nda a iretlerin kendi aralar,ndaki karga alar ve kan davalar, gelmektedir. Osmanl, Devleti kurulu unda göçebe iken, daha sonralar, yerle ik hayat sürmeye ba lam, t,r. 19. yüzy,lda devlet, a iretleri yerle ik hayata geçirmek için çaba gösteriyordu.

A iretler, göçebe hayat tarz,n, terk etme iste inde de illerdi, ancak k,tl,k, ya da salg,n hastal,k gibi durumlar kar ,s,nda, devletin kendilerine sunduklar, olanaklardan yararlan,yorlard,. Bu olanaklar aras,nda kendilerine verilen bedava tohum, belli bir zaman için geçerli olan vergiden muaf olma ya da ziraâ alet ve edavatlar yer almaktayd,. Bu sayede çok az da olsa baz, a iretler yerle ik hayata geçebiliyordu.¹⁹⁴

Salg,n hastal,k, açl,k veya k,tl,k durumunda a iretler bulduklar, topraklar,n ürünlerine zarar verebiliyorlard,. Di er taraftan bir a iret di er bir a iretin hayvan,na, mal,na, mülküne zarar verebiliyordu. Orta Asyaæda bu duruma õgazveö deniyordu.¹⁹⁵

A iretlere uygulanan di er bir politika da bir a ireti, ba ka bir a irete kar , kullanmakt,. Necid Bölgesiænde birçok insan, öldüren Suud a iretini, Devlet ammar ailesine destek vererek engelleme tir.¹⁹⁶

¹⁹³ BOA, MM 1611.

¹⁹⁴ BOA, D, 39711.

¹⁹⁵ BOA, Cevdet Dâhiliye, 4467.

Osmanlı Devleti, hem Klasik Dönemde, hem de Modern Dönemde de hac yolu üzerinde ya ayan a iretleri kendisi için tehdit olarak görmü , bu yüzden de Orta Do u topraklar, üzerinde bulunan a iretlerle iyi geçinmi ti. Özellikle hac yolunun güvenli i oldukça önemliydi. Bu yüzden de bu güzergâh üzerinde bulunan a iretlere Osmanlı Devleti öurban tahsisat,ö ad,yla bir bütçe ay,r,m, ve düzenli olarak her y,l ödemi tir.¹⁹⁷

ngiltere'nin Osmanlı Devleti politikas, nedeniyle, Osmanlı Devleti öncelikle Basra'da bir dizi önlemler alm, t,r. Bu Körfez'de bulunan tersaneyi ve filoyu yenilemi tir. Bölgedeki ngiliz tehdidi Mithat Pa a taraf,ndan k,r,lm, , Necid ve Basra sahilinde Osmanlı nüfuzu yeniden olu turulmu tur.¹⁹⁸ Fakat bölgedeki ngiliz gücü tamamen yok edilememi tir.¹⁹⁹

Bat,l, Devletlerin, Osmanlı Orta Do usuna olan ilgisinin di er bir sebebi de petrolün bu bölgede oldukça yo un olmas,yd,. Avrupal,lar bu bölgede nerelerde petrol oldu una dair ara t,r,malar yaparken, II. Abdülhamid Avrupal,lar,n bu niyetini anlam, ve kurdu u ekibe bu bölgede petrolün bulundu u yerleri tespit ettirmi tir. Asl,nda Osmanlı Orta Do usu bu madeni eskiden beri tan,yordu, hatta baz, bölgelerde petrolün kendili inden yeryüzüne ç,kt, , da oluyordu. II. Abdülhamid bu geli meler neticesinde bu bölgeleri öEmlak-i Seniyyeö ad, alt,nda kendi üzerine geçirmi tir. Bu ad alt,nda II. Abdülhamid 1882 Eylül'ünde Ahsa'da petrol gibi de erli madenlerin bulundu u arazileri kendi mülküne dâhil etmi tir.²⁰⁰

Avrupal, Devletler, Osmanlı Devleti'nden almak istedikleri imtiyaz, alamad,klar, zaman nüfuzlar,n,n oldu u bölgede ya ayan insanlar, Osmanlı Devleti'ne kar , ayakland,r,yorlard,. Bu, Osmanlı Devleti'ni rahats,z etmekteydi. Osmanlı Devleti bu duruma engel olmak için dini ulemeden yard,m al,yor, olu turdu u nasihat heyetlerini, kar , ,kl,k ç,kan bölgeye gönderiyordu.

1882 y,l,nda M,s,rø'n i galinden sonra bölgeye yerle en ayr,l,kç, örgütlenmeler ise Osmanlı Devleti'nin di er bir sorunuydu. II. Abdülhamid kendi döneminde bu

¹⁹⁶ BOA, Y.A.HUS, 253/38.

¹⁹⁷ BOA, D, 37210.

¹⁹⁸ BOA, MM 1667.

¹⁹⁹ BOA, Y.MTV 59/23.

²⁰⁰ BOA, Y. MTV 5/2.

ayl,ıkç, örgütlenmelere karı, bir politika geli tirmisi olsa da baz, örgütlenmeler olu umlar,n, sürdürmeye devam etmi tir. II. Abdülhamid'ın uygulad, , politikalar aras,nda bu örgütlerin ba ,nda bulunanlara makam ve para verilmesi de say,labilir.

M,s,r'daki bu örgütler sahip olduklar, dü üncelerini yaymak için gazete ve dergilere ba vurmu lard,r. Bu gazete ve dergileri Osmanlı Devleti s,n,rlar, içerisinde da ,tmak istemi lerdir. Osmanlı Devleti ömüz,r ne riyatö olarak de erlendirdi i bu durumu s,n,r, liman ve gümrüklerde kendi geli tirdi i s,k, kontrolle takip ederek, ülkeye içerisine giri ine engel olmu tur. Bu örgütlerin ngilizler taraf,ndan desteklendi i hususunda ise üphe yoktu.

Bütün bunlar,n yan, s,ra bölgenin konumu da stratejik avantajlar sa lamaktad,r. Bu bölgenin tarihi bak,mdan kesi me noktas, olmas,, merkezi alan olmas, ve tarihi pek Yolun bu bölgeden geçmesi nedeniyle, bu bölge her dönem önemini korumu tur. Uluslararası arenada Orta Do u bölgesini sadece yeralt, kaynaklar, ve stratejik konumu ile aç,klamak yetersizdir. Ayn, zamanda üç semavi dinin Orta Do u men eli olmas, bölgeye ayr, bir önem kazandırmaktad,r. Orta Do u bölgesinde slamiyet, H,ristiyanlık ve Yahudilik egemendir.²⁰¹

5. OSMANLI DEVLET İN N BÖLGEYE İL K İN POL İTİKALARI

Osmanlı Devleti, Avrupa'da geli en milliyetçilik ak,mlar,n,n önüne geçebilmek, Orta Do u'da etkinli ini ve gücünü kaybetmemek için bir takım yeni politikalar geli tirmek zorunda kalm, t,r. A a ,da bu politikalar üzerinde durulacakt,r.

5.1. Milliyetçilik Ak,mlar, ve Osmanlı Devleti

19. yüzy,lda Osmanlı Devleti'ndeki H,ristiyan az,nl,klar milliyetçi amaçlar do rultusunda siyasi dernekler kurmu lard,. Daha sonralar, Müslümanlar aras,nda da bu çe it dernekler kurulmu tur. Bunlardan ilki 1859 y,l,nda İstanbul'da kurulan öFedailer

²⁰¹ Çevik, a.g.e., ss. 15616.

Cemiyetidir. Bu cemiyeti, padişah, Hristiyanlara e it haklar tan,mas,na bir tepki olarak do mu tur.²⁰²

1865 y,l,nda Nam,k Kemâl ve Ziya Pa aın, öncülü ünde yeni Osmanl,lar Cemiyeti kurulmu tur.²⁰³ Bu cemiyetin savundu u fikir ise slami temellere dayanarak modernle mek ve Osmanl, gerçeklerini dikkate almakt,. Aydınlar,n siyasi alanda reform iste i, padişah,n maiyetinin yeni Osmanl,l,k siyasetini gerçekle tirmek iste i ve yabanc, devletlerin bask,s, birle erek yeni tahta ç,km, bulunan II. Abdülhamid'in 23 Aral,k 1876'da ilk Osmanl, kanunu olan Kanun-i Esasîyi ilan etmesine neden olmu tur. Bu olay, ayn, zamanda Osmanl, tarihinde I. Me rutiye olarak adland,r,lan ve 1908 y,l,na kadar devam eden dönemin ba lang,c,d,r. 1876 Kanunu Esasîsi vatandaşlara bir tak,m ki isel haklar tan,makta ve Mebusan ve Âyan Meclisinden olu an bir parlâmento sistemi olu turmaktayd,. Bu sistemde padişah,n yetkilerine dokunulmamaktayd,. 19 Mart 1877 tarihinde ilk Mebusan Meclisi toplanm, , ertesiy,l Meclis yeniden toplant,ya ça r,lm, ancak hükümetin, yo un ele tirilere maruz kalmas,, Meclisin 1908 y,l,na kadar da ,t,lmas,na neden olmu tur.

II. Abdülhamid'in hürriyetleri birer birer yok edip 1877 y,l,ndan sonra Kanunu Esasîyi yürürlükten kald,rmas, üzerine Osmanl, Devleti s,n,rlar, içerisinde ve sonralar, da, mparatorluk s,n,rlar, d, ,nda gizli cemiyetler kurulmu ve zamanla bunlar öJön Türklerö ad,yla tan,nm, t,r. De i ik memleketlere yay,lm, olan Jön Türk gruplar,n, bir merkez etraf,nda toplamak ve ortak bir hareket yolu çizmek amac,yla 4 ubat 1902 y,l,nda Paris'te gizli bir toplant, yap,lm, t,r. Konferans görü ayr,l,klar, nedeniyle ikiye bölünmü tür. Prens Sabahattin'in ba ,n, çekti i bir grup tasarlanan iç ihtilale ordu ve d, yard,m,n kat,lmas, gerekti i görü ünü savunmaktayd,. Bunlar ana te kilattan ayr,larak öTe ebbüsü ahsî ve öAdemi Merkeziyet Cemiyetiö ni kurdular. Ahmet R,za Bey'in ba ,nda bulundu u di er yenilikçiler grubu ise bu grubun dü üncesinin aksini savunmaktayd, ve cemiyetin ad,n, öOsmanl, Terakki ve ttihat Cemiyetiö olarak de i tirmi ti. Bu cemiyet bundan böyle Jön Türklerin en ileri gelen te ekkülü olmu tur. Osmanl, Terakki ve ttihat Cemiyeti as,l 1906 y,l,nda bir grup subay ve devlet memurlar,n,n kurmu oldu u öOsmanl, Hürriyet Cemiyetiö ile birle tikten sonra güç

²⁰² Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, stanbul Matbaas,, stanbul, 1967, ss.9624

²⁰³ Ercüment Kuran, **Türkiye'nin Bat,l,la mas, ve Milli Meseleler**, Ankara, 1997, s.61

kazandı, t.r. Bu birlemeden sonra Jön Türkler hareketi hem Müslümanlarca hem de H,ristiyanlarca desteklenmiştir. H,ristiyan az,nl,klar kurulacak me rutî idare sayesinde milli ba ,ms,zl,klar,n, kazanmak ümidiyle ttihat ve Terakki Cemiyetini destekliyorlard,. Bu arada Prens Sabahattin ve Ali R,za Bey gruplar, geçici bir anla ma yapm, lard,. Bu anla maya göre; II. Abdülhamidın istibdad,na son verilecek ve Kanunu Esasî tekrar yürürlü e konacaktır,. Bu amaç Balkan halklar,n,n da deste iyle 23 Temmuz 1908 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu tarih aynı zamanda II. Me rutiyeğin de ba lang,c,n, ifade etmektedir. ²⁰⁴

Jön Türkler, Osmanl, Devletinin sosyo- ekonomik tarihinde yeni bir sayfa açm, lard,. Jön Türklerin kar ,la t,klar, ekonomik meselenin üç cephesi bulunmaktayd,.

Bunlar;

- Osmanl, Devletinin yabancı sermayeye ihtiyaç duyduğu artlar, ortadan kald,arak milli bir ekonomi yaratmak,
- Osmanl, ekonomisini ellerinde tutan az,nl,klar,n ve yabancı mümessillerin yerine Müslüman Türkleri getirmek,
- Halk, tar,mdan, ticari ve s,naî alanlar,na do ru te vik etme.

Jön Türklerin liberalizm, devletçilik ve milliyetçilikten karma, çeli ik ekonomik siyasete sahip, daha sonra Cumhuriyet döneminde tam bir geli me gösterecek olan bir ekonomik görüş ve siyasetin yolunu açm, t,r. ²⁰⁵

5.2. Osmanl, Devletinde Panislamizm Hareketleri

Osmanl, Devletinin geleneksel sistemi olan öMillet Sistemi, milliyetçilik ak,m,lar,n,n h,z kazanmas,yla beraber da ,lmalar göstermiştir. Milliyetçilik ak,m, ile beraber ülke s,n,rlar, içerisinde yaayan insanlar, dünyada yaayan bu fikri

²⁰⁴ Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, a.g.e, ss.9624

²⁰⁵ Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, a.g.e., ss.77-78.

geni meyerden etkilemini ve Avrupa'dan aldıkları, destekle kendi bağımsızlıklarını kazanma yolunu seçmişlerdir. 19. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti, Balkanlar'da aldığı, olduğu yenilgiler neticesinde bu topraklarda yaşayan gayr-i Müslim nüfusun büyük bir çoğunluğu kaybetmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti içinde yer alan Müslüman ve gayr-i müslim dağınıklığını, etkilemiştir. Bunların neticesinde gayr-i müslim nüfusun ciddi oranda azaldığı, gözlemlenmiştir.²⁰⁶

Osmanlı Devleti, nüfus konusunda yaşanan bu dengesizlik nedeniyle, Panislamizm politikasını devreye sokmuş, ülke içinde nüfus avantajı olan Müslümanları ya da diğer toprakları kaybetmek istememiştir. Panislamizm politikası ile hedeflenen, farklı etnik ve mezhepten olan Müslümanlara ömüslümanlık vurgusu yapılarak bütünlüğün korunmasıydı. Panislamizm politikasının iç ve dış hedefi bulunmaktaydı. İç hedef, imparatorluk sınırları içerisinde yaşayan Müslümanları ayrılmayıp, saltanat ve hilafete bağlı olarak devam ettirmektir. Bu şekilde Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan Müslümanlar üzerinde, Avrupalı Devletlerin uygulamak istediği etnik ve mezhepsel siyasetinin önüne geçilecekti. İmparatorluk döneminde bakan ikinci husus ise, Müslümanları Osmanlı padişahının etrafında toplanmasıydı.²⁰⁷

Osmanlı Devleti, Panislamizm politikasının temel hedefi olan Hilafet'i ilk defa 1768-1774 yılları arasında Rusya ile yaptığı savaş sonrasında gündeme getirmiştir. Hilafet kavramı bu savaşa kadar dini gayeler doğrultusunda padişahlar için kullanılan bir sıfat olarak, 14. yüzyıldan itibaren kullanılmıyordu. Osmanlı-Rus savaşları sonrasında, Osmanlı Devleti, Müslüman toprakları olan Kırım, Rusya'ya bırakılmıyordu. Savaş bitiminde Osmanlı Devleti Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla beraber, burada yaşayan nüfusun dini bakımdan Halife'ye bağlı olduğunu gösteren bir madde eklemiştir. Buradaki amaç Osmanlı Devletinin, Kırım'da yaşayan Müslümanlarla bağını koparmak istememektir.²⁰⁸

²⁰⁶ BOA, YEE, 9/2628;72/4.

²⁰⁷ BOA, YEE, 9/2628;72/4.

²⁰⁸ Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet XI**, s. 239.

1878 yılında imzalandı. Berlin antlaşmasıyla Osmanlı Devleti Balkanlar'da bulunan çok sayıda toprağı, yitirdi. Yitirilen bu topraklardaki gayri-Müslimler; Bulgaristan, Romanya, Sırbistan, Karadağı gibi kendi devletlerini kurmuşlardı.

İngiliz sömürgeci olan Hindistan'daki çok sayıda Müslüman, her yıl hac ziyareti nedeniyle Mekke'ye gelmekteydi. Oysa İngiltere Mekke'ye gelen bu Müslümanlar, kendi tarafına çekerek, bölgede güç kazanmak niyetindeydi. İngiltere buna göre:

- Hac yolunun güvensiz olduğuuna dair söylentiler yaymış, bu söylentiler yoluyla slâmın öncülüğüne istekli olan Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu topraklara sahip çıkmadığı, izlenimini vermek istemiştir.

- Hindistan ve Cava gibi sömürge ülkelerinden hac ziyareti yapacak olan Müslümanlara maddi, manevi haksız davranışlarda bulunulduğuna dair söylentiler yayarak Müslümanlar, Osmanlı Halifeli'nden soğutmak istemiştir, bu nedenle de Cidde bölgesinde konsolosluk açarak, hac zamanı buralarda Panislamist politikalar uygulanıp, uygulanmadığına denetlemek istemiştir.²⁰⁹

- Buralarda kabile beylerine para vermiş ya da kendi saflarında tutabilmek için vaatlerde bulunmuştur. Osmanlı haber kaynakları, İngilizlerin Arap beylerini ve bedevilerini kendi taraflarına çekebilmek için bunlara bir milyon sterlin gönderdiğini tespit etmiştir.

- Bölgede Hıristiyanlık propagandası yapabilmek için buralara doktor, öğretmen, mühendis göndermiş; ayrıca Cidde'de Osmanlı Hilafeti'nin geçersizliğini bahseden ve Hıristiyanlık propagandası yapan broşürler basarak bunları dağıtmıştır.²¹⁰

İngiltere, Osmanlı Orta Doğu ve Hindistan bölgesinde yaygın Müslümanlara yönelik bu politikaları takip ederken, Rusya'da Müslüman nüfusunun artması olarak ya da, ikinci büyük yerleşim yeri olan Orta Asya'ya yönelik politikaları üretmekteydi.

²⁰⁹ BOA, YEE, 36/372.

²¹⁰ BOA, Ayniyat Defteri, No: 1256.

Rusya 1850 y,ından sonra Orta Asya'da ya ayan Türk/Müslüman topraklar,na saldı,r,lar düzenlemi ti. Ruslar, Kafkasya bölgesinde bulunan Müslüman nüfusu topraklar,na dâhil etmi ti.

Ruslar,n ve İngilizlerin bu tutumu, Osmanl, Devleti'ni, Osmanl, Orta Do usunda Panislamist bir politika izlemeye mecbur etmi ti. II. Abdülhamid dönemi ile ba layan bu politikan,n amac,, İngiltere, Rusya ve Avrupa'daki büyük devletlere kar , tetikte olmak, devleti din bütünlü ü içerisinde tutarak huzuru sa lamak ve Hilafet makam,n, ba ta Rusya ve İngiltere olmak üzere Müslüman sömürgesi olan devletlere kar , bir tehdit ö esi olarak kullanma olarak aç,klanabilir.²¹¹

II. Abdülhamid'e göre halifelik makam,, bütün dünya Müslümanlar,n, ilgilendiren her konuyu çözebilirdi. Mesela Liverpool'daki (İngiltere) Müslüman cemaat ba naz İngilizlerin saldı,r,s,na u ram, , ibadet yerleri ta lanm, ve ibadet yapmalar, engellenmi ti. Halife/Padi ah duruma el koyarak, gerekli makamlar, durumdan haberdar etmi , olay,n İngiliz mercileri taraf,ndan incelenmesini ve tekerrür etmemesini talep etmi ti.²¹²

II. Abdülhamid'in gayesi, dünya Müslümanlar,n, Osmanl, Devleti çat,s, alt,nda toplamakt,. Bunun için ihtiyac, olan yerlere din adamlar, yollam, , onlara dini kitaplar ve çe itli hediyeler göndermi tir.²¹³

Sultan/Halife için dünya Müslümanlar,n, ortak bir çat, alt,nda tutman,n di er bir yolu da, her y,ıl yap,lan hac ibadeti idi. 1877-1878 y,ıllar,nda Osmanl, Devleti, Ruslarla yapm, oldu u sava , finanse etmekte zorlanm, , bunun üzerine dünya Müslümanlar,ndan yardım talep etmi ve olumlu yan,t alm, t,. Bu Müslümanlar aras,nda ya anan dayan, maya bir örnek te kil etmekteydi. Padi ah yay,mılam, oldu u fermanda, Mekke ve Medine'deki Haremeyn olarak tan,nan şeyhler ve âlimlerden, hac için gelenlere her türlü yardım,n yap,ımas,n, ve adil davran,ımas,n, istemi ti.²¹⁴

²¹¹ BOA, YEE, 36/139.

²¹² BOA, Y.A.HUS, 253/140.

²¹³ BOA, Y.A.HUS, 267/234.

²¹⁴ BOA, Y.A.HUS, 212/60.

Sultan, hac nususunda Hicaz valisine gerekli açıklamalarda bulunmuş ve özellikle ülke dışından hac için gelenlere yardım, olunmasını buyurmuştur. Hicaz valisinin Sultan'a gönderdiği raporda şu noktalar dikkat çekicidir: Hint Okyanusu ve Çin bölgesinden gelen haclıların sayısı her geçen yıl arttı, bu nedenle buralardan gelen nüfuzlu haclıların yol ihtiyaçları giderildiği, aralarında bulunan fakirlere yardım edildiği, hasta olan haclıların özel olarak kurulan hastanelerde tedavi ettirildiği yer almaktadır.²¹⁵ Bunların yanı sıra Mekke, Medine, Cidde ve diğer hac yolu üzerindeki çöl Arapları, bazen taciz etmesi, Avrupa Devletleri'nin yaptıkları propaganda için iyi bir malzeme olmaktadır.

Bütün bunların yanı sıra haclıların hac ibadetlerini son derece rahat ve kolay yapmalarını, gördükleri yardım ve iyilikseverlik karşısında Halife efendilerine dua ederek memleketlerine dönüyorlardı. Bu da Müslümanlar arasında halifelik anlayışının hızla yayılmasına neden olmaktadır.

II. Abdülhamid döneminde Panislamizm hareketinin en önemli duruşları, tarikatlarıdır. Bu dönemde Rufai, Kadiri, Mevlevi ve Halveti tarikatlarına ilgi duyanlara özel önem verildiği, tekkelerin aydınlanma ve yemek masraflarının karşılanması, görülmektedir.²¹⁶

II. Abdülhamid'in Müslümanların izleyeceği yolu göstermek amacıyla yararlandığı kişilerden birisi de Rufai şeyhi, şeyh Ebulhüda'dır. Bu şeyh yazdığı kitaplarla II. Abdülhamid'in halifeliğinin İslam âleminde kabul edilmesine gayret etmiştir.²¹⁷

Özellikle Hicazın kuzeyinde kabileler arasında önemli bir nüfuza sahip olan Fera et-i erife vekilliği yapan Seyyid Ahmet Esat Efendi de Sultanın önemli danışmanları arasında yer almaktadır. Ahmet Esat Efendi, Ebulhüda'nın yakın mesai arkadaşlığı ve onun çalınmalarına hararetle desteklemiştir. Sultan, bu zatı Arap vilayetlerinde özel olarak görevlendirmiştir. Bu nedenle de bu zat ayrı bir önem taşımaktadır.

²¹⁵ BOA, Y.A.HUS 212/60.

²¹⁶ BOA, YEE 19/459.

²¹⁷ BOA, D 77925.

Padi ah yukarıda sayılan ve bu dinî nüfuzu olan bu ki ileri kendi nezdinde tutarak onlar,n güçlerinden yararlanmaya çal m, t,r. Panislamist politikan,n gere i olarak Araplar,n özellikle devlete kar , ,s,nd,r,lmas,nda bu tarikat eyhlerinin önemi büyük olmu tur.

Padi ah toplum huzurunda oldukça itibar sahibi olan ancak resmi bir s,fatlar, olmayan bu eyhleri bir taraftan himaye ederken, öte yandan da resmî dinî görevlilerini de ihmal etmemekteydi. Sultan kendisine verilen özel ödeneklerle, vaiz, hatip ve cami görevlilerine y,ll,k olarak belli bir oranda hediye vermekte ve ba , lar da bulunmaktayd.,²¹⁸

Ayr,ca, Mekke ve Medine'deki Hz. Peygamber'e ve onun ailesine ait olan ki ilerin yap,lar,n,n onar,lmas,, mescit, medrese, cami ve kütüphane gibi yap,lar, tamir ettirmesi, ülke içine ve d, ,na yönelik yap,lan Panislamist faaliyetler aras,ndad,r. Bu tür davran, lar Padi aha duyulan sayg,nl, ,n artmas,na neden olan baz, uygulamalard,.

istanbul, Halifenin ya ad, , yer olmas, bak,m,ndan ve dünya Müslümanlar,n,n s,k s,k geldi i yer olmas, bak,m,ndan önemliydi. Burada baz, düzenlemeler yap,lm, t,. Cuma selaml, ,nda padi ah için yap,lan resmi törenin ülke d, ,ndan gelen hac, adaylar,na ve di er Müslüman misafirlere izlettirilmesi bu düzenlemelere örnek olarak verilebilir.²¹⁹

Padi ah, di er taraftan öMatbuat-i Ecnebiye Müdüriyetiö adl, kurumu kurdurmu tu. Bu kurum arac,l, ,yla Avrupa bas,nda ç,kan Osmanl, Devleti ve dünya Müslümanlar,yla ilgili haberleri toplatt,r,yor, tercüme ettiriyor ve okuyordu. Böylelikle gazete ve dergilerde yer alan bilgilerden haberdar oluyordu. ayet söz konusu dergi ve gazetelerde do ru olmayan ya da Müslümanlar, rencide edici haberler yer al,rsa, hemen D, i leri Bakanl, , kanal,yla gerekli düzeltmelerin yap,lmas,n, istiyordu.

Hicaz demiryolu projesi, Sultan'ın, Panislamist hareketi aras,nda üphesiz en dikkat çekici olan,yd,. Bu demiryolu projesi ile birlikte Sultan, sosyal, kültürel, siyasi

²¹⁸ BOA, D 92762.

²¹⁹ BOA, .HUS 1312 28.

ve askeri gibi birçok atanda transferler sa lamay, amaçlam, t,r. Dini hususlar ise bu projenin harekete geçirilmesindeki en önemli noktayd,.

Hicaz demiryolunun faaliyete geçmesiyle birlikte, aylarca süren hac yolculu u -hac, adaylar, Mekke'ye 50 günde ula ,yorlard,- k,salacak ve hac ibadeti kolayla acakt.,²²⁰ Osmanl, Devleti, Hicaz demiryolu ile birlikte Orta Do u bölgesini kalk,nd,rmay, hedeflemi tir. Hicaz demiryolu hatt,, di er demiryolu projeleri gibi yabanc, sermayeli olmayacak, yap,m, tamam,yla iç kaynaklardan temin edilecekti.²²¹ Bu kadar uzun bir yol çe itli salg,n hastal,klar,, su s,k,nt,s,n,, bazen bedevilerin gerçekle tirdi i sald,r,lar, da beraberinde getirmekteydi. Bu tür s,k,nt,lar,, hac, adaylar, memleketlerine döndüklerinde anlat,yorlard,. Bu da çok say,da Müslüman,n hac ibadetini yapmas,na engel olmaktayd,. Demiryolunun yap,m, ile beraber yol süresi yedi-sekiz güne dü ecek, buna on günlük hac ibadeti süresi de dâhil edildi inde, toplam on sekiz günde hac, adaylar, ibadetlerini yapabileceklerdi. Böylelikle Müslümanlar hac ibadetine daha fazla yönelebileceklerdi.

Padi ah, bu demiryolunun yap,lmas,n,n ard,ndan Müslümanlar aras,nda dayan, ma duygusunun artaca ,n, ifade etmi tir. Bu demiryolu hatt, sadece dini sebeplerden de il, ayn, zamanda ngiltere ve di er Avrupa Devletlerinin Osmanl, Orta Do usundaki sömürgeci politikalar,na istinaden yapt,r,l,yordu. Osmanl, Devleti, bu demiryolunun in as,n, daha önce görüldü ü gibi oldu-bitti politikalar,n,n uygulanarak M,s,r ve Tunus'un i gal edilmeleri örne indeki gibi bir durumla kar ,la mamak amac,yla istiyordu. Çünkü Avrupa Devletleri, Osmanl, Devleti'nde adeta pay edinme yar, , içerisine girmi lerd i. Bu nedenle Osmanl, Devleti kendisine yap,lacak bir sald,r, kar ,s,nda, bölgeye daha h,zl, cephane ve asker göndermek istiyordu. Bu hat belki de Avrupa Devletlerinin Osmanl, Devleti üzerindeki baz, emellerine kar , cayd,r,c,l,k unsuru ta ,yacakt,. Di er bir ifadeyle, Avrupa Devletleri'nin Osmanl, Orta do usuna sald,r, gerçekle tirmesi durumunda, Osmanl, Devleti, Hicaz demiryolu ula ,m,n,n faydalar,ndan istifade edebilecekti.

²²⁰ BOA, Y.MTV 203/83.

²²¹ Yusuf K,l,ç, **slami Ara t,rmalar Osmanl,ya Dair, III-IV**, TEKDAV, 1999, s. 280.

ngiltere, M,s,r,ı i gal ettikten sonra, Süvey Kanal,ın, Osmanl, Devleti ile ya ad, , anla mazl,klarda zaman zaman kapamaktayd,. Nitekim Osmanl, Devleti, Orta Do u bölgesine deniz yoluyla ula makta güçlük çekmekteydi. Bu nedenle de Osmanl, Devleti, Hicaz demiryolu projesi ile Süvey Kanal,ın, devreden ç,karmak istiyordu.²²²

ngiltereınin M,s,r,ı i gal etmesiyle beraber, Arabistan topraklar, ngiltere için aç,k nüfuz haline gelmi ti. Osmanl, Devleti yöneticileri böyle bir hatt,n kurulmas,yla beraber, ngiltereınin bu topraklarda ç,karlar, do rultusunda hareket edemeyece ini dü ünüyorlard,. Bunun bir sonucu olarak ngiltere, Arabistan k,y,lar,nda bulunan a iret ve kabilelerle kolay temasa geçemeyecekti. Osmanl, Devleti demiryolu hatt,n,n bir baca ,n,n Akabe Körfeziıne uzat,ımas,n, istemesi üzerine, ngiltere derhal harekete geçmi ve Hicaz Demiryolu Projesiıne olan kar ,t görü üyle ortaya ç,km, t,r. ngiltere, bu demiryolu hatt,n,n yap,m,n, M,s,r,ıdaki egemenlik haklar,na bir sald,r, olarak görmü ve hatt,n yap,m,n, engellemeye çal , m, t,r.²²³

Hicaz demiryolu ayn, zamanda bölgedeki siyasî ve askerî gücün Osmanl, Devleti ad,na olumlu yönde geli mesine neden olacakt,. Bu ekilde Bab,âli, Hicaz ve Güney Suriye bölgelerini kontrol edebilecekti. Hicaz demiryolu yap,m,n,n gizli bir amac, da, Osmanl, Devleti hâkimiyetinin Arabistanın iç k,s,mlar,na kadar götürmekti. Hatta Hicaz demiryolunun ileride Ba dat demiryolu ile birle tirilmesi amaçlar,n,n ba ,nda da ayn, neden yatmaktayd,. Böylece Ba dat, Suriye ve Hicaz Osmanl, Devletiıne ba lanacakt,.²²⁴

Hicaz demiryolunun iktisadi yararlar,na bak,ld, ,nda ise, Hac zaman,, Hicaz ekonomisinde bir canl,l,k olaca , dü ünülmekteydi. Ayr,ca hatt,n bulundu u güzergâhta ticaret de canlanacakt,.²²⁵

Hicaz demiryolu giri imine am-Medine aras,nda ilk olarak 1900 y,l,nda ba lanm, t,r. 1200 km. uzunlu unda olan bu hatt,n yap,m,ndaki gerekli finansman,n önemli bir bölümünü Osmanl, ve dünya Müslümanlar,n,n yapm, oldu u yard,m ve

²²² BOA, Y. A. RES 134/39.

²²³ BOA, Y. A. RES 122/142.

²²⁴ BOA, BEO 260167.

²²⁵ BOA, Y. MTV 59/64.

bu , lar ölü turmaktadır. Hıcaz demiryolu 1908 y,l,nda tamamlanm, t,r. Bu projenin önemli bir k,sm,n,n yerli sermaye ile gerçekleştirilmi olmas, Padi ah,n Müslümanlar nezdindeki önemini daha da att,rm, t,r.

Demiryolu a ,n,n yayg,nla t,r,lmas,, devletin gücünün her yerde hissedilmesi anlam, da ta ,maktayd,. Devlet, bir yerde ayaklanma, isyan ya da huzursuzluk ç,kt, ,nda, k,sa sürede oraya ula abiliyordu. Bu da demiryolu sayesinde gerçekleştirilebiliyordu. Telgraf hatt,n,n Tanzimatla birlikte, ülke içinde yayg,nla t,r,lmas,, Devlet'ın gelişmelerden an,nda haberdar olmas,n, sa lam, t,. Demiryolu ise modern merkezî devletlerin telgrafla elde ettikleri bilgileri operasyonel boyuta ta ,malar,n, amaçlayan en önemli faktör olmu tur. Sultan II. Abdülhamid, ö ttihat-i slamö dü üncesine ula mada telgraf ve demiryolu hatt, gibi teknolojik unsurlardan istifade etmi tir.²²⁶

Osmanl, Devleti'ne kar , ilk tepki Do u Anadolu'da bulunan Ermenilerden gelmi tir. Ermeniler, Ruslar,n ve ngilizlerin deste ini alarak Berlin Antla mas, öncesinde kendilerine ait ba ,ms,z bir devletin olmas,n, arzu etmi lerdir. Ancak antla man,n içeri inde böyle bir madde olmamas,na ra men Osmanl, Devleti Ermenilerin ço unlukta oldu u bölgelerde -asl,nda nüfusun ço unlu una sahip de illerdi- ,slahat yapacakt,.

Osmanl, Orta Do usunda as,l milliyetçilik ak,malar, 1908 devriminden sonra gerçekleştirilmi tir. II. Abdülhamid, (1876-1908) döneminde uygulad, ,, Panislamist, ttihat-i slam politikalar,yla hem imparatorlu un genelinde bir bütünlük olu turabilmi hem de dünya Müslümanlar,n,n teveccühünü büyük oranda kazanabilmi ti. Fakat ttihat ve Terakki'nin II. Abdülhamid yönetimini kötülemeleri, e itlik, karde lik, hürriyet gibi kavramlarla; askerî zorlamayla, sonras,nda da askerî bir darbeye padi ah, iktidardan uzakla t,rmalar, ülkedeki havay, bir anda de i tirmi ti.

İlk anda II. Me rutiyyetin getirdi i hürriyet havas,ndan, bütün az,nl,klar istifade etmek istemi tir. Pek çok dernekler, cemiyetler kurulmu ; her az,nl,k kendi içerisinde bir örgütlenme sürecine girmi tir. Ancak yönetimde söz sahibi olan Cemal-Talat-Enver

²²⁶ BOA, Y. PRK AZJ 52/61.

Pa a uçuşu ve di er tınatç,lar çok k,sa sürede despotik bir yönetime geçerek az,nl,klar,n II. Me rutiyet havas,yla elde ettikleri bütün haklar, ellerinden alm, lard,r. Bu durumdan en çok etkilenen tabî ki Araplar olmu tur. Çünkü stanbulødaki Arap entelektüeller mparatorlukta nerdeyse Türklerle ayn, nüfusa sahip olmalar,na ra men ayn, haklardan yararlanamamaktan ikâyetçiydiler. Bunlar genel itibar,yla Osmanl, Devletiønde bürokrat, asker olan kimselerdi ve Araplar,n kültürel, edebi ve di er eylerinin korunmas, gerekti ini dü ünüyorlard,.²²⁷

çlerinde az da olsa ba ,ms,z bir Arap devleti kurma emelinde olanlar vard, ve bunlar genellikle ngiliz ve Frans,zlarla irtibat halindeydiler. ttihat Terakki yönetimi genel program,nda her ne kadar Türkçü bir siyaset takip etmedi ini söylese de eylemleri gerçe i yans,tm,yordu. Türk Yurdu dergisinin ç,kar,lmas,, Türk Ocaklar,ø,n kurulmas, asl,nda partinin sivil uzant,lar,yd,. Ziya Gökalp gibi Türkçü fikirlere sahip ayd,nlar ttihat Terakki Cemiyetiønin fikir babal, ,n, yap,yor, Türkçülü ün Esaslar, ekinde kitaplar yaz,yordu. Bu geli meler kar ,s,nda II. Abdülhamid döneminde vurgulanan ortak birlik slâm vurgusu yerine 1908øden itibaren yerini Pantürkist bir e ilime b,rak,yordu. Bu geli meler üphesiz önemli miktarda Arap entelektüelini kendi devletlerini kurma amac,nda olanlar,n saf,na itmi tir.

Osmanl, Orta Do usunda ya ayan Araplar aras,nda, genel olarak II. Abdülhamidøin ttihat-i slâm politikas, tutmu ken, 1908øden sonra bu politikan,n terk edilmesi sonucunda Araplar da farklı görü ler çerçevesinde örgütlenmeye ba lam, lard,. Birinci grupta yer alanlar Arap hilafetini, ba ,ms,z bir Arap devleti kurulmas, gerekti i fikrini savunuyorlard,. Bunlar,n merkezi M,s,rød,. Burada Suriyeønin milliyetçi Araplar, oldukça etkindi ve Fransa ve ngiltere bunlar, do rudan destekliyordu. Bu Araplar kurmu olduklar, cemiyetlerle ve ç,karm, olduklar, dergi ve gazetelerle seslerini duyurmaya çal ,yorlard,. Özellikle Suriye bölgesinin ba ,ms,zl, , için çal ,an Araplar,n H,ristiyan Araplar oldu unu belirtelim. Bunlar,n kurmu olduklar, cemiyetlerin ba ,nda La-Merkeziye, el-Kahtaniye, Cemiyet-i el-Arabiye el-Fetat gelmekteydi. Bunlar, Araplar,n Osmanl, Devletiønden ayr,l,p ba ,ms,z bir devlet kurmalar, gerekti ine inan,yorlard,. kinci grupta yer alanlar ise Araplarla Osmanl,lar,n

²²⁷ BOA, BEO 258601.

(Türkiyenin) ayn, çat, an,nda ya amalar, ve her iki kesiminde ayn, haklardan yararlanmas, gerekti ine inan,yorlard,. Bu cemiyetler aras,nda ha el-Arabî el-Osmanî Cemiyeti en me hurlar,yd,. Ayr,ca Arap vilayetlerinde ,slahat yap,lmas, gerekti ini savunan cemiyetleri de bu kategoride mütalaa etmek gerekmektedir.

Osmanl, Orta Do usunda en önemli milliyetçilik faaliyetlerinin görüldü ü yer Suriye bölgesiydi. Özellikle H,ristiyan Araplar/Marunîler ba ,ms,z bir Suriye kurulmas, taraftar,yd,lar. Bunlar esas,nda Fransa güdümünde veya denetiminde olmay, hedeflemektedirler. Fransa bunlara her türlü deste i veriyordu. Bununla beraber gazete ve dergi ne riyat,yla bölgede nüfuz elde etme ve bir taban olu turma gayretindeydiler. Gazeteleri ve dergileri M,s,r veya Avrupa'da ç,k,yor ve bunlar, gizlice Suriye'ye sokmaya çal ,yorlard,. Ancak geli meleri yak,ndan takip eden Osmanl, Devleti bu tür zararlı, ne riyat,n ülke içerisine sokulmas,na müsaade etmiyor, gerekli tedbirleri al,yordu.²²⁸

Genel olarak bakt, ,m,zda Osmanl, Orta Do usunda ttihat ve Terakki'nin yönetim anlay, ,ndan kaynaklanan bir tepki vard,. Müslüman Araplar,n önemli bir k,sm, Arap beldelerinde ,slahat yap,lmas, gerekti i yönünde fikirlere sahipti ve ttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türkçü politikalar,ndan ciddi oranda rahats,z idiler. Suriye'de ba ,ms,z bir Arap devleti kurma emelinde olan H,ristiyan Araplar ise zaten tam ba ,ms,zl,k fikrine sahiptiler.

Osmanl, Orta Do usunda ya ayan unsurlar ttihat Terakki Cemiyeti'nin Pantürkist politikalar,ndan ciddi endi e duymu lard,r. Bundan dolayı, baz, bölgelerde ciddi çat, malar meydana gelmi tir. Mesela 1910 senesinde Havran ve Kerek Dürzîlerine kar , yürütülen askeri operasyonda binlerce Dürzî öldürülmü tür.²²⁹ Bu operasyonla geleneksel haklara sahip olan Dürzîlerin asker ve vergi vermeme gibi haklar, ellerinden al,nd,. Böylece Suriye'deki son geleneksel yap, da sistemle bütünle me sürecine dâhil edilmi ti. ttihatç,lar yap,lan bu de i ik politikalar,n hep devletin merkezile mesi sonucu oldu unu, kendilerinin çok önceden ba layan bu

²²⁸ BOA, DH. KMS, 14/17.

²²⁹ BOA, DH. SYS, 60/3. ükrü el-Asali hükümetin vaat etti i reformlar, yapmad, ,n, ve bölgeye asker sevk edilerek kan dökülmesini ele tirmi ti.

PDF
Complete

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

merkezine meydan devam ettürüklerini ileri sürdüler. Bu görü leri do ru olmakla birlikte görü lerinin eksik bir tanımlama içerdi i de üphesizdir.

III. BÖLÜM

ALMAN İMPARATORLUĞU VE OSMANLI DEVLETİ ORTADOĞULUKLARI

Bu bölümde sanayile mesini tamamlam, olan ülkelerin Orta Doğu politikalar, ele al,nacak, Orta Doğu ba lam,nda Osmanlı -Alman Devleti aras,nda geli en ili kilere de inilecektir.

1.SANAYİLE EN DEVLETLERİN ORTA DOĞU POLİTİKALARI

Osmanlı Devleti, klasik dönem sanayi ve imalathanelerini modern sanayiye çevirmek için bütün imkânlar, kullanm, , ancak bunda k,smi bir başarı, elde edebilmiştir. Modern dönemdeki sanayile meyle birlikte artan ham madde ihtiyacı, Avrupalılar,, ham maddesi fazla fakat modern sanayisini tesis edememi bölgelere yönlendirmiştir. Osmanlı toprakları,n, genişli i, yeralt, ve yer üstü kaynaklar, bakım,ndan zenginli i, Avrupa devletlerine yak,n olu u gibi nedenler üç k,taya yay,lm, olan bu topraklarda ciddi bir iktisadî rekabetin ortaya ç,kmas,na yol açm, t,r.

İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti,nden ald,klar, imtiyazlarla İmparatorluğun iktisadî faaliyetlerinde önemli roller üstlenen ba l,ca iki devlet olarak kar ,m,za ç,kmaktadır. Özellikle İngiltere, Osmanlı Devleti,nden iktisadî alanda imtiyaz alma hususunda ilk s,rada yer alm, t,r. İngiltere, Osmanlı Devleti,nde ilk demiryolu olarak kabul edilen Aydın- zmir demiryolunun yap,m ihalesi ve imtiyaz,n, alm, t,r. Buradaki amaç, bölgenin zengin pamuk, tütün, incir, zeytin gibi dünyaca ünlü ürünlerini zmir liman,na h,zl, ve güvenli bir ekilde ula t,r,mak oradan da gemilerle kendi sanayi tesislerine götürmektir. Batı, Anadolu bir süre sonra İngiltere,nin ham madde kayna , haline gelecektir. Buradan hareketle, Batı demiryolu in a imtiyaz,n, almak için bir tak,m giri imlerde bulunan İngiltere, zmir Liman,n, ba lang,ç noktas, olarak gösterecektir.

1870'de Avusturyal, ve Yahudi as,II, Baron Hirsh Rumeli demiryollar, imtiyaz,n, alarak bütün Balkanlar, demiryollar, ile dö eyerek önemli bir projeye imza atmak istemi tir. Ancak bu proje faaliyete geçirilememi tir. Demiryollar, a ,n,n mparatorlu un her bir taraf,na yay,lmaya ba lamas,, ülkenin üretim yap,s,n, da do rudan etkilemi tir. Çiftçilerin ürettikleri mal, art,k zedelenmeden ve bozulmadan çok k,sa bir süre içerisinde limanlara ula maya ba lam, t,r. Bu durum üretimin daha fazla artmas,, ziraat mühendisleri istihdam edilerek çiftçilerin bilgilendirilmesi ve kaliteli tohum kullan,lmaz, sonucunu da beraberinde getirmi tir.

Osmanl, Devleti'nden demiryolu imtiyaz, alan her yabanc, sermaye, demiryolu yapaca , bölgeden maddi menfaat temin etmenin yan, s,ra uzun vadede nüfuz kurma amac,n, da ta ,maktayd,. Örne in, Fransa Osmanl, Devleti'ndeki ilk demiryolu çal, malar,n, Suriye vilayeti üzerine yo unla t,rm, , demiryolu yat,r,malar,yla bölgede ciddi bir nüfuz tesis etmeyi hedeflemi ti. Bunun için bölgede ba ta H,ristiyan Marunîler olmak üzere di er H,ristiyan ve Müslüman halklar üzerindeki siyasi ve iktisadî hedeflerini uzun vadeli planlar, aras,nda korumaya çal, ,yordu.

Demiryollar, modern ilk kara ula ,m arac, olmas, itibar,yla iktisadî faaliyetlerin merkezinde yer al,yordu. Çünkü bir bölgede ç,kar,lacak maden, üretilecek bir tar,m ürünü, yeti tirilen bir hayvan vs. bütün bunlar demiryollar, sayesinde h,zl, ve güvenli bir ekilde limanlara ula t,r,labiliyordu.

Almanya, Osmanl, Devleti'nden demiryolu imtiyazlar, elde etmede epey geç kalm, t,. II. Abdülhamid dönemine kadar da Almanya'n,n Osmanl, Devleti'nde ne demiryolu ne de di er imtiyazlar noktas,nda ciddi pay, vard,. Özellikle II. Wilhelm'in iktidara geli i, Almanya'n,n dikkatlerini Orta Do u'ya çevirmesinde etkili olmu tu. Tahta geçer geçmez ilk önemli yurt d, , ziyaretini 1889'da stanbul'a yapmas, ve Osmanl, Sultan, II. Abdülhamid'ten pek çok imtiyaz koparmas, de i en Alman politikalar,n,n en somut kan,tlar,yd,.

Bu tarihten sonra Almanlar aldıkları, Haydarpaşa-Ankara demiryolu imtiyazına ek olarak maden ve tarım alanlarında da imtiyaz almaya başladılar. Bunun için fizibilite çalışmaları, Osmanlı topraklarında jeolojik araştırmalar yapacak olan pek çok bilim adamı İstanbul'a gelmiştir. Bunlar, gerekli izinleri alarak, komparatörle hangi bölgelerinde ne tür madenler olduğunu bir rapor halinde Almanya'daki ilgili makamlara sunmuşlardır.

Avrupalı Devletlere verilen demiryolu imtiyazıyla demiryolunun geçeceği güzergâhın sağ ve sol taraflarındaki 20'er kilometrelik alanda çıkarılacak maden, orman vs. imtiyaz sahibi devlet tarafından kullanılabilirdi. Anlaşılman bu maddesinden Almanlar da pek çok defa istifade etmişlerdir. Özellikle Bağdat demiryolu güzergâhını belirlerken, hattın madenler ve yer üstü kaynakları bakımından zengin bölgelerden geçmesine özen göstermişlerdir. Böylece döedikleri demiryolu hattının sağ ve sol taraflarındaki 20'er kilometrelik alanda bulunan madenleri hiçbir bedel ödemediği, karımı, işleme ve ülkelerine ihraç etme hakkına sahip olmuşlardır. Osmanlı Devleti ülkesine yatırım yapılırsa, ve bu sayede ülkenin gelirlerinin artması yönündeki beklenti ile demiryolu imtiyazında madenlerle ilgili hükmü kabullenmek zorunda kalmıştır. Bu durumu çarpıcı olarak Bağdat demiryolu antlaşmasında görmek mümkündür. Antlaşmanın 4. 10 ve 18. maddelerinde demiryolu çevresindeki madenlerin, ormanların, taş ocaklarının imtiyaz alan şirkete verilmesi öngörülmüştür.²³⁰

Almanlara verilen demiryolu imtiyazı ile maden imtiyazları arasında doğrudan bir ilişki olduğu söyleyebiliriz. Almanya, maden imtiyazları alınırken ulaştırma noktasında iki hususa çok dikkat etmiştir. Birincisi alınacak maden imtiyazında çıkarılacak madenin limanlara yakın olması, ikincisi imtiyaz alınacak madenin demiryolu alanına yakın olması. Bütün bunlardan amaç, hem taşınacak olan madenin nakil maliyetini düşürmek hem de madenin hızlı ve kolay bir şekilde Alman fabrikalarına gitmesini sağlamaktır.

²³⁰ BOA, Y. PRK. TNF, 1/17.

Osmanlı Devleti'nin Osman konsolosu Gürcü Efendi Midilli Bankası'na ait 11 adet vapurla Ereğli'deki kömür madeninin yarısını, bir Alman şirketine satmak için pazarlıklar, yürütmekteydi. Böylece Midilli Bankası'ndan alınacak vapurlarla Karadeniz Ereğli'deki maden kömürleri deniz yoluyla Almanya'ya kolay bir şekilde taşınacaktı.²³¹

İngiltere, Fransa, Rusya ve Almanya'nın Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri hakkında da ayrı ayrı incelenmiştir.

1.1. İngiltere

19. yüzyılda İngiltere, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunmasını desteklemekte ve Rusların Osmanlı Devleti'ni yok etme politikalarına ise şiddetle karşı çıkmaktaydı. Bunun asıl nedeni İngiltere'nin Çin, Hindistan ve Osmanlı Devleti egemenliği altında bulunan Suriye'ye ihracatını rahatça yapmak istemesiydi. İngiltere'nin bu politikası, 1882 yılında Mısır'ı gal etmesinden sonra da değişti ve bu tarihten sonra İngiltere Osmanlı Devleti'nin sorunlarına karşı daha kayıtsız kalmadı. Çünkü İngiltere, Osmanlı Devleti'ni, içinden Hindistan'a giden yolun güvenliğini açsından bu bölgeye önem vermekteydi.²³² İngiltere, Bağdat demiryolu imtiyazını elde etmek için Osmanlı Devleti'ne defalarca teklifte bulunmuştur. Bu tekliflerin arasında en cazibi ise 1892 yılında uzun yıllar demiryolu inşaatında çalışan ve Bağdat demiryolunun geçi güzergâhı üzerinde uzun yıllar araştırma yapan olan Mühendis Presel'in sunduğu projedir.²³³ Bu projeye ek olarak bir rapor daha hazırlanmış ve bu rapor Mösyo Martin Laya'ya gönderilmiştir. Martin Laya, demiryolu inşaatı için bir kurul oluşturulmasına karar vermiş ve kurulacak şirketin yönetimine de Fransız zenginlerinden (Fransa Meclis-i Ayan azası, ve Adliye Nazırı) Pol Devis'ı getirmiştir.

²³¹ BOA, Y. PRK. UM, 13/58.

²³² Hüner Tuncer, **19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri (1814-1914)**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 100.

²³³ BOA, Y.PRK. TNF 3/42.

ngiltere, 1878 y,l,nda K,br,saa, Fransa,n 1881 y,l,nda Tunus'u i gal etmesinden sonra da 1882 y,l,nda M,s,røa yerle mi tir. Do u Anadolu'da Ermenilerle ilgili ,slahat çal, malar,na yönelik maddenin Berlin Antla mas,øna konulmas,yla beraber ngiltere Ruslar,n Basra Körfezi'ne yönelmesine kar , tedbir alm, t,r. Asl,nda bütün bunlar ngilizlerin, Osmanl, Devleti'ne yönelik siyasetinde de i ikli e gitti i anlam,na gelmekteydi. ngilizler bundan sonra Osmanl, Devleti'nin bölünmesi ve kopar,lan bölgelerin kendi nüfuzuna dâhil edilmesi yönünde politika izleyecekti.²³⁴

ngiltere, Amiral Nelson'un Napolyon kar ,s,nda elde etti i Ebuk,r Zaferi ile Akdeniz ve çevresinde en güçlü devlet haline gelmi ti. ngiltere böylece Yak,n ve Orta Do u bölgelerinin yeralt, ve yerüstü kaynaklar,ndan da faydalanma imkân, bulmu tu.²³⁵ Ancak Prens Bismarck'ın Alman Birli i'ni kurup, sanayi devrimini tamamlam, olarak uluslararası, alanda güçlü bir yer edinmesi, ngiltere'yi rekabet etmeye zorluyordu.

Bu döneme kadar Uzakdo u ve Hindistan ticaretini elinde bulunduran ngiltere, Fransa'n, M,s,røa i gal etmesiyle beraber, Fransa'n, Hindistan'a ula ma ve do u bölgelerindeki zenginli ine kavu ma iste inden oldukça rahats,z olmu tu. M,s,rø'n i gal edilmesi dü üncesi ngiltere ve Osmanl, Devleti'nin güçlerini Fransa'ya kar , birle tirmi tir. Napolyon kuvvetleri M,s,rø'n i galinden sonra Suriye üzerine yürümü ancak Akka'da a ,r bir yenilgiye u ram, t,r. Bunun üzerine M,s,rø Osmanl, Devleti'ne b,rakarak, bölgeyi terk etmi tir.

ngiltere, Akdeniz'deki Frans,z gücünden rahats,z olmakta ve Hindistan yolunun ise zay,f bir Osmanl, Devleti'nin kontrolünde olmas,ndan da memnunluk duymaktayd,. 19. yüzy,la güçlü bir ekilde giren Rusya ise Osmanl, Devleti ile yapt, , son sava larda Kafkasya Bölgesi'nde ve Balkanlar'da önemli topraklara sahip olmu tu. Rusya'n, Akdeniz'e inme politikas,ö olarak bilinen geleneksel politikas,ndan ngilizler rahats,zd,. Bu yüzden bölgede Osmanl,ø'n, varl, , kendi politikalar,na uygun dü mekteydi.

²³⁴ Ayfer Özçelik, **Osmanl, Devleti'nin çökü ünde Ekonomik-Politik Bask,lar Üzerine Bir Deneme (1938-1914)**, Ecdad Yay,nlar,, Ankara, 1993, s. 106.

²³⁵ Mehmet Fatsa, **1. Dünya Sava , Öncesinde Petrol ve Emperyalizm, lim ve Sanat**, May,s-Haziran 1989, Say,: 25, ss. 15616.

1831 y, l, nda Fransa, sanayisi için gerekli olan ham maddeyi salamak amacıyla Cezayiri i gal etmi ti. Bu i gal Osmanl, Orta Do usunda kaybedilen ilk toprak parças, olmu tur. Rus sava , ndan yeni ç, kan Osmanl, Devleti içinse bu durumu protesto etmekten ba ka bir ey kalmam, t, r. ngiltere ve Fransa, bir taraftan Rusyaoy, Osmanl, Devleti ne kar , dizginlemi , di er taraftan ise Osmanl, Devleti nden taviz koparmaya devam etmi tir. Bu do rultuda ngilizler, misyonerlerini Osmanl, Devleti ne yollam, lard, r. Bu misyonerler bir taraftan Protestanl, k mezhebini yay, yor, di er taraftan da kendilerine ait okullarda H, ristiyanlar, n Osmanl, Devleti nden ayr, bir devlet kurmas, yönünde çal, malar yap, yorlard, .²³⁶

ngiltere, bölgede güçsüz bir Osmanl, Devleti nin varl, , n, kendi aç, s, ndan memnuniyetle kar , lamaktayd, . Hatta ngiltere, 1840 y, l, nda Yemen in güneyinde yer alan Basra, M, s, r ve Hindistan için stratejik konumda olan Adeni de sessizce i gal etmi ti. ngiltere daha sonra 1834 y, l, nda Musul, Basra ve Ba dat vilayetlerini içine alan Irak co rafyas, n, n ke fi için, bölgeye bir heyet göndermi tir. Bu heyetin yapt, , ara t, rmalar neticesinde, ngiltere bölge ile ilgili u kararlar, alm, t, r:

- Korsanl, k ve köle ticaretinin önlenmesi,
- ran Körfezi güvenli inin sa lanarak, ticaretin geli tirilmesi,
- F, rat ve Dicle nehirleri üzerinde seferlere ba lanmas, ,
- Rehberler e li inde deniz seferleri yap, lmas, .²³⁷

Osmanl, Devleti topraklar, nda bir protestan cemaati kurmay, ba aran ngiltere, böylece Osmanl, Devleti nde gerçekle tirdi i misyonerlik u ra lar, ndan istedi i sonuçlar, k, sa sürede alm, t, r. Bu durumda ngiltere söz konusu cemaatin hamisi ve onlar, n haklar, n, n savunuculu unu yapacak konuma gelmi ti. ngiltere, bölgedeki faaliyetlerini art, rmak için Necid ve Basra bölgelerindeki Arap kabileleriyle ticaret anla mas, imzalam, , böylece Bahreyn, Katar ve civar yerleri kendisine ba lam, t, r.²³⁸ Ayr, ca ngiltere, Osmanl, Devleti nin bu bölgede yapmak istedi i birtak, m

²³⁶ BOA, Y. PRK. AZJ 37/83.

²³⁷ BOA, Y. PRK. AZJ 52/61.

²³⁸ BOA, YEE 14/366.

düzenlemelere tepki gösterimi, ,srarc, olundu unda da burada bulunan kabileleri, Osmanl, Devleti'ne kar , ayakland,rm, t,r.²³⁹ Osmanl, Devleti bu duruma engel olmak için bölgeye istibot ve korvetleri göndererek, buradaki ngiliz egemenli ini k,rmaya yönelik birtak,m çabalarda bulunmu sa da çok ba ar,l, olamam, t,r.

ngiltere yaptı, , stratejik planlarla Osmanl, Devleti topraklar,n, i gal etmeye ve K,br,s Adas,ın geçici olarak Osmanl, Devleti'nden kiralanmas, gibi anla ma kurnazl,klar,yla toprak kazanmaya çal, m, t,r. Buradaki amaç ise K,br,s ile birlikte M,s,rø almakt,r.²⁴⁰ ngiltere birtak,m oyunlarla, 1869 y,l,nda Süvey Kanal,ın Frans,zlar taraf,ndan aç,lmas,yla beraber çok önemli bir konuma gelen M,s,rø 1882'de i gal etmi tir. Ancak ngiltere Osmanl, Devleti'nin birkaç Avrupa devletiyle birle erek, M,s,rø'n kendi ellerinden al,nmas,ndan hep çekinmi tir.

ngilizlerin M,s,rø i gal etmesini kabul etmeyen Osmanl, Devleti, i gali Avrupa devletleri nezdinde protesto etmi tir. ngiltere ise dünya kamuoyuna i galin geçici oldu unu ifade etmi tir. Fakat Fransa'n, Tunus'u i gal etmesi, hemen ard,ndan Alman mparatoru ile Fransa Kral,ın konuyu de erlendirmek üzere bir araya gelmesi ve Fransa D, i leri Bakan,ın Rusya'ya, ziyaret etmesi, ngiltere'nin M,s,rø'daki kuvvetlerini yeniden art,rmas,na sebep olmu tur. ngiltere ilk önce K,br,sø, ard,ndan M,s,rø alm, ve daha sonra da Sudanø almak istemi tir. Sudan önceleri ngiltere'ye kar , direnmi , ancak Sudan mehdisi ve Urabi Pa a'n, ngiliz ordusuna fazla direni gösterememesi nedeniyle ngiltere Sudan bölgesine h,zla yerle mi tir.

Yeralt, ve yer üstü kaynaklar, bak,m,ndan zengin olan Sudan'ın da ngiliz sömürgeleri aras,na girmesi ngiltere'nin Osmanl, Orta Do usu'na iyice yerle mesine neden olmu tu. Ayr,ca ngiltere'nin sanayisi için gerekli ham maddeye sahip olan K,br,s Adas,ın ve Sudan'ın ngiltere'nin egemenli inde olmas,, M,s,rø'n kontrolü aç,s,ndan da son derece önemliydi.²⁴¹

²³⁹ BOA, BEO 596642.

²⁴⁰ BOA, Y. PRK. AZJ, 39/33.

²⁴¹ BOA, HR. TO, 32/63.

Bu i ganimin aru,ndan n giltere, Somaliyi de i gal etmi tir. Somali Afrika ve Arap Yar,madas,n, kontrol edebilen stratejik bir konuma sahipti. n giltere nin Somaliyi i gal etmesindeki nedenlerin aras,nda K,z,l deniz ticaretinin kontrolünü sa layarak M,s,r n güvenli ini elinde tutmak ve kendi elinde bulunan Hindistan yolunun güvenli ini daha da artt,r mak bulunmaktayd,.

talya ve n giltere aras,nda 1890 y,l,nda Do u Afrika n,n payla ,l mas,na yönelik bir protokol imzalanm, t,r. Bu anla ma tutana ,n, n giltere Devleti ad,na n giltere Sefiri Marki De Dufreyn ile talya Devleti ad,na talya Hariciye Bakan, Marki De Rodini imzalam, t,r. Tutana a göre n giltere ve talya, Do u Afrika daki mevcut durumlar,n, tan,yor ve bu protokolle tespit edilen yeni s,n,rlar,n kendilerine ait oldu unu kar ,l,kl, olarak taahhüd ediyorlard,.²⁴²

Bununla birlikte n giltere daha önceleri F,rat ve Dicle nehirleri üzerinde faaliyet gösterecek olan Lunc Kumpanyas, ad, alt,nda vapur i letme hakk,n, alm, t, Lunc irketi posta ve yük ta ,mac,l, ,n, Basra, Musul, Ba dat ve Hindistan aras,nda gerçekle tiriyordu. Bu irket, 19. yüzy,l,n sonuna gelindi inde n gilizlerin Irak tiki nüfuzlar,n,n da ye ermesine sebep olmu tur. Etnik ve dinî gruplar, kullanarak Osmanl, Orta do usunda siyasetlerine yön vermeye çal, an n gilizler, Rusya kontrolünde kurulacak bir Ermenistan n kendi Orta Do u politikalar,na ters dü ece ini dü ünüyorlard, . Bu nedenle, kendi denetimleri do rultusunda Do u Anadolu Bölgesi nde ba ,ms,z bir Ermenistan kurulmas, fikrini de gizliden gizliye desteklemi lerdir.²⁴³

1.2. Fransa

Fransa için Osmanl, Devleti, kendi sanayileri için gerekli olan ham maddenin temin edilmesi aç,s,ndan ve g,da ürünleri bak,m,ndan son derece önemliydi.²⁴⁴ Fransa, Osmanl, Orta do usu ile Napolyon zaman,nda ilgilenmeye ba lam, , 1798 de de M,s,r

²⁴² BOA, Y.PRK. A, 6/74.

²⁴³ BOA, Y.PRK. A, 9/56.

²⁴⁴ Pamuk, **Osmanl, Ekonomisinde Ba ,ml,l,k ve Büyüme 1820-1913**, a.g.e., s. 31.

ıgar etim , dana sonra da Suriye'ye girmi tir. Söz konusu dönemde Fransa'nın hedefleri irdelendi inde, Osmanlı Devleti'ni saf d , , etmek ve Osmanlı Orta Do usuna sahip ç,kmak Fransa'nın öncelikli hedefleri olarak görülmektedir. Uzun vadeli hedeflerine bakıld ,nda da Hindistan yolunu kontrol altına almak hatta daha da ileri giderek Hindistan'a kadar olan topraklar, ele geçirmek Fransa'nın ana dü üncesidir. Ancak bu plan İngiltere-Osmanlı ittifakı ile son bulmu tur. 1831 yılında Fransa, Osmanlı Devleti'nin pek çok s,k,nt, ile u ra t , , bir dönemde Cezayir'i i gal ederek, Osmanlı Orta Do usundaki ilk toprak parçasına sahip olmu tur. Daha sonralar, di er Osmanlı topraklarına ve Cezayir üzerinden Afrika'ya kadar uzanmay, hedeflemi tir. Fransa bu planıyla Osmanlı Devleti ile önemli çat, malara girerek, toprakları, geni letmi tir. 1881 yılında da Fransa, Tunus'u i gal etmi tir. Fransa bir yandan Osmanlı Orta Do usunun Kuzey Afrika topraklarına sahip olmak, buradan da Afrika içlerine kadar uzanmak hedefini sürdürürken, di er taraftan da 17. yüzyıldan itibaren Suriye'ye ciddi yat,r,mlar yaparak bir tak,m projeleri hayata geçirmeye çal , m, t,r. Suriye'de ya ayan ve refah seviyesi yüksek olan Katolik Marunîler, Fransa'nın Suriye'de kullanabilece i en önemli cemaat konumundayd,. Fransa'nın Suriye bölgesindeki uzant,s, durumunda olan bu cemaatin refah seviyesinin yüksek olmas, Batı Devletler ile özellikle de Fransa ile yapılan ticaretten kaynaklanmaktayd,. Bu nedenle Marunîler, Fransa'nın bölge ile ilgilenmesinden, bölgede yapt , yat,r,mlardan son derece ho nuttular. Daha önceden de de indi imiz gibi Fransa, Osmanlı Orta Do usunda demiryolu yat,r,m,na giri en devletler arasında yer almaktayd,. Fransa, bilakis Suriye'yi demiryolu yat,r,m,nda tercih etmi tir. Anadolu ve Balkan topraklarında İngiltere, Almanya ve di er ülkeler yat,r,m yaparken, Fransa'nın Suriye ve Anadolu'nun bir kısmında yat,r,mlar,n, artırd , , bilinmektedir. Beirut- am demiryolu Fransa'nın in a etti i en önemli demiryoluydu. Bunun yan ,s,ra am-Birecik demiryolu in a ihalesini de alm, t,r. Bunlar,n haricinde Akka, Nablus, Hayfa gibi bölgelere demiryolu dö eyerek bölgede olan nüfuzunu kuvvetlendirmi tir.²⁴⁵

²⁴⁵ BOA, YEE 82/1.

Rusya, 19. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin parçalanması, ve ortadan kalması, yerine, kendi nüfuzları, altında güçsüz bir Osmanlı Devleti'nin varlığını sürdürmesi yönünde politika izlemiştir. Boğazlar, Rusların izlemi olduğu Osmanlı politikasında önemli bir yer tutmaktadır. Kara ve deniz güçlerinin Karadeniz'de yetersiz olduğu bilinen Rusya için, Boğazlar, kapalı, , ilkesi son derece önemliydi. Rusya, Boğazlar, hiçbir koşulda üçüncü bir devletin denetimini altında olmasına izin vermemektedir. Ruslar, Yakın Doğu'da kendi etkilerini yaymak amacıyla, Osmanlı ve Habsburg İmparatorlukları, aleyhine Balkan Devletleri arasında koalisyon kurma gayretleri içerisindeydi. 1912 yılında da Osmanlı Devleti sınırları, içerisinde olan bütün Balkan Devletleri Osmanlı Devleti'ne karşı, bir koalisyon etrafında birleşti.

Özellikle Batı Demiryolu Projesi Ruslar, son derece endişelendirmişti. Rusya için Batı demiryolu, kendilerinin bölgedeki siyasal, ekonomik ve stratejik amaçlarına bir tehditti. Bu proje aynı zamanda Almanya'nın Boğazlardaki Rus nüfuzuna meydan okuması, demektir. Almanlar, Batı demiryolu yapımında gerekli olan finansmanı tamamlayamamaları, karalamakta yetersiz kalacakları, bildiklerinden, Batı demiryolu imtiyazını, alırken Fransa sermaye grupları, desteğini de kabul etmişlerdir. Fransa da bu desteğe, Musul ve Suriye bölgelerindeki yatırımlarını, göz önünde bulundurarak sıcak bakmıyordu.²⁴⁶ Fransa'nın Almanya'ya yapacağı, bu desteğe batı Rusya karşı, çekişiyordu. Bu desteği kendilerinin aleyhine olan bir destek olduğu Rus basınına bildirilmekteydi. Ancak ne olursa olsun Rusya, Almanya ve Fransa'nın Batı demiryolu inşası için gerekli finansmanı, tedarik edemeyeceklerini de ekliyordu.²⁴⁷ Fakat Rusya, Batı demiryolu imtiyazında Fransa ve Almanya'nın birlikte hareket etmesine, diğer Batı Devletlerin de rekabet içerisinde destek vermesi nedeniyle fazla bir şey yapamıyordu. Özellikle İngilizlerin Batı demiryolu imtiyazını, alması, Rusların Osmanlı Orta Doğuyla ilgili emellerini sekteye uğratabilirdi. Rusya

²⁴⁶ BOA, MV 212/39.

²⁴⁷ BOA, Y.PRK AZJ 44/107.

Kırım Savaşı (1853-1856) sonrası, yönünü Orta Asya'ya (Türkistan bölgesi) çevirmiş, Afganistan ve Çin'e kadar da sınırlarını genişletmiştir.²⁴⁸

1.4. Almanya

1870 yılından itibaren dünyadaki batılı devletler arasında güç dengeleri değişmiştir. Deutsche Bank'ın İstanbul'da açılması, ardından bu bankanın öncülüğünde Almanlar'ın Anadolu demiryolu imtiyazını alması, ve bir yıl sonra zmit-Ankara demiryolunun inşasına başlaması, Alman ekonomik ve siyasi gücünün ülke dışına yayılmasıyla mesnepehi olmuştur. Alman emperyalizminin ülkede hissedilmesi başlıca bir durum ise; Kayzer Wilhelm'in 1889 ve 1898 yıllarında Osmanlı Devleti'ne yaptığı ziyaretlerdir. Kayzer Wilhelm'in özellikle 1898 yılında yaptığı ziyaret Osmanlı Devleti içinde yaygın Protestanlar'ın himayesinden çok Batı demiryolu imtiyazını kolaylaştırmak içindir. Daha sonraları, Alman sermayeleri ile Konya ve Çukurova Sulama projeleri geliştirilecek ve bu bölgeler Almanya'nın tahıl ve pamuk ihtiyacını giderecektir.²⁴⁹

Eski adıyla Prusya olan Almanya, Osmanlı Devleti ile ittifak yapan ilk Batılı Devlettir. 1787-1791 tarihlerinde aynı anda Rusya ve Avusturya ile savaşan Osmanlı Devleti 1790 yılında Prusya ile ittifak yapmıştır. Moltke başkanı olarak, 1830 yılında Prusya'dan getirtilen subay kadrosu II. Mahmud döneminde Osmanlı ordusuna eğitim vermeye başlamıştır. Prusya'nın Avrupa'da ilk olarak Danimarka'yı, sonrasında Avusturya'yı, ardından da Fransa'yı yenmesi ve Avrupa sahnesine Almanya adıyla çıkması, 1871 yılında gerçekleşmiştir. Yaklaşık on yıllık bir süreçte Almanya'nın, Avrupa'nın üç büyük devletini yenmesi ve hemen hemen aynı tarihlerde devletlerin siyasi birliğini kurup Avrupa'da yer edinmesi, Avrupa'da güç dengelerinin değişmesine neden olmuştur.

Başbakan Bismarck'ın Berlin antlaşmasındaki tavırları, Avrupa'daki gelişmeleri yakinen takip eden Osmanlı Devleti'nin Almanya'ya yaklaşmasını engel

²⁴⁸ Tuncer, a.g.e., ss. 98699.

²⁴⁹ Özçelik, a.g.e., ss. 1066108.

Ölümü tür. Ancak 1888 yılında II. Wilhelm'in tahta çıkması, ile beraber Osmanlı-Alman ilişkileri gelişti. II. Wilhelm'in de diğer Avrupa Devletleri ile paralellik gösteriyor; II. Wilhelm, onlar gibi dünya devletleri arasında yer alabilmek için birçok sömürgeye sahip olunması gerektiğini düşünüyordu. Almanya da diğer Avrupa ülkeleri gibi bir sanayi devletiydi, fakat sanayisi için gerekli ham maddeyi temin edecek ülkeler diğer devletler tarafından paylaşılmı, t. Bu yüzden henüz sanayile ememi, ancak üç katıda hala hüküm süren jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip Osmanlı Devleti'ne yönelmi ti.²⁵⁰

Almanya, Osmanlı, Orta Doğu ile temas geçmeden önce bölgeye birtakım seyyah ve bilim adamın, göndermi ti. Mesela Mösyö Herman Borhar Basra körfezi kıyıları,nda (Necid sancağı) ve Doğu Arabistan'da Arap dilleri üzerine çalışmalar yapmı, t. Hatta Amman ve Yemen taraflarına gidip araştırmaları, daha da genişletmek için Osmanlı Devleti'nden müsaade istemi ti.²⁵¹ Aynı şekilde Yine şehri üniversite hocalarından Doktor Makes Ferovet de Bağdat, Basra ve Arabistanın kuzey bölgesine seyahat etmek için Osmanlı Devleti'nden izin istemi ti.²⁵² Osmanlı makamlarından yine Mösyö Ohannes Baher, Kudüs-i şerif bölgesinde toplayıcı, ve incelemelerde bulunacak, bitki ve böcek için gerekli izni talep etmi ti.²⁵³ Musul vilayetine bağlı Kale-i İrkat'ta, Divaniye ve Babil'de çeşitli arkeolojik kazılar için Doktor Koldeva yönetimindeki Berlin Üniversitesi hocalarından bir ekibe gerekli izin verilmi ti.²⁵⁴ Irak ve Suriye bölgelerinde Alman araştırmacıları, Osmanlı makamlarından gerekli izinleri almaları,nda Bağdat'ta bulunan Alman konsolosluğunun çalışmaları, etkili oldu. Mösyö Rebhat Markfrat da Suriyenin sahil kesiminde araştırmaları ve incelemeleri yapmak için izin isteyen Alman tebaası arasında, Osmanlı Devleti uygulanmakta olan kanunların değiştirilmesinden sonra kendisine kazanan,nda izin verileceğini beyan etmi, ancak Mösyö Rebhat Markfratın daha sonraki talebinde kazınması,na izin verilmi ti.²⁵⁵

²⁵⁰ BOA, Y. PRK A, 9/56.

²⁵¹ BOA, DH. MKT 1126/90.

²⁵² BOA, DH. MKT 317/1.

²⁵³ BOA, DH. MKT 518/26.

²⁵⁴ BOA, DH. MKT 952/22.

²⁵⁵ BOA, DH. MKT 977/1.

Anımların adı,klar, en önemli imtiyaz, Ba dat demiryolunun bir aya , olan Haydarpa a-Ankara demiryolu projesiydi. Projeyi üstlenen Mösyö Kaulla demiryolu hatt,n,n önce Ankaraya sonra Ba dat oradan da Basraya kadar uzat,laca ,n, bilmesi nedeniyle, projeyi hayata geçirmek için güçlü ngiliz sermaye gruplar, ile Londra da bir dizi görü meler de bulunmu tur.²⁵⁶ Yukar,da bahsedilen tüm bu geli meler 1889 y,l,nda Alman mparatoru II. Wilhelmın Osmanl, Devleti ne yaptı, , ziyaretin neticesinde meydana gelmi tir. Bu dönem Almanya için yeni bir dönem demektir.²⁵⁷

II. Wilhelmın stanbul a yaptı, , bu ziyaretten en fazla Rusya etkilenmi , hatta stanbul da bulunan Rus elçisi bu ziyaretin amacı, ö renmeye çal, m, ve ziyaretin do uraca , neticeler hakk,nda Bab,âli den bilgi almak istemi tir. Osmanl, Devleti ise, II. Wilhelmın bu gezisinin al ,lagelen bir ziyaret oldu unu Rus elçisine bildirmi tir. Osmanl, Devleti ndeki baz, yöneticiler padi aha mektup yazarak, seyahatin siyasi neticeleri olmas, halinde Rus hükümetinin Ermenilere gerekli yardımlar, sa layarak, onlar, ayakland,raca ,n, aç,kça ifade etmi lerdir. Seyahatten aç,kça rahats,z olan Rusya n,n Frans,zlara yakla ma iste i içerisinde oldu u, mparatorun seyahati esnas,nda Fransa dan gelen raporla daha da iyi anla ,lmaktayd,, Fransa n,n ise Ruslara stanbul sizin, Alsas-Loren bizim olsun ekinde teklifler sundu u da ileri sürülmektedir.²⁵⁸

Yap,lan birtak,m görü meler ve pazarl,klar neticesinde mparator II. Wilhelm istedi ine ula m, t,r. Seyahatin en önemli sonuçlar,ndan birisi ise Ba dat demiryolu imtiyaz,n,n Almanlar a verilmesiydi. Ankara-Kayseri ve Ankara-Konya demiryolu hatlar,n,n al,nmas, bunun en önemli ispat,yd,. Anadolu demiryolu kumpanyas, müdürü Mösyö Kaulla ökilometre garantisio ad, alt,nda 18 bin Frank teminat akçesi kar ,l, ,nda bu ihaleyi alm, t,. Osmanl, Devlet erkân, aras,nda bu imtiyaz hususundan dolayı, birtak,m sert tart, malar ya anm, t,r.²⁵⁹

Avrupa kamuoyunda Ba dat demiryolu imtiyaz,n,, Osmanl, Devleti nin Almanlara vermesi yak,ndan izlenmekteydi. Osmanl, Devleti bakan ve vekilleri

²⁵⁶ BOA, Y.PRK. TNF 3/42.

²⁵⁷ BOA, HR. TO 362/81.

²⁵⁸ BOA, Y.PRK AZJ 22/83.

²⁵⁹ BOA, YEE 94/52.

taraf,ndan naz,riyanan tutanakta, demiryolu hatt,n,n önce Ba dat,ta oradan da Basra'ya kadar uzanaca , ifade edilmekteydi. ngiltere, Osmanl, Devleti'nin anla maya koydu u bir madde ile Ba dat-Basra demiryolu hatt,n,n da Almanlar taraf,ndan yap,laca , hususuna tepki göstermi ti. Bu tepkinin arkas,nda Berlin Antla mas, ile ilgili olarak ngiltere, Ba dat-Basra demiryolu hatt, imtiyaz,n,n kendilerine verilmesini istiyordu. Fakat Osmanl, Devleti bu konuya s,cak bakm,yordu. ngiltere'nin amac, Hindistan'a daha k,sa bir yoldan ula makt, ve bunu ancak Ba dat-Basra yolu ile gerçekle tirebilirdi. ngiltere'nin en önemli kayg,s, ise Osmanl, Orta Do usu'nda kendisine kar , bir ikili veya üçlü ittifak,n olu mas,yd,. Ruslar ise bölgede bulunan ve her geçen gün say,s, daha da artan otuz bin askeri gücüyle Çin ve Afganistan'daki nüfuzunu ve kuvvetlerini artt,rm, t,. Böylece Afganistan ve Çin'de ç,karlar, olan ngiltere için durum ciddiye. Rusya'n,n Hindistan hatta Çin'e kadar uzanmas, ngiltere'yi rahats,z etmekteydi. Bu nedenle bu bölgelerin karadan güvenli inin sa lanmas, için Ba dat-Basra demiryolu imtiyaz,n, elde etmek, kendileri için vazgeçilmez öneme sahipti.

Almanlar,n sonraki y,llarda Ba dat, Basra, Musul ve Irak co rafyas,na yerle ecek olmas, ve bu vilayetlerdeki pek çok imtiyaz, da alacak olmas, ngiltere için kabul edilemez bir durumdu. Çünkü ngiltere'nin Ba dat-Basra aras,nda bir amac, da ran Körfezi'nden ba layarak Arap Yar,madas,nda bir yer edinmekti. Bunda M,s,r'ın ba ,ms,zl, ,n, ilân edece i endi esi önemli bir etkendi. E er ngiltere Arabistan'da bir yurt edinebilirse Basra ve Ba dat,ta, Hindistan nüfuzu alt,nda bulunan yerlerde bir Arap Hilafeti kurma dü ünmesini hayata geçirebilecekti.

Sultan II. Abdülhamid'e gönderilen bir raporda, ngiltere'nin, Ba dat demiryolu imtiyaz,n, almas, halinde, ngiliz nüfuzunun Arabistan'da etkili olaca , yaz,l,yd,. Raporun ba ka bir bölümünde ise, demiryolu imtiyaz,n,n ngiltere haricinde ba ka bir devlete verilmesi halinde bile, imtiyaz, alan irketin söz konusu bu imtiyaz, ngilizlere sataca , belirtilmekteydi. Raporu *ökim ki bu demiryoluna (Ba dat demiryolu) sahip olursa güzergâh,ndaki memlekete dahi sahip olacakt,rö denmektedir.*²⁶⁰ Bu raporu kaleme alan Osmanl, bürokrat, raporun son bölümünde Süvey Kanal,ın,n aç,lmas, ile beraber ya anan geli melere benzetmekteydi. 1869

²⁶⁰ BOA, Y.PRK AZJ 39/33.

yılında açılan Süvey Kanal, Fransız sermayesi ile gerçekleştirildi. Fakat sonrasında H,div smail Pa a elinde bulundurduğu kanala ait hisse senetlerini İngiltere hükümetine satmıştı. Bu suretle İngiliz Hükümeti, Süvey Kanal, ve Mısır üzerinden toprakları, giderek genişletmiş ve Mısır, nihayetinde işgal etmişti.

mtiyaz, talep edilecek hatların ilki, ana hat olarak İstanbul'dan Bağdat'a kadar Adapazarı, Bolu, Çankırı, Yozgat, Malatya, Diyarbakır, Musul ve Bağdat yolunu içine alacaktı. Anadolu Demiryolu şirketi, hattı, sekiz yılda tamamlayacağını bildirmekteydi. şirket, hattın tamamlanmasından sonra devletin arzu etmesi durumunda satın alma yetkisinin olduğunu da kabul ediyordu. Bağdat'a bir madde de devlet her demiryolunu işletmek istemezse Anadolu Demiryolu şirketi, söz konusu hattı işletebilir, denilmekteydi.²⁶¹

Bu hatta başlı, bağdat demiryolu hatları da olacaktır. Bunlar ise;

- Adapazarı'ndan Ereğli'ye,
- mtiyaz, Alman Mösyo Kaulla'ya verilmiş olan hat ile başlanmak üzere Yozgat'tan Ankara'ya,
- Erzurum'dan Sivas, Tokat ve Samsun'a,
- Diyarbakır'dan Birecik, Halep ve Maraş'a,
- Dicle'den Siirt, Bitlis ve Van Gölü'ne,
- Bağdat'tan bir taraftan Hanika ve diğer taraftan Kerbela ve Necid'e eklindedir.

Bu hatların toplamı yaklaşık 3000 km. uzunluğundadır. Bu demiryolları, yapımının finansmanı ise İngiltere, Fransa ve Portekizli banka ve şirketler tarafından yapılacaktır.²⁶²

²⁶¹ BOA, Y. MTV 196/93.

²⁶² BOA, Y.PRK. TNF 3/42.

Deutsche Orient Bank'ın 1886'da demiryolu imtiyazını, almış olması, Almanya'da, Sultan II. Abdülhamid'in nezdinde İngiltere'ye nazaran daha avantajlı bir duruma getirmiştir.²⁶³

Almanya İmparatoru'nun Osmanlı, Orta Doğu'na yapmış olduğu ikinci seyahat 1898 yılında gerçekleşmiştir. *Newyork Herald* gazetesi, İmparator'un, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı sonrası yaptığı, bu ziyaretin çok anlamlı olduğunu okuyucularına duyurmuştur. II. Wilhelm bu ziyaretini sadece İstanbul ile sınırlı tutmamış, ziyaretine Suriye ve Filistin'i de dâhil etmiştir. Yine bu durum yabancı kaynaklı gazetelerin çok sayıda haber yapmasına neden olmuştur. Yine *Newyork Herald* gazetesi İmparator'un, kutsal Filistin topraklarına ziyaretini konu etmiş, Protestanlar, Hristiyanlık dünyasına nazaran bu durumu memnuniyetle karşıladıklarını da belirtmiştir.²⁶⁴ İmparatorun, Filistin'e yaptığı, bu ziyaret genel olarak Osmanlı, Orta Doğu'da bulunan Protestanlar, desteğini kazanmak olsa bile bu ziyarette Yahudilerin de desteğinin gözetildiğini unutulmamalıdır. İmparatorun Kudüs'e yapmış olduğu bu ziyaret, şehirde yaşanan farklı mezhepleri birbirine düşürmüştü ve cemaatler arasında birtakım olumsuz durumlar yaşanmıştı. Kudüs'te bulunan Alman Konsolosuna ise cemaatler arasında yaşanan bu tartışmalar, Protestanlar, diğer mezhep ve cemaatlerin kışkırtmaları, sonucunda çekişmelerini ifade etmiştir.²⁶⁵

2. OSMANLI-ALMAN DEVLET POLİTİK ÇIKARLARI

Alman Devleti siyasi birliğini kurmadan önce Prusya olarak bilinmekteydi. Germen feodalleri içerisinde Prusya, 18. yüzyılda Avrupa siyasi hayatında yerini almıştı. Rusya ve Avusturya'ya karşı, Prusya ile Osmanlı Devleti arasında 1790 senesinde bir ittifak oluşturulmuştur. Osmanlı Devlet adamları, Prusya'nın Avrupa'da yükselen bir güç olması nedeniyle Prusya ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik çalışmalar başlatmıştı.

²⁶³ Fatsa, a.g.e., s. 16.

²⁶⁴ BOA, YEE 136/39.

²⁶⁵ BOA, Y. MTV 231/155.

1878 yılında her iki ülke arasında imzalanan Berlin Antlaşması, Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki siyasi çekişmeler, ilk defa gündeme getirmiştir. Rusya ile Osmanlı Devleti 1876-1878'de büyük bir savaşa girmişler ve savaş neticesinde Ruslar, İstanbul önlerine kadar gelmişlerdir. Bu iki devlet arasında imzalanan Ayastefanos Antlaşması, Avrupa devletleri tarafından kabul edilmemiştir. Bu nedenle yeni bir anlaşma yapılması gündeme gelmiş bulunuyordu. Yapılan görüşmeler neticesinde Almanya, kendi ülkesinde barış görüşmelerinin yürütülmesi ayrıcalığına, elde etmiş bulunmaktaydı. Ayrıca Almanya başbakanı Bismarck, anlaşma görüşmelerinde bizzat bulunmuş ve böylece dünya siyasi arenasında Almanya'nın ağırlığına hissedilmeye başlanmıştır. Berlin Antlaşması, Ayastefanos Antlaşması'nın önemli maddelerini Osmanlı Devleti lehine değiştirmiştir ve bunda da Almanya'nın ve diğer Avrupa devletlerinin önemli oranda katkısı olmuştur. Rusya, Ayastefanos Antlaşmasıyla Osmanlı Devleti'ne kabul ettirdiği pek çok hususta Berlin Antlaşmasıyla geri adım atmak zorunda bırakılmıştır.

II. Wilhelm'in Almanya'da iktidara gelişi, Osmanlı Devleti ile bu zamana kadar askerî, ticarî, eğitim gibi karlı alanlarda geliştirilen ilişkilerde ek olarak siyasi alanda da her iki ülkenin birbirine yardımcı olması sonucunu doğurmuştur. Özellikle 1889'da II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ni ziyaret etmesi, dünya kamuoyunda farklı algılamalara yol açmıştır. Almanya'nın bu ziyareti kendi dış politikasının önemli ölçüde değiştirildiğini gösteriyordu. Artık dünya siyasetinde İngiltere'ye rakip bir devletin olduğu tartışılmaz kabul ediliyordu. Ziyaretin asıl nedeni ise Osmanlı topraklarında yapılacak olan demiryolları ihalelerinin Alman şirketlerine verilmesiydi. Bu tarihe kadar Almanya'nın Osmanlı Devleti'nde ciddi bir yatırım bulunmamaktaydı. Demiryolu yatırımları, sulama projeleri, maden imtiyazları, liman ve rıhtımların inşaatları gibi pek çok yatırım konularında İngiltere, Fransa ve diğer Avrupa ülkeleri Almanya'dan çok daha ileride bulunuyorlardı. II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ne bu ilk seyahati, mevcut olan bu durumu Almanya'nın lehine çevirmek, Alman sermayesini Osmanlı topraklarında yatırım yapmaya teşvik etmek, bunun için de padişahın onayını almak ekinde tasarlanmıştır. II. Wilhelm'in Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne yapacağı yatırımlar konusunda padişahın gerekli izinleri alması, iki ülkenin politik çekişmelerine dağınık şekilde yansımalar doğurmuştur.

Almanya ile Osmanlı Devleti arasında politik ç,karlar aç,s,ndan di er bir önemli husus da göçmenlerdi. Almanya, Prusya döneminden beri belli aral,klarla Osmanlı Devleti'ne Yahudi göçmenleri göndermekteydi. Alman Yahudileri sistemli bir şekilde ya Amerika Birle ik Devletleri'ne ya da Osmanlı topraklar,na gelmeyi tercih ediyorlard,. Osmanlı Devleti göçmenlere üretici olmalar, ve kendi tabiiyetini kabul etmeleri art,yla kendi topraklar,na gelmelerine baz, hususlar d, ,nda izin verilmekteydi. Bu hususlar içerisinde örne in Almanya'dan veya di er ülkelerden gelen Yahudilerin Kudüs ve çevresine yerle melerine izin verilmemekteydi. Almanya'n, Osmanlı Devleti'ne özellikle Yahudi göçmenleri göndererek onlar üzerinden bir tak,m politik hesaplar yapt, , ku kusuzdu. Nitekim 1860 y,l,nda Mösyö Mordgan taraf,ndan Bab,âli'ye gönderilen bir raporda, Osmanlı Devleti'ne gelecek olan göçmenlerin artlar,n, iyile tirilmesi istenmi tir. Raporda ayr,ca gelen göçmenlerin özellikleri övülmü ; ziraatta, ticaretle son derece becerikli olduklar, ifade edilmi tir. Gelen göçmenlerin politikayla ya da milli ve mezhebi meselelerle ilgilenmedikleri ileri sürülmü tür. Göçmenlerin büyük bir k,sm,n, Bavyera, Wirnamberg, Bad, Hisn, Naso, Saksonya ile Prusya'n, verimsiz bölgelerinden oldu u raporun devam,nda belirtilmektedir. Göçe sebep olarak da nüfus yo unlu u ve topraklar,n yetersiz oldu u gösterilmi tir. Mösyö Mordgan ayr,ca göçmenlerin Amerika Birle ik Devletleri yerine neden Osmanlı Devleti'ni tercih ettiklerine de bir aç,kl,k getirmektedir. Mordgan'a göre Alman göçmenlerin ço u ABD'ye ayak basar basmaz kendi ba lar,na b,rak,lmaktadırlar ve bunlar,n büyük ço unlu u tecrübesiz olduklar,ndan sahtekârlar,n ve hilecilerin eline dü üp zarar görmektedirler. Fakat Osmanlı Devleti'nde durumun böyle olmad, ,n,, devletin göçmenlere sahip ç,k,p arzular, do rultusunda iskân yapt, ,n, ifade etmektedir. Mösyö Mordgan raporunun sonunda amaçlar,n, aç,klamaktadır. Ona göre, Osmanlı Devleti'ne gelen göçmenlerin Protestan ve Katolik olmalar, nedeniyle bunlardan ayr, bir millet olu turmak yerine bir öAlman Milletiö olu turulmas, fikrini ortaya koymaktadır. Tasarlanan bu Alman milletinin ba ,nda bir vekil ya da bir komiser bulunacak ve Osmanlı Devleti nezdindeki bu vekil Alman milletini temsil edecekti. Vekil veya komiser ayr,ca Osmanlı topraklar,na gelen Alman göçmenlerin ihtiyaçlar,n,, s,k,nt,lar,n, devlete ileten ve çözüm bulunmas, için çareler arayan bir kimli e de sahip

Olacaktı., Aslında masum görülenen bu göçmenler hususunda Almanya'nın uzun dönemde pek çok politik çökarlar bekledi i dü ünülebilir. Osmanlı Devleti'ne göçmen göndererek bunlar üzerinden politik kazanımlar elde etme amacıyla olan Almanya, bu konuda en fazla Kudüs üzerinde çal, malarda bulunmu tur. Özellikle mparator II. Wilhelm'in 1898 tarihinde İstanbul ziyaretinde seyahat programına Suriye ve Kudüs'ü de koymu olmas., Kudüs'ün Almanya için önemini ortaya koymaktaydı.²⁶⁷

Osmanlı Devleti yasalar, bu konuda açık ve netti. Kudüs ve çevresindeki vilayetlere Yahudi iskân edilmesi yasaktı. 1894 yılında 250 Alman Yahudi'si aile Suriye ve Beyrut civarına yerle mek için Osmanlı makamlarına başvurdu. Konu Osmanlı Devleti bakan ve vekilleri tarafından görüşülüp karara varıldı. Buna göre, yabancı memleketlerden göç eden Yahudilerin Arz-, Filistin'de iskânları yasak oldu u ve yine Arz-, Filistin'e kom u olan vilayetlerde dahi iskânları bu yasa a dâhil oldu u ifade edilmekteydi. Fakat göç edenlerin Osmanlı Devleti tabiiyetini kabul etmeleri ko ulu ile şimdi ve gelecekte Osmanlı Devleti kanunlarına riayet edeceklerine dair bir senedi Alman Devleti elçili inden onaylatmalar, kararı, 1894 yılında Konya ve Adana vilayetlerinden birinde iskânlarına izin verilece i kararına varıldı.²⁶⁸

Osmanlı Ermenileri üzerinde her Avrupalı devletin oldu u gibi Almanlar, da politik hesaplar, mevcuttu. Kudüs'te açtıkları, Ermeni yetimhanelerinde Anadolu'dan topladıkları, Ermeni çocukları, Kudüs'e getirip yeti tiriyorlardı. 1896'da Maraş'tan 50 Ermeni yetim çocuğunun Kudüs'e getirilmesi için Alman elçili i vasıtasıyla Osmanlı makamlarına başvurdu tur.²⁶⁹ Bu yetimler, Kudüs'te belli bir seviyeye getirildikten sonra İstanbul Beyoğlu'ndaki Alman Yetimhanesine gönderilmekteydi. Yine aynı tarihlerde 21 erkek ve 11 kız Ermeni yetimini yeti tirmek üzere İstanbul'a göndermişlerdir.

Almanlar, Kudüs'ten sonra en çok ilgilendi i di er bir hususta Bağdat demiryolu projesiydi. 20. yüzyılın ilk yarısında Almanya Bağdat demiryolu imtiyazını almış ve bu hattın çevresine Almanya'dan getirece i göçmenleri yerle tirmek üzere

²⁶⁶ BOA, HR. TO, 313/52.

²⁶⁷ BOA, Y.EE, 81/3.

²⁶⁸ BOA, MV, 91/19.

²⁶⁹ BOA, MV, 91/10.

Osmanlı Devleti ne pazarı, kılar yapmaya başlamamış, t.r. Ancak bu konuda istediği başarıyı, yakalayamamış, t.r. Osmanlı Devleti, Almanya'nın amaçları, iyi bilmesi nedeniyle, ileride kendi iç meselelerine müdahale etmeden sorunu çözmeye çalışmamış, t.r. Hüdavendigâr (Bursa) vilayetine yerleştirilen Alman muhacirler ise yerli halkın saldırgan, uşak, lardı. Yerli halk, Alman muhacirlerine ait ekili arazileri talan ettikleri gibi onları alet ve edevat, da tahrip etmişlerdir. Devlet duruma müdahale ederek, Alman muhacirlerin zararları, karıştırmak durumunda kalmamış, t.r.²⁷⁰ Yine Hüdavendigâr vilayetinde Terliye nahiyesine bağlı, Teke Pınarı, mevkiine yerleştirilmiş olan Alman muhacirleri, yarı adamlar, sıkıntılı, dan ötürü devletten yardım istemişlerdir. 38 hane Alman muhaciri verdikleri dilekçede devletten ziraat için tohum talep etmişlerdir.²⁷¹

3. OSMANLI-ALMAN DEVLET EKONOMİK ÇIKARLARI

Osmanlı Devleti ile Alman Devleti arasındaki ilişkilerin temelinde ekonomik gelişmeler yatmaktadır. Bu gelişmeler iki devlet arasında pek çok politikanın geliştirilmesine neden olmuş, bu politikalar çeşitli projelerle desteklenerek Osmanlı-Alman ilişkilerini farklı boyutlara taşımış, t.r.

Almanya kurmuş olduğu siyasi birliğini daha güçlü ve kalıcı hale getirebilmek için İngiltere ve Fransa gibi sanayisi için ihtiyaç duyduğu ham maddeleri elde etme mücadelesine girişmişti. Avrupa'nın güçlü devletleri sömürge yarışında hayli bir mesafe almışken, Almanya ve Rusya gibi siyasi birliğini daha sonra kuran devletler ise, dünya sömürgelerinden yeterince istifade edememişlerdi.

Almanya, Başbakan Bismarck döneminde kendi içerisinde güçlenmiş ve Avrupa devletleri içerisinde yerini sağlamlaştırmış, ve Avrupa içerisinde güçlü bir konuma gelme noktasında hedefini tayin etmişti. Fakat II. Wilhelm'in 1888'de Alman İmparatoru olması ile Başbakan Bismarck ile İmparator Wilhelm arasında devletin temel politikaları hakkında görüş farklılıkları ortaya çıkmış, t.r. II. Wilhelm, Almanya'nın sahip olduğu potansiyel yapı ile dünyanın süper devleti haline gelebileceğini düşünüyordu.

²⁷⁰ BOA, DH. MKT, 1516/100.

²⁷¹ BOA, DH. MKT, 1471/24.

ve bunun içinde Osmanlı, Orta Doğu suına yerle erek hem süper güç İngiltere'nin yerini almayı, hem de Osmanlı Devleti topraklarına iyiden iyiye nüfuz elde etmeyi planlıyordu. Böylece hem sanayisi için gerekli olan ham maddeyi sağlamak, olacaktır, hem de İngiltere'nin Uzakdoğu ve Orta Doğu güzergâhını kontrol altına alması olacaktır. Bu hedeflerden dolayı, II. Wilhelm'in Almanya Başbakanı Bismarck ile arasını açması ve bir dönem sonra Bismarck yeni imparator ile anlaşarak görevinden ayrılması, II. Wilhelm'in dünyada Almanya'nın dünyanın süper gücü olması fikri esas unsur olarak görülüyordu. Nitekim bunun için uygulamaya konulan *Weltpolitik* düsturu Almanlar için dış politikaya ilgili siyasetlerinin de izlenimini gösteriyordu.²⁷²

te bütün bu temel gerekçelerden dolayı, Almanya 19. yüzyılın son on yılında yönünü Osmanlı Devleti'ne, yani Osmanlı Orta Doğu topraklarına çevirmiştir. II. Wilhelm'in tahta çıkması 1889 senesinde İstanbul'u ziyaret etmesi, deyimden Alman politikalarının en somut örneğini teşkil etmektedir.

3.1. Tarım Sektörü

Osmanlı Devleti topraklarında tarım ve hayvancılıkla yaayan nüfusun temel geçim kaynaklarındandı. Demiryollarının inşasına kadar Osmanlı Devleti'nde tarım üretimi oldukça sınırlı kalmıştı. Tarım, birtakım doğal afetler ve kıtlık nedeniyle de olumsuz yönde etkilenmişti.²⁷³

Demiryolu inşaatları ülke içine kadar gelmesi, daha önceden limanlara ulaştırılmayan tarım ürünlerinin, ulaştırılmasını olanak sağlamak, üretim artışı,ındaki temel faktör, Avrupa sanayisi için gerekli olan tarım ürünlerine ve ham maddeye duyulan ihtiyaçtı.

Tarım alanlarında yaşanan gelişmeler incelendiğinde ise Osmanlı Devleti'nin 1858 yılında çıkardığı Arazi Kanunnamesi ile Osmanlı Devleti, toprağı özel mülkiyet tanımakta ve toprak alım-satımını serbest bırakmaktaydı. 1867 yılında çıkarılan

²⁷² BOA, HRT, 1420.

²⁷³ Pamuk, **Osmanlı-Türkiye İktisat Tarihi 1500-1914**, a.g.e., s.240

bir fermana da yabancı, tar, n toprak edinmelerine olanak sa land,. Al, nan bu kararlar do rultusunda ticaret yayg, nla t,. Anadolu da toprak i leme yöntemlerinde bir de i iklik olmadan ürün çe itlili i ve meta üretimi de artm, t,r.²⁷⁴

Tar, msal üretimin artmas, ticaretin yayg, nla arak artmas, na neden olmu tur. Anadolu topraklar, na 1,2 milyon civar, nda Balkan, Çerkez ve K, r, m göçmenleri yerle tirilmi tir. Bu yerle tirme neticesinde ülke nüfusunun artmas,, bu göçmenlerin de büyük bir k, sm, n, n tar, mla u ra mas,, üretimin artmas, nda önemli rol oynam, t,r.²⁷⁵

3.1.1. Osmanl, Devleti Tar, m Politikalar,

Tanzimat öncesi dönemde Devlet, toprak konusunda kesin mülkiyet ve denetleme hakk, na sahipti ve tar, mda devletçi politika izlemekteydi. Topra , i leyenler devletin kirac, s, durumundayd, lar. Osmanl, Devlet politikas, nda toprak, 18. yüzy, l, n ortalar, na de in devlete aitti.²⁷⁶

Tanzimat döneminde tar, msal ve s, naî üretimi artt, rabilmek için vergiler d, , nda da çe itli istisnalar getirilmi tir. Boz ve bo yerleri yeniden aç, p ekmek isteyenlere açt, klar, yerlerin bedava tavzif edilmesinden bir y, l, açt, klar, yer ta l, k ise iki y, l, yeniden yeti tirilen zeytinliklerin ürün verir duruma gelmelerinden itibaren üç y, l, boz ve k, raç yerleri aç, p pamuk ziraat, yapanlardan be y, l, yeniden yeti tirilen dutluklardan üç y, l a ar al, nmayaca , n, belirten birtak, m düzenlemeler getirilmi tir. Bu dönemde a ar d, , nda ekonomik amaçl, ba ka tedbirler de al, nd,. Sanayicilere ihtisap resminden muafiyetin yan, s, ra pamukla ilgili tar, m aletlerine, tohum ve kozalara; fabrika makine ve edevat, na tan, nan gümrük istisnalar, önemli vergi te vik tedbirleri aras, nda yer alm, t,r.²⁷⁷

²⁷⁴ Enver Ziya Karal, **Osmanl, Tarihi VII. Cilt**, Birinci Me rutiyet ve stibdat Devirleri 1876-1907, Türk Tarih Kurumu Yay, nlar,, XIII. Seri- No.16, s.223.

²⁷⁵ Eren, a.g.e., ss.243-245.

²⁷⁶ Halil nalç, k, Osmanl, da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tar, m, Editörler: Ça lar Keyder, Faruk Tabak, Çeviren: Zeynep Altok, **Çiftliklerin Do u u: Devlet, Toprak Sahipleri ve Kirac, lar**, Tarih Vakf, Yurt Yay, nlar, 63, stanbul, 1998 s.18

²⁷⁷ ener, a.g.e., s.354.

Tanzimat döneminde tarım politikaları, geli tirecek ve uygulayacak zirai bürokrasi olu turulmu tur. Tanzimat dönemi tarım politikası, hedefleri; üretimin çe itlendirilmesi, art,r,imas,, d, talebe ba l, olarak zirai ürün üretimini te vik ederek d, ticaret dengesini sa lamak, tar,mda kullan,lan araç gereçlerin modernle tirilmesi ve ithal ikamesine yönelik olarak kurulan sanayi tesislerinin ihtiyac, olan ham maddelerin yurtiçinde sa lanmasıyd.,²⁷⁸ Bu dönem de sadece te vik edici tedbirler alınmam, , bunun yan, s,ra müdahaleci nitelikte politikalar da uygulanm, t,r. Bu alanda uygulanm, politikalar,n en önemlisi ise zirai kredi ili kilerinin düzenlenmesidir. Bu düzenleme ile kredi piyasası,na düzenleyici tedbirler getirilmi ve çiftçiye devlet kredi vermi tir.²⁷⁹

19. yüzy, l da ise Osmanl, Devleti tarım, incelendi inde ilk dikkat çekici özellik topra ,n bol olmas,d,r. Topra ,n bol olmas,na kar ,l,k, emek k,t bir üretim faktörüdür. Bu dönemin di er bir özelli i ise küçük üreticilerin, zirai sosyal yapı,n,n hâkim k,sm,n, olu turmas,d,r. 1844 y,l,nda bu alanda yapı,lan bir çal, ma da, ekili topra ,n %83ü'nün küçük i letmelere ait oldu u kaydedilmi tir.²⁸⁰

Devletin y, ll,k gelirinin ço u tarım ve hayvan ürünlerine dayan,yordu. Osmanl, Devleti'nin vilayet ve sancaklar,n,n senelik geliri kuru hesab,yla ortalama olarak a a ,daki tabloda gösterilmi tir.²⁸¹

Tablo 10'a göre, Osmanl, Devleti'nin zengin sancak ve vilayetleri daha çok devletin bat,s,ndaki bölgelerde bulunmaktad,r. Orta Do u bölgesinde ise özellikle ticaret üzerinde bulunan Halep, Yemen ve Suriye gibi bölgelerde çiftçili in geli ti i görülmektedir.²⁸²

²⁷⁸ Tefik Güran, **19. Yüzy, l Osmanl, Tarım, Üzerine Ara t,rmalar**, Eren Yay,nc,l,k, stanbul, 1998, s.45.

²⁷⁹ Güran, **19. Yüzy, l Osmanl, Tarım, Üzerine Ara t,rmalar**, a.g.e., s.53.

²⁸⁰ Güran, **19. Yüzy, l Osmanl, Tarım, Üzerine Ara t,rmalar**, a.g.e., s.55.

²⁸¹ BOA, HRT, 1420.

²⁸² BOA, HRT, 1420.

**Tablo 10. Osmanlı Devleti Vilayet ve Sancaklar, 1911 Yılı Ortalama Geliri
(kuru)**

Vilayetin veya Sancağın Adı	Yılı Ortalama Geliri
İstanbul	758.181.443
Aydın vilayeti	92.721.913
Hüdavendigâr vilayeti	74.189.939
Selânik vilayeti	71.611.340
Edirne vilayeti	62.669.772
Konya vilayeti	49.153.975
Ankara vilayeti	48.110.477
Manastır vilayeti	46.952.025
Kosova vilayeti	40.981.315
Sivas vilayeti	40.127.593
Kastamonu vilayeti	38.452.097
Haleb vilayeti	37.116.940
Yemen vilayeti	36.986.141
Trabzon vilayeti	33.737.211
Suriye vilayeti	32.362.361
Erzurum vilayeti	32.261.149
Yanya vilayeti	26.703.631
Adana vilayeti	24.144.126
Bağdat vilayeti	23.511.715
Diyarbakır vilayeti	20.863.628
Musul vilayeti	19.287.503
Mamuretül-aziz vilayeti	19.060.133
Basra vilayeti	17.147.016
Bitlis vilayeti	16.486.566
Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayeti	13.998.710
Van vilayeti	12.511.287
Kudüs-i Şerif sancağı	12.399.243
Trablusgarb vilayeti	12.266.121
Kale-i Sultaniye sancağı	9.399.485
Şehremaneti mülhakatı	5.572.526
Zor sancağı	4.718.088
Bingazi sancağı	4.403.047
Çatalca sancağı	4.337.376
Girit vilayeti	4.279.537
Cebel-i Lübnan sancağı	4.065.186
Kodra vilayeti	3.716.534
Hicaz vilayeti	1.945.219
Zmit sancağı	1.263.201
Beyrut vilayeti	30.960.108

Kaynak: DH. .UM, E -29/81, DH. .UM, 77-2/1-23, DH. .UM, E 77-1/1-17, DH. .UM, E-20-15/8-41, DH.MKT, 546/79, HR.TO, 149/50, DH. .UM 20-15/8-5, DH.EUM.LVZ, 13/68, DH.EUM.LVZ, 2/73, A.MKT.MHM, 492/35, A.MKT.MHM, 492/53, A.MKT.MHM, 501/47.

3.1.2. Osmanlı Devleti Tarım Üretimi

1838 anlaşması neticesinde, Osmanlı Devleti tarım siyaseti yerini büyük ölçüde Avrupa sanayisinin ihtiyaçlarına uygun bir yapıya bıraktı. Tahıl üretimi, ihracata yönelik tarım politikası, nedeniyle düştü. Üretilen tahılın artan nüfusa yetmemesi, ihracata uygun tarım yapmak gibi bir sonucu doğurdu.²⁸³ İmparatorluk döneminde büyük şehirlerin çoğu ithal buğdayla besleniyordu. Bu nedenle Tanzimat döneminde hukuki, idari ve sosyal reformlarla birlikte tarımsal üretimi arttıracak teknik tedbirleri uygulanmaya başlandı.²⁸⁴

19. yüzyılın ikinci yarısında geniş bataklıkların kurutulması, pek çok arazinin tarım alanlarına dönüştürülmesi, tohumların geliştirilmesi, Avrupa'dan teknik manada ilk defa makinelerin getirilmeye başlanması, üretimi arttıran diğer önemli unsurlar olarak görülmüştür. Üretimdeki bu artış, demiryolu vasıtasıyla limanlara, oradan gemilerle Avrupa şehirlerine ihraç ediliyordu. Bu hedeflere ulaşmak ve üretimde modern araç kullanmasını yaygınlaştırmak amacıyla, yurtdışından ithal edilecek araç ve gereçler için gümrük muafiyeti uygulaması getirilmiştir. Tarımsal ürün ticaretinin serbestleştirilmesi, tarımsal üretimin yaygınlaştırılması, alanındaki en önemli çalışmalar. Devlet mübaayaları (satın alma) ve devlet tekelleri büyük oranda tasviye edilmiştir.

Çiftçilerin üretim alanlarının genişletmek ve ticari değeri yüksek olan ürünlerin üretimini arttırmak için bu ürünlere geçici vergi muafiyetlerinin sağlanması, da, zirai teknik tedbirleri için de yer alan önemli uygulamalardan biridir. Bu uygulama çerçevesinde pamuk üretiminde özaman ölümler muafiyeti getirilmiştir. 1850 yılında yabancı zeytin ağaçları, ağaçlıklarına 20 yıl, zeytin ağaçları yetiştiricilerine 25 yıl ve 1862 yılında ipek böcekçiliği yapanlara ilk ürün yılından itibaren 3 yıl vergi muafiyeti getirilmiştir.²⁸⁵

²⁸³ Bayram Kodaman, **Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası**, İstanbul 1983, s.28.

²⁸⁴ İber Ortaylı, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983, s.34.

²⁸⁵ Güran, **19. Yüzyıl Osmanlı Tarım Üzerine Araştırmalar**, a.g.e., s.50,51.

Tarımın yan, s,ra hayvanc,l,k alan,nda da te vik tedbirleri uygulanm, t,r. Ayn, zaman da bu dönem de zirai kredi alan,nda da, çiftçiye kredi vermek ve kredi piyasas,n, düzenleyici s,n,rılmalar getirme gibi önemli geli meler kaydedilmi tir. ²⁸⁶

Uygulanan bu politikalar neticesinde, 1888ó1911 y,llar, aras, hububat üretimin de %51, tütün üretimin de %191, f,nd,k üretiminde %217, incir üretiminde %122, ipek kozas, üretiminde %122 ve pamuk üretimin de %472ðik bir art, gözlemlenmi tir. hracatta tar,m ürünlerinin oran, 1889 y,l,nda %18ðiken 1907 y,l,nda %22, 1913 y,l,nda ise %27 olarak gerçekte mi tir. ²⁸⁷

3.1.3. Osmanl,-Alman Devleti Tar,m li kileri

Almanya, siyasi birli ini ve sanayisini kurduktan sonra ihtiyaç duydu u ham maddeler için Osmanl, Devletiðne yönelmi ti. Alman tüccarlar ve irketler bu alanda gerekli ad,malar, at,yorlar, kendi devletlerinden ve Osmanl, Devletiðnden gerekli müsaadeleri ald,ktan sonra yat,r,m yap,yorlard,. ²⁸⁸

Almanyaðn, sanayi alanlar,nda kullan,lan baz, tar,m ürünlerine yönelik talepleri sürmeye devam etmi tir. Bunun yan, s,ra Alman mühendis ve teknisyenlerin devletin baz, çiftliklerine müdür tayin edildikleri ve buralarda ziraâ alanda modern üretim yöntemlerini Türk çiftçilere ö rettikleri görölmektedir. Mesela stanbulða Marmara denizinin Rumeli sahilinde Ayamama, Ali Bey, Filyoz, Sofra, Aliçredos çiftliklerinde üretimin art,r,lmas, amac,yla Alman ziraat mühendisi Mösyö Hazeler ile bir anla ma imzalanm, t,r. Anla maya göre mösyö Hazeler 12 bin Frank maa alacak ve her ay 1.000 Frank maa , Osmanl, Bankas,ðndan ödenecekti. Kendisine Almanyaða gidi geli lerinde harc,rah dahi verilecekti. Ailesi ve dört ki ilik hizmetçisi de çiftli in bütün imkânlar,ndan ücretsiz istifade edecekti. Mösyö Hazeler çiftliklerin gelir ve giderinden, binalar,n yap,m, ve tamirinden, hayvanlar,n bak,m, ve korunmas,ndan,

²⁸⁶ Güran, **19. Yüzy,l Osmanl, Tar,m, Üzerine Ara t,rılmalar** , a.g.e., s.227.

²⁸⁷ Yahya Sezai Tezel, **Cumhuriyet Döneminin ktisadi Tarihi**, Ankara 1986, s.72.

²⁸⁸ BOA, HR. TO, 149/50.

üretimini artırılması, ve kayıtlarına alınmasından k, saca çiftliklerin her şeyinden sorumlu olacaktır.²⁸⁹

3.1.3.1. Almanya'nın Sulama Projeleri

Alman Devleti'nin en fazla ihtiyaç duyduğu iki madde hububat ve pamuktur. Almanya genel olarak tahıl ürünlerini genellikle diğer ülkelerden alırken, Osmanlı Devleti'nden ithal ettiği bu ürünlerin miktarını artırma arayışlarına girmiştir. Sürekli nüfusu artan Almanya, fazla nüfusunu Amerika, Avustralya ve Osmanlı Devletleri'ne gönderse de tahıl ihtiyacını karşılamada başarısız durumdaydı. Almanya 1892'de tahıl alımına içine düştüğü bunalımdan kurtulmak için Osmanlı Devleti'nden daha fazla tahıl talep etmişti. Ayrıca Almanya sefaretçi Osmanlı topraklarında bulunan konsoloslara gönderdiği bir yazıda, tahıl üzerinden Osmanlı Devleti'nin aldığı vergilerin miktarını, bölgelerindeki yetkili vergi memurlardan öğrenmelerini istemiştir.²⁹⁰

Almanya'nın Osmanlı Orta doğusundan elde etmek istediği ham madde olan pamuk, Osmanlı topraklarında bolca yetiştirilmekteydi. Özellikle Batı Anadolu, Akdeniz bölgesi, Halep ve Diyarbakır vilayetlerinde yoğun bir şekilde üretimi yapılmaktaydı. 1880'lerin başında Osmanlı Devleti Avrupa ülkelerine 24.857.523 kuruş değerinde ve toplam 83.268 kantar ham pamuk ihraç etmişti. Bundan başka 896.152 kilo pamuk çekirdeğinin ihracatı için 583.665 kuruş miktarında bir para da ülkeye girmiştir.²⁹¹ Almanya, İngiltere ve diğer Avrupa devletleri sanayileri için gerekli pamuğun önemli bir kısmını Amerika Birleşik Devletleri'nden satın alıyorlardı. Ancak 1860'lardaki Amerikan iç savaşından sonra, Avrupa'da pamuk kıtlığına yol açmıştı. Bu tarihten itibaren böyle bir krize yakalanmamak için alternatif pamuk üreten ülkelere yönelen Avrupa, Osmanlı Devleti topraklarının pamuk üretimi için uygun bir yapıya sahip olduğunu fark etmişti. Özellikle İngiltere 1870'lerden itibaren tarımın geliştirilmesi, pamuk üretim alanlarının genişletilmesi, pamuk tohumunun iyileştirilmesi gibi

²⁸⁹ BOA, HH, 24129.

²⁹⁰ BOA, DH. MKT, 1946/90.

²⁹¹ BOA, Y.A.HUS, 168/119.

konularında Osmanlı Devletiyle görüşmelerde bulunmuştur. İngiltere ihtiyacı olan pamuk u sağlamak için Batı Anadolu bölgesini, Aydın vilayetini kendisi için uygun bir yer olarak görmüştür.

Almanya da İngiltere'nin Avrupa'da yaptığı gibi, benzer süreçleri yaptıktan sonra geçte olsa Osmanlı Devleti topraklarına yönelmiştir. Pamuk üretimi yapılabilecek yerleri tespit edip projelendirerek Osmanlı Devleti makamlarına sunmuştur. Mesela Konya ovasında sulama projesiyle sadece tahıl üretimi değil, pamuk üretiminin de yapılması düşünülmüyordu. Ancak pamuk üretimi Konya'da olmadığı için ve halkın bu konuda emetiminin zaman alacağı düşünülüyordu pamuk üretimine uygun bazı yerlerin araştırılması da devam edilmiştir.

Almanya 1890'den itibaren tamamlamak üzere Anadolu-Osmanlı demiryolu imtiyazını (Haydarpaşa-Ankara) tahıl ve tarım ovası olan Konya'ya uzatma imtiyazını almak için de harekete geçecekti. Batı demiryolunun imtiyaz görüşmelerinin zirve yaptığı 19. yüzyılın sonlarında Almanya artık tahıl için kendisine önemli bir kaynak daha yaratmıştı. Ayrıca Alman sermaye grubu olan Anadolu-Osmanlı Demiryolu şirketi demiryolunu Konya'ya kadar uzatmakla yetinmeyecek, Konya Ovası Sulama Projesi imtiyazını da elde ederek tahıl ambarı olan Konya'yı daha fazla ham madde kullanılabilecek hale getirecekti.²⁹²

3.1.3.1.1. Konya Ovası Sulama Projesi

Almanya'nın Batı demiryolu imtiyazını almasıyla birlikte, Konya Ovası Sulama Projesi'ne başlandı, da görülmektedir.²⁹³ Nitekim Anadolu-Osmanlı Demiryolu Genel Müdürü Hevken 1907 senesinde Hazine-i Hassa-i Şahane Nezaretine sunduğu raporunda, dört sene boyunca sulama projesi için konunun uzmanları olan mühendisler vasıtasıyla gerekli tetkikat, tahkikat ve keşifler yaptıklarını söylemektedir.

²⁹² BOA, .HUS, 158/1325. .109

²⁹³ EK-10'de DU T, 8453 1331-L64 imtiyazname'nin transkribi verilmiştir.

Genel Müdür Nevken, projeyi hazırlamaktaki maksatlar, n, n kâr ve kazanç pe inde ko mak olmad, n,; ancak proje için dört senedir harcanan masraflar, n Osmanl, hükümeti taraf,ndan kar ,lanmas, n, ümit ettiklerini ifade etmektedir. Di er maksatlar, n, n, Osmanl, Devleti'ne iyi surette hizmet etmek ve demiryolunun geçece i bölgede meydana gelecek zenginlikten yararlanmak ekinde oldu unu ifade etmektedir.²⁹⁴

Söz konusu projenin tamamlanabilmesi için 19,5 milyon frank Anadolu Demiryolu irketi taraf,ndan Osmanl, Devleti'ne % 5 faizle 36 y,1 süre ile verilmi tir. Osmanl, Devleti alm, oldu u bu paraya kar ,l, k u haklar, vermekteydi:

- Kilometre garantisi olarak Duyun-u Umumiye'nin toplad, , a ar vergileri art, ,ndan kar ,lanmak üzere 25.000 Osmanl, Liras,,
- Konya Ovas, n, n sulanmas, sonucu üretim art, ,ndan elde edilecek a ar vergisi fazlas,,
- Sulama tesislerinden sa lanan net kazanç ve kurutulmu veya sulanm, toprak sat, ,ndan elde edilen gelirler.²⁹⁵

Anadolu-Osmanl, Demiryolu irketi bundan ba ka, Adana demiryolu hatt, n, n sat, , ile Hazine'ye vaat edilen avanslara lüzum görülen paran, n tedariki için hisse senetlerinden ibaret bulunan sermayesinin iki kat artt, r, lmas, muamelesini teklif etmi tir. irket müdürü, Konya Ovas, Sulama Projesi için yapt, , ke ifler ve mühendislere verilen paran, n ve sair masraflar, n toplam 500 bin frang, geçti ini beyan etmekteydi. Bundan ba ka sulama i i için tutulan mühendislerin elden kaç, r, lmamas, gerekti ini, bunun için de Konya Ovas, Sulama Projesi'nin hemen kabul edilmesini istemekteydi. Aksi takdirde büyük güçlüklerle getirilen mühendisler Avrupa'ya gitti inde, onlar, tekrar getirmenin ve i in ba ,na koyman, n ciddi zorluklara yol açaca , n, iddia ediyordu.²⁹⁶

²⁹⁴ BOA, Y.MTV, 298/164.

²⁹⁵ Özyüksel, a.g.e., s. 210.

²⁹⁶ BOA, Y.MTV, 298/164.

Osmanlı, inakamı, Ankara-Konya demiryolu in as, imtiyaz,n, Almanyaaya verdiklerinde elbette Konyaadaki tah,l,n daha fazla art,r,lmas, için Almanlar,n çe itli çal, malarda bulunacaklar,n, biliyordu. Konya Ovas,n, Sulama Projesi bunun somut ve en önemli örne i durumundayd,. Osmanlı, Devleti Anadolu-Osmanlı, Demiryolu irketinin bu projesini baz, artlarla kabul etmi tir.

Konya Ovas,n,n sulanmas,; ziraatin artmas,, bölgenin kalk,nmas, için çok önemliydi. Demiryolu a ,n,n oradan geçiyor olmas,, bölgede sulama ile birlikte artan üretim kapasitesinin demiryolu ula ,m, ile h,zl, ve güvenli bir ekilde limanlara aktar,lmas, sonucunu do uracakt,. Dolay,s,yla üretimin artmas, ülkeye daha fazla gelir sa layaca , gibi, Konya ve çevre ahalisinin de zenginle mesine imkân sa layacakt,.²⁹⁷

Konya Ovas, Sulama Projesi i inde, Sultan II. Abdülhamid ileride ortaya ç,kabilecek problemlere kar , bürokratlar,n, uyarm, t,. Padi ah, Konya Ovas,n,n sulama i ini üstlenen Anadolu-Osmanlı, Demiryolu irketinin sadece i in uygulama boyutu ile ilgilenmesi gerekti ini, projenin i letme i ine bakmayaca ,n, söylemekteydi. Ayr,ca ileride Konya Ovas, Sulama Projesi bittikten sonra, irketin i letme hakk, elde etmek gibi bir müracaat, oldu unda kabul edilmeyece ini ifade etmekteydi. Di er taraftan proje kapsam,nda olan arazide yabanc, ülkelerden (özellikle Almanyaadan) hiçbir göçmenin getirilip yerle tirilmeyece i; sadece Müslüman ahalinin Konya ovas,na iskân edilebilece i ,sarla vurgulan,yordu. Nitekim Almanya Ba dat demiryolu imtiyaz,n, ald,ktan sonra, demiryolu çevresine kendi ülkesinden getirdi i göçmenleri yerle tirmek istemi ti. Bu durum iki ülke aras,nda ciddi bir krize neden olduysa da Almanya geri ad,m atmak durumunda kalm, t,r. Bundan dolay, II. Abdülhamid bürokratlar,ndan böyle bir krizin tekrar ya anmamas, için gerekli tedbirlerin al,nmas,n, istemi tir.²⁹⁸ Padi ah Konya Ovas, Sulama Projesinden gelecek bütün paran,n teçhizat-, askeriye sand, ,na aktar,lmas,n, da notlar,na ilave etmi ti.

²⁹⁷ BOA, . HUS, 158/1325. . 109.

²⁹⁸ BOA, . HUS, 159/1325. N. 169.

Padri an Konya Ovası, Sulama Projesini aceleye getirmek istemiyordu. Meseleyi daha etraflıca düzünmek ve ortaya çıkabilecek daha isabetli kararlar, alıp uygulamak niyetindeydi.²⁹⁹ Nitekim projenin kabulünün hemen olmaması, Almanya'ya, kaygılandırdı, görülmektedir. 1907 Eylül ayında Almanya'nın İstanbul Büyükelçiliği, Mabeyn Ba kitabetine bir dilekçe vererek in neden sonuçlanmadığını sormu tur. II. Abdülhamid Konya ovası, projesinin müzakere edilmeye devam edildiğini, son tetkikleri de yaptıktan sonra bir cevap verileceğini Elçi Bey'eye bildirmiştir.³⁰⁰ Konya valisi ve ileri gelenleri İstanbul'a gönderdikleri bir telgrafta, bölgede sulama ile 600 bin dönüm Konya Ovası'nın büyük bir üretim kapasitesine kavuşacağını ifade etmişlerdir.³⁰¹

II. Mevcutlukun ilan ve Jön Türklerin iktidara yükselişi, Sultan Abdülhamid'in tahtan indirilmesiyle neticelenmiştir. II. Abdülhamid'in Konya Ovası, Sulama Projesi'ndeki endişeleri tithat ve Terakki mensupları, nca rafa kaldırdı, ve 1911 senesinde projenin imtiyaz ve işletme hakkı, Anadolu-Osmanlı, Demiryolu İrketi'ne verilmiştir.³⁰²

Anlamın birinci maddesine göre, Konya ovasında Anadolu demiryolu İrketi aracılığıyla tesis olunan ve olunacak olan müesseselerinin işletme hakkını senelik olarak 1.562.695 kuru verilmek üzere ad geçen İrketi'ne beş sene müddetle ihale edilmesi hususunda Nafia Nezareti'ne (Bayındırlık Bakanlığı) yetki verilmiştir.

İkinci maddesinde 1911 senesinin ilk yedi ayının parası olan 911.573 kuru ile işletmeyle alakalı olan tesislere dair olan 1.539.000 kuru u Anadolu-Osmanlı, Demiryolu İrketi'ni ödemeyi taahhüt etmektedir. Osmanlı Devleti İrketi'nin ödeyeceği bu paralar, Nafia Nezareti bütçesine öKonya ovası, irva ve iska masrafları olarak ilave edileceğini beyan etmektedir.

²⁹⁹ BOA, DH. D, 9461/60.

³⁰⁰ BOA, .HUS, 159/1325.N.169.

³⁰¹ BOA, DH. D, 49/11.

³⁰² BOA, DH. MKT, 2767/30.

Konya Ovası, II. Bey Emir gölü ile Karaviran sularıyla sulama projesi, Osmanlı Devleti'nde ilk defa uygulanan bir proje olma özelliğine sahiptir. Osmanlı makamları; bu proje ile şirketin elde ettiği imtiyazları, projede görev alacak kişilerin maaşları, projeden beklentiler vs. konular, ihtiva eden bir raporu da kaleme almışlardır. A. ustos 1911'de Padişah Sultan Mehmed Reşad ve kabine üyeleri tarafından kabul edilen Konya Ovası Sulama Projesi resmen beş sene boyunca, Anadolu-Osmanlı Demiryolu şirketinin sorumluluğuna verilmiş oldu.³⁰³

1917 yılında biten Konya Ovası Sulama Projesi ile birlikte bölgedeki yıllık üretimi arttıran hava şartları, deşil sulama yöntemiyle yapılan çalışmalar belirliyordu.³⁰⁴ Böylece I. Dünya Savaşı yıllarında çok fazla ihtiyaç duyulan hububat üretimine özel önem verilmiştir. Sulama imkânları da kullanılmaya, beraber bu dönemde hububat üretimi 120 milyon tondan 360 milyon tona yükselmiştir. Ayrıca üretimin kolaylaşması ve hızlanması için tarımda makinelerle meyde gidilmiştir. Harman makineleri ve ziraatta kullanılan bir takım alet ve edevat Almanya'dan getirtilerek üretimin artması sağlanmıştır.³⁰⁵

Konya Ovası Sulama Projesi ile ziraat alanında pek çok modern uygulamalar tatbik edilmeye başlanmıştır. Osmanlı Devleti, modern tarım tekniklerini Alman mühendislerden ve diğer Avrupalı uzmanlardan öğrenerek epey oranda bilgi sahibi olmuştur. Devlet, ziraatin arttırılması için kendi vatandaşları da bu konuda yetiştirmek için harekete geçmiştir. Almanya ile geliştirilen yakın münasebetlerden dolayı, her sene Almanya'ya belli bir miktar örenci ziraat eğitimi için gönderilmeye başlanmıştır. Örneğin 1918 senesinde çiftçi çocuklarından müteakkil 110 öğrenci seçilerek Almanya'ya gönderilmiştir.³⁰⁶

³⁰³ BOA, DU T, 84/53.

³⁰⁴ BOA, DH. . UM, E683/17.

³⁰⁵ BOA, DH. . UM, 1361/1630.

³⁰⁶ BOA, DH. UMVM, 154/95.

Almanya kendi ,kartar, do rultusunda Konya, Adana ve Mezopotamya bölgesindeki kuru arazileri sulama projeleri geli tirerek buralarda tar,m, canland,rmaya al, m, lard,r.³⁰⁷

3.1.3.1.2.ukurova Sulama Projesi

Asl,nda Almanya pamuk üretimi için Adana çevresinde bulunan ukurovay, kendisine hedef seçmi ti. Ayr,ca ukurovay, sulayan Seyhan ve Ceyhan nehirleri de bölgede pamuk ve di er ziraat ürünlerinin yeti tirilmesini kolayla t,racakt,. Ayr,ca üretilen pamu un bu nehirler arac,l, ,yla Akdenizdeki limanlara ula t,r,lmas, da kolay olacakt,. Ancak Çukurova bölgesinde batakl,k arazilerinin çoklu u bu projenin uygulanmas,n, güçle tiriyordu. Fakat eskiden beri bölgede az da olsa pamuk üretimi yap,l,yordu. E er ukurovadaki batakl,kklar kurutulabilirse ve gerekli zirai ,slahatlar yap,labilirse ukurovan, bir pamuk üretim merkezi olaca , dü ünölüyordu. Bu projelerden ba ka Seyhan nehri ile Adana arazisinin (Çukurova) sulanmas, için giri imlerde bulunulmu tur. Almanya, Seyhan ve Ceyhan nehirlerinde yük ta ,mak için bir vapur irketinin kurulmas,na müsaade edilmesi için Osmanl, Devletine müracaat etmi ti. Almanya, ngilterenin F,rat ve Dicle nehirleri üzerinde yük ta ,ma imtiyaz, elde eden Linch irketinin izledi i politikaya benzer bir yolu Seyhan ve Ceyhan nehirleri üzerinde tatbik etmek istiyordu.³⁰⁸

Osmanl, Devleti daha II. Abdülhamid döneminin ilk senelerinde Adana/ukurovada üretilen pamu un üretiminin art,r,lmas, için al, malarda bulunmu tu. Bu konuda haz,rlanan raporlarda bölgedeki pamu un art, ,n,n ancak batakl,kklar,n kurutulmas,na, tohumlar,n ,slah edilmesine ba l, oldu u vurgulanm, t,. Devlet görevlileri bölgenin zirai durumu ve pamuk üretiminin art,r,lmas, amacıyla görü lerini raporlar halinde takdim etmeye devam ettiler.³⁰⁹

³⁰⁷ Mustafa Gencer, **Jöntürk Modernizmi ve Alman Ruhü**, leti imYay,nlar,, stanbul, 2003, ss. 2966-297.

³⁰⁸ BOA, Y.PRK. UM, 46/3.

³⁰⁹ BOA, DH. MKT, 271/1.

Almanya pamuk üretimi yap,labilecek noktalar, tespit edip projelendirerek Osmanlı Devleti makamlarına takdim etti. Mesela Konya Ovası, Sulama Projesiyle sadece tahıl üretimi değil, pamuk üretimi yap,lmış, da dükünüliyordu. Ancak pamuk üretimi Konya'da yap,lmıyordu. Halkın bu konuda e itimi zaman alacağı, dükünüldükünden başka noktaların aran,lmış,na devam edildi.

Osmanlı Devleti, devletin gelirlerinin art,r,lmış, için her türlü yat,r,ım, te vik ediyordu. II. Abdülhamid mali konularda Alman ekonomistlerinden de istifade ediyordu. Mesela Maliye Bakanlığı, Müavirliği'ne getirilen Rıza Paşa'nın görüşlerine önem verilmekteydi. Rıza ve bazı Alman mali uzmanlar, Osmanlı Devleti'de borçların yeniden yap,landır,lmış, ve Osmanlı Devleti'de borçlarındaki faizlerin silinmesinde önemli katkıda bulunmuşlardı. Alman mali müaviri Rıza Paşa, Sultan II. Abdülhamid'e sunduğu bir raporunda pamuk ziraatının art,r,lmış,na önem verilmesini, bu yap,ıldıkça, takdirde Osmanlı Devleti'nin hem mali hem de hazine gelirlerinin artacağı, ifade etmiştir. Rıza Paşa, Amerika'da iplik fabrikalarının artmasıyla Avrupa'ya yap,lmakta olan pamuk ihracatının yok olmak üzere olduğunu, Avrupa'da imal için gerekli ham pamuğun Amerika'dan ithal edilememesinden dolayı, sıkıntı çekildiğini söylemekteydi.

Rıza Paşa, bu sıkıntıların Avrupa'da giderek daha da artacağı, sadece Almanya'nın senede Amerika Birleşik Devletleri'nden 300-400 milyon marklık ham pamuk satın aldığı, İngiltere'nin ise bu rakamdan daha fazla pamuğu ithal ettiğini kaydetmekteydi. Ona göre Avrupa devletleri bu durum karşısında Amerika'dan ümitlerini kesmiş durumdaydı, ve Amerika yerine başka bir piyasa aramaktaydı. Rıza Paşa, Anadolu'nun pamuk ziraatine en müsait yer olduğunu, nakliyatın kolay olmasından ötürü de Aydın, Antalya ve Adana vilayetlerinin birinci dereceden önem arz eden yerler olduğunu beyan etmekteydi.

Ayrıca Rıza Paşa, nakliyesi kolay olan bu yerlerde üretilen pamuğun ne miktarda olursa olsun Avrupalılar nezdinde hemen müteri bulabileceğini, bunun sonucunda da Osmanlı Devleti'nin önemli kazançlar elde edeceğini ifade etmektedir. Ayrıca pamuğun ileriki senelerde çok gelir getiren bir emtia olacağı, ve imdiden

üretimine yönelik alınacak tedbirlerle Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya çok miktarda pamuk ihraç eden bir hale gelebileceğini dile getirmektedir.³¹⁰

Almanya, Amerika'da ya da, , pamuk ithal etme krizini telafi etmek ve yeni bir ham pamuk üretimi yapan ülke bulabilmek için harekete geçmiştir. Almanya için Osmanlı, Orta Doğu'dan daha cazip bir ülke olamazdı. II. Wilhelm'de birlikte başlayan ikili ilişkiler her alanda ivme kazanarak devam etmekteydi. Osmanlı, Orta Doğu'da giderek artan Alman yatırımlarına pamuk ticareti de ilave edilmişti. Almanya ilk önce pamuk üretimi yapan yerleri yerinde görmek için bu alanda uzman elemanları, Osmanlı Devleti'ne göndermişti. 1900'dü yıllarda İstanbul yoluyla Mersin ve Adana bölgelerine gelen Alman Rumstok Üniversitesi hocalarından Doktor Fisnesi ile Almanya pamuk tüccarlarından Mösyö Lopes beraberlerinde Mersin Alman Konsolosu Christian ile birlikte bölgede keşifler yaptılar.³¹¹ Alman pamuk tüccar, Lopes ile Doktor Fisnesi Mersin ve Adana civarındaki pamuk üretimi için uygun yerler olduklarına kanaat getirdiler. Bunun için 1905'te Mersin'de pamuk ziraatının geliştirilmesi ve artırılması, maksadıyla bir şirket kurulmuştur. Şirket, *Deutsche Levantynie Baumwolle Gesellschaft* adını almaktaydı ve şirketin müdürü Mösyö Günzel'di. Mösyö Günzel ile şirketin idare heyeti başkan, Mösyö Marviç, Mersin, Adana, Hayfa ve Kudüs bölgesine ziyaretlerde bulunarak bölgenin ziraat ve ticareti hakkında araştırmalarda bulunmuşlardı.³¹²

Deutsche Levantynie Baumwolle Gesellschaft isimli şirket, Çukurova'da kullanılabilecek pamuk tohumunu iyileştirilmesi için Osmanlı makamlarının bilgisi dâhilinde çalışmalarda bulunmuş, 25 ton Amerikan pamuk tohumu ile 25 ton Türkistan pamuk tohumunu Mersin'e getirerek çiftçilere dağıtmıştır.³¹³

³¹⁰ BOA, Y. PRK. ML, 23/62.

³¹¹ BOA, DH. MKT, 911/90.

³¹² BOA, DH. MKT, 1083/70.

³¹³ BOA, DH. MKT, 1231/9.

Bununla birlikte İstanbul'da yayımlanan Sabah gazetesinin Çukurova'nın temizlenmesi ve sulanması için Almanlara verildiğini kamuoyuna duyuruyordu. Gazetenin haberine göre, Alman mühendis Schneider bu iş için görevlendirilmişti. Schneider 1 milyon 100 bin arazisi bulunan ve pamuk üretimine son derece elverişli olan Çukurova'da gerekli çalılar, malar, yapmak için bölgeye hareket etmiştir.³¹⁴

Almanya, İngiltere'nin Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde yük taşıma imtiyazı elde eden Linch şirketinin izlediği politikaya benzer bir yolu Seyhan ve Ceyhan nehirleri üzerinde tatbik etmek istiyordu. Ancak savaş nedeniyle bu projenin ihale ve uygulaması, gerçekleşemedi.³¹⁵

Almanya'nın yöresinde ilgilendiği yerlerden birisi de Batı Anadolu'da Aydın vilayeti ve çevresiydi. Burada Almanya'dan çok İngiltere etkili idi. Fakat 1900'ü yılların başında Almanya da bölgeden sanayisi için gerekli ham maddeleri almaya başlaydı. Aydın çevresi verimli topraklara sahipti. Nohut, üzüm, pamuk, tütün, meyve kökleri başta olmak üzere her türlü zirai ürün bu topraklarda yetiştiriliyordu. İngiltere bu bölgenin üretim kapasitesini ilk fark eden ülke oldu. Daha erken tarihlerde İngiltere, Aydın-İzmir arasında demiryolunu daha 1860'larda inşa ettirmişti ve Aydın'daki tarımsal ürünlerini İzmir limanına getirmişti, oradan da ülkesine taşıyarak, İzmir limanı, dışa aktarılmıştı; liman ihracat ve ithalat yapan büyük gemilerin tonajına göre genişletilmişti. Dolayısıyla İzmir limanı, 19. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı Devleti'nin en önemli ihracat ve ithalat yaptığı liman haline gelmişti.³¹⁶

³¹⁴ BOA, DH. MKT, 23/20.

³¹⁵ Gencer, a.g.e., ss. 297-298.

³¹⁶ BOA, Y. PRK. UM, 16/57.

3.2. Sanayi Sektörü

Osmanlı Devleti sanayisi 19. yüzyıl başlarına kadar iç pazar ihtiyacını karşılayacak nitelikteydi. Ancak Osmanlı Devleti pazarlarında İngiliz ihracatına ve ithalata yönelik uygulanan tekel ve dâhili gümrükler önemli engeller oluşturmaktaydı. Bu engeller 1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Anlaşması ile ortadan kaldırılmıştı. Böylece ithalat gümrük oranı %5, ihracat gümrük oranı ise %12 olarak belirlendi. Bu anlaşma ile Osmanlı Devleti yabancı mallar için açık pazar haline geldi. Osmanlı Devleti sanayisi ise yabancı rekabetine dayanacak güçte olmaması nedeniyle gerileme dönemine girdi. Yabancı mal ithalatı, 19. yüzyılın ortalarında en yüksek seviyeye ulaştı. Bu dönemde önce Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarında, Halep, İstanbul, Bursa, Selanik, İstanbul ve Amasya gibi ticaret merkezlerinde görüldü. Bu rekabete maruz kalan Osmanlı Devleti sanayisinin esasını oluşturan pamuklu sanayi, yünlülük ve pamuklu dokumalar, yerli sanayi üretimi iç pazarlarda bir süre daha egemen oldu. Ancak demiryollarının yapımı ile iç pazarlarda da Avrupa malları hâkim olmaya başladı.³¹⁷

3.2.1. Osmanlı Devleti Sanayi Politikaları,

Osmanlı sanayi üretiminde devlet tekel bir durumdaydı. Halkın ürettiği ufak sanayi kuruluşlarının büyük çoğunluğu emeğine dayanıyordu. Öte yandan Avrupa devletlerinin ve Almanların Osmanlı Devleti sanayisinin iyileşmesi ve gelişmesi için önemli politikalar yoktu. Genel olarak siyasetleri sadece, ülke içindeki ham maddeyi kendi ülkelerine ucuz ve bol şekilde tahsil etmek, kendi sanayi tesislerinde işleyip sanayi ürünü haline getirdikten sonra bunları tekrar Osmanlı Devleti'ne pazarlamaktı.³¹⁸

Ticaret Anlaşması müzakeresinin yapıldığı, 1830'lu yıllarda Osmanlı Devleti sanayi sektöründe ilk defa buharlı makineleri kullanan fabrikalar kuruldu. Çoğunlukla devletin kontrolü altında bulunan bu fabrikalarda ordu için elbise, ayakkabı, fes, mühimmat ve bunun gibi bazı ürünler imal edilmekteydi. Özel sektör henüz talep

³¹⁷ Rifat Önsoy, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileme Politikası**, Türkiye Bankası, Kültür Yayınları, Ankara, 1988.

³¹⁸ Önsoy, a.g.e., s. 20,22,25.

emeli miktar ve kâmede bu mînar, üretebilecek kapasitede de ildi. D, ar,dan mallar,n ithali, hem arz,n istikrar, hem de yap,lacak harcama bak,m,ndan sak,ncal, görülmekteydi. Dolay,s,yla kurulan fabrikalar provizyonist ve fiskalist amaçlarla kurulmu fabrikalard,. Bu fabrikalar zamanla ço alt,lm, ve kapasiteleri de geni letilmi ti. 1830ødu y,llar,n sonundan itibaren üretim kapasiteleri devlet ihtiyac,n, a an baz, fabrikalar,n ürünleri de serbest pazarda sat,lmaya ba land,.³¹⁹

Sanayi alan,nda 1827 y,l,nda ba layan fabrika kurma serisi 1850ødi y,llarda son bulmu , devlete ait fabrika yat,r,mlar,na da bu y,llardan sonra rastlanmamaktad,r. 1855 y,l,ndan sonra kurulan di er fabrikalar da ithal rekabetine dayanamad, , için kapanm, t,r. 1840ø, y,llarda esnaf sektörü de ayn, rekabetin yaratt, , daralmayla kar ,la m, , Devlet bu dönemde provizyonist bir mant,kla hareket etti i için esnaf sektörüne destek olmam, t,. Ancak 1860ø, y,llarda s,naî alandaki esnaf üretiminin hissedilir bir ekilde daralma ya amas,n,n, hem malî hem de sosyal alanda etkileri büyük olaca , için devlet, çe itli tedbirler alm, t,r. Bu tedbirlere; iç gümrüklerin kald,r,lmas,, yeni s,naî yat,r,mlar için ithal edilecek makine ve aletlerin ithal resminden muaf tutulmas, örnek verilebilir. Farkl,la t,r,lm, ithal gümrükleri ile yerli imalat,n koruma emsiyesi alt,na al,nmas, fikrine de 1880ødi y,llarda ula ,lm, t,r.³²⁰

Devlet eliyle sanayile me politikas, istenilen sonucu vermemesiyle, 1860 y,l,ndan itibaren sanayiye korumak ve geli tirmek üzere stanbul Sanayi Mektebi'nin aç,lmas,, Islah-, Sanayi Komisyonu'nun kurulmas, ve ithal gümrü ünün art,r,lmas, gibi bir tak,m tedbirler al,nm, t,r. Osmanl, Devleti, kapitülasyonlar ve anla malar ile gümrük hâkimiyetini kaybetmesiyle birlikte milli sanayi y,k,l, a geçmi tir. Milli sanayinin y,k,l, ,n, engellenemsi için 1866 y,l,ndaki öIslah, Sanayi Encümeö baz, teklifler sunmu tur. Bu teklifler; esnaflar,n birle erek aralar,nda irketle meleri, mamullerin fiyat bak,m,ndan standartla t,r,lmalar,, gümrük resimlerinin artt,r,lmas,, sanayi okullar,n,n tesisi, yerli mallar,n halka tan,t,lmas,d,r. Ayn, dönemlerde, hükümet

³¹⁹ Genç, a.g.e., s.93.

³²⁰ Genç, a.g.e., s.95.

sanayiye te vık için 1875 tarihli kanun ile fabrika kuracaklara gümrük ve vergi muafiyeti tan,m, t,r.³²¹

Sanayile me alan,ndaki bütün bu çal, malara ra men, ço u Tanzimat döneminde kurulmu olan yakla ,k 160 sanayi tesisinin büyük ço unlu u deprem, yang,n gibi nedenlerle yok olmu tur. Yabanc, ülkeler taraf,ndan kurularak Osmanl, devletine teslim edilen sanayi kurulu lar, ise yeterli tecrübe, bilgi ve insan gücünün olmamas, nedeniyle de istenilen ekilde i letilememi tir.³²²

3.2.2. Osmanl, Devleti Sanayi Üretimi

Osmanl, Devleti, kurulan ilk büyük tesisler devlete aittir. Bunlar,n büyük ço unlu u askeri sebeple, çok az,da saray,n ihtiyaçlar, içindir. Devletin kurdu u tesislerde ticari amaç gözetilmemi tir.³²³

Osmanl, Devleti, her ne kadar Avrupa Devletleri,nin sahip oldu u sanayi imkânlar,na sahip de ilse de yine kendi ihtiyaçlar,n, kar ,layabilecek geleneksel, geleneksel-modern kar ,m, bir tak,m küçük sanayi kurulu lar,na sahipti. El sanatlar,ndan sanayiye geçi 1880ö1890 döneminden itibaren ba lam, t,r. Özellikle dokuma alan,nda hal,, kilim, seccade gibi ürünler Hereke,deki fabrikalarda üretiliyordu. Bunlar,n bir k,sm, ülke içinde tüketildi i gibi bir k,sm, da yurt d ,na ihraç ediliyordu. Dokuma atölyeleri ve imalathaneleri hemen hemen her vilayette yayg,nd, ve giyim e yalar, bu tezgâhlarda üretiliyordu. Osmanl, Devleti,nde metalürji fabrikalar, ve yüksek f,r,nlar mevcut de ildi. Sanayide kullan,lan makinelar,n birço u ithal edilmi ve Osmanl, devletinde makine yapan sanayi de kurulamam, t,.³²⁴

³²¹ Önsoy, **Tanzimat Dönemi Osmanl, Sanayii ve Sanayile me Politikas,,** a.g.e., s.43.

³²² Rifat Önsoy, **Osmanl, Borçlar, 1854- 1914,** Ankara, 1999, s.26-28.

³²³ Vedat Eldem, **Osmanl, mparatorlu u,un ktisadi artlar, Hakk,nda Bir Tetkik,** Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1994, s.62.

³²⁴ Gündüz A. Ökçün, **Osmanl, Sanayi 1913,1915 Y,llar, Sanayi statistikî,** Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay,n,, No:299, Ankara, 1970, s.ix.

stanbul'da demir, elektrik, cam fabrikalar, kurulmu tur. Demir fabrikas, Zeytinburnu'nda, elektrik fabrikas, Silahtara a'da, cam fabrikas, da Pa abahçe'de faaliyet gösteriyordu. Tabi ki bu fabrikalar iç tüketimin tamam, n, kar ,layacak durumda de ildi ve pek çok sanayi ürünü yurt d ,ndan temin edilmek zorunda kal,n,yordu. Bunun yan ,s,ra mparatorluk genelinde ödebba haneö denilen deri i leme atölyeleri oldukça geni bir alan, kaps,yordu. Tuz, mparatorlu un her yerinde bulunabiliyordu ve ömemlehaö denilen tesislerden i lenip ç,kar,l,yordu.³²⁵

stanbul Zeytinburnu'nda fi ek üreten bir fi ekhane, Tophane'de top döküm fabrikalar, bulunuyordu. Yine Tophane'de silah tamir ve üretim merkezleri vard,., Haliç'te gemi üretim tesisleri ve havuzlar, vard, ve gemi bak,m, onar,m, in a faaliyetleri burada yap,lmaktayd,., Eyüp'te Feshane denilen bir çuha fabrikas, vard, ve ordunun elbise ve giyim ihtiyac, buradan kar ,lanmaktayd,., Bu fabrikalar devlete aitti. Bundan ba ka Kütahya, porselen yap,m,nda oldukça ilerlemi ti. znik çinileri dünyaca me hurdu ve üretim faal bir ekilde sürüyordu. Bursa ipekböce i üretiminde halen önemli bir merkez durumundayd,.,³²⁶

Osmanl, sanayisinin ilk kurulan tesisleri devlet hâkimiyetindeki askeri amaçl, müesseselerdir. Daha sonra 1880'den itibaren el sanatlar,ndan sanayiye geçi ler ba lam, t,r. Kurulu lar, 1880 y,l,ndan evvel olan 56 müesseseye, 1881'ö1890 döneminde 19 yeni tesis, 1891'ö1900 döneminde 32 yeni tesis, 1901'ö1915 döneminde ise 107 yeni tesis eklenmi tir. Osmanl, Devleti 1880'ö1913 döneminde toplamda 214 sanayi tesisine sahip olmu tur. Osmanl, Devleti'nin 1885 y,l,ndaki sanayi üretimi ile 1913 harp öncesi sanayi üretimi aras,nda muazzam art, lar görölmektedir. Pamuklu sanayide 1885 y,l,nda 832.000 ton iplik sarfiyat,nda bulunurken, 1913 y,l,nda 1.603.000 tonluk iplik sarfiyat,na ula m, t,r. Ham ipek tüketimi 1885 y,l,nda 100.000 kilo iken, 1913 y,l,nda 315.000 kiloya ula m, t,r. Ancak, 1913 rakamlar,n,n Rumeli'nin kayb,ndan dolay, daha dü ük oldu u unutulmamal,d,r.³²⁷ Yukardaki rakamlara göre 1885'ö1913 y,llar, aras, sanayi üretiminin yakla ,k iki-üç kat,na ç,kt, , söylenebilir.

³²⁵ BOA, Y. PRK. UM, 16/57.

³²⁶ BOA, Y. PRK. UM, 17/12.

³²⁷ Önsoy, **Osmanl, Borçlar, 1854- 1914**, a.g.e., s.65,68.

3.2.3. Osmanlı,- Aiman Devleti Sanayi li kileri

Osmanlı, Devleti'nin hususi sanayisi belli bir geli ime sahiptir. Buna ilaveten, Tanzimat sonras,ndaki hükümetler, Avrupa ülkelerine pek çok mühendis göndererek belli alanlarda devlet sanayisini geli tirmeyi amaçlam, lard,r. Osmanlı, Devleti Almanya'ya; mühendis, teknisyen ve tamircilik gibi alanlarda pek çok ö renci göndermi tir. Bu mühendislerin gönderildi i alanlar; ziraat, gemi bak,m-tamir ve in a, silah yap,m, ve onar,m,, uçak yap,m, ve onar,m,, demiryolu in aat, gibi belli ba l, alanlar, kaps,yordu.³²⁸ Örne in 1910'darda Osmanlı, Devleti'nde ziraatin geli mesi için yüzlerce ö renci ziraat alan,ndaki yeni geli meleri ö renmek için Almanya'ya gönderilmi tir.³²⁹

Türk-Alman Dostluk Cemiyeti'nin organize etti i ö renci gönderme i i, daha sonraki y,llarda da sürmü tür. Birinci Dünya Sava , y,llar,nda haz,rlanan bir rapora göre, Almanya'da elektrikçi, motorcu, gözlükçü, nakka , terzi, kundurac,, marangoz, bahç,van, de irmenci, sarraç mesleklerinde toplam 107 ö renci mevcuttur. Bunlar daha çok mesleki e itim almak için Almanya'ya gönderilmi lerdir.³³⁰

Almanya'n, sanayi alan,nda, Osmanlı, Devleti'nden ald , imtiyazlar a a ,da s,ralanm, t,r.

- Ba dat'ta Alman Konsolosu'nun çabalar, sonucu öBern Potman ve ürekâs,ö adl, yün temizleme ve on beygir gücünde küçük bir petrol makines,n,n kullan,lmas, için gerekli izinler Osmanlı, Devleti makamlar,ndan al,nm, t,r.³³¹
- Alman tebas,ndan Mosyö Simon, Umurlu kasabas,nda meyan kökü ilemek üzere fabrika kurmu tur.³³²

³²⁸ BOA, DH. KMS, 7/6.

³²⁹ BOA, DH. . UM, 19614/1644.

³³⁰ BOA, DH. . UM, 19614/1644.

³³¹ BOA; Y.MTV, 305/115

³³² BOA, DH. MKT, 1391/75 ngiliz tüccarlar,ndan Foris, Umurlu'daki meyan köklerini zorla almak istemi , durumun Adliye Bakanl ,na intikali etmesiyle aç,lan mahkeme, Simon'un lehinde sonuçlanm, t,r.

- Almanya ile Osmanlı Devleti arasında kurulan Osmanlı-Alman Petrol şirketi de Osmanlı topraklarında Almanya'nın ihtiyacı olan petrol yerlerinin keşfedilmesi, çıkarılması, ve Almanya'ya nakledilmesi amacıyla kurulmuştur. Bu şirketin zmir umumi acentesi tarafından bir dilekçede, petrol konulmak, muhafaza etmek ve uygun fiyatla satmak için zmir-Kasaba Demiryolu ve Temdidi şirketi ile yaptıkları anlaşma gereğince Manisa, Salihli, Uşak, Karahisar, Soma istasyonları, civarında bu demiryolu şirketinin arsaları üzerine birer depo ve petrol havzaları inşaasına müsaade edilmesi istenmiştir.³³³
- Almanya, İngiltere'nin Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde işlettiği vapur şirketi gibi Hamburg-Amerika Vapur Kumpanyası'na adlı bir şirketi kurmak için gerekli adımları atmıştır.

Bağdat ve İstanbul valisi söz konusu şirketin devlet tarafından aranması kaçırma, silah ya da tarihi eser kaçırma gibi yasadışı bir şey yapmadığı, sürece Osmanlı limanlarında, Osmanlı limanları arasında ve yabancı ülkelere ait limanlarda her nevi yük ve taşıması için izin vermiştir. Hamburg-Amerika Vapur Kumpanyası'na sadece sürede bölgede faaliyet gösteren diğer vapur şirketleriyle rekabet edebilecek ve bunun sonucunda taşıma fiyatlarında ciddi bir düşüş gözlemlenmiştir.³³⁴

- Almanya, Hamburg-Amerika vapur şirketinin faaliyetlerine, Basra-Bağdat-Am güzergâhında otomobil işletilmesi maddesini de eklemiştir. Böylece yolcu ve yük taşıması, ayrıcalığına da güncellik kazanmıştır. Önceleri bu teklif Bağdat-Halep arasında olmuştu, sonrasında ise Bağdat-Musul, Musul-Halep, Musul-Am

³³³ BOA, DH. D. 7061/17. Osmanlı makamları, Osmanlı-Alman Petrol şirketine gelen bu talebi, Aydın vilayetine sorarak sakıncalı ve faydalı, daha iyi öğrenmek istemiştir. Neticede Aydın vilayetinden gelen yazıda şirketin istekleri olumlu karşılanmış; fakat bazı sıkıntılıları sürülmüştür. Buna göre, Osmanlı-Alman Petrol şirketinin petrol depoları, yapıp, petrol satması, bölgede petrol ticareti yapan yerli tüccarlara zarar verebilirdi. Ancak bunlara rağmen Almanlar, istasyonlarda petrol depoları yapmasını müsaade edildi. Osmanlı-Alman Petrol şirketi yetkilileri artılarını kabul ederek Osmanlı makamlarıyla masaya oturdular. Osmanlı Devleti adına Saruhan sancağı merkezli olan Manisa'da belediye reisi olan Mehmet Fevzi ile merkezi Bremen şehrinde bulunan Osmanlı-Alman Petrol şirketi namına Almanya devleti zmir konsolosundan tasdikli Avadis Avadikyan Efendi arasında anlaşma imzalandı. Böylece petrolün yeni enerji kaynağı olduğu hem Bağdat demiryolu projesinden hem de Almanlar, Osmanlı petrolü üzerine yapmak istedikleri yatırımlardan anlaşılabilir. Nitekim İngiltere ve bir süre sonra Almanya donanmada maden kömürünü yakıt olarak kullanmaktan vazgeçmiş; onun yerine petrolü kullanmaya başlamışlardır. Bu gelişmeler, yeni enerji kaynağı olan petrol üzerinde büyük kapı açmış, yeni adımların da belirtileri olarak görülmüştür.

³³⁴ BOA, DH. MKT 1125/45.

ve imusur- skenderun ve Halep- skenderun olmak üzere iyice geni letilmi ti. Osmanl, Devleti bu konuda en iyi teklifi sunan Erhard fabrikas, ile anla m, t,r.³³⁵

3.3. Madencilik Sektörü

Osmanl, Devleti^{nde} madencilik çok eski zamanlardan beri devletin temel üretim faaliyetlerinden biriydi. Klasik dönemde ihtiyaç duyulan barut ve gümü hem sava hem de ekonomi için önemli madenlerdendi. Osmanl, Devleti, alt,n, gümü , bak,r, çinko, manganez, krom, z,mpara, çinko, demir, petrol), borasit, inci, kömür, güherçile (barut) belli ba l, ç,kar,lan ve i lenen madenlerdi. Gümü , devletin darphanesi için gerekliydi ve özellikle kâ ,t paran,n daha piyasaya sürülmedi i dönemlerde çok kullan,lan bir madendi. Gümü hane, Elaz, , Diyarbak,r ç,kar,ld, , belli ba l, bölgelerdi. Güherçile (barut) mparatorlu un pek çok yerinde ç,kart,lan madenlerden birisiydi ve modern silahlar,n vazgeçilmez unsuruydu. Bundan dolayı, gümü madeni gibi ç,kar,lmas,na ve yeterli miktarda stoklarda tutulmas,na özen gösterilmi tir.³³⁶

Osmanl, Devleti yer alt, zenginlikleri bak,m,ndan dünyanın en önde gelen ülkeleri aras,nda idi. Osmanl, Devleti^{nde} bulunan madenler mevzuat, teknik yetersizlik ve ula ,m nedeniyle i letilememekteydi. letilen ocaklarda ise istenilen rand,man sa lanamamaktayd,. Üretim esnas,nda bak,r,n %40ø, gümü ün %32øsi ve kur unun da %12øsi ziyan edilmekteydi. 19. yüzy,l,n ikinci yar,s,ndan itibaren baz, de erli madenlerin i letmeye aç,lmas, ve maden i letme imtiyazlar,n,n yabanc, ülkelere verilmesi ile maden sektöründe baz, geli meler görüldü.³³⁷

³³⁵ BOA, Y. MTV 305/115.

³³⁶ BOA, DU T 25/14.

³³⁷ Önsoy, **Osmanl, Borçlar, 1854- 1914**, a.g.e., s.83.

3.3.1. Osmanlı Devleti Madencilik Politikalar,

19. yüzyılın son dönemine kadar madenler, devletin hüküm ve tasarrufu altında sayıldı.³³⁸ Tanzimat dönemi ile beraber şahs mülkiyetini tanıyan Osmanlı Devleti, çıkarttı, maden mevzuatı ile başlangıçta, mutlak mülkiyet hakkından vazgeçmiş, ancak milli politikasını ve mutlak denetim hakkını korumu. Ancak, madenleri etkin i letecek yeterli bilgiye ve paraya sahip olmaması nedeniyle, bazı madenlerin imtiyazını ve işletme hakkını belli bir süre için yabancı devletlere vermiştir. Yabancıların haklarını koruyan kanunname ve Duyun Umumiyesinin kurulmasıyla birlikte maden sektörü giderek yabancı şirketlerin eline geçti. Bu durum kapitülasyonların kaldırılmasına kadar devam etti.

Osmanlı Devleti, Tanzimat öncesi dönemde madenler üzerinde kesin mülkiyet ve denetleme hakkına sahipti. Madeni çıkarımlar ve işletmeler devletin kiracısı durumundaydılar. Devlet, madenlerin işletme tarzını, mevcut uygulamaları da göz önünde bulundurarak, çıkarttı, kanunnamelerle tespit ederdi. Devletin önemli gördüğü madenler, bizzat Devlet tarafından işletilirdi.³³⁹

Madencilikte tecrübeli mültezimlere ise özel sözleşmelerle diğer madenlerin işletmeciliği verilir. Gerekli gördüğü takdirde devlet, mültezim tarafından üretilen madenlerin tamamını alması zaman zaman da üretilen madenlerin yurtdışına gitmemesi ve yurtiçinde tüketimi için bazı tedbirler koyardı.³⁴⁰

Osmanlı Devleti, Tanzimat Dönemi sonrasında madenler üzerindeki politikasını değiştirmiştir. 1839 Tanzimat Fermanının ilanından sonra Devlet, kendi mülkiyet hakkını yabancıların da haklarını koruyacağını ilan etmiştir. Böylece Osmanlı devleti mutlak imtiyaz haklarından feragat etmiştir. 1861'de çıkarılan *Maâdin Nizamnamesi* ile maden mülkiyetini ve rejimini yeniden düzenlemiştir.

³³⁸ Fahrettin Tazlak, **Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik (1775-1850)**, Türk Tarih Kurumu, 1997, s.4.

³³⁹ Enver Ziya Karal, **Büyük Osmanlı Tarihi, VIII. Cilt**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s.s.246-247.

³⁴⁰ Karal, a.g.e., s.455-456.

Bu Nizamnameye göre, hiçbir izine gerek olmaksızın, sahipli arazi üzerinde, sahipleri tarafından maden aramaları yapılabilmesine izin verilmiştir. Sahipli arazi dışında kalan topraklarda maden aranması, Maden Bakanlığı'nın izniyle başlanmıştır. Maâdin Nizamnamesine göre, hazine arazisi ve vakıf topraklarında çıkan madenler tamamıyla hazineye aittir. Maden bulan kişinin, işletme imtiyazı almak istemesi halinde, onu işletecek tecrübe ve malî güce sahip olmasına dair teminat vermesi gerekiyordu. Aksi takdirde imtiyaz, bu teminat, gösterecek başka bir işletmeciye verilebilirdi. Böyle bir karar verilmesi halinde ise, madeni bulan kişiye bir tazminat ödenirdi.³⁴¹

Maden işletme imtiyazı, şahısların yanı sıra şirketlere de verilebilirdi. Bir şahıs veya şirket istenilen teminat, göstermesi durumunda, birden fazla madeni işletebilmesi için imtiyaz verilebiliyordu. Başlangıçta, nizamnameye göre, yabancı şahıslar ve şirketlere maden çıkartma ve işletme imtiyazı verilmemiştir. Ancak, yabancıların, Osmanlı vatandaşları tarafından kurulmuş olan şirketlere ortak olabilmelerine izin verilmiştir. İmtiyaz sahiplerinin, işlettikleri madenden ürettikleri cevher üzerinden devlete verecekleri vergi, madenin zenginlik derecesine göre taraflar arasında tespit edilirdi. İmtiyaz belli bir süre için verilir ve bunun sonunda, işletme bütün tesisleriyle, devlete kalırdı. Nizamnamede, muhtelif eyaletlerde Bakanlık tarafından birer Baş mühendisin bulunacağı, ve işletmelerin onlar tarafından teftiş edilerek denetleneceği belirtilmiştir.³⁴²

1867 yılında Yabancıların Mülk Edinmelerine İlişkin Çıkartılan Kanunnameye kadar Osmanlı Devleti'nin maden politikasının milli olduğu, ancak bu kanunun yürürlüğe girmesiyle beraber, yabancılarla tek başına ya da ortaklaşa maden işletme hakkı verilebileceği karara bağlanarak politika da değişikliği yapılmıştır. Osmanlı Devleti bu tarihten kapitülasyonları kaldırmaya kadar geçen süreçte maden imtiyazını yabancılarla vermiştir.³⁴³

³⁴¹ Tezel, a.g.e, s.72

³⁴² Karal, **Büyük Osmanlı Tarihi, VIII. Cilt**, a.g.e., ss.72-76

³⁴³ Önsoy, **Osmanlı Borçları, 1854- 1914**, a.g.e., s.41

3.3.2. Osmanlı Devleti Maden Üretimi

19. yüzyılın sonlarına doğru, teknolojinin gelişmesi ile birlikte, Osmanlı Devleti, çıkarılabilir ve işletilebilecek pek çok değerli madene daha sahip olduğunu fark etmiştir. Ancak çıkarılan kanunname ve nizamnamelerle, asırlardan beri bazen kendisi, bazen de devletin kendi kontrolü altında işletmekte olduğu madenleri modernize edememiştir. Devlet, yeni madenler arayıp bulma ve işletme kurma imkânı olmadığından, madencilik için geliştirebilmesi için yabancı sermayeden faydalanma yoluna gitmiştir. Örneğin, krom, bakır, çinko, kömür gibi pek çok madenin imtiyazını, işletme hakkını, belli bir süreli olarak yabancı devletlere vermiştir.³⁴⁴

Osmanlı Devletinin böyle bir tercihte bulunmasının nedeni aldıkları borçlar, yatırım dönüştürmemesi ve 1875'te borçların ödeyememesidir. Böylece, Osmanlı Devleti gelirlerinin bir kısmını, borç ödemeleri için bu kuruluşa bırakmıştır. Bu dönemde kârlı yatırım olarak görülen ulaştırma, elektrik ve bankacılık yanında madencilik de yabancılar tarafından tercih edilmiştir. Yabancı sermaye girişi önemli artışları getirmiştir.

II. Abdülhamit döneminde, madenler hakkında ilki 1878'de çıkarılan 1885 ve sonuncusu da 1906 yılında olmak üzere üç nizamname çıkarılmıştır. Ayrıca 1901 yılında çıkarılan 1876 Ocakları Nizamnamesi de özellikle maden sularını ve kaplıcaları içeren hükümleri ile yürürlüğe konmuştur.³⁴⁵

1887 ile 1896 tarihleri arasında yabancılara muhtelif madenlerin imtiyazları verilmiştir. Çıkarılan sözleşmelerle de madenler için yapılacak araştırmalar, mülkiyet ve tasarruf hakları, yabancılara verilecek imtiyazları artıran ve madenlerden alınacak vergiler yeniden belirlenmiştir.³⁴⁶

II. Abdülhamit döneminde, Ereğli Kömür Madeni, Ergani Bakır ve Demir Madeni, Bolukarda, Altın ve Gümüş Madeni, Gümüşhacıköy Gümüş Madeni, Eskişehir

³⁴⁴ Mustafa M. Çankı, **Ulusal Maden Varlıklarımız ve Borç Gerçeği**, Ankara Ticaret Odası, 2001, s.22

³⁴⁵ A. Gündüz Ökçün, **XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Maden Üretimindeki Yabancı Payları**, A.Ü.S.B.F. Yayınları, a.g.e., s.808

³⁴⁶ Smail Alp, **Madencilikimizin Yasal Sorunları**, Türkiye Madencilik Bilimsel ve Teknik Kongresi, Maden Mühendisleri Odası, Yayını, Ankara ss.144 -145

Lületa , Madeni, Ankara Kır Madeni, Irak Zift, Neft ve Petrol Madenleri, Devlet taraf,ndan bizzat i letilmi tir.³⁴⁷

Osmanl, Devletinin 1890ó1913 dönemleri aras,ndaki maden üretim rakamlar, kömür, bak,r, kur un, krom ve borasit kalemleri olarak; Kömür üretimi 1890 y,l,nda 1.485.000 ton iken 1913 y,l,nda 8.268.000 tona ç,km, t,r. Bak,r üretimi 575 ton iken 1912 y,l,nda 1.040 tona ula m, t,r. Kur un üretimi 1893 y,l,nda 4.000 ton iken 1913 y,l,nda 13.976 tona ula m, t,r. Krom üretimi 1897 y,l,nda 1.155.000 ton iken 1913 y,l,nda 2.913.000 tona ula m, t,r. Borasit üretimi 1902 y,l,nda 9.649 ton iken 1913 y,l,nda 21.535 ton gerçekte tirilmi tir.³⁴⁸ Osmanl, Devleti'nin sanayisi geli medi i halde 10 y,l, a k,n bir sürede maden üretim miktar,n,n 2 ila 8 kat aras,ndaki art, , görölmektedir. Gerçekte en maden üretiminin ülke içinde kullan,lmamas,ndan dolay, Osmanl, Devleti, sanayisini kurmu ülkeler için önemli bir ham madde pazar, oldu u söylenebilir.

³⁴⁷ Karal, **Büyük Osmanl, Tarihi, VIII. Cilt** , a.g.e., ss.289-390

³⁴⁸ Eldem, **Osmanl, mparatorlu uğun ktisadi artlar, Hakk,nda Bir Tetkik**, a.g.e., ss.50-56

3.3.3. Osmanlı-Devlet Madencilik İlişkileri

Tablo 11'de Osmanlı Devleti'nde kurulan yabancı, maden şirketlerinin, yatırım alanları, maden cinsleri, sermayeleri ve yatırım miktarları, verilmektedir.

Tablo 11. Osmanlı Devleti'nde Maden Sektöründe Yabancı Sermaye (1914)

Yatırım Yapılan Alan	Kuruluş Yılı	Madenin Cinsi	Hisse Senedi ve Tahvil Sermayesi	Yatırım (milyon kuruş)
Fransız Sermayesi				
Balya-Karaaydınlı	1892	Simli Kurun	29,0	49,2
Kesendere Mad.	1893	Manganez	19,8	25,0
Ereğli-Maden	1896	Maden Kömürü	138,6	186,0
Seniçer Madeni	1891	Zift	3,5	5,0
Karasu Madeni	1900	Kurun-Çinko	22,0	25,0
			212,9	290,2
İngiliz Sermayesi				
Boraksirk.	1887	Borasit	27,5	39,5
Pateson ve Ort.	1885	Krom		10,0
				49,5
Alman Sermayesi				
Sarıca Ocakları	1913	Maden Kömürü	10,0	13,5
Krupp, Rochling	1911	Krom		7,5
				21,0
İtalyan ve Yunan Sermayesi				
Kozlu Kömür Md.	1913	Maden Kömürü	3,0	6,0
Rus Sermayesi				
Maadin Osmanlı A.Ş.	1910	Maden Kömürü	6,0	4,0
GENEL TOPLAM			259,4	370,7

Kaynak: Vedat Eldem, Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Değişimleri, Hakkında Bir Tetkik, Ankara, Yayın, s.46

Tablo 11'e göre, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde ilk yatırım yapan İngiliz vatandaşları, olsa da, ülkedeki imtiyazların birçoğunu Fransız şirketlerin aldığı görülmektedir. Alman sermayesinin 1911 yılından sonra imtiyaz almasında, özellikle alınan demiryolu ihaleleri etkili olmuştur. Çünkü demiryolu ihalelerinde, kurulan demiryollarının yirmibeş kilometre sahanın ve solunun yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip olunmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin maden üretimi mülkiyet yapısı incelendiğinde üretimin büyük ölçüde yabancı ve azınlık sermayesinde olduğunu anlamaktadır.³⁴⁹ Madencilik sektöründe yabancı sermaye kaynağı, Almanya, Fransa ve İngiltere'dir. 1914 yılında maden sektöründeki Alman sermayesi %60'lık oranla krom ve kömür madenlerine, Fransız sermayesi %80'lik oranla çinko, manganez, kömür ve kuruna, İngiliz sermayesi ise %14'lük bir pay ile boraks ve kömüre yoğunlaşmıştır.³⁵⁰

Almanya, öncelikle sanayisi için gerekli madenlerin temin edilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Bunun için başta kendi silah sanayisi ve diğer metal imalatlarında kullanmaya ihtiyaç duyduğu yeraltı zenginliklerinin işletme hakkını elde etmeye çalışmıştır. Krom, magnezyum, petrol, demir, zımpara taşı, bakır gibi yeraltı madenleri Almanya'nın sanayisi için en fazla ihtiyaç duyduğu madenler arasındadır.³⁵¹ Ayrıca bu madenler Almanya'nın Osmanlı Devleti'nden ithal ettiği madenlerin de başında geliyordu.

Tablo 12'de Osmanlı Devleti madenlerindeki Alman şirket imtiyazları gösterilmektedir.

³⁴⁹ Ökçün, *XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Maden Üretimindeki Yabancı Paylar*, a.g.e., s.859.

³⁵⁰ Yakup Kepenek, *Gelişim, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi*, 4. Baskı, Teori Yayınları, Ankara, s.15.

³⁵¹ Tuzlak, a.g.e., s.54.

Tablo 12. Almanya'nın İhtiyacı, Oldu u Madenler ve Alman İrikt İmtiyazlar,

Alman İriktin Ad,	Alaca , Maden	Madenin miktar,	Di er bilgiler
Mösyö Kopes ve ortaklar,	Z,mpara	1.000 ton	Bandırma- İstanbul yoluyla Almanya'ya sevk edilece i
Feriksi Metal Aksiyon Gesellschaft	Hurda bakır	172 ton	
Zentral Gesellschaft	Eski bakır	100 vagon	500 vagon eker mukabilinde
Alber Tarife	Z,mpara	500 ton	Söke'den İzmir limanına ve oradan Almanya'ya
Almanya devleti	Borasit	400 ton	12 Haziran 1916 teslim
Almanya devleti	Z,mpara	1.000 ton	12 Haziran 1916 teslim
Almanya devleti	Krom	4.000 ton	12 Haziran 1916 teslim
Alber Ya eva	Z,mpara	200 ton	Aydın vilayeti Tire kazasında
Manheim'daki Vabel Onet Rabinaret Kumpanyas,	Ham Krom	2.707 ton	Kütahya'dan temin edilip Almanya'ya ihraç edilece i.
ark Demiryollar, irketi	Hurda bakır	16.000 kilo	Avusturya devletine Alman mühimmat
Almanya devleti	Kükürt ve Kükürt cevheri	Belli de il	fabrikaların sekiz aylık ihtiyacı için
Almanya devleti	Bakır ve Pirinç	Belli de il	Edirne vilayetinden ihraç

Kaynak: BOA, DU T 25/14

Almanya'nın Osmanlı Devleti'nden aldığı diğer maden imtiyazları ise;

- Alman tebaasından Mösyö Kopis, Aydın vilayetine bağlı Manisa sancağının Gördes kazasında z,mpara madeni çikarma ve işletme imtiyazı elde etmiştir. Mösyö Kopis, z,mpara madeni sahası olarak belirlenen yerde başka bir madene rastlarsa bu madeni işletme hakkına sahip olamayacaktır.³⁵²

Mösyö Kopis, alm, oldu u bu maden imtiyazı için Osmanlı Devleti'ne senede 16.470 kuru vergi ödeyecekti. Bu vergiden başka askeri teçhizat ad altında 988 kuru

³⁵² DU T 25/11

tutarındaki vergiyi de verecekti. Maliye vergilerin ödemesinde bir gecikme olursa faiziyle birlikte tahsil etme yetkisine sahip olacaktı. Bundan başka Mösyö Kopis, maden imtiyaz, aldıkça, bölgede kuracağı fabrikalarda ve tesislerde çalıtıracak, iğçilerin Osmanlı Devleti'nden olacağını, taahhüt ediyordu. Ancak madende mühendis, ustabaşı olarak çalıtacak olanlar yabancı bir devletin tebaasından olabilecekti. Bununla birlikte maden imtiyaz, verilen arazide olağınüstü bir durum olursa veya devletin güvenliğini tehdit edici bir durum görülürse, devlet her türlü tasarruf hakkına sahip olacaktı, ve Mösyö Kopis bu durumda hiçbir hak iddia edemeyecekti.³⁵³

- Mentel e Sancağın (bugünkü Muğla ili ve çevresi) Milas Kazasındaki Hisarcık köyünde çıkarılan demir ve zımpara taşı, madenin ininletme hakkı, Alman tebaasından Alber Keschike'e verilmiştir.³⁵⁴
- Taöz Adasında maden çıkartılması, ve ininletilmesi ihalesi Alman tebaasından Mösyö Spaydelin tarafından yürütölmekteydi. Mösyö Spaydelin, Silifke sancağı, sırtları, içerisindeki Anamur kazasındaki Silinti nahiyesindeki bakır, kurunt, simli kurunt, demir, çinko ve antimon madenlerinin kirk yıl süreyle ininletme hakkına sahip olmuştur.
- Mösyö Spaydelin, Taöz Adasındaki kuzeyinde bulunan liman ile Botamya iskeleleri arasında yer alan beyaz mermer taşı, otuz kuru vergi vermek suretiyle burasındaki kirk yıl, taşına kiralama, tır.³⁵⁵
- Aydın ilinde İzmir kazasında Seydiköy nahiyesinde Bulgurca Çiftli inin dâhilinde sahipli arazide ara tırmayla çıkarılıp Almanya Devleti vatandaşlarından Osfar ve Alfred ve Scharl Vanleb'e verilen manganez madeni imtiyazı.³⁵⁶
- Aydın ilinde Mentel e sancağında Fethiye kazasında Karaca köyünde Almanya Devleti vatandaşlarından Mösyö Hanri Goldenberg'e verilen maden imtiyazı.³⁵⁷

³⁵³ BOA, . MMS, 67/1331. Ra. 9

³⁵⁴ BOA, DU T, 25/14 1137.CA.11. imtiyaznameinin transkribi Ek 11'de verilmiştir.

³⁵⁵ BOA, Y. MTV 291/117.

³⁵⁶ DU T,26/12 1338.N.14 imtiyaznameinin transkribi Ek 12'de verilmiştir.

³⁵⁷ DU T,26/10 1136.C.10 imtiyaznameinin transkribi Ek 13'de verilmiştir.

- Aydın ilinde Sarıhan sancağında Akhisar kazasında Marmara nahiyesinde Kayadibi mevkiinde Almanya Devleti vatandaşlarından Mösyö Kopesøe verilen zımpara madeni imtiyaz.³⁵⁸
- Menteşe sancağında Milas kazasında Kara Olan köyünde Almanya Devleti vatandaşlarından Mösyö Alber Kiigeøye ve Padişah Damad, Ali Kenan Beyefendiøye verilen demir ve zımpara madeni imtiyaz.³⁵⁹
- Menteşe sancağında Milas kazasında Hisarçık köyünde Almanya Devleti vatandaşlarından Mösyö Alber Kiigeøye verilen demir ve zımpara madeni imtiyaz.³⁶⁰
- Menteşe sancağında Milas kazasında Sakar kaya köyünde Almanya Devleti vatandaşlarından Mösyö Alber Keyige ve on hissesi de Padişah Damad, Ali Kenan Beyefendiøye verilen bir kilit demir madeniyle ilgili fermana eklenen sözleşmedir.³⁶¹
- Menteşe Sancağında Milas Kazasında Surda köyünde Almanya Devleti vatandaşlarından Mösyö Alber Kischigeøye ve damad, Ali Kenan Beyefendiøye verilen demir ve zımpara madeni imtiyaz.³⁶²

Osmanlı Devleti de madencilik tahsil etmek ve madencilik alanındaki yeni gelişmeleri öğrenmek amacıyla Almanya'ya Maarif Bakanları, vasıtasıyla 200 kadar öğrenci göndermiştir. Bu öğrenciler Berlin'de dört gruba ayrılmışlar ve maden ocaklarında çalışmışlardır. Öğrencilerin önemli bir kısmının zayıf olması nedeniyle madenlerde adillerde çalıştırılmadıkları, Türk müfettişinin raporlarında anlatılmaktadır. Madencilik alanında eğitim almak için gönderilen öğrencilerin %80'inden fazlası Türkiye'ye geri dönmek durumunda kalmış, madencilik öğrenmeye ve yapmaya elverişli olan 32 öğrenci Almanya'da kalmıştır.³⁶³

³⁵⁸ DU T, 25/10 mtiyaznameinin transkribi Ek-14'de verilmiştir.

³⁵⁹ DU T, 25/121336.R.13 mtiyaznameinin transkribi Ek-15'de verilmiştir.

³⁶⁰ DU T, 25/14.

³⁶¹ DU T, 25/17 mtiyaznameinin transkribi Ek-16'da verilmiştir.

³⁶² DU T, 25/13 1336.R.13 mtiyaznamenin transkribi Ek-17'de verilmiştir.

³⁶³ BOA, 19614/1644.

3.4. Ticaret Sektörü

Geleneksel Osmanlı ticareti, iç pazar ihtiyacını, kar ,lamaya yönelikti ve büyük ölçüde insan gücüne dayanmaktaydı. Kapital toplum yapısına sahip olan Osmanlı Devleti, kendi ihtiyacını, kar ,lamaya yönelik bir ekonomik politika izlemi tir ve gerek üretimde, gerekse ticarete mutlak denetime sahip olmu tur. Osmanlı Devletinin iyi i leyen ve yeterli olan ticaret ve ekonomik anlayışı, 18. yüzyıldan itibaren, batıdaki dinamik ve sürekli gelişebilen ticari, ekonomik ve teknolojik hamleleri karşılamada duraklanmamış ve ticari düzeni bozulmaya başlamamıştır.³⁶⁴

3.4.1. Osmanlı Devleti Ticaret Politikaları,

19. yüzyıldan itibaren İngiltere ve Fransa, etkinliğini kaybeden Osmanlı Devleti'ne yardımlar, bazen destekler karşılığında, büyük imtiyazlar alabilecek konuma gelmişlerdir. Avrupalı büyük devletler Osmanlı Devleti'nin hareket sahasını daraltmalar, sonucunda bazı anlaşmalar yapmışlardır. Bunlar; 1838'de İngiltere ve 1861'de Fransa ile yapılan ticaret anlaşmalarıdır. Yapılan bu anlaşmalar neticesinde, Osmanlı Devletinin batılı devletler ile yaptığı ticaret hacmi oldukça artmış tir. Osmanlı Devleti, batılı ülkelerin mamül mallarını ithal eden, onlara ham madde ihracat yapan bir konuma gelmiştir.³⁶⁵ İngilizlerle yapılan 1838 Ticaret Anlaşması, ve bu anlaşmanın akabinde yapılan diğer anlaşmalar, serbest ticaret artlarını, hazırlamış, geleneksel yapıyı, de i tirmiş ve yeni politikalara ihtiyaç duyulmasına neden olmu tur. 1839 Tanzimat Fermanı, i te bu gerekli olan idari, mali ve hukuki yenilikleri getirmi tir. Böylece Osmanlı ekonomisinin Avrupa ekonomisi ile bütünleşme süreci başlamış ve Avrupa ile yapılan ticaret daha fazla gelişme göstermiştir. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti'nin kapital ekonomisi çözülmü tür. Ancak, her bölgenin Avrupa sistemine katılması, aynı

³⁶⁴ Önsoy, **Osmanlı Borçları, 1854- 1914**a.g.e., s.9.

³⁶⁵ Çalın Keyder, **Dünya Ekonomisi içinde Türkiye 1923-1929**, Ankara,1982, s.20.

zamanında gerçekte memnundur. Osmanlı, Devletinin bazı bölgeleri bir süre daha batı, ekonomik boyunduruğunun dışında kalmıştır.³⁶⁶

1838 ve diğer ticaret anlaşmaları, Osmanlı Devleti ekonomisi üzerindeki olumsuz etkisi, 19. yüzyılın ortalarında açığa görülmeye başlamıştır. Dışa karşı korunma tedbirleri getirilmeden, içerdeki kısıtlamalar kaldırılmadıkça, Osmanlı Devleti'ni Avrupa'nın açık pazarı haline getirmiştir. Batı İngiliz malları, olmak üzere yabancı malları, Osmanlı pazarını istila etmiş ve yabancı rekabeti karşısında Osmanlı sanayi üretimi gerilemiştir. Osmanlı Devleti, ham madde ve ara malları, daha fazla para veren Avrupalı tüccarlara sattığından, bu maddelerin fiyatları, iç piyasada artmıştır. Osmanlı esnafı, ilavecek ham madde bulmakta zorlanmıştır.³⁶⁷

Bu gelişmeler sonucunda; demir, bakır, kurun, gümüş, altın, tuz, barut gibi maden kaynaklarına sahip olan ülke, ham madde kaynağı olarak Batı ekonomisi etkisi altına girmiştir. Gemi teknolojisinin ilerlemesiyle beraber Osmanlı Devleti limanlarına mal almaya gelen gemilerin sayısı artmıştır. Özellikle dokuma sanayisinde görülen teknolojik gelişmeler nedeniyle, Avrupa'da tüccarlar pamuk, pamuk ipliği, bal mumu, deri gibi ham ve yarı işlenmiş malları, bunların bir kısmını ihracat yasak olmasınanara men piyasadandan toplayabiliyordu. Devlet iç ve dış ticarete sınırlı konmasını, ilke olarak benimsememiştir. Devlet sadece ordu için gerekli olan bazı stratejik mallarla halkın temel besin maddelerine ihraç yasası getiriyordu. Fakat Batı'daki yüksek talep ile yüksek fiyatlar bu yasakları zaman zaman aşılabiliyordu.³⁶⁸ Fakat Batı ülkelerinin kendi gereksinimlerini karşılamak için bazı ürünlerin üretilmesini teşvik etmeleri sonucunda, Osmanlı Devleti üretimde olduğu gibi, bu ürünlerin pazarlanması sırasında da Avrupa'ya bağımlı olmak zorunda kaldı.³⁶⁹

³⁶⁶ Donald Quartaert, **Osmanlı Devleti'nde Avrupa Ekonomisi, ve Direniş 1881-1908**, Ankara, 1987, s.18.

³⁶⁷ İsmail Hakkı Yeniyay, **Osmanlı Borçları, 1854 -1914**, Ankara, 1999, ss.11 -12.

³⁶⁸ Ahmet Tabakoğlu, **Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1985, s.13.

³⁶⁹ Orhan Kurmuş, **Emperyalizmin Türkiye'ye Giriş**, Ankara, 1982, s.26.

5.4.2. Osmanlı Devleti Ticareti

Tanzimat dönemi ile yeni bir politika benimseyen Osmanlı Devleti, ekonomisinin Avrupa ile bütünleşme sürecini başlatmış, t.r. Bu dönemde Osmanlı Devleti, sanayi ve ticareti destekleme karar almış, t.r. Bu kararlarla birlikte, artmış ülkenin gelirini ve dolayısıyla devletin vergi gelirlerini artırmanın tek yolu olan, endüstri ve ticaret etkinliklerini geliştirmektir. İngiltere ile imzalanan anlaşma gereğince Osmanlı Devletinin, kıymet üzerinden ithalattan % 5, ihracattan % 12 oranında vergi alınmasıyla, t.r. 1838 Ticaret Anlaşması, Osmanlı Devleti'ne gelen mallar üzerindeki gümrük vergisini % 5 oranında yükseltmiştir. Bu anlaşma ile bütün iç gümrükler ve tekeller kaldırılmış, t.r.³⁷⁰

Osmanlı Devleti'nin gerçekleştirdiği anlaşmalardan sonra 20. yüzyıldaki ihracat kalemleri ve ihracat yaptığı ülkeler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 13. Osmanlı Devleti İhracatı, (1900-1915)

Ürünler	Gerçekleştirilen Ülkeler	%
Tütün ve Tönbekü	Almanya, Amerika, Hollanda, İngiltere	21
Üzüm ve Nacir	İngiltere, Fransa, Amerika	18
Pamuk	İngiltere, Fransa, İtalya	11
Fındık	Almanya, İsviçre, Amerika, İngiltere	8,5
Yün, Yapa, ve Tiftik	İngiltere, İtalya, Fransa	7
Av, Deri ve Başlıklar	Fransa, Almanya, Çekoslovakya	7
Afyon	İngiltere, Fransa	6,5
Meyan Kökü	Amerika, İngiltere, Almanya	4
Palamut	İngiltere, Almanya, İtalya	4
Halı	Amerika, İngiltere	3
Plik	Fransa, İtalya	3
Mahrukat (Yakacak)	Yunanistan, Romanya, İtalya	2,5

Kaynak: BOA, BEO 336097

³⁷⁰ Önsoy, **Osmanlı Borçları, 1854- 1914**, a.g.e., s.11.

³⁷¹ Kurmuş, a.g.e., s.15.

Tablo 15'e göre, 20. yüzyılın ilk çeyreinde Osmanlı Devleti'nin Avrupa ve diğer ülkelere ihracat, ise şu şekilde karışmaktadır: Tütün ve tönbekü ihracatın % 21'ini oluşturuyordu ve en çok Almanya, Amerika, Hollanda ve İngiltere'ye ihraç ediliyordu. Üzüm ve incir ihracatın % 18'ini teşkil ediyordu ve en çok İngiltere, Fransa ve Amerika'ya satılıyordu. Pamuk, ihracatın % 11'ini meydana getiriyordu ve belli başlı gönderildiği ülkeler İngiltere, Fransa, İtalya idi. Fındık, % 8,5 ile en fazla Almanya, İsviçre, Amerika, İngiltere'ye ihraç ediliyordu. Yün, Yapa, ve Tiftik ihracatta % 7 oranında bir paya sahipti. Buna göre en fazla ihraç edildiği ülkeler İngiltere, İtalya ve Fransa'dı. Av, deri ve balık ise % 7 oranında idi ve Fransa, Almanya ve Çekoslovakya ülkelerine ihraç ediliyorlardı. Afyon % 6,5 gibi bir rakama sahipti ve en fazla İngiltere ve Fransa'ya ihracat yapıyordu.

Meyan kökünün ihracattaki oran, ise % 4'tü. En fazla Amerika, İngiltere ve Almanya'ya ihraç ediliyordu. Palamutun ihracattaki pay, % 4 oranındaydı. En fazla satıldığı ülkeler Fransa, İngiltere, Almanya ve İtalya idi. Halı, % 3 oranındaydı ve en fazla Amerika ve İngiltere'ye satılıyordu. İplik, % 3'dük bir orana sahipti ve ihracat, en fazla Fransa ve İtalya'ya yapıyordu. Mahrukat (Yakacak), % 2,5 gibi bir paya sahipti ve en çok Yunanistan, Romanya ve İtalya devletlerine ihracat yapıyordu.³⁷²

3.4.3. Osmanlı-Alman Devleti Ticari İlişkileri

Osmanlı-Alman iktisadî ilişkileri Prusya'nın kuruluşundan itibaren başlamış, t.r. Osmanlı-Alman ekonomik ilişkilerin temelini oluşturmuş ve ilerleyen zamanlarda Almanya, sanayisi için gerekli ham maddeyi karşılayabilmek için Osmanlı, coğrafyasını, yeraltı ve yerüstü kaynaklarıyla beraber bir ham madde deposu olarak görmektedir. Bu nedenlerden dolayı, Almanlar, ham maddelerin kendi ülkesine taşınmasını ve imalatı için her türlü imkân yaratma (diplomasi, ulaşım, imtiyaz, siyasi gücü) gayretini içerisinde görmüşlerdir. Almanya, bundan sonraki zamanlarda sanayi tesislerinde imalatı için ham maddeyi mamul hale getirip, yine Osmanlı, coğrafyasında pazarlamak için ticaret,

³⁷² BOA, BEO 336097.

ula ,m, diploması gibi unsurlar, kullanıp iktisadi faaliyetlerini büyütme hedefini takip etmi tir. Almanya-Osmanl, iktisadî ç,karlar, kar ,l,kl, menfaatlere dayan,yordu. Özellikle iki ülke aras,ndaki ticarî ili kilerin geli tirilmesi ad,na yo un diploması faaliyetleri yürütülüyordu. II. Abdülhamid döneminden önce daha dar bir çerçevede olan ticarî ve iktisadî münasebetler, bu dönemden itibaren giderek ivme kazanmaya ba lam, t,r.³⁷³

Dünya siyasi arenas,nda yerini geç alm, olan Almanya, 19. yüzy,l,n son çeyre inden itibaren Osmanl, Devleti ile olan ili kilerine h,z vermi tir. Almanya öncelikle, Osmanl, Devleti'ni, devlet adamlar,n,, co rafyas,n, daha yak,ndan tan,mak için pek çok bilim adam,n,, seyyah,, bürokrat,n, ve imparatorluk hanedan,na mensup kimseleri stanbul'a göndermi tir. Bilim adamlar, Osmanl, Devleti'nden ald,klar, özel izinlerle uzman olduklar, sahada ara t,rmalarda bulunmu lar ve elde ettikleri sonuçlar, devletleriyle payla m, lard,r. Ayr,ca pek çok seyyah Osmanl, co rafyas,n, gezerek gözlemlerini kaleme alm, lar ve Alman kamuoyunun dikkatlerini bu bölgeye çekmeye gayret etmi lerdir. Bundan ba ka pek çok Alman Devlet adam, ve askeri, Osmanl, Devleti ordusunu ve kurumlar,n, modernize etmek ve ça ,n gerektirdi i standartlara ç,karmak için stanbul'a gelmi lerdir. Almanya ile ekonomik ili kilerde, ülkenin imar edilmesi gibi pek çok menfaati gözetmi tir. Bunlardan ilki ülkenin ula ,m sorununu çözmektir. Modern ula ,m,n somut sembolü olan demiryollar,n,n yay,lmas,n, sa lamakt,. Almanya ba lang,çta bu i te çok aktif olmasa da, II. Wilhelm'ın iktidara gelmesiyle Osmanl, Devleti topraklar,ndaki demiryolu imtiyazlar,nda önemli konuma gelmeyi ba arm, t,r. Bunda ku kusuz Ba dat demiryolu imtiyaz,n, almalar, etken olmu tur. Osmanl, Devleti bütün bunlar,n yan, s,ra Avrupa sermayesinin kendi ülkesinde demiryollar, yapmas,ndan memnuniyet duyuyordu. Çünkü demiryollar,n,n ülkenin iç kesimlerine kadar gitmesi, burada üretilen ürünlerin bozulmadan ve zarar görmeden limanlara ula t,r,lmas,n, kolay hale getiriyordu. Bu durum üretimi te vik ederek mahsulün artmas,na ve devlet gelirlerinin de yükselmesine olanak sa l,yordu. Burada hem üretici hem de devlet önemli oranda kazançlar elde ediyordu. 19. yüzy,l,n sonlar,nda Almanya ile Osmanl, Devleti aras,nda h,zl, bir geli me gösteren ticaret hacmi, baz, düzenlemelerin de yap,lmas,n, zorunlu k,lm, t,r. Almanya'n,n zmir

³⁷³ BOA, MV, 20/7.

konsolosu iki ülke aras,ndaki ticarî al, veri teki art, tan dolay, zmir liman,n,n geni letilmesini ve yenile tirilmesini talep etmi tir. Osmanl, Devleti de konsolostan gelen talepleri dikkate alarak mülkî memurlara gerekli talimat, vermi tir³⁷⁴

Osmanl, Devleti demiryollar,n,n yap,lmas,n, askerî aç,dan da kendisi için faydal, buluyordu. Nitekim Tanzimat sonras, yap,lan de i imler toplumda ciddi tepkiler do urmu tu. Ayr,ca a iretlerin s,k s,k devlete isyanlar, di er bir sorundu. K,saca, demiryollar, sayesinde ülke içerisindeki güvenli in ve asayi in sa lanmas, kolayla t,. Çünkü kar, ,kl,k ç,kan bölgeye suratle asker sevk edip isyan, bast,rabilecek bir potansiyeli de elde etmi tir.

3.4.4. 1892 Antla mas,

Osmanl, Devleti, görü melerde Alman Devleti'ni, Prusya Devleti'nin devam, olarak kabul etmi tir. 22 May,s 1761 senesinden itibaren Prusya ile yapt, , anla malar, da onayl,yordu. 1892 antla mas,ndan önceki antla ma 1862 senesinde yap,lm, t,. 1892 Alman-Osmanl, Ticaret Antla mas,yla iki ülke aras,ndaki ticari ili kiler daha ileri bir noktaya ta ,nm, oldu.³⁷⁵ Alman meclisi de bu antla may, büyük bir ço unlukla kabul etmi ti.³⁷⁶

1892 tarihinde yenilenen Alman-Osmanl, Ticaret Antla mas,nda; Alman Devleti, antla man,n kendi menfaatleri do rultusunda imzalanmas,nda ,srar etmi , ithalat ve ihracat maddelerinde kendisine daha fazla kolayl,k sa lanmas,n, istemi tir. Osmanl, Devleti ise kendi ekonomik ç,karlar,n, gözetmek durumunda oldu undan anla man,n baz, maddelerinde mutabakat sa lanamam, ve pürüzler ortaya ç,km, t,r.³⁷⁷

Ticaret antla mas,n,n görü melerini Alman Devleti ad,na Dersaadet (stanbul) sefaretî müste ar, Mösyö Le Baron De Nayman ile Dersaadet genel konsolosu Mösyö De Nermaskof yürütürken, Osmanl, Devleti ad,na da Orman ve Maden müdürü Bedros

³⁷⁴ **Türk Ticaret Salnamesi**, stanbul 1926, s. 297.

³⁷⁵ BOA, MV, 18/76.

³⁷⁶ BOA, Y.A.HUS, 242/8.

³⁷⁷ BOA, MV, 20/7.

Etendi yürütünü ıerdii. Ticaret antlaşmasında, Almanya'nın ilk talebi; ipek, afyon, tuz, tütün, tahıl gibi tekel ürünlerinde Osmanlı Devleti'nin bazı malların ihracatında uyguladığı kotan, kaldırılmasıyla ilgiliydi. Almanya'nın bu taleplerinin karışlanmak istenmemesindeki ana neden, iç piyasada mal sıkıntısıyla karışla ma ihtimalidir. Ancak devletin bu konuda geli mekte olan ticari ilişkiler nedeniyle Almanya'ya daha esnek davrandığı, söylenebilir.³⁷⁹ 1892 tarihli antlaşma 24 maddeden oluşmaktaydı. Antlaşma maddeler genel olarak her iki devletin karışlıkları olarak birbirlerinin haklarını tanımlar, gümrük oranları, ithalat ve ihracatta uyulması gereken hususlar olarak belirlenmiştir.³⁸⁰ Ancak yeni antlaşmanın imzalanmasıyla beraber ilk sıkıntılar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Ticaret antlaşmasıyla tam olarak elde edemediği ürün tezkeresi maddesini kendi lehine bir çözüme kavuşturmak için Alman Devleti harekete geçmiştir. Almanya, ipek kozasında kaldırdığı ürün tezkeresini diğer maddelerde de kaldırmak istiyordu. Bu maddeler, afyon, palamut, kök boya, meyan kökü gibi ürünlerdi. Çünkü limanlardaki gümrüklere getirilen bu mallarda ürün tezkeresi yoktu ve devlet yetkilileri ürün tezkeresi olmayan mallara kaçak mal muamelesi uygulayarak iki kat ceza kesmek durumunda kalıyordu. Alman elçisi en çok ihtiyaç duyulan madde olarak gördükleri afyon maddesinde de ürün vergisinin kaldırılmasıyla şarhla istiyordu. Osmanlı Devleti bakan ve vekilleri konuyu değerlendirilmediği, bu maddelerden ürün vergisi kaldırıldı, takdirde devletin uğrayacağı zararın göz önüne alınarak gerekli düzenlemeleri yapmak üzere meseleyi Maliye Bakanlığına bildirmiştir.³⁸¹

Almanya gümrük oranlarının düürülmesi konusunda çok uğraşmış, olmasın, ra men istediği neticeyi alamamıştır.³⁸² Bütün bunlara rağmen Almanya, bu yeni ticaret antlaşması sayesinde Osmanlı Devleti ile ithalat ve ihracat oranını bir anda artırmış ve 1896-1897 yılları arasında Osmanlı Devleti ile ticari ilişkilerini geliştirmiştir. Yine bununla birlikte Osmanlı Devleti ihracatta uyguladığı ödünçleme usulünü diğer devletlere uygulamış, gibi Almanya'ya da uygulamıştır. Ancak yapılan görüşmeler

³⁷⁸ BOA, MV, 7/37.

³⁷⁹ BOA, MV, 20/7.

³⁸⁰ BOA, Y.A.RES, 58/35. Bu vesikada Almanya ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan 1892 tarihli antlaşmanın tam metni bulunmaktadır. Antlaşmanın orijinali Ek-18'de ve transkribi Ek-19'da verilmiştir.

³⁸¹ BOA, MV, 18/73.

³⁸² BOA, Y.A.HUS, 241/10.

sonucunda ipek maddesi konusunda tezkere usulünün uygulanmamasına karar verilmiş ; ancak diğer maddelerin ihracatında ad, geçen usulün uygulanmasına devam edilmiştir.³⁸³

Anlaşılmanca bir maddesinde ise gümrük vergilerinin altın para üzerinden ödenmesine karar verilmiştir. Bu maddeye göre diğer devletler için geçerli olan cari kurallar Almanya için de geçerli olacaktır.³⁸⁴ Almanya'nın ticaret antlaşmalarına, sınırları koydurmak istediği maddelerden biri de her türlü ateşli silah, (tabanca, rovelver) Osmanlı Devleti'nde satışına izin verilmesiydi. Alman delegelerin bu konudaki sınırlarına rağmen Osmanlı Devleti makamları, bu teklifi kabul etmediler.³⁸⁵ Yapılan görüşmelerde eski antlaşmaların geçerli olduğu yönünde iki tarafta mutabık kalmamıştır.³⁸⁶

Anlaşılmanca en önemli maddesi beşinci maddede yer alan petrol hususudur. Alman delegeleri, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde çok miktarda bulunan petrolün devlet gelirlerini arttırmaya, sebebiyle tekel altına alınması yönünde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca Alman delegeleri, sigara ve oyun kâğıtlarının da devlet tekel altına alınmasını talep etmişlerdir.³⁸⁷

Buna göre 1896-1897 tarihinde Osmanlı Devleti'nin diğer devletler ile yaptığı, ticarî faaliyetlerde Almanya'nın durumu şu şekildeydi: Tablo 14'te Almanya'nın ve diğer devletlerin Osmanlı Devleti'ne 1896 ve 1897 senelerinde ihrac ettikleri malların Osmanlı kuruşu üzerinden de karşı gösterilmiştir. Ayrıca, ithalat yapan devletlerin 1896 ve 1897 senelerinde Osmanlı gümrüklerine ödedikleri vergi miktarları da gösterilmiştir. Yine ihracatın yıllık farkı ile gümrük vergilerindeki artış ve azalma da öfarkö tablosunda belirtilmiştir.

³⁸³ BOA, Y.A.HUS, 241/10. Tezkere Usulü: Osmanlı Devleti ihrac edeceği mallara ötür bedelini (erâ vergi, ürün üzerinden alınan 1/10 vergi) ilave ediyor, gümrüklere gelen ihrac malların kontrol ederken ötür tezkeresi alınmadıkça, yönünde denetlemeler yapıyordu. Ötür tezkeresi de ötür vergisinin alınmasından sonra ilgili makamlarca mal, ithal edecek kimseye veriliyordu. Bu denetlemelerde ötür tezkeresi olmayan ihracat mal, sahiplerine, ödemeleri gereken ötür vergisinin iki misli bir ceza kesiliyordu.

³⁸⁴ BOA, MV, 20/7.

³⁸⁵ BOA, Y.A.HUS, 290/18.

³⁸⁶ BOA, MV, 18/76.

³⁸⁷ BOA, MV, 20/7.

Tablo 14. Osmanlı Devleti'nin İthalat, (Ürün Çeşidi itibariyle) (1896-1897) (kuru)

Devlet	İthalat Miktarı,			Gümrük Resmi		
	1896	1897	Fark	1896	1897	Fark
İngiltere	856.773.884	987.303.572	130.529.688	61.988.579	71.351.793	9.363.214
Almanya	20.914.263	33.023.682	12.109.419	1.505.827	2.377.705	871.878
Avusturya	420.299.082	460.362.904	40.063.822	30.261.534	33.146.129	2.884.595
İtalya	69.882.917	99.066.751	29.183.834	5.031.570	7.132.806	2.101.236
İspanya	ó	ó	ó	ó	ó	ó
Fransa	58.171.793	58.270.797	99.004	6.166.708	5.211.666	955.042
Sveç	5.013.500	7.158.863	2.145.363	360.972	515.438	154.466
Amerika	2.436.472	5.166.348	2.729.876	175.429	371.977	196.551
Belçika	49.357.167	57.558.348	8.201.181	3.553.716	4.144.201	590.485
Danimarka	7.069	67.708	60.639	509	4.875	4.366
Rusya	175.229.958	166.862.320	8.367.638	12.616.557	12.014.087	602.470
Romanya	67.553.917	39.101.709	28.452.208	4.863.882	2.815.323	2.048.559
Japonya	2.686.486	3.431.278	744.792	193.427	247.052	53.625
Sırbistan	5.429.723	3.957.083	1.472.640	390.940	284.910	106.030
Hollanda	17.504.111	26.505.376	9.001.265	1.260.296	1.908.387	648.091
Fransa	210.093.959	242.418.042	32.324.083	15.126.765	17.454.099	2.327.334
Karadağ	850.749	590.165	260.584	61.254	42.492	18.762
Yunan	39.301.987	26.852.598	12.449.389	2.829.743	1.933.387	896.356
Yekün	2.001.507.037	2.217.697.544	ó	146.387.705	160.956.327	ó
Mısır	64.917.331	74.497.622	9.580.291	4.684.480	5.385.089	700.609
Bulgar	67.267.667	49.613.945	17.653.722	4.843.272	3.572.204	1.271.068
Siam	28.888	54.264	25.376	2.080	3.907	1.827
Tunus	2.249.708	1.540.182	709.526	161.979	110.893	51.086
Yekün	134.463.594	125.706.013	ó	9.691.811	9.072.093	ó

Kaynak: Y.EE No: 341.

Tablo 14'de görüldüğü gibi, Osmanlı Devleti ithalatında İngiltere üstün bir konuma sahiptir. Almanya'nın bu tarihlerde Osmanlı Devleti'ne yaptığı ihracat, diğer devletlere göre az olmakla birlikte, bir sene içinde iki katına yakın bir artış meydana gelmesi, Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne yaptığı ihracat, önemli bir miktarda arttırdığını ortaya koymaktadır. Tablo 14'de yer alan rakamlar kuru üzerinden hesaplanmıştır. Almanya, Osmanlı Devleti'ne olan ihracatın ileriki dönemlerde daha da arttıracak, gerek yapılacak olan demiryolları için gerekli sanayi mallarının ihracıyla ve gerekse Osmanlı ordusunun ihtiyacı olan pek çok silah ve mühimmatın satılmasıyla ticarî potansiyelini bir hayli büyütecektir.

Tablo 15'te ise Osmanlı Devleti'nin yurt dışına ihraç ettiği ürünlerin miktarı, ve ihraç yaptığı ülkelere ödediği gümrük vergileri gösterilmiştir.

Tablo 15. Osmanlı Devleti'nin Harcat, (Devletler tibiariyle Da ırlım), (1896-1897)

(kuru)

Devlet	Harcat Kıymeti			Gümrük Resmi		
	1896	1897	Fark	1896	1897	Fark
İngiltere	631.315.888	592.907.444	38.408.444	5.681.843	5.336.167	345.676
Almanya	26.964.443	45.513.112	18.548.669	242.680	409.618	166.938
Avusturya	149.677.776	136.921.778	12.755.998	1.347.100	1.232.296	114.804
İtalya	46.916.331	48.584.999	1.668.668	422.247	437.265	15.018
İspanya	2.095.889	3.625.778	1.529.889	18.863	32.632	13.769
Fransa	2.503.026	1.922.607	580.419	300.363	230.713	69.650
Yeni Zelanda	ó	ó	ó	ó	ó	ó
Amerika	28.922.110	32.891.333	3.969.223	260.299	296.022	35.723
Belçika	22.903.444	18.210.778	4.692.666	206.131	163.897	42.234
Danimarka	146.555	ó	146.555	1.319	ó	1.319
Rusya	38.277.222	42.922.001	4.644.779	344.495	386.298	41.803
Romanya	22.093.444	25.869.556	3.776.222	198.841	232.826	33.985
Japonya	ó	ó	ó	ó	ó	ó
Sri Lanka	2.799.000	5.149.997	2.350.997	25.191	46.350	21.159
Hollanda	37.461.777	30.585.221	6.876.556	337.156	275.267	61.889
Fransa	460.664.556	433.039.444	27.625.112	4.145.981	3.897.355	248.626
Karadağ	242.763	507.110	264.347	17.479	36.512	19.033
Yunan	32.930.222	18.182.889	14.747.333	296.372	163.646	132.726
Yekün	1.505.914.446	1.436.834.157	ó	13.846.361	13.176.964	ó
Mısır	ó	ó	ó	ó	ó	ó
Bulgar	36.928.001	37.586.777	658.663	332.352	338.281	5.929
Sisam	ó	14.583	14.583	ó	1.050	1.050
Tunus	3.347	14.334	10.987	241	1.032	791
Yekün	36.931.348	37.615.581	ó	332.593	340.363	ó

Kaynak: Y.EE Nr: 329, nr: 341.

Tablo 13'deki ihraç oranlar, göz önüne alındığında, ticari potansiyel olarak en fazla büyümenin ve geni lemenin yapıldığı ülke Almanya'dır. 1896-1897 yılları arasında, Almanya'nın Osmanlı Devleti'nden aldığı mallarda % 85 civarında bir artış meydana gelmiştir. Bu artış, Almanya'nın Osmanlı Devleti'nden tedarik ettiği ham madde ve malların ne kadar çok önem kazandığını ortaya koymaktadır. Aynı tarihte, Osmanlı Devleti ile en fazla ticaret kapasitesine sahip İngiltere % 8 gibi bir dü ü ya anması nedeniyle olmuştur. İngiltere'nin yanı sıra, Fransa, Avusturya ve Hollanda'da da ciddi bir şekilde görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletlerine ihraç ettiği mallarda rakamsal olarak dü ü ve duranlık ya anırken, bu dü ü ve duranlıklar Almanya tarafından fazlasıyla karşılanmıştır.

Tablo 14'de belirtildiği gibi, Almanya (Osmanlı, ticaret) Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne yaptığı mal ihracı, düşük bir rakamda olmasına rağmen, 1896-1897 seneleri arasındaki artış miktarı dikkat çekmektedir. Buna göre, Almanya'nın yüzdeleri oranlamaya bakıldığında, bir senede yaklaşık % 75 civarında Osmanlı Devleti'ne mal ihracı bulunduğu görülmüştür. En fazla ticaret ilişkileri olan İngiltere'de bu oran % 15 civarında olduğu görülmektedir.³⁸⁸

II. Abdülhamid döneminin hemen öncesinde Almanya ile Osmanlı Devleti arasındaki ticaret ilişkileri düşük seviyede idi. Nitekim 1870'li yılların sonlarında Osmanlı Devleti Alman Devleti'ne 6.222 kuruşluk bir ihracat yapmışken, Almanya'dan 5.603.653 kuruşluk bir ithalat gerçekleştirmiştir. Almanya Osmanlı Devleti'nden çok az miktarda mal almaktaydı. Ancak ciddi bir pazar olarak gördüğü Osmanlı Devleti'ne önemli oranda satış yapmış olduğu görülmektedir.³⁸⁹

Almanya ile Osmanlı Devleti'nin 20. yüzyılın ilk çeyreindeki ticaret ilişkileri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

³⁸⁸ BOA, Y.EE. D, nr: 341.

³⁸⁹ BOA, Y.EE. D, nr: 328.

Tablo 16. Almanya'nın thalat, (1900-1915)(kuru)

Emtian,n Cinsi	Kuru
Afyon	2.878.173
Etten hâs,l olan yiyecekler	500
Elbise	1.600
ncir	31.799.980
Üzüm	264.483.245
Balmumu	300.900
Badem	750.030
Ba ,rsak	11.200
Palamut	6.316.428
Pamuk	1.394.240
Pekmez	600
Peynir	91
Tütün	40.339.750
Cam ve mamulât,	125
Çam f,st,k, f,st,k	966.129
Çiçek so anlar,	250
Hal,	187.200
Ham deriler	2.294.550
Dar,	20.260
Defneyapra ,	167.200
Reçel, urup ve ekerlemeler	700
Kutu	13.431.188
Kurukan	1.370
Kitre	1.430.700
Meyan bal,	1.595.820
Muhtelif maden mamulât,	67.290
Lastik mamulât,	15.000
Yapa ,	1.950
Yekün	368.367.469 kuru tur

Kaynak: Ticaret Salnamesi, stanbul 1927, s. 506.

Tablo 10'ya göre, Almanya'nın ithalat, Osmanlı Devleti'nin ürünlerini en fazla yurt dışına gönderdiği aylardır. Almanya'dan gelen mallar ise daha çok kış mevsiminde Osmanlı Devleti limanlarına çakartılıyordu. Bununla birlikte Osmanlı ihracat ürünleri arasında üzüm ve incirin en fazla paya sahip görülmektedir. İzmir limanından ihracat edilen bu ürünler, Batı Anadolu'nun mahsulü arasında gönderilmiştir. Bir senelik süre zarfında Almanya'ya sevk edilen bu ürünler arasında 264.483.245 kuruş değerinde 6.930.623 çuval üzümün İzmir limanından ihracat edildiği görülmektedir. Bir senede, İzmir limanından Almanya'ya 8.964.635 kilo miktarında incir ihracat edilmiştir. ihracat edilen bu incir, 68.141.040 kuruşluk bir değere sahiptir.³⁹⁰

Tablo 17'de Almanya ihracat çeşidi kuru olarak üç aylık dökümü sunulmaktadır.

³⁹⁰ Ticaret Salnamesi, İstanbul 1927, s. 487.

Tablo 17. Almanya'nın harcat, (1900-1915) (kuru)

Emtian,n Cinsi	Kuru
A aç mamulât, ve mobilya	1.315.850
Mekanik aletler ve zirai makineler	3.069.985
Alet-i fenniye	349.244
Etten ve bal,ktan hâs,l olan yiyecekler	82.500
Ecsam-, kimyeviye ve kimyeviye gübre	850.161
plik, tuhafiye ürünleri ve mensucat	9.687.242
Otomobil, araba ve aksam,	156.890
Balmumu, mum ve sabun	13.222
Baharat	136.588
Bisiklet ve aksam,	108.340
Bisküvi, kakao ve çikolata	37.945
Pirinç, eker ve çay	2.972.614
Peynir	550
Çini porselen, cam ve mamulât,	3.247.410
Çuval ve kanaviçe	1.214.990
Hayvani ve madeni ya lar	692.090
De irmen ta lar,	80.130
Saat ve aksam,	538.665
apka	132.275
Ta ve toprak mamulât,	51.535
Gaz, elektrik ve su aletleri	49.690
Kâ ,t, kitap, mecmua ve mamulât,	2.791.775
Mamul deriler	1.364.839
Meyve ve sebze konserveleri	200
Muhtelif unlar	13.800
Muhtelif boyalar	2.495.987
Muhtelif maden mamulât,	13.439.483
Muhtelif e ya	2.610.720
Müskirat (Alkollü içecekler)	22.000
Musiki alet ve levaz,m,	376.690
Vagon	6.834.050
Lastik, mu amba ve mamulât,	510.440
Yekün	59.147.900 kuru tur³⁹¹

Kaynak: Ticaret Salnamesi, stanbul 1927, s. 506.

³⁹¹ Ticaret Salnamesi, stanbul 1927, s. 506.

Tablo 17'ye göre, Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne olan ihracatında önemli kalemler unlar, riş, silah aletleri, maden ürünleri, tuhafiyeler ve demiryolu için vagonlardır. Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki ithalat ve ihracat ürünlerine bakıldığında, Osmanlı Devleti Almanya için gıda ve ham madde sağlar, c, s, d, r. Almanya ise Osmanlı Devleti'nin inşaat malzemesi ve diğer ürün ihtiyacını gidermektedir.

Almanya'nın Osmanlı Devleti ile 1896-1897 yılları arasında ithalat ve ihracat oranlarındaki artışın bu kadar hızlı hale gelmesinde üşesiz II. Wilhelm'in iktidara gelmesi ve dünya pazarlarında değişen Alman politikaları etkili olmuştur. Nitekim yukarıdaki tarihten yaklaşık 15 sene önce yani 1882 senesinde Osmanlı-Alman Devleti ithalat ve ihracat oranları çok düşük oranlarda ve senelik artış daha düşük seviyelerdedir. Ancak II. Abdülhamid'in iktidarının ilk yıllarında Almanya ile ticari münasebetlerde bir artış meydana geldiği görülmektedir. Buna göre, 1882 tarihinde Almanya Devleti'ne Osmanlı Devleti'nin ihraç ettiği malların toplam değeri 458.222 kuruşluk bir miktara ulaşmıştır. Bu tarihte Alman Devleti'nin ihracatının önceki yıllara göre duraklanıp yavaşladığı görülmektedir. Almanya bu tarihte Osmanlı Devleti'ne toplam 4.009.472 kuruşluk bir ihracat gerçekleştirmiştir.³⁹² Almanya'dan satın alınan silah, savaş araç ve gereçleri ile elçilik çalışanları için gelen mallardan, ibadethane ve mektepler için getirilen eşyalardan; ziraat ve zanaat için ahalinin getirdiği ürünler, makinelerden, demiryolu ve fabrikalar için getirilen alet ve edevattan vergi alınmamıştır.³⁹³

3.4.5. Osmanlı-Alman Devleti Ulaşım Politikaları

Osmanlı Devleti'nin hareketsiz bir ekonomiye sahip olmasının nedenlerinde birisi ulaşım altyapısının eksikliği idi. Osmanlı Devleti'nin ulaşım sistemi içinde demiryollarının önemi büyüktür. Çünkü kara ve deniz ulaşımının bazı sorunları mevcuttu. Karayollarının tamir ve imarından Tanzimat dönemi öncesinde umumi yollarda devlet, hususi yollarda ise tüccarlar söz sahibi idi. Tanzimat dönemi sonrasında karayollarının sorumluluğunun tamamı devlete aktarılmıştır. Karayollarının imar-tamir

³⁹² BOA, Y.EE. D, nr: 329.

³⁹³ BOA, Y.MTV, 143/94.

masraflar, yeni vergilerle finans edilmis tir. Yapılan yolların birçoğu motorlu araçlara uygun olmadı, bundan, karayollarında hayvanla çekilen araçlar kullanılmaktaydı. Deniz ulaşımlarında ise, Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu gemilerin büyük çoğunluğu ticari amaçlı kullanılmayacak kadar küçüktü. Ticari gemilerin büyük çoğunluğu ise yabancılarla aitti.³⁹⁴

Dönemin ulaşımlarında araçlar, içinde demiryolları, hem ekonomi hem de zaman açısından büyük üstünlükleri bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti, bu yenilikçi teknolojiyi diğer ülkelere göre çok geç sahip olmuştur. İktisadi yapı, ihracata uygun olmaması nedeniyle de, demiryolları gelişim gösterememiştir. Osmanlı Devleti'nin demiryollarının büyük çoğunluğu ham madde ihtiyacı olan batılı ülkeler tarafından yapılmıştır. Batılı devletlerin etkisiyle bu dönemde demiryolu yapımı önem kazanmıştır. Demiryolları yatırımına önem verilerek, demiryollarının geçtiği bölgelerde üretim artmış ve dolayısıyla vergi artmış, sağlanmıştır.³⁹⁵

Tablo 18. Osmanlı Devleti Demiryollarının İnşa Tarihleri ve Tesis Maliyeti (1914)

	Hat Km.	İnşaat Tarihi	İnşa Tarihi	Sermaye milyon kuruş	Sermayenin menşei
<i>İstanbul Demiryolları</i>					
İstanbul-Edirne	318	1868	1869-1870	241	Fransa, Belçika, İsviçre
İstanbul-Rumeli	386	1868	1869-1888	218	Avusturya
Selânik-Mitroviçe	363	1868	1869-1874	206	
Edirne-Dedeağaç	149	1868	1869-1872	92	(Banque de Paris et des Pays-Bas)
Bosna kantonu,	102	1868	1869-1872	65	
Babaeski-Kırkkilise	46	1910	1911-1913		
<i>Aydın Hatları</i>					
İzmir-Aydın	130	1856	1856-1867	147	İngiltere
Aydın-Dinar-Eridir	342	1879	1911-1912	308	İngiltere
Tire-Ödemiş-Çivril vs.	137	1882	1911-1911	124	İngiltere
<i>İzmir-Kasaba ve temdidisi</i>					
İzmir-Kasaba(Turgutlu)	93	1863	1863-1866		Fransız sermayesi

³⁹⁴ Eldem, a.g.e., s.92, 95, 105.

³⁹⁵ Kurmuş, a.g.e., s.12.

Kasaba-Ala ehir	76	1872	188561886	249	ile ngilizlerden sat,n al,nm, t,r.
Manisa-Soma	92	1888	188861890		
Ala ehir-Afyon	252	1884	189461896	464	
zmir-Bornava	5		1865		
Anadolu Hatlar,					
Haydarpa a- zmit	93	Emaneten	187261873	26	Deutsche Bank a sat,lm, t,r.
zmit-Ankara	486	1888	188861890	475	
Arifiye-Adapazar,	9	1898	189861899		Deutsche Bank
Eski ehir-Konya	445	1893	189361896	445	
Ba dat Hatt,					
Konya-Uluk, la- Karap,nar	291	1898	190461912		Deutsche Bank
Durak-Mamure	115	1898	190461912	550	Deutsche Bank
Toprakkale- skenderun	59	1898	190461912		Deutsche Bank
slâhiye-Resulayn	453	1898	191161914	400	Deutsche Bank
Ba dat-Samarra	119	1898	191261914	50	Deutsche Bank
Suriye Hatlar,					
Beyrut- am-Müzeyrib	258	1890	189261894		Fransa, Belçika
Riyad-Halep	332	189361898	190061906	444	Fransa
Trablus am-Humus	102		190961911	88	Fransa
Yafa-Kudüs	87	1888	188961902	65	Fransa
Di er Hatlar					
Hicaz Demiryolu	1564		190161908	428	Milli
Mudanya-Bursa	41	1871	187261892	18	Fransa
Mersin-Adana	67	1883	188461886	45	ngiltere Bilahara Almanya
Üsküp-S,rp Hududu vs.	131	1884	188561888	82	Osmanl, Bankas,
Selanik-Manast,r	219	1890	188161894	220	Deutsche Bank
Dedea aç-Selanik	508	1892	189261896	488	Osmanl, Bankas,
Köstence-Çernavoda	66	1856	185961860	32	ngiltere
Ruşçuk-Varna	224	1861	186361868	135	ngiltere

Kaynak: Vedat Eldem, a.g.e, s. 104

Tablo 10'e göre, Osmanlı Devleti demiryolları, genel olarak unlu, ark hattı, Aydın hattı, İzmir çevresi hattı, Anadolu hattı, Bağdat hattı, Suriye hattı, Hicaz demiryolu hattı ve Balkanlardaki hatlardır. Osmanlı Devleti 1914 yılı itibarıyla demiryollarının toplam hat uzunluğu 8160 km olup 2356 km'ini Alman sermayesiyle yapılmış, Türkiye Alman sermayesiyle yapılan demiryolları, Osmanlı Devleti'nin kuzeyi ile güneyini birleştiren ana hattı, oluşturulmaktadır. Diğer demiryolları ise, kırsal ve lokal hatlardır.

1830 yılından başlamak üzere Bağdat demiryolunun Almanlara verilmesine kadar Osmanlı, Asya'da demiryolu yapma projeleri devam etmiştir³⁹⁶

Almanya, kendi sanayisi için gerekli ham maddeyi sağlayacak olan ülkeyi Osmanlı Devleti olarak belirlemişti. Ancak Osmanlı Devleti'nin gerekli sanayi alt yapılarının olmaması, ya da zayıf olması, ulaşım imkânlarının yetersizliği, demiryolu ağlarının ülkenin her tarafında yaygın bir şekilde olmayışı, dolayısıyla iç bölgelerde üretilen ürünlerin limanlara sağlıklı bir şekilde ulaştırılması, engelliyordu. Almanya bunun için öncelikle kendi ham madde ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde Osmanlı Devleti'ndeki yatırımlarını belirlemiştir. Bu yatırımlar, kırsal vadeli ve uzun vadeli olarak iki kısma ayrılmak mümkündür. Kırsal vadeliye örnek olarak, maden imtiyazı, elde etme, sulama projeleri, tarım alanlarının iyileştirme, bataklıkların kurutma gibi konular öne çıkmaktaydı. Bu yatırımlardan da anlaşılacağı üzere Almanya, kendi sanayisi için gerekli ham maddenin temini için Osmanlı Devleti tarım alanlarının genişletme ve iyileştirmeye dönük politikalar geliştirmiştir. Uzun vadeli politikalar ise demiryollarına yönelik yapılan yatırımlardır. Bu demiryolu yatırımlarının her türlü alanda ciddi dönüşümler ve yenilikler sağlayacağı düşünülüyordu. Bu uzun vadeli projede Almanya, Avusturya devletiyle olan ilişkileri gereği tesis etmiş oldukları demiryolu bağlantılarını, Rumeli ile birleştirerek İstanbul/Sirkeci-Berlin arasında kesintisiz bir şekilde ulaşımın sağlanmasını amaçlıyordu. 19. yüzyılın sonlarında İstanbul-Berlin arasında kesintisiz olarak demiryolu ulaşımı tesis edilmiştir. Bu projenin bir devamı olarak İstanbul/Haydarpaşa'dan Basra Körfezi'ne kadar bir demiryolu açılarak Viyana ve

³⁹⁶ Mustafa Albayrak, **Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi ve Bağdat Demiryolunun Yapılması**, Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 6, Ankara, 1995, s. 11.

Berlin arasında kesintisiz ulaşımla sağlanmasını çalıyorlardı. Diğer bir şekilde ifade edilecek olursa Üç Bö olarak da adlandırılan Berlin-Batı-Basra demiryolu kesintisiz bir şekilde sağlanacak. Uzun vadeli fakat hem Almanya açısından hem de Osmanlı Devleti açısından çok büyük getirileri olan bu proje, dünya devletlerinin mevcut temel politikalarını ve siyasetlerini kökten etkileyecek bir pozisyona da sahipti.³⁹⁷

II. Wilhelm'ın 1889 senesinde İstanbul'u ziyareti Almanya'da önemli politikalar için en önemli adım oldu. Bu ziyaret sırasında Almanya, Osmanlı Devleti'nden Batı Demiryolu'nun ilk bölümü olan İstanbul-Ankara demiryolu yapım ihalesini elde etti. Bu ihaleden sonra Almanya ile Osmanlı Devleti yetkilileri istikraz meselelerini de görüşmüştür. İhale sırasında takip edilen siyasetin başında Osmanlı Devleti'nin yapacağı yatırımlar için borç para alması, yani istikraz yapması isteniyordu. Mesela II. Wilhelm'ın İstanbul seyahati Avrupa ve dünya basınında çok ciddi yorumlar yapılmış, na yol açmıştır. Bükre'de çıkan Öryen Expresö gazetesini Alman İmparatorunun İstanbul ziyaretini, Osmanlı Devleti'nin istikraz meselesi ve İstanbul-Ankara demiryolu yapımını Yahudi Mösyo Kaulla'ya verilmesi ekinde özetliyordu. Gazete, Mösyo Kaulla'nın demiryolu imtiyazı kendisine verilmeyecek olur ise bu konuda asla ısrar etmeyeceğini belirtiyor; istikraz meselesini ise *öyükemmel bir iş olup bunu ele geçirmek için elinden geleni yapmalıdır* ekinde dile getiriyordu. Nitekim Mösyo Kaulla bahsi geçen bu iki meseleden dolayı, Osmanlı Devleti bürokratlarından Ragıp Bey'i araya koyarak demiryolu ve istikraz imtiyazlarını kendisine verilmesini istemiştir. Öryen gazetesinin iddiasına göre Mösyo Kaulla, istikraz ve demiryolu işini Alman elçisinin Osmanlı Devleti'ne yaptırmış, baskı sonucunda elde etmiştir. Gazeteye göre Almanya, istikraz ve demiryolu sayesinde Anadolu'nun büyük bir kısmını ellerine geçirmiştir.³⁹⁸

³⁹⁷ Murat Özyüksel, **Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişim Sürecinde Anadolu ve Batı Demiryolları**, Bursa, 1988, s.15

³⁹⁸ BOA, Y.PRK. SRN, 2/52.

5.4.5.1. Hicaz Demiryolu

Osmanlı Devleti Ba dat demiryolu ihalesini Almanya'ya verdi i y,l yine kendisi, kendi imkânlar,yla Hicaz Demiryolu ad, altında büyük bir demiryolu in as,na giri mi ti. Hicaz demiryolu amandan ba lay,p güneye do ru inecek ve Müslümanlarca kutsal say,lan ehirlere olan Medine ve Mekke'ye kadar ula t,r,lacakt,. Osmanlı Devleti bu büyük projeyi kendi imkânlar,yla yapmak istemi , fakat buna ra men 1908'de biten projenin yar,s,n,n maliyeti Avrupa devletlerinden kar ,lanm, t,. Hicaz demiryolu yap,m,nda Almanya ön plana ç,km, t,. Almanya gerek verdi i küçük ölçekte borç paralarla gerekse in aat süresince gönderdi i mühendis ve teknik eleman deste i ile hatt,n yap,lm,na katkıda bulunmu tur. Osmanlı Devleti de buna kar ,l,k 1906'da Hicaz demiryolu için gerekli olan 18 adet lokomotifin büyük bir k,sm,n, Almanya'n, Münih kentindeki Krauss lokomotif fabrikas,ndan sat,n alm, t,. Yine Hayfa hatt,nda çal, an 6 lokomotif Almanya'dan al,nm, t,. Demiryolunda i leyecek vagonlar da Almanya'dan ithal edilmekteydi. Almanya'y, Belçika takip ediyordu. Bunun yan, s,ra Almanya'dan demiryolu in as, için pek çok malzeme al,nm, t,r. Ray, çelik travers, c,vata, cebire, çelik levha, imendifer makas,, torna, pulanya tezgâhlar, sat,n al,nan di er malzemeler aras,ndayd,. Hicaz demiryolunun in a edilmesini Almanya destekliyordu ve ileride bu demiryolunun Ba dat demiryolu ile birle tirilebilece ini dü ünüyordu. Bu iki demiryolunun birle mesi halinde bütün Arap yar,madas,n,n kontrolü ve ula ,m, daha h,zl, hale gelecekti.³⁹⁹

Fransa ise Hicaz demiryolunun yap,m,nda Yafa-Kudüs, Beyrut- am, am-Müzeyrib hatlar,n,n ,s,larla kendisine verilmesini istiyordu. Bu hususta yapt, , siyasi bask,lar,n neticesini alm, ve söz konusu hatlar,n imtiyaz, Frans,zlara verilmi tir. Ayr,ca amandan Humus ve Hama güzergâh,yla Birecik'e kadar dö enmesi planlanan demiryolu imtiyazlar, da Frans,zlara verilmi tir. Fransa'n,n eskiden beri Suriye topraklar,na kar , yak,n bir ilgisi bulunmaktayd, ve Fransa, bölgeyle yak,ndan ilgilenmekteydi. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nden ald, , imtiyazlar,n önemli bir k,sm,n, bu bölgenin çevresinden tercih etmekteydi.⁴⁰⁰ Di er taraftan Deutsche Bank, 1905 senesinde Osmanlı Devleti'ne kendisinden yapaca , istikraz kar ,l, nda, Krupp

³⁹⁹ BOA, BEI 258334.

⁴⁰⁰ BOA, .ML, 25/1323.M.29.

fabrikasından sava topu sat,ın al,ınmas,n, art ko mu tur. II. Abdülhamid bu duruma iddetle tepki göstermi tir.

Esas ad, Hamidiye Hicaz demiryolu olan bu hatt,n en önemli özelliklerinden birisi, Osmanl, Devleti topraklar, içerisinde Mekke ve Medine'ye hac görevini yapmak üzere gidecek hac,lara sa lanan kolayl,kt,r. Hicaz demiryolu ile birlikte am, Mekke, Medine ve K,z,ldeniz birbirine ba lanacakt,. Dini sebeplerin yan, s,ra bu hatt,n kurulmas,nda siyasi ve askeri beklentiler de ön plana ç,kmaktad,r.⁴⁰¹ Avrupal, devletlerin Hicaz demiryolunun yap,m,na ili kin politikalar, ise öyleydi: Almanya, demiryolu in as,n,n ba lamas,n, önemsiyordu. ngiltere 187761878 Osmanl,-Rus Sava ,ından sonra Osmanl, Devleti'nin gücünü yitirdi ini dü ünmekte, fakat bu demiryolu yap,m, ile Osmanl, Devleti'nin hatt,n geçti i bölgelerde tekrar nüfuz kazanaca ,n, dü ünerek, rahats,zl,k duymaktayd,. Söz konusu hat ngiltere'nin Orta Do u ve Uzak Do udaki menfaatlerine ayk,r, dü mekteydi. Fransa da, ngiltere gibi hatt,n yap,m,na kar , ç,km, t,r. Fransa ise hatt,n yap,m, ile birlikte Filistin ve Suriye bölgesindeki siyasi etkinli inin zarar görece i fikrindeydi.⁴⁰²

3.4.5.2 Ba dat Demiryolu

1889 y,l,nda Almanya ald, , Anadolu demiryollar, in a projesi ile birlikte stanbul/Haydarpa a demiryolu hatt,n, Gebze, Bilecik ve oradan da Ankara'ya kadar uzatm, t,r. Ayn, tarihte Almanya, Ankara'ya kadar gelen bu demiryolu hatt,n,n Kayseri'ye kadar uzat,ımas,, Eski ehir'den de Konya'ya bir demiryolu hatt,n,n dö enmesi ayr,cal, ,n, elde etmi tir.⁴⁰³

1888 y,l,na kadar Almanya'n,n, Osmanl, topraklar,nda hiçbir demiryolu yat,r,m, bulunmazken, Almanya, 1890 y,l,nda 3.000 km.đik bir demiryolunun in a imtiyaz,n, elde etmi tir. Almanya'n,n, Anadolu demiryolu imtiyaz,n, elde etmesi Osmanl,-Alman Devleti yak,nla mas,nda en önemli delil olarak sunulmaktayd,. Bu

⁴⁰¹ Metin Hülagü, **Bir Umudun n as, Hicaz Demiryolu**, Yitik Hazine Yay,nlar,, stanbul, 2008, ss. 25-26.

⁴⁰² Hülagü, a.g.e., ss. 33636.

⁴⁰³ BOA, Y.PRK. A, 15/8.

durum Avrupa kamuoyunda da dikkatle takip edilen bir konu olma özelliğini taşıyordu. İngiltere bu yakınlıktan madan son derece rahatsız oldu. Çünkü İngiltere, Anadolu demiryolları, projesinin farklı amaçlara dönüşebilmesinden tedirgin olmaktaydı. Hatta İngiltere Almanya'nın İstanbul-Ankara demiryolu inşaatını tamamladıktan sonra, söz konusu hattın Bağdat'a kadar uzatılmasından endişelenmekteydi. Bu duruma engel olabilmek için İngiltere, Osmanlı Devleti'ne, mütebbis Staniforth aracılığıyla Konya'dan Bağdat'a kadar uzanan bir demiryolu inşaatı teklifini sunmuştu. Bağdat demiryolu hattının inşaatını, Sultan II. Abdülhamid Almanlar'a vermeye istisna etti. Fransa da bu konuda İngiltere'ye destek vermemekteydi. Fakat Fransa Suriye vilayetinde aldığı demiryolu imtiyazları, tepki göstermemeyi tercih etmişti. Almanya'nın Bağdat demiryolu inşaatına İngiltere'nin karşı çıkması, bazı nedenleri arasında Mısır ve Hindistan yolunun güvenliğini getirmekteydi.⁴⁰⁴

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde gerçekleşen demiryollarının inşaatı, ülke içerisindeki yarı yarıya halkın meslek değiştirmesiyle yapıldı ve tüketim alışkanlıklarının değişmesi gibi bir dizi yenilikleri de beraberinde getirdi. Tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan nüfus önceden ulaşım yetersizliği ve riski nedeniyle, elindeki malı limanlara götürememekteydi. Demiryollarının inşaatı, ülke içinde üretilen ürünlerin bozulmadan, çürümeden, telef olmadan güvenli bir şekilde liman ve iskelelere ulaşmasını olanak sağladı. Aynı zamanda bu durum bataklık olan ziraat alanlarının sulanabilmesine, tohumun sulanması ve ekili-dikili alanların genişlemesine neden oldu ve tarımda makineleşmenin önünü açtı. Sanayileşmeye başlayan Batılı devletler ise artan ham madde ihtiyaçları, kendilerine en yakın olan Osmanlı Orta Doğu'na yönelerek karşılamaya çalıştılar. Osmanlı Devleti de kendi açısından bu demiryollarının inşaatından kazançlar beklemekteydi. Bunların arasında ticaretin yaygınlaşması, buna bağlı olarak daha fazla vergi sağlanması, ziraatın yaygınlaşması, sayılabilir.

Demiryolu imtiyazına sahip devletlerin inşaat ettikleri demiryoluna herhangi bir zarar gelmesi durumunda, bu zararları Osmanlı Devleti karşılayacaktı. Buna örneğin, kilometre garantisini denmekteydi. Bunun yanı sıra 19. yüzyılın son döneminde

⁴⁰⁴ BOA, Y. PRK. AZJ, 39/33.

demiryolları, n, n geçi istikametinde bulunan, demiryolunun her iki yanındaki yirmi er kilometre arazinin yeraltı ve yerüstü kaynakları, n, n i letimi de imtiyaz sahibi şirkete -devlete- verilmekteydi. Bu noktada daha önceleri Avrupalı Devletlerin, Osmanlı Devletini tanıması amacıyla gönderdikleri bilim adamları, n, n hazırladıkları raporları ile yarayacakları. Nitekim bu raporlar doğrultusunda Avrupalılar, demiryolları, n, n geçi güzergâhını, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yer alan yeraltı ve yerüstü kaynakları, n, n yönüne göre hazırladılar, t.r. Bu durum Osmanlı Devleti gibi sanayilememiş devletlerin yaradılışını, sömürgele mesine de neden olmuştur.

Almanya'nın Anadolu demiryolu imtiyazını almak istemesindeki uzak hedefse Anadolu demiryollarının tamamlanması, ardından Batı demiryollarının imtiyazını almak ve Anadolu demiryolunu Basra'ya kadar uzatıp, Orta Doğu'daki İngiliz egemenliğini son vermektir.⁴⁰⁵

Demiryolu inşaatı, devletler arasındaki rekabetle birlikte bölgedeki ziraatı da etkilemiştir. Artan rekabet, Anadolu'daki ziraat ürünlerinde ciddi artışları meydana getirmiş ve ilk modern sanayi fabrikaları kurulmaya başlanmıştır. Artan pamuk ihtiyacı, karışılmak isteyen Avrupa Devletlerinin Aydın ve Çukurova çevresinde demiryollarını, n, n yanlarında ciddi yatırımlar yapması, buna örnek gösterilebilir.⁴⁰⁶

Osmanlı Devleti'nde Almanlar, potansiyel pazarları harekete geçirmek üzere, Fransız ve İngilizler ise daha çok var olan pazarlara uzanmak üzere demiryollarını aştıkları yerlerdir.⁴⁰⁷

Anadolu demiryollarının Batı demiryolu hattı, 19. yüzyılın sonlarına doğru belirlenmiştir. Almanlar, Osmanlı Devleti'nden elde ettikleri imtiyazlar dâhilinde Anadolu'da 1000 km. civarında bir ray döşemiştir. Demiryolu hatlarında kurulacak olan istasyonların politik, ekonomik ve stratejik yönden önemli yerlere veya buralara yakın yerlere inşaat edilmesine önem verilmiştir. Osmanlı Devleti, kurulacak olan bu

⁴⁰⁵ BOA, Y. EE, 4/39.

⁴⁰⁶ BOA, Y. PRK. AZJ 39/33.

⁴⁰⁷ Ayla Efe, **Almanya'ya Verilen İkinci Demiryolu İmtiyazı: Hububat Hattı**, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, OTAM, Sayı 18, Ankara, 2005, s. 99.

istasyonları, n ekonomik yönden çok politik ve stratejik özelliklere uygun yapılmış, na daha çok önem vermiştir.⁴⁰⁸

II. Wilhelm'ın iktidara gelmesi, Almanya'nın dünya politikasında da i tirmi ti. Bunun yanı sıra Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne bakış ve politikalarında da ciddi somut değişimler yaşanmaktaydı. 1889'da II. Wilhelm'ın İstanbul ziyareti Haydarpaşa zmit demiryolu ihalesinin Almanya'ya verilmesi ile neticelenmiştir. Bu ihale daha sonra Ankara ve Konya'ya kadar uzatılmış, t.r. II. Wilhelm'ın bu ilk İstanbul seyahatinin arkasında Alman sermaye çevreleri bulunmaktaydı. İmparatorun İstanbul seyahatinin ana düğünesi Osmanlı Devleti'nde yapılacak olan demiryolları imtiyazını almak. Bu tarihlerde Osmanlı Devleti'ne Mavzer (Mauser) tüfeklerini pazarlayan ve Stuttgart men eli Württembergische Vereinsbank'ın elemanı olan Yahudi asıllı Dr. Alfred Kaulla Osmanlı Devleti'nde demiryolu inşaatına ilgi göstermiş ve Deutsche Bank müdürü Dr. George von Siemens ile birliki yaparak zmit-Ankara hattında demiryolu inşaatı için imtiyaz talebinde bulunmuştur. 4 Ekim 1888 yılında imtiyaz anlaşması imzalanmış, t.r. Bu imtiyazla Deutsche Bank'ın yönetimi altında bulunan mali grup 6 milyonluk bir ödeme karşılığında, daha önce işletmeye açılmış bulunan 93 km. uzunluğundaki Haydarpaşa zmit hattının mülkiyetini, 15 bin franklık bir kilometre teminat karşılığında Eskişehir üzerinden Ankara'ya ulaşan 486 kilometrelik zmit-Ankara hattının 99 senelik işletme ve yapım hakkını, Üsküdar'a kadar olan bir yan hat ile Bursa, Kütahya bağlantılı hatların yapım için gerekli olan ruhsatı elde etmiştir. Ancak anlaşılması gereken bazı sorunlar mevcuttu. Bu sorunlardan en büyüğü yapım ve işletme sermayesi idi. Almanya'nın bu sermayeyi bulmakta zorlanacağı, Avrupa kamuoyunda biliniyordu; fakat Deutsche Bank ıçeritli arayışlara girerek İstanbul'da 24 Mart 1889 tarihinde kendi yönetimi altında Societe du Cheminde fer Otoman d'Anatolie (Osmanlı-Anadolu Demiryolu Şirketi) kurmuş ve İngiliz ve İtalyan sermayesi toplamaya çalışmış, t.r. Fakat İngilizler Almanya'nın iktisadî yapısını güçlendirmek istemedikleri ve İtalyanlar da Fransa'nın tepkisinden çekindikleri için sermaye yardımına yanaşmamışlardır. Bütün bunlara rağmen Alman mali gurubu dünyaya karşı, na çevirmiştir. Avusturyalı spekülâtör Hirsh Demiryolu işletmesinin toplam 100

⁴⁰⁸ Esin Kâhya, **Türkiye'de İlk Demiryolları**, Türk Tarih Kurumu, Belleten Cilt: LII Nisan 1988, Sayı: 202, ss. 2136214. Ek-21'de tiyazname'nin transkribi verilmiştir.

bin misse senesinin 80 binini sat, alm, ve böylece demiryolu hatt,na yap,m,na ba lanm, t,r. Yüzy,l,n sonunda stanbul-Ankara demiryolunun bitmesi ve II. Wilhelm'in 1898 senesinde Osmanl, Devleti'ni ikinci ziyareti, Almanya'n, hangi hedefin pe inde oldu unu aç,kça ortaya koymu tu. Fransa ve ngiltere sermayedarlar, Ba dat demiryolu ve ona ba l, ubelerinin Alman sermayesi ile yap,lmas,na kesinlikle kar ,yd,lar. Osmanl, Devleti, asl,nda ne Almanya sermayesini ne de Fransa, ngiltere sermayesini istiyordu. Ancak ülke içinde sermaye birikimi ve sermaye tedarikine imkân olmad, ,ndan bu yola ba vurmak mecburiyetinde kal,yordu. çeride sermayesi olmayan devlet, ya yabanc, devletlere imtiyaz vermek veyahut da d, ar,dan sermaye tedarik ederek gerekli yat,r,mlar, yapmak durumundayd,. II. Abdülhamid'in yaverlerinden akir Pa a haz,rlam, oldu u bir raporunda, Osmanl, Devleti'ne sermaye sa layacak devletlerin Fransa ve ngiltere oldu unu, Almanya ve di er Avrupa devletlerinin büyük sermayelerle Osmanl, Devleti'nde büyük yat,r,mlar yapamayaca ,n, öne sürmekteydi.⁴⁰⁹

2 Haziran 1890'da biten 40 kilometrelik zmit-Adapazar, hatt,, Ocak 1893'te 485 kilometre ray dö enerek Ankara'ya ula m, t,r. Padi ah II. Abdülhamid memnuniyetinin bir ifadesi olarak 15 ubat 1893'te Eski ehir-Konya yolunun imtiyaz,n, da irkete vermi tir. 15.000 frankl,k kilometre garantisi üzerine i e koyulan irket 444 kilometre ray dö eyerek ilk lokomotif ve katarlar,n, 1896'da Konya'ya ula t,rm, t,r. Ancak irket her yeni hat için kilometre garantisini de yükseltmi ve garanti 18.000'19.000 franka kadar ç,km, t,r. Kilometre garantisi ad, alt,nda ödenen bu yüksek mebla lar ayn, zamanda yat,r,mc,lar için de kâr kayna , idi. Bu kârl, yat,r,ma di er büyük güçlerin seyirci kalmas, ise beklenemezdi. Fransa bu geli melerin tazminat, olarak Kasaba (zmir) demiryolunu Afyon'a uzatma imkân, elde etmi ve Suriye'de am-Humus-Halep hatt,n, in a için gerekli imtiyaz, alm, t,r.

1898 senesine gelindi inde Almanya Osmanl, Devleti'ndeki demiryolu yat,r,mlar,nda önemli bir konuma gelmi ti. Bu tarihte Almanya, ngiltere ve Fransa'n, Osmanl, Devleti'ndeki demiryollar,n,n durumu ise a a ,daki gibidir.

⁴⁰⁹ BOA, Y.EE, 140/10.

Tablo 19. Almanya, İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ndeki Demiryolu Ağı, (km)

İngiliz Hatlar, Km.	Fransız Hatlar, Km.	Alman Hatlar, Km.
İzmir-Aydın 373	İzmir-Kasaba 512	Haydarpaşa-İzmit 91
Mersin-Adana 67	Yafa-Kudüs 87	İzmit-Ankara 485
	Beyrut-İstanbul 247	Eskişehir-Konya 444
	İstanbul-Halep 420	
440 km	1266 km	1220 km

Kaynak: Y.PRK. TNF 8/35

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı, Osmanlı Devleti'nde demiryolları yapımında en çok söz sahibi olan iki devletin test edilmesine de olanak verdi. Savaş sürecinde Osmanlı Devleti Fransa'nı yaptı, ve yapmakta olduğu demiryollarını kullanmak istemi; ancak Fransa buna izin vermedi. Almanya ise yapımı, olduğu demiryollarının Osmanlı Devleti'nin her türlü hizmetinde olduğunu bildirerek Osmanlı Devleti'nin güvenini bir kere daha kazanmıştı. Osmanlı Devleti'nin savaşta kazanması ve Fransa'nın demiryollarını kullandırma politikası, Almanya'ya Bağdat demiryolu projesini elde etmede bir adım daha attırması. Neticede II. Abdülhamid Almanlar bu tutumundan ve diğer olumlu çalışmalarından dolayı, hattın Bağdat'a kadar uzatılması, imtiyazını Almanlara verdi.⁴¹⁰ Tablodan da görüleceği üzere ülkedeki demiryollarındaki hâkimiyet Fransa ile Almanya arasındadır. Ancak Almanlar Osmanlı Devleti'nin ana ulaşım arterlerine sahip iken, Fransa daha çok lokal ve kendi ham madde ihtiyaçları, çevresinde demiryollarını işletmektedir.

Ocak 1902'de Osmanlı-Anadolu Kumpanyası, müdürü Kurt Zander ve Nafia Nazır, Zihni Paşa'nı yaptı, çalışmalarından sonra kesin imtiyaz anlaşması yapılmış ve 15 milyon frank sermaye ile 5 Mart 1903'te Bağdat Demiryolu Kumpanyası kurulmuştur. Yine aynı tarihlerde nihai anlaşma da imzalanmıştı.

⁴¹⁰ BOA, Y.PRK. T F, 5/94.

1905'te kurulan Ba dat Demiryolu Kumpanyas,na u imtiyazlar verilmi tir.⁴¹¹

- Haydarpa a-Ankara ve Eski ehir-Konya hatlar,n, 59 y,l müddetle i letme.
- Konya'dan ba lamak ve Ba dat üzerinden Basra'ya kadar devam etmek üzere takriben 2300 kilometre uzunlu unda bir demiryolu yap,m, ve i letmesi. Yap,lan demiryolunun iki taraf,ndan yirmi er kilometrelik bir saha dâhilinde bulunan madenleri i letme ve ormanlardan odun kesip kömür yapabilme.
- F,rat nehriyle attü'd-Arap'ata nakliyat. Ba dat ve Basra k,y,lar,nda liman in a etme ve çal, t,rma hakk,.

Bu anla mayla birlikte ikinci maddede yer alan hususa göre demiryolu i letmeye aç,ld, , tarihten itibaren 99 sene süresince Almanya Devleti'nin kullan,m,nda olacakt,. Bu süre sonunda demiryollar,, binalar, köprüler, lokomotif, vagon ve benzeri araçlar, irket taraf,ndan sat,n al,nm, olan bütün araçlar ve malzemeler Osmanl, Devleti'nin mal, say,lacakt,. Mukavelenin üçüncü maddesinde Alman irketinin demiryolu in as, s,ras,nda bütün vergilerden muaf tutulaca , belirtilmekteydi. On dördüncü maddede Anadolu'da Almanya d, ,nda bir devletin demiryolu in a etmesinin önünü kapat,yordu. Böylece Anadolu ehirleri aras,nda in as, dü ünülen demiryollar,n, in a etmeyi Almanya tekeline alm, oluyordu.⁴¹²

K,sa bir süre sonra ngiltere'nin Ayd,n demiryolunu Dinar'a kadar uzatmak istemesi çe itli problemleri de beraberinde getirmi ti. ngiltere'nin stanbul elçisi e er Almanya Devleti bir ey demez ise Ayd,n'dan Dinar'a kadar bir hat in a etmek istedi ini Osmanl, Devleti makamlar,na bildiriyordu. Ancak Almanya baz, artlar, ileri sürerek ngiltere'nin bu iste ini sürüncemede b,rakm, t,r.⁴¹³

Osmanl, Devleti'nin gümrük oranlar,n, art,rmas, ngiltere taraf,ndan tepkiyle kar ,lanm, t,. ngiltere, Osmanl, Devleti'nin gümrük vergilerini yükseltmesini kabul edilebilir bulmuyor, ancak baz, artlarda kabul edebilece ini söylüyordu. Buna göre ngiltere, Ba dat demiryolunun Ba dat-Basra aras,n,n yap,m,ndan vazgeçilmesi

⁴¹¹ imtiyazname'nin transkribi Ek-20'de verilmi tir.

⁴¹² BOA, Y.PRK. TNF, 1/17.

⁴¹³ BOA, Y.A.HUS, 491/36.

durumunda yükselen gümrük oranları, kabul edilebilirini sürüyordu. Ayrıca, ödenecek gümrük vergilerinin Batı demiryolu için teminat gösterilmemesini talep ediyordu.⁴¹⁴ Özetle İngiltere Batı demiryolu hattının inşaatı için elinden gelen bütün zorlukları, karşılıyordu.

Almanya Batı demiryolu imtiyazını, Almanya ile ilgili münakaşalar Avrupa'da da devam etti.⁴¹⁵ İmtiyazın verilmesine ve inşaatın Alman sermayesiyle başlamasına bir tepki de Fransa'dan gelmişti ve Fransız bakanlar, parlamentoları meclislerinde bildirimler yaparak, Almanya Batı demiryolu hattında giderek artan nüfuzuna dikkat çekmek istiyorlardı.⁴¹⁶

Osmanlı Devleti, Anadolu-Osmanlı Demiryolu Kumpanyasından Batı demiryolu hattının ana güzergâhını, İstanbul'da tali hatların inşaatını isteyebilecekti. Anlaşma maddelerinde buna dair bir husus da bulunuyordu. Osmanlı Devleti Mösyo Kaulla'ya bu hususta bir teklif götürerek Ankara'dan Sivas'a kadar bir hattın yapılmasını istemiştir.⁴¹⁷

Batı demiryolu hattının inşaat edilmesi sürecinde anlaşma hükümlerinde olmamasına rağmen Almanlar, hat güzergâhına kendi vatandaşları, yerli tüccarların girişi için olumlu. Osmanlı Devleti daha önceki zamanlarda da ortaya çıkan bu gibi durumlar, kesin bir şekilde kabul etmiyordu. Bu hususta son sözü söyleyen Osmanlı Devleti bakan ve vekilleri, gerek Batı demiryolu olsun gerekse diğer demiryolu hatları olsun hiçbirine yurt dışından gelecek insanlar, yerli tüccarların kararlarına müdahale etmesin. Kararın gerekçesinde hat çevresine yerleşen yabancıların iskân olmaları, toprakların yabancı devletlerin uhdesine geçmesi gibi olacakları, bunun ise siyasi sakıncaları doğuracağını belirtmiştir.⁴¹⁸

1908 senesinde Osmanlı Devletinde gerçekleştirilen Jön Türk ihtilali ve anayasal sisteme geçiş Almanya Batı demiryolu projesini geçici olarak sarsmıştır.⁴¹⁹

⁴¹⁴ BOA, HR. SYS, 108/45.

⁴¹⁵ BOA, Y.PRK. E A, 34/40.

⁴¹⁶ BOA, Y.A.HUS, 427/45.

⁴¹⁷ BOA, Y.PRK. B K, 23/85.

⁴¹⁸ BOA, MV, 212/39.

⁴¹⁹ BOA, Y.PRK. TNF, 6/39.

ttihat ve Terakki İktidarı döneminde, devlet bünyesinde meydana gelen ekonomik krizin a ,lması, için ngiltere ve Fransa'ya müracaat edilmiştir. Ancak istikraz için ngiltere ve Fransa zor artlar ileri sürmü lerdir. ttihat ve Terakki yönetimi bu defa istikraz için Almanya'ya yönelmiştir. Almanya Ba dat demiryolu imtiyaz,nda herhangi bir pürüz ç,kımması, için elinden geleni yapmı ve bunun için yeni yönetimle k,sa sürede anlaşma yapmı, ba armı, t,. Almanya, 1910 senesinde Osmanlı Devleti'nin ihtiyaç duyduğu istikraza olumlu cevap vermiş ve iki ülke arasında kabul edilebilir artlarda bir borç anlaşması yaplmı, t,r. Yine Almanya bu dönemde Osmanlı Devleti'ni Girit, Makedon ve Ermeni meselelerinde desteklemiştir. Böylece Osmanlı Devleti'ne karşı olan ö dostluğu bir kere daha göstermiştir.

1908 Devrimi sırasında duran Ba dat demiryolu inşası, Alman-Osmanlı, yapılmış, n, nı sa lanmasıyla tekrar başlamı, t,r. Kar ,l,kl, güven ortamı, n, nı olumasıyla birlikte Almanya Osmanlı Devleti'ndeki yat,r,mlar,na h,z vermiştir. Fransa ile Almanya arasında Ba dat demiryolu ile ilgili görüşmeler 1911'de başlamış, da 1911-1912 Trablusgarp Sava ,ı, akabinde 1912-1913 Balkan Savaşları, nedeniyle aksamlar başlamı, t,r. Fakat 13 ubat 1914'te Deutsche Bank (Almanya) ile Osmanlı Bankası, (Fransa) arasında imzalanan ve her iki devletçe de onaylanan bir sözleşme yapılmı, t,r. Buna göre, Anadolu ve Ba dat demiryolunun geçti i alanlar Alman ç,kar bölgesi olarak kabul ediliyordu. Bunun karş, l, ,nda Almanya; Suriye, Ermenistan ve Kuzey Anadolu'yu Fransız etki alanı, olarak kabul ediyordu. Böylece Ba dat demiryoluna karş, l, Fransız direniş i de son buluyordu.

15 Haziran 1914'te Ba dat demiryolu inşasıyla ilgili bir anlaşma vardı,. Bu anlaşma ile Almanya, Ba dat demiryolunun Basra'da sona ermesini kabul ediyor ve hatları, ngiltere olmadan Basra Körfezi'ne uzatmayacağını, taahhüt ediyordu. Bununla birlikte Ba dat demiryolunda her iki ülke vatandaşları, n, nı e it köullarda hizmet sunulmasını, denetlemek için iki ngiliz vatandaşları, n, nı yönetim kurulunda görev almaları, kabul ediliyordu. Almanya'n, nı verdiği di er bir taviz ise, Mezopotamya'da ngilizlere verilen nehir taşımacılı, , ile ilgili olan ayrıcalıklı,. Bunların karş, l, ,nda endişeleri ortadan kaldıran ngiltere, Osmanlı gümrük vergilerinin % 11'den % 15'e ç,kar, lması, n, ve bu artışla sağlanacak gelirin Ba dat demiryolunun finansman,nda kullanılması, n,

kabul ediyordu. Ba dat demiryollar, ile ilgili uluslararası, rekabet Birinci Dünya Sava , öncesi sona ererken, Konya-Ba dat hatt,n,n 1715 kilometrelik k,sm,n,n 887 kilometresi tamamlanm, t., Hatt,n in as, Birinci Dünya Sava , süresince yo un bir ekilde devam etmi ve 1918ø gelindi inde hatt,n tamam, baz, tüneller d, ,nda bitirilm ti. Sava boyunca dört sene gibi k,sa bir sürede hatt,n çok h,zl, bir ekilde bitirilmesinin temel nedeni ise Ba dat demiryolundan sava s,ras,nda olabildi ince istifade edebilmektir. Nitekim sava ,n en iddetli ya and, , cephelerden birisi üphesiz Irak Cephesiydi. İngiltere sürekli bu cepheye y, ,nak yaparak Irak topraklar,n, ele geçirmeye çal, ,yordu. Dolay,s,yla Osmanl, Devleti gerek Irak Cephesi gerekse Suriye Cephesi için asker ve mühimmat sevkiyat,n, Ba dat demiryolu hatt,yla gerçekle tirmek istiyordu. Bundan dolayı,, bir an önce hatt,n bitirilmesi için mücadele etmi ti. Ba dat demiryolu Ekim 1918øde tamamen bitirilebilmi tir. Ekim 1918øde önce Almanyaø,n,n akabinde Osmanl, Devletiønin de sava tan çekilmesiyle I. Dünya Sava , sonuçlanm, t,r. Yakla ,k 15 senede bitirilen hat Osmanl, Devletiønin parçalanmas,yla birlikte ortaya ç,kan Türkiye ve Irak devletlerine kalm, t,r.⁴²⁰

Demiryollar, birbirlerine uzak olan pazarlar, yak,nla t,rm, , ham madde kaynaklar,n, üretim merkezlerine ba lam, , metalürji ve kömür üretimine fayda sa lam, t,r. Bunlar,n yan, s,ra dünya ekonomisinin merkezi konumunda olan bölgelerde kapitalist ilikilerin geli mesine katkıda bulunmu tur.⁴²¹

Ba dat demiryolu ile Osmanl, Devletiønin ekonomik beklentileri incelendi inde, demiryolunun ülke kalk,nmas,na yardımcı olaca , dü ünülmekteydi. Çünkü Osmanl, Devletiønin yeralt, ve yer üstü kaynaklar, bakım,ndan zengin olmas,na rağmen üretim art,r,lamam, ve ula ,m,n yetersiz olmas, nedeniyle Osmanl, Devleti tamam, ile d, a ba ,ml, hale gelmi ti. Bu projenin yap,m, ile birlikte bu durum de i ecekti. İngiltere Konsoloslu u raporlar, verilerine göre demiryolunun geçti i güzergâhta tah,l üretimi 1892 y,l,nda 8 milyon kileden 1894 y,l,nda 10 milyona, 1896 y,l,nda ise 15 milyon kileye yükselmi tir.⁴²² Demiryolu güzergâh,nda tar,msal ürünlerde önemli ölçüde art, lar olmu tur. 1889-1911 y,llar, aras, Osmanl, Devleti s,n,rlar,

⁴²⁰ BOA, HR. SYS, 95637/71697.

⁴²¹ Re at Kasaba, **Osmanl, mparatorlu u ve Dünya Ekonomisi, On Dokuzuncu Yüzy,l**, Çeviren: Kudret Emiro lu, Belge Yay,nlar,, stanbul, 1993, s. 41.

⁴²² Albayrak, a.g.e., ss. 23625.

damında zırat üretimindeki art, % 63 iken, demiryolunun geçti i bölgelerde bu oran iki misli artarak % 114'e yakla m, t,r. Ta ,mac,l,k alan,nda ise demiryollar, 1913 y,l,nda % 46,8'dik bir oranla deniz ve karayollar, ta ,mac,l, ,n, geride b,rakm, t,r.⁴²³ Osmanl, Devleti'nin Ba dat Demiryolu Projesi ile askeri beklentileri ise, askeri birliklerini bir yerden ba ka bir yere zaman,nda ula t,r,makt,. Nitekim Osmanl, Devleti'nin 1877'61878 Osmanl,-Rus Sava ,nda ula ,m yetersizli i nedeniyle Ruslar Do u'da büyük bir ba ar, elde etmi lerd. Demiryollar,n,n faaliyete geçmesinden sonra bu durum de i mi ti. Mesela Balkan Sava lar, esnas,nda Osmanl, Devleti Anadolu demiryolu hatt, ile 50.000 sivil Avrupalıya ta ,m, , Kasaba demiryolu ile ise 12 gün gibi bir sürede 100 top, 50 bin asker ve 6 bin at,n ula ,m,n, sa lam, t,r.

Almanlar,n Ba dat demiryolu ile bekledikleri ekonomik kazançlar ise, geli en sanayileri için gerekli ham madde ve pazar ihtiyaçlar,n, sanayisi geli memi Osmanl, Devleti'nden temin etmekte. Alman ticareti 1889'61898 y,llar, aras, % 788,6 oran,nda bir art, la Osmanl, pazarlar,ndaki en h,zl, art, a sahip olmu tur. Ayn, y,llar aras,nda Osmanl, pazarlar,ndaki ngiliz ticareti art, , % 0,6, Frans,z ticaretindeki art, ise % 0,4 olarak gerçekte mi tir. Askerî beklentileri ise, kendi güçlerini di er Bat,l, devletlere göstermekte.⁴²⁴ Olas, bir sava durumunda Almanya, ngiltere'yi Orta Do u Bölgesinde ve Süvey e vurabilmek için Osmanl, Devleti topraklar,n, uygun bulmaktayd,.⁴²⁵

Sonuç olarak demiryolu yap,m, Osmanl, Devleti'ndeki en önemli yabanc, sermaye yat,r,m, olmu tur. Söz konusu demiryolu yap,mlar, Bat, sermayesine hizmet etmi tir. Bu demiryollar, ile yat,r,m yapan ülkelere sanayi mal, ihraç edilmi tir. Yine, bu demiryollar, o ülkeden ham madde kanal, ithal etme görevine hizmet etmi tir. Daha sonra, bu demiryollar, ticari görevlerinin yan, s,ra dünyay, pay etmede emperyalist devletler aras,nda araç olmu tur. Buna örnek olarak Ba dat demiryolu yap,m,nda ngiliz ve Almanlar,n rekabeti gösterilebilir.⁴²⁶

⁴²³ Albayrak, a.g.e., ss. 33634

⁴²⁴ Albayrak, a.g.e.,ss. 23-25.

⁴²⁵ BOA, Y.EE,4/39.

⁴²⁶ Abdüllatif ener, **Sona Do ru Osmanl,,** Birle ik Yay,nevi, Ankara, 2007, s. 43.

3.5. Osmanlı-Aman Devleti Askeri İlişkileri

Osmanlı Devleti sanayisini Batı standartlarında kuramaması, ve modernle medenîleşme, hem etnik bütünlüğü, hem de dinî/mezhebî bütünlüğü sağlamaya yönelik atılmaya çalışması, ciddi sıkıntılarla da beraberinde getirmiştir. İmparatorluğun sürekli toprak kaybı, ve bu endişeyi sürekli hissetmesi ciddi manada silahlanmasını, zorunlu kılıyordu. Almanya, ağır ve hafif silah sanayisini kurarak Osmanlı Devleti pazarında 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önemli bir pazar haline geçirmeye başlamıştır. 20. yüzyılın başlarında artık Osmanlı pazarında, Osmanlı Devleti'ne silah satılmaya başlanmıştır.⁴²⁷

Alman Devleti, 1871'de kurulmadan önce üç Avrupa devletini yenerek siyasi birliğini kurmuştu. Üstesiz bu başarıların arkasında disiplin gücü yüksek muntazam bir orduya sahip olması yatıyordu. Ayrıca bu üç Avrupa devletini (Danimarka 1863, Avusturya 1866, Fransa 1870) arka arkaya mağlup etmesi bütün dünya devletlerinin dikkatlerini Alman Devleti'ne yöneltmişti. Almanya kurmuş olduğu güçlü kara ordusuyla Avrupa'nın en güçlü ordusu olduğunu böylece kanıtlanmıştı. Osmanlı Devleti, Almanya'nın bu gücü karşısında iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin daha fazla geliştirilmesi için harekete geçmiştir. II. Mahmut döneminde başlayan askeri ilişkiler II. Abdülhamid'in iktidara gelmesiyle hız kazanmış, t.r. Osmanlı Devleti, 1877-1878 senelerinde Rusya ile yaptığı savaşta ağır bir yenilgi almış ve ordusunun modernize edilmesi, eksik ihtiyaçların giderilmesi, subayların eğitilmesi gibi konularda Almanya'nın desteğini almaya çalışmıştır. Öncelikli olarak Osmanlı ordusunun eğitimi için Alman ordusunda görev yapan birçok subay belli ücretler karşılığında İstanbul'a gelmiş ve Osmanlı ordusunu eğitmek için çalışmaları başlamıştır. Bununla birlikte pek çok Osmanlı subay, da askeri eğitimlerini arttırmak için Almanya'ya gitmiştir. Almanya'ya giden bu subaylar, en son harp tekniklerini öğreniyor ve ülkelerine döndüklerinde ordunun daha modern hale getirilmesi için çalışıyorlardı.

Almanya sahip olduğu kara ordusunun silah ve teçhizatını, karıştırmak için ağır sanayisini de kurmuştu. Ağır sanayisiyle Almanya hem kendi ülkesinin ihtiyaçlarını,

⁴²⁷ BOA, Y.PRK. T F, 6/43.

kar ,ı,yol nem de tıke u, ,na sırah ve mühimmat olmak üzere pek çok alanda ihracat yap,yordu. te bu artlar çerçevesinde Almanya, kendi sanayisini tam manas,yla kuramam, olan Osmanl, Devleti'ni kendisi için iyi bir pazar olarak görmü tür. Osmanl, Devleti ise d, ülkelerden gelebilecek bir sald,r,ya kar , veya ülke içinde ç,kabilecek bir ayaklanma durumunda mühimmat ve cephane ihtiyac,na çok daha fazla ihtiyaç duymaya ba lam, t,.

II. Abdülhamid döneminde Osmanl, Devleti en fazla silah ve mühimmat, Alman Devleti'nden sat,n alm, t,r. Almanya'n,ın 19. yüzy,l,ın son çeyre inde Osmanl, Devleti'ne satt, , silah, mühimmat ve makineli aletlerde büyük bir art, ya anm, t,r. Bununla birlikte al,m-sat,mlarda Osmanl, Devleti makamlar,yla Alman fabrikalar, aras,nda ciddi oranda pazarl,klar da yap,l,yordu. 1900 senesinde Alman fabrikalar,ndan 200 bin mavzer tüfe inin al,nmas, kararla t,r,lm, ve mavzer tüfeklerinin sahibi Mösyö Hober ile temaslarda bulunulmu tu. Pazarl,klar özellikle mavzer tüfe i ba ,na Osmanl, Devleti'nin ödeyece i miktar üzerinde yo unla m, t.,⁴²⁸

Görü melerde Alman mavzer tüfe i fabrikas, sahibi Hober, teklif etti i miktar,n çok fazla olmad, ,n,, son zamanlarda artan kömür ve di er levaz,m fiyatlar,n,n maliyete yans,d, ,n, söylemi tir. Osmanl, makamlar, ise kendilerine teklif edilen fiyattan daha dü ük bir fiyata spanyaçya ve Transivalça mavzer tüfeklerinin sat,ld, ,n,, ayn, fiyata kendilerine de sat,lmas, hususunda ,srarda bulunmu lard,r. Görü meler sonucunda iki taraf anla m, t,r.⁴²⁹

Bununla birlikte Osmanl, Devleti, anla madan dolay, Mösyö Hober'de tekrar silah al,m, için pazarl,k masas,na oturmu tur. 200 bin olan mavzer tüfe i al,m, önce 480 bine ç,kar,lm, , ard,ndan bu say,n,n 700 bin oldu u belirtilmi tir. Küçük çaplı olan bu mavzer tüfekleri son model olarak imal edilip Osmanl, Devleti'ne teslim edilecekti.⁴³⁰

⁴²⁸ BOA, Y.MTV, 201/96.

⁴²⁹ BOA, Y.MTV, 201/96; Y.MTV, 226/112.

⁴³⁰ BOA, Y.MTV, 226/112.

SOZ konusu silahlar, n ar, m, nda belli bir usul takip ediliyordu. 1900 senesinde Almanya'dan sat, n al, nacak olan mitralyözler (makinelı tüfek) stanbul'a getirilerek denenmi ti.⁴³¹

Osmanl, Devleti, Almanya'dan alm, oldu u hafif ve a , r silahlar, n yedek parçalar, n, ve mühimmat, n, da tedarik etmek durumundayd,. Mesela Krupp fabrikas, ndan al, nan mavzer tüfekleri için s, k s, k mermi gerekti inden sürekli sipari veriliyordu. Alman silah fabrikas, Krupp, 1903 senesinde verilen 100 milyon mavzer tüfe i fi engi sipari ini kar , lamakta güçlük çekmi tir. Krupp fabrikas, haftada ancak 650 bin fi enk üretip Osmanl, Devleti makamlar, na teslim ederken, Osmanl, Devleti yetkilileri de haftal, k üretim kapasitesinin art, r, lmas, n, istemi lerdir.⁴³²

Osmanl, Devleti'nin silah al, mlar, ile birlikte sava g gemisi, istimbote, f, r kateyn, kruvazör gibi deniz kuvvetleri vas, talar, n, n al, m, sadece Almanya ile s, n, rl, de ildi. Amerika Birle ik Devletleri de Osmanl, Devleti'ne silah satan önemli bir devletti. Fransa ve ngiltere'nin Osmanl, Devleti'ne satt, klar, silahlar, n yekünü ise önemli bir miktara ula m, bulunuyordu.⁴³³

1903 Ekim ay, nda Osmanl, Devleti için bir haftada imal edilen fi enk üretimi a a , da gösterilmi tir.

Tablo 20. Alman Mavzer Fi enk Fabrikas, n, n Günlük Fi enk Üretimi (1903)

Ay 1903	Günler	Günlük Fi enk malat, (Adet)	Sand, k	Mülâhazat
3 Ekim	Cuma	102.000	85	
4 Ekim	Cumartesi	96.000	80	
5 Ekim	Pazar	ó	ó	Tatil
6 Ekim	Pazartesi	96.000	80	
7 Ekim	Sal,	96.000	80	
8 Ekim	Çar amba	102.000	85	
9 Ekim	Per embe	102.000	85	
Yekûn		594.000	495.378	

Kaynak: BOA, Y.MTV, 250/94.

⁴³¹ BOA, Y.MTV, 209/111.

⁴³² BOA, Y.MTV, 242/16.

⁴³³ BOA, Y.MTV, 246/59.

Tablo 2006 Ekim 1905'in ilk haftas, n, n sonunda Osmanl, Devleti'ne sevk edilmi olan mavzer fi enklerinin say, s, 57.888.000 olup 48.240 sand, k mavzer tüfe i fi engi Almanyadan stanbul'a gönderilmi tir.⁴³⁴ Osmanl, Devleti'ni silah sat, m, nda önemli bir pazar olarak gören Almany, bu pazar, sürekli artt, rma ve geni letme imkânlar, n, ara t, rmaktayd, . Ayr, ca Osmanl, Devleti'nin silah al, mlar, zaman zaman d, istikraz (d, borç) yoluyla gerçekte i için Almany her seferinde bu durumu da kendi lehine çevirebilmek için bütün gayretlerini sarf etmekteydi. 1905 senesinde sultan II. Abdülhamid Osmanl, Devleti'nde bulunan 7 ordunun seri ate li topraklarla teçhiz edilmesi için irade-i seniyye ç, kartm, t, . Maliyeti a , r olmas, na ra men ordular, n a , r silahlarla donat, lmas, için ç, kar, lan bu irade-i seniyye ile devlet, d, borçlanmaya gitmeye karar vermi ti.⁴³⁵

stanbul'daki geli meleri yak, ndan takip eden Alman Büyükelçili i bu konudan haberdar olur olmaz Osmanl, Hariciye Nezareti'yle temasa geçmi tir. Almany, Büyükelçisi al, nacak olan 60 milyon Osmanl, liras, tutar, ndaki d, borcun Deutsche Bank'ın al, nabilece ini, bunun için Deutsche Bank'ın vekili olan Mösyö Zanderi ile görüşü tü ünü, e er uygun artlarda anla , labilirse bankan, n bu mebla , kar , layabilece ini söylemi tir. Fakat Osmanl, Devleti yetkilileri, böyle büyük bir oranda istikraza Düyun-, Umumiye'nin muhalefet etti ini beyan etmi tir.⁴³⁶ Osmanl, Devleti'nin Almanyaya sipari vermi oldu u torpido istimbotlar, ve fi enklerin taksitlerini zaman zaman ödeyemedikleri görülmektedir. Nitekim Almany, n, Germany fabrikas, na sipari verilen silahlar için böyle bir durum ortaya ç, km, , devlet Osmanl, Bankas, ndan yeteri miktarda istikraz yaparak bu ödemeleri yapmak mecburiyetinde kalm, t, r.⁴³⁷

⁴³⁴ BOA, Y.MTV, 250/94.

⁴³⁵ BOA, Y.MTV, 250/94. Osmanl, Devleti'nde II. Abdülhamid döneminde 7 ordu bulunuyordu. 1. Ordu stanbul'da; 2. Ordu Edirne'de; 3. Ordu Selanik'te; 4. Ordu Erzincan ve Erzurum'da; 5. Ordu Suriye am'da; 6. Ordu Irak Ba dat'ta; 7. Ordu da Yemen'de bulunuyordu.

⁴³⁶ BOA, Y.A.HUS, 486/53.

⁴³⁷ BOA, .MMS, 134/5745.

3.0. Osmanl,-Auman Devleti stikraz, li kileri

Osmanl, Devleti ilk defa d, borcu 185361856 tarihleri aras,nda K,r,m Sava , s,ras,nda ngiltere ve Fransa'dan alm, t,r. Bu borç al,m, daha sonraki y,llarda artarak devam etmi tir. Özellikle Fransa'dan al,nan borçlar, Osmanl, Devleti d, borçlar,n,n en önemli k,sm,n, te kil etmektedir. 1875 senesinde ilân etti i moratoryumla borç ödemelerini süresiz durdurmu tur. 1881 senesinde kurulan Düyun-, Umumiye daresi ile Avrupa devletleri vermi olduklar, borçlar, belli bir düzen içerisinde tahsil etmi lerdir. II. Abdülhamid dönemine kadar en fazla borç Fransa'dan al,nm, t,r. Bunu ngiltere takip etmekteydi. Osmanl, Devleti'nin Almanya'ya borçlanmas, dü ük miktarlardagerçekle tirdi.⁴³⁸

⁴³⁸ . Hakk, Yeniay, **Yeni Osmanl, Borçlar, Tarihi**, Ekin Bas,mevi, stanbul,1964, s.19,20

Tablo 21. D, Borçlar (1880-1914)

istikraz Tarihi ve ad,	Anapara	Ele Geçen Tutar	Faiz(%)	Borçlanma Nedeni
1886 Gümrükler istikraz,	6.500.000	6.500.000	5%	Osmanlı Hükümeti'nin, Osmanlı Bankasından muhtelif tarihlerde aldığı avansların muntazam borç haline getirilmesi
1888 Balık avı istikraz,	1.650.000	1.155.000	5	Osmanlı Hükümeti'nin Almanya'dan aldığı mühimmat bedelini ödemek için Deutsche Bank ile yaptığı istikraz anlaşması, Mümtaz tahvillerin bir tebdil ile temine tabi tutulması için,
1890 Tebdil istikraz,	8.609.996	6.457.497	4	Osmanlı Bankası ve Düyun-u Umumiye Dairesi arasında bir anlaşma imzalanmış, t.r.
1890 Osmanlı istikraz,	4.999.500	4.399.560	4	Çeşitli ve dalgalı borçların muntazam borca tahvili için
1891 istikraz,	6.316.920*	5.685.228*	4	Yeni tahvillerin borç karşılığı, çeşitlendirilmesi için.
1893 Tönbeki istikraz,	1.000.000	700.000	4	Bütçe açıklarının karşılanması için
1894 Arkimendiferleri istikraz,	32.400.000**	23.814.000**	4	Rumeli demiryolları imtiyazının alan şirketin hükümete verdiği avansın tediye edilmemesi karşılığı olan 20.637.624 Frank'ın ödenmesi için. Hükümet ile Deutsche Bank ve diğer bazı Alman Bankaları arasında imzalanmış, t.r.

1894 M,s,r Vergisi ile temin edilen 8.212.340* 7.473.229* 3, 5 1854 ve 1871 istikrazlar,n,n tahvili amac,yla

Osmaniye Tahvilleri

1896 istikraz,	3.272.720	2.781.812	5	Rumeli Itisak Hatt, Kumpanyas,na yap,lacak ödeme ve Girid isyan, ve Ermenistan ahvalinin icabettirtirdi i masraflar için
1902 Gümrük stikraz,	8.600.000	6.880.016	4	Gümrük istikraz, tahvili için
1903 Ba dat stikraz, (1.Tertip)	2.376.000	2.376.000	4	Konya'dan Basra Körfezi'ne bir demiryolu in as, için
1903 sayd, Mahî (bal,k av,) muhavvel istikraz,	48.960.000**	39.902.400**	4	3 Ekim 1888 tarihli Bal,k av, istikraz,n,n tahviline karar verilmesi üzerine Hükümet ile Deutsche Bank aras,nda imzalanm, t,r.
1903 tahvili düyun (borçlar,n de i tirilmesi) kararnamesi	32.738.772		4	Tedavüldeki B,C,D tertibi tahvillere kar ,l,k olmak üzere yeni tahvil ç,kar,lmas,***
1904 stikraz,	2.750.000		4	Borca kar ,l,k tahvil ihrac,
1901ó1905 stikraz,	5.306.664		4	Yeni tahvil ç,karark Osmanl, Bankas,'na borçlanma Hükümet, Almanya'dan yapt, , askeri mühimmat sipari
1905 Askeri teçhizat istikraz,	2.640.000		4	bedellerini ve Anadolu imendiferi ile Deutsche Bank'a olan avans borçlar,n, ödemek için

1908 Ba dat stikraz, (Tertip II ve III)	5.236.000	4	Hükümet, Ba dat demiryolu in aat,na devam edilmek üzere mezkûr hatt,n takriben 840 kilometreden ibaret Bulgurlu-Halef; Tellihabe -Halep k,sm,n,n kilometre teminat, tediye için
1909 stikraz,	7.000.004	4	Bütçe aç, ,n, kapatmak için tahvil yoluyla borçlanma
1910 Soma-Band,rma Demiryolu stikraz,	1.712.304	4,4	zmir-Band,rma demiryolu ve Hüdeyde-Sana irketleri ile yap,lan anla ma gere i borçlanma
1911 Gümrük stikraz,	7.040.000	4	8 milyonluk bütçe aç, ,n, kapatmak amac,yla borçlanma
1913 Doklar stikraz,	1.485.000	5,5	Hükümetin tersane ,slah, için sermaye temini
1914 stikraz,	500.000	5	talya ve Balkan harpleri masraflar,n,n temini için birtak,m imtiyazl, irketlerden al,nan dalgal, borçlar,n, muntazam borçlar haline dönü türülmesi amac,yla

* Sterlin** Mark*** 14.9.1903 tarihinde tedavülde bulunan eski tahvilleri k,ymeti öyleydi:

B tertibi	4.158.023 Osmanl, Liras,
C tertibi	27.354.470 Osmanl, Liras,
D tertibi	44.405.526 Osmanl, Liras,
Demiryollar,	13.374.358 Osmanl, Liras,

Kaynak: .Hakk, Yeniay, Yeni Osmanl, Borçlar, Tarihi, Ekin Bas,mevi, stanbul 1964, ss.78-108

Tablo 21'e göre, Osmanlı Devleti 1880 sonrasında istikrazlar, büyük çoğunluğunda Osmanlı Lirası, ve Alman Markı ile yapılmıştır. Deutsche Bank tarafından sağlanan borçlanma miktarı, toplam borçlanmanın yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Son dönemde Osmanlı Devleti'ne nüfuz eden İngiliz ve Fransızlar, de facto Almanlar olduğunu göstermektedir. Ortalama faiz oranı, yüzde 4 civarındadır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin kendi sınırları, dâhilinde faaliyette bulunan Alman şirketlerinden toplamda 3 milyon Osmanlı Lirası avans almıştır.⁴³⁹

Osmanlı Devleti'nin Almanya'dan borç para alması, II. Abdülhamid'in iktidarı son yıllarında artarak devam etmiştir. 1908 Jön Türk devrimi sonrasında da Osmanlı Devleti-Almanya iktisadî münasebetleri artarak devam etmiş; yönetimde etkin hale gelen İttihad ve Terakki Cemiyeti Alman Devleti'nden istikraz yapma siyasetini sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nin Almanya'dan yapılmış olduğu istikrazlar, geri ödemelerinde zaman zaman problemler yaşandı, görülmüştür.⁴⁴⁰

Osmanlı Devleti'nde II. Abdülhamid'in iktidara gelmesiyle dünya siyasetinde denge politikaları, gözetilmi ve bu hususta Almanya ile ilişkiler politik bir zorunluluk haline gelmiştir. Almanya'da II. Wilhelm'in iktidara gelmesi ve Almanya'nın Avrupa ve dünya politikaları, başta ana, de iştirkesi, mevcut dünya dengelerinin de iştirkesine iştirkesi etmekteydi. II. Abdülhamid'in geleneksel Osmanlı Devleti politikaları, ötesinde kendi dönemine has politikalar geliştirmesi de de iştirkesi olan dünya dengelerinin ve artları, bir sonucu olmuştur. Bu iki imparatorun iktidarları, döneminde meydana gelen yaklaşımlar, politik, askerî, iktisadî, kültürel, eğitim gibi pek çok sonucu da beraberinde getirmiştir. Daha sonra iktisadi alanla daha da güçlendirmiştir. Gelişmekte olan Alman-Osmanlı iktisadî ilişkileri; Alman sermayesinin Osmanlı Devleti'ne girişini ve pek çok uluslararası ihalede Almanya'nın söz sahibi olması, sağlamıştır. Almanlar, Osmanlı Devleti'ne borç para verme artları, genellikle Osmanlı Devleti'ne yaptıkları, en önemli yatırımları, olan demiryolları, ihalesiyle doğrudan alakalıdır. Almanya, Osmanlı Devleti'nden almak istediği demiryolu ihalelerine karşılık (Haydarpaşa-Zmit, Eskişehir-Ankara, Ankara-Konya, Ankara-Kayseri) belli artlarda borç para verebileceğini ileri sürmüştür. Bu istikrazlarda

⁴³⁹ Yeniay, a.g.e..s.109.

⁴⁴⁰ BOA, .MMS, 40/1331.L.11.

Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Osman, Devletin, araca , paray, istikraz yapt, , ÷lkeden mal almada kullanma art, aranmaktayd,. Örne in 10 milyonluk bir istikraz yap,lm, sa bunun % 20øsi komisyon ve di er kesintilere gidiyordu.⁴⁴¹

⁴⁴¹ BOA, .ML, 25/1323.M.29.

SONUÇ

Alman siyasi birli i kurulmadan önce, bu bölgede birçok sülale kendi aralar,nda mücadele etmekteydi. En güçlülerinin olu turdu u ve kuzey bölgesini temsil eden Prusya, üç Avrupa devletini (Danimarka 1863, Avusturya 1866, Fransa 1870) arka arkaya yendikten sonra Avrupa'daki askeri gücünü göstermi tir. Osmanl, Devleti, Prusya ile 1790 y,l,ndan itibaren askeri anlamda ili kiler içindeydi. Ard,ndan 1871 y,l,nda Bismarck'ın ba bakanl, ,nda Almanya mparatorlu u kurulmu tur. Bismarck döneminde Almanya'n, Osmanl, Devleti ile olan ili kileri geçmi döneme nazaran azalm, t,r. Bunun nedeni ise Osmanl,-Alman Devleti ili kilerinin geli mesinin Avrupa bar, , için tehlike do uraca ,ndan endi e edilmesi idi.

Almanya kurulu unun ilk a amalar,nda Osmanl, Devleti'nde nüfuz edinmek için etkin bir politika izlememi tir. Ancak 1888 y,l,ndan itibaren Almanya bu politikas,nda de i iklik yapm, t,r. Almanya deniz gücüne sahip olmamas, nedeniyle k,tasal mana da öhayat alanlar,naö ihtiyaç duymaktayd,. öDang nach Ostenö olarak bilinen Almanya'n, bu politikas, için tek ç,kar yol ise Osmanl, Devleti idi.

1860-1913 y,llar, aras, Alman sanayisi büyük bir geli im göstermi tir. Almanya'n, sanayile me sürecinin 19. yüzy,l,n ortalar,na do ru ba lam, oldu unu ve bundan sonra da siyasi birli in sa lanmas,yla bu hareketin h,zlanm, oldu unu söylemek mümkündür.

Almanya, kendi s,n,rlar, içerisinde ticaretinin geli mesi için bir gümrük birli i kurmu tur. Gümrük Birli i hem sanayi üretimini hem de ticareti 1871'ö1914 döneminde be kat art,rm, t,r. Almanya birli ini geç dönemde kurdu undan, kendisine sömürge için Togo, Afrika ve Kamerun gibi uzak ölkeler kalm, t,. Bu yüzden Almanya ham madde temininde farklı aray, lara gitmi tir. Almanya'n, Osmanl, Devleti'ne yönelmesindeki amaç karayolu ile ula ,labilir olmas,yd,.

II. Wilhelm'ın mparator olmas,yla, politik önceli ini Osmanl, Devleti'ne vermi tir. II. Wilhelm, Almanya'n, sahip oldu u potansiyel yap, ile Osmanl, Orta Do usuna yerle erek dünyanın, süper gücü olaca ,n, dü ünümü tür. Çünkü bu bölgede

Almanya sanayisi için gerekli ham maddeyi sağlayacak ve Almanya bu bölgede en önemli rakibi olan İngiltere'nin sömürgelerine giden güzergâh, kontrol edebilecekti.

Almanya bu düşüncelerinden dolayı, Osmanlı Devletiyle ilişkilerini geliştiren, Osmanlı Devleti de II. Abdülhamid döneminde yaşanan siyasi ve askeri sorunları aşılamak için Almanya ile ilişkilerini arttırmıştı. II. Wilhelm ve II. Abdülhamid'in yönetime geçmelerinden sonra iki ülke ilişkileri gelişti. Çünkü iki ülke birbirlerine ihtiyaç duymaktaydı. İngiltere'nin Mısır, Sudan, Aden ve Somali kolonileri, Fransa'nın Cezayir ve Tunus kolonileri, Rusya'nın 1877-78 savaşlarındaki zaferi, Osmanlı Devleti'ni güçsüzleştirmişti. Ham madde ihtiyacı olan Almanya bu dönemde Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü savunarak hem Osmanlı Devleti'nin güvenini sağladı, hem de ham madde kaynaklarına ulaşmıştı.

Almanya, Osmanlı Devleti'nin güvenini sağladıktan sonra bölgeye bilim adamları göndererek, bölgenin siyasi, etnik ve coğrafi durumları hakkında raporlar hazırlattı. Neticede, Almanya kendi ihtiyaçları sağlamak için yeraltı ve yerüstü kaynaklarına yatırımlar yapmaya başladı.

Her iki devletin farklı ihtiyaçları ve gayeleri olsa da, birbirlerine olan ihtiyaçlarından dolayı, Osmanlı Devleti ve Almanya iki önemli müttefik olmuştur. Almanya, kendi sanayisine gerekli olan ham maddeleri temin etmek için ulaşım meselesini gündemine almıştı. Osmanlı Devleti'nin sanayi altyapısının zayıf olması ve ulaşım imkânlarının yetersizliğinden dolayı, bu alanda Osmanlı Devleti tarafından oldukça kabul görmüyorlardı. Almanya, Osmanlı Devleti'ndeki yatırımların kendi ham madde ihtiyacına göre düzenlemişti. Almanya'nın kısa vadeli hedefleri arasında maden imtiyazları, sulama projeleri, tarım alanlarının ıslahı, bataklıkların kurutulması vardı. Uzun vadede ise ham maddelerin temini ve iletişimi sağlayacak demiryollarının inşaat edilmesi hedeflenmişti. Almanya uzun dönemli hedefleri üzerinde yoğunlaşmıştı, nedeniyle ülkenin kuzey-güney ve doğu-batı arasında birleştirici demiryolu yatırımları yapılmıştı. Almanya'nın Osmanlı Devleti sınırları dâhilinde demiryolu projesinin amacı; öncelikle ham madde temini ve taşıması, daha sonra Basra körfezine inerek güç kazanmaktı. 1890 yılında Almanya'nın Osmanlı Devleti topraklarında 3.000 kilometrelik bir demiryolunun inşaatı imtiyazıyla elde edilmişti. Demiryolu yatırımları, I. Dünya Savaşı ve

ardından Kurtuluş Savaşı'nda, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti için hayati önem arz etmiştir. Çünkü demiryolu askeri anlamda ülkenin kontrol altında tutulmasını sağlamıştır.

Almanlar Batı'da demiryolu ile bu bölgeyi kendi nüfuz alanlarına dönüştürmek istemiştir. Almanya'nın 1880 yılına kadar Osmanlı'da ticaretinde aldığı, fazla hissedilmemiştir. Almanya'nın Orta Doğu'ya açılması, ilk defa 1888 yılında Batı'da demiryolu ile gerçekleşmiştir. Alman imparatorluğunun demiryolu ve denizcilik faaliyetlerinden sonra, Alman sanayi ürünleri Osmanlı pazarlarında yerini hızla almıştır.

Batı'da demiryolu inşaat ve işletme imtiyazlarının alınması ile başlayan Alman iktisadi yatırımları, 1899 yılında Deutsche Palästine Bank ve 1906 yılında Deutsche Orient Bank'ın faaliyete geçmesiyle iyice artmıştır.

19. yüzyılın son döneminde demiryollarının geçi istikametinde bulunan demiryolunun her iki yanındaki yirmi er kilometre arazinin yer altı ve yer üstü kaynaklarının işletimi de imtiyaz sahibi firmalara veriliyordu. Almanya'nın almış olduğu demiryolu ve maden imtiyazları arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur. İnşaat edilecek demiryolunun madenlere yakın olması dikkat edilmiştir. Buradaki amaç, hem taşıyacak olan madenin nakil maliyetini düşürmek hem de madenin hızlı ve kolay bir şekilde Alman fabrikalarına gitmesini sağlamaktır.

Almanya, öncelikle sanayisi için gerekli madenlerin temin edilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Bunun için batıda kendi silah sanayisi ve diğer metal imalatlarında kullanmaya ihtiyaç duyduğu yeraltı zenginliklerinin işletme hakkını elde etmeye çalışmıştır. Krom, magnezyum, petrol, demir, zink, bakır gibi yeraltı madenleri Almanya'nın sanayisi için en fazla ihtiyaç duyduğu madenler arasında yer almaktadır.

Osmanlı Devleti pamuk tedarikçisi olarak da Alman sanayisi için yapılandırılmaya çalışılmıştır. Almanya'nın maden, pamuk ve hububat gibi temel ham maddelerine ihtiyaçından dolayı, Osmanlı Devleti'ne demiryolu, sulama projeleri ve tarım arazilerinin ihlası gibi yatırımlar da bulunmuştur. Osmanlı Devleti de Almanya'dan askeri anlamda destek, silah ve diğer borç almak için ilişkilerini

güçlendirilmiştir. Özellikle nüfus ve pamuk üretiminin artması için Almanya sulama projeleri oluşturulmuştur.

Konya ovası, sulama projesiyle sadece tahıl üretimi değil, pamuk üretimi yapılmaya başlandı. Ancak pamuk üretimi Konya'da olmadıkça, bu bölge için ve halkın bu konuda emeli zaman alacak, bu yüzden Çukurova bölgesine de yatırım yapılmıştır. Aslında Almanya pamuk üretimi için Adana çevresinde bulunan Çukurova'yı kendisine hedef seçmişti. Ayrıca Çukurova'yı sulayan Seyhan ve Ceyhan nehirleri de bölgede pamuk ve diğer ziraat ürünlerinin yetiştirilmesini kolaylaştıracaktı. Ancak Çukurova bölgesinde bataklıkların çokluğu bu projenin uygulanmasını güçleştiriyordu. Bundan dolayı, Almanya bu arazilerin sulama için projeler gerçekleştirilmesini böylece pamuk üretimi arttırmıştır.

EKLER

Ekó1 Alman Birli i

Ekó2 1881 Y,l,nda Versaailles Saray,nda I. Wilhelm mparator lan Ediliyor.

Ekó3 Alman mparatorlu u- Federal Devletler 1871ó1918

Ekó4 Alman Gümrük Birli i Haritas,

Ekó5 Essenødeki Krupp Çelik Döküm Fabrikas, (1912)

Ek 6 Osmanl, Demiryolu I

Ek 7 Osmanl, Demiryolu II

Ek 8 Osmanl, Demiryolu III

Ekó9 Osmanl, Ortado usuønda Ya ayan A ilet ve Cemaatler

Ek-10 Konya Ovas, Sulama projesi mtiyaz,

Ekó11 Mente e Sanca , Hisarc,k Köyü Maden mtiyaz,

Ekó12 Ayd,n li zmir Kazas, Bulgurca Çiftli i Maden mtiyaz,

Ekó13 Mente e Sanca , Karaca Köyü Maden mtiyaz,

Ekó14 Ayd,n li Marmara Nahiyesi Kayadibi Mevkisi Maden mtiyaz,

Ekó15 Mente e Sanca , Kara O lan Köyü Maden mtiyaz,

Ekó16 Mente e Sanca , Milas Kazas, Sakar Kaya Köyü Maden mtiyaz,

Ekó17 Mente e Sanca , Surda Köyü Maden mtiyaz,

Ekó18 1892 Ticaret Anla mas, Orjinali

Ekó19 1892 Ticaret Anla mas, Transkribi

Ekó20 Ba dat Demiryolu mtiyaznamesi

EK61 ALMAN B RL

Kaynak: Sautter, Udo: Deutsche Geschichte seit 1815: Daten, Fakten, Dokumente Cilt 1, s. 215.

EK62 1881 Y,ında Versaailles Saray,nda I. Wilhelm mparator ilan ediliyor.

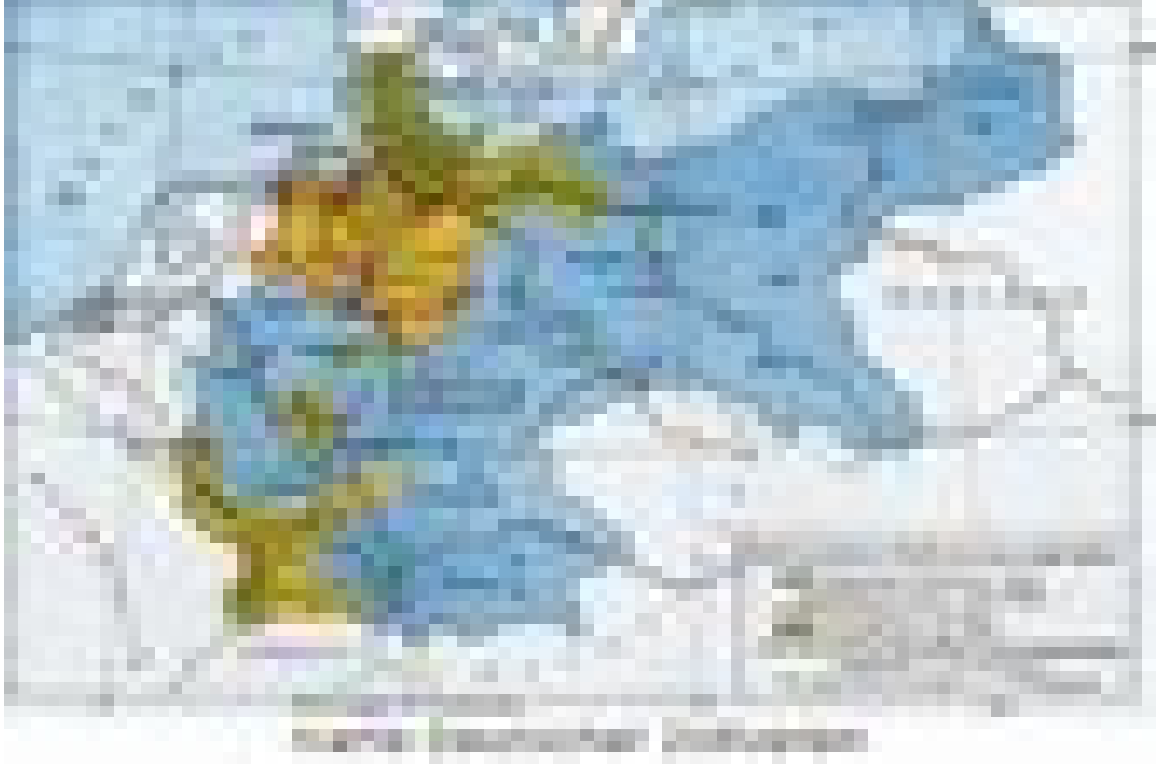
Kaynak: Fragen an die deutsche Geschichte s.197.

EK63 Alman mparatorlu u- Federal Devletler 187161918

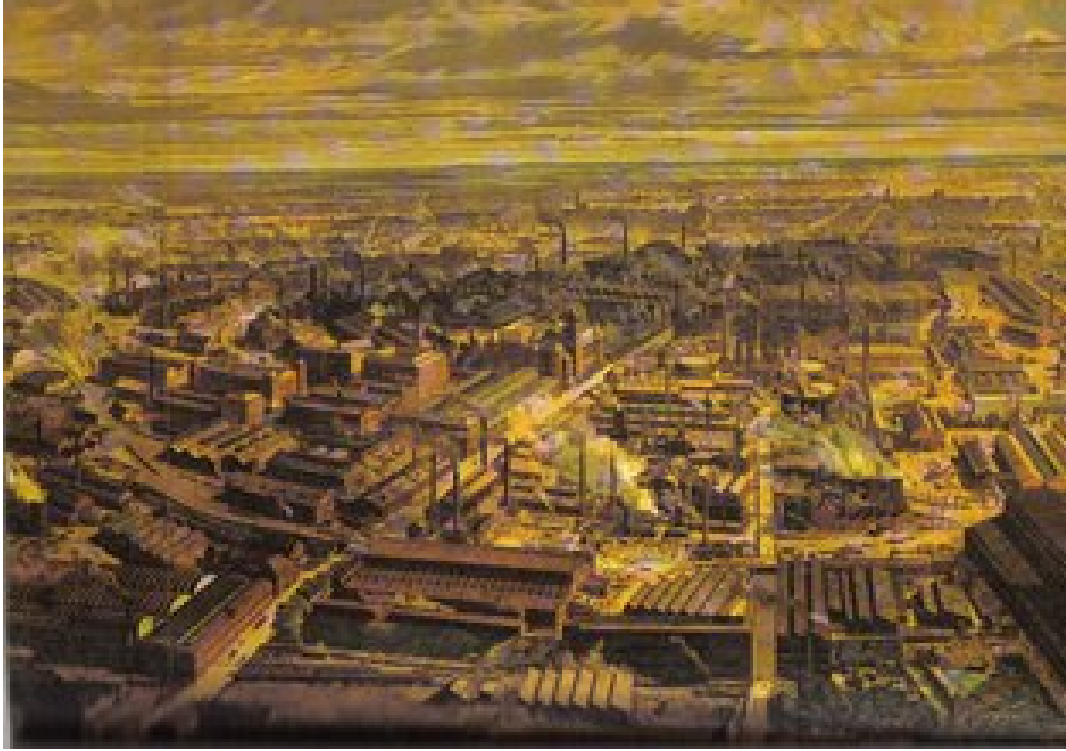
Kaynak: Das deutsche Kaiserreich, <http://www.deutsche-kaiserreich.de> (16.05.2008).

EK64 Alman Gümruk Birli i Haritas,

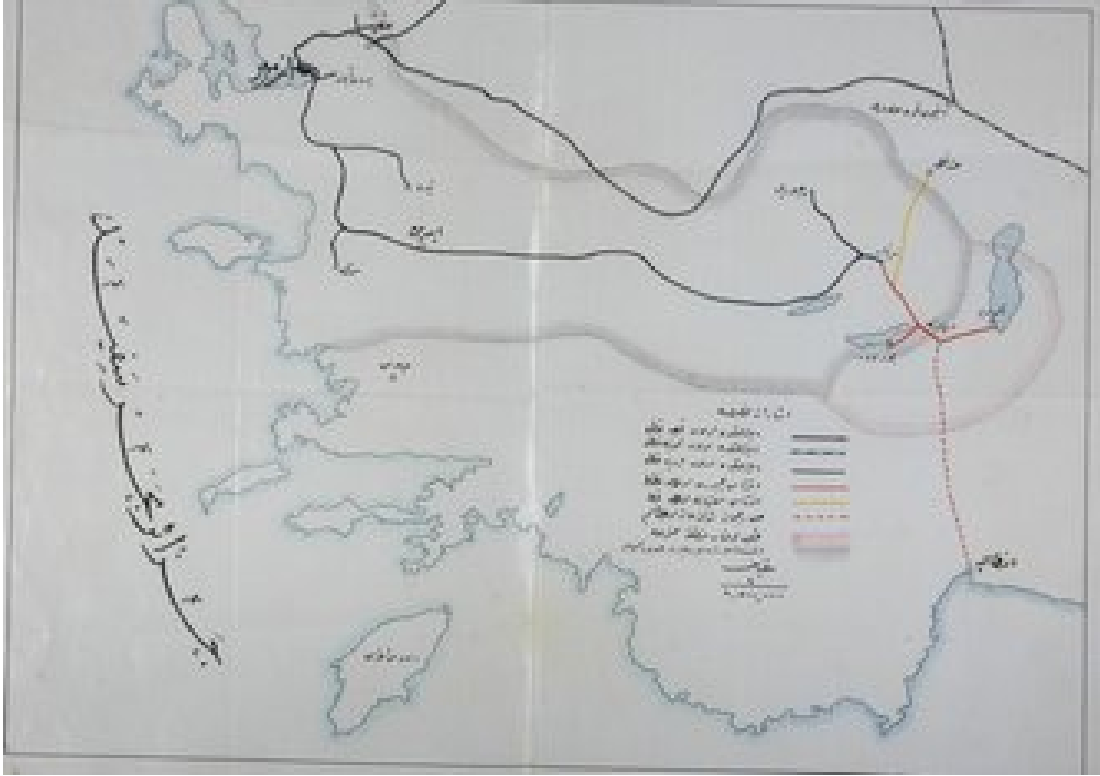
Kaynak: Deutsches Zollmuseum
http://www.zoll.de/h0_wir_ueber_uns/h0_zollmuseum/b0_rundgang/b0_ab_mittelalter/index.html
(24.05.2008).

EK65 Essen'deki Krupp Çelik d6k6m fabrikas, (1912)

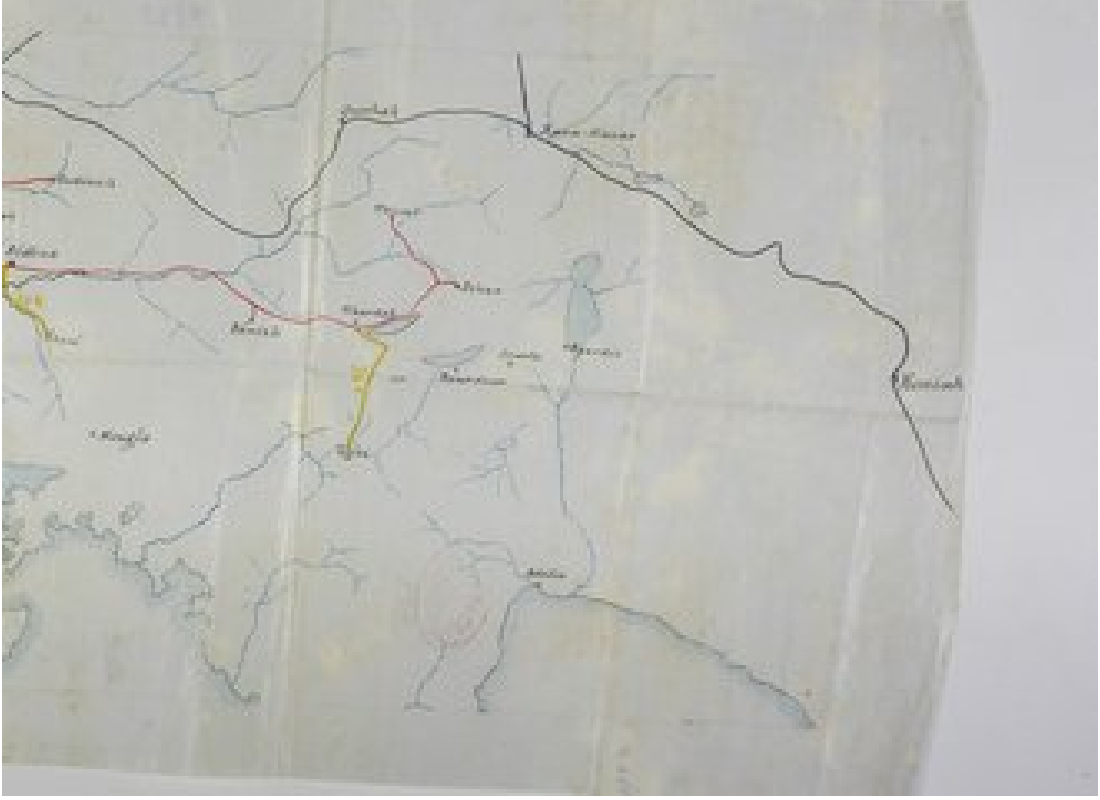
Kaynak: Deutscher Bundestag 1990, s. 205.

EK-6 Osmanl, Demiryolu I

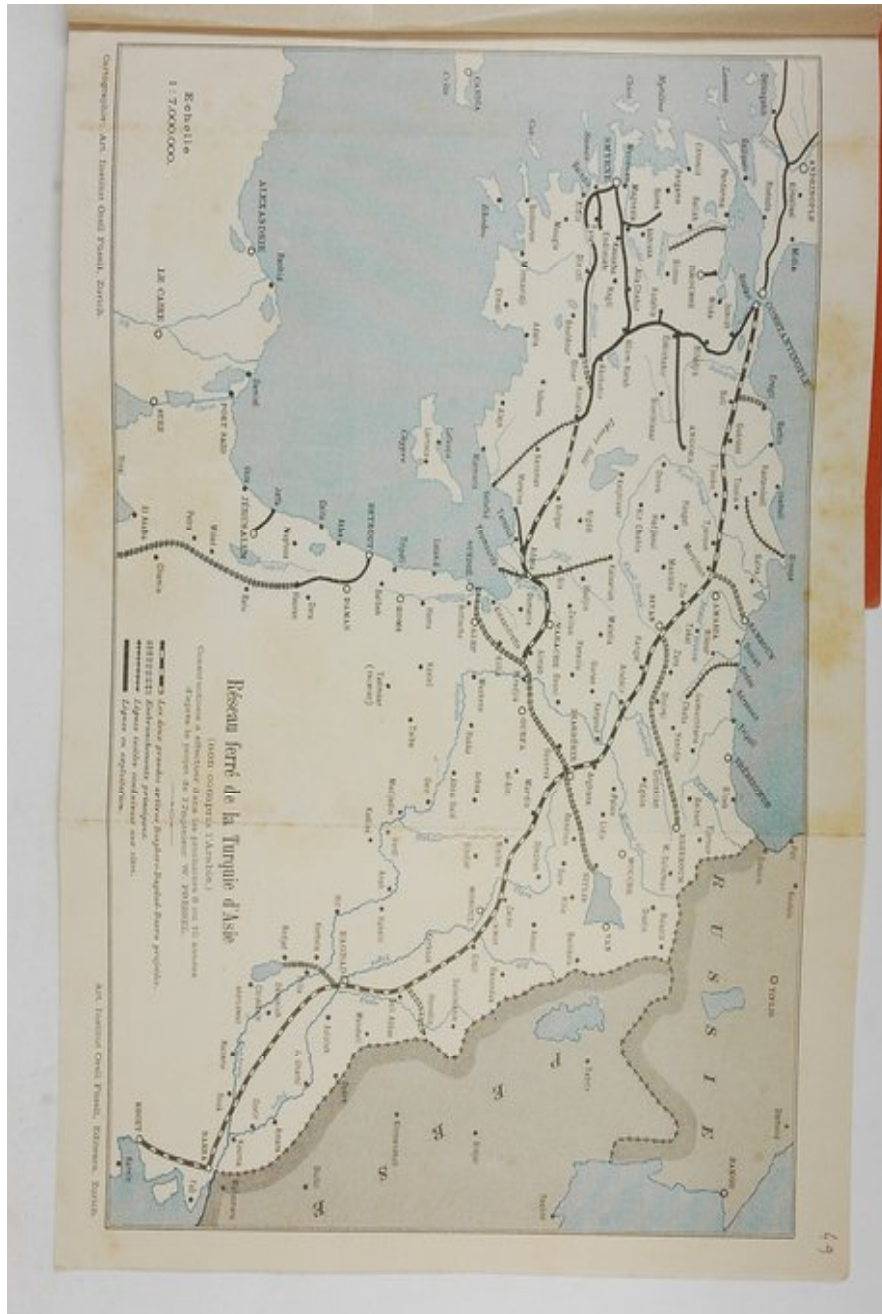
Kaynak: Y.PRK. TNF 7/156.

EK-7 Osmanl, Demiryolu II

Kaynak: Y.PRK. TNF 7/156.

EK-8 Osmanl, Demiryolu III

Kaynak: Y.PRK. TNF 7/156.

EK09 Osmanlı, Ortadoğusunda Yaayan A ilet ve Cemaatler

A iletin ad,	Yerle me Yeri	Ba l, Oldu u Topluluk
Abal,(Abalu)	Hama Sanca , Humus Sanca , Haleb Sanca ,	Türkmen* Taifesi
Abdülhad	Rakka Sanca ,	Göçebe Taifesinden
Abdüllatif	Rakka Sanca ,	Arap Taifesinden
Ac,r, Ac,rl,	Haleb, Hama, Humus Sanca ,	Konar-Göçer Türkmen Taifesi
Adamunlu	Rakka Sanca ,	Ekrad** Taifesinden
Adnan, Adnânî	Hicaz Eyaleti	Arap Taifesinden
Af ar, Af arl,	Rakka Sanca ,	Konar-Göçer Türkmen Taifesi
A ayan (A ayan)	Rakka Sanca ,	Ekrad Taifesinden
A ,dan	Musul Eyaleti	Arap Taifesinden
Ahi	Haleb Sanca ,	Ekrad Taifesinden
Ahmedi	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Akidan	Rakka, Hama, Humus Sancaklar,, Haleb, Ba dad	Arap Taifesinden
Akü	Rakka, Musul, Kerkük Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Alc, (Elci)	Haleb Sanca ,	Konar-Göçer Türkmen Taifesi
Al-i Azze (Al-i zze)	Ba dad Eyaleti	Arap Taifesinden
Ali	Rakka Sanca ,	Ekrad Taifesinden
Al-i Bugad	am Eyaleti	Arap Taifesinden
Al-i Fadl	Humus Sanca , (Trablus-u am Eyaleti)	Arap Taifesinden
Al-i H,mir	Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Al-i Ka øm	Hille Sanca , (Ba dad Eyaleti) Haski, Basra Eyaleti	
Al-i Ömer	am Eyaleti	Arap Taifesinden
Al-i Ubeyd	Basra, Kerkük, Ba dad	Arap Taifesinden
Al-i Uzeyr	Hille Sanca , (Ba dad Eyaleti) Haski, Ba dad Eyaleti Basra Eyaleti	
Amiki	Rakka, Haleb, Antakya Kazas, (Haleb Sanca ,)	Ekrad Taifesinden
Amile	Hicaz ve Yemen Eyaletleri	Arap Taifesinden
Aneze, Anize	Basra, Haleb ve am Eyaletleri	Arap Taifesinden
Anter, Anterli	Rakka Eyaleti	Konar-Göçer Türkmen Taifesinden
A arne	Hama Sanca , (Trablus-u am Eyaleti)	Arap Taifesinden
Atur	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Azari	M,s,r Eyaleti	Arap Taifesinden

Azaz Türkmeni	Haleb Eyaleti	Türkmen Taifesinden
Bacalan, Baclan	Musul Eyaleti, Ba dad Eyaleti	
Baduki	Rakka Eyaleti	Türkmen Ekrad,
Bahad,rl,	Rakka Eyaleti	Türkmen Taifesinden
Bahrili	Rakka Eyaleti	Türkmen Taifesinden
Bahrü-l Af ar	Rakka Eyaleti	Türkmen Taifesinden
Bakara	Haleb, Rakka, Hama ve Humus Sancaklar, Ba dad Eyaleti	Arap Taifesinden
Balbas	Musul Eyaleti, Ba dad, Basra Eyaletleri	
Bamran	Rakka Sanca ,	Konar-Göçer Ekrad Taifesinden
Barak, Barakl,	Rakka, Haleb, Rumkale Kazas, (Haleb)	Türkmen Taifesinden
Baranl, (Baranlu)	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Bayat, Bayatl,	Ba dad, Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Bayhanl,(Bayhanlu)	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Baziki	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Bazküri	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Bazküri Ömer	Rakka, Sincar (Haleb Sanca ,)	Ekrad Taifesinden
Bedarin	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Be dilli	Rakka, Trablus-u am Sanca ,, Hama Sanca ,	Türkmen Taifesinden
Behramki	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Beli	M,s,r Eyaleti	Arap Taifesinden
Belikanl,	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Beni Abbas	Hicaz Vilayeti, Yemen Vilayeti	Ekrad Taifesinden
Beni Abdüddar	Hicaz Vilayeti, Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Abdülizzi	Hicaz Vilayeti, Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Acarime	Sanca Sanca , (Yemen Vilayeti)	Arap Taifesinden
Beni Adne	M,s,r Eyaleti	Arap Taifesinden
Beni Ahmer	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Ali	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Amir	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Asal	Rakka Sanca ,	Arap Taifesinden
Beni Atiyye	Medine Sanca ,, am Eyaleti	Arap Taifesinden
Beni Avam	Sanca Sanca , (Yemen Vilayeti)	Arap Taifesinden
Beni Becir	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Behlul	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Cabir	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Camiø	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Cegah	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Cehavile	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden

Beni Cerhem	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Da�ce	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Esed	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Esmer	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Habe	San�a Sanca , (Yemen Vilayeti)	Arap Taifesinden
Beni Hacer	San�a Sanca , (Yemen Vilayeti)	Arap Taifesinden
Beni Hacer	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Hacir	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Halid	Hicaz, Yemen, Hille Sanca , (Ba dad Eyaleti) Haski (Ba dad), Basra Sanca ,, Hama ve Humus Sancaklar,	Arap Taifesinden
Beni Harb	Hicaz Vilayeti, Medine Sanca ,	Arap Taifesinden
Beni Haris	Hicaz ve Yemen Vilayetleri, Kud�s Sanca ,	Arap Taifesinden
Beni Hasan	Hicaz, Yemen, Ba dad Vilayetleri	Arap Taifesinden
Beni Hican	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Kaab	Hille ve Haski (Ba dad), Basra	Arap Taifesinden
Beni Kamin	Ba dad Eyaleti	Arap Taifesinden
Bani Kays	Rakka Eyaleti	Arap Taifesinden
Beni Kusayr	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Lihyan	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Malik	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Mansur	Ba dad Eyaleti	Arap Taifesinden
Beni Mataran	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Mesruh	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Meymun	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Muharib	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Neced	Hille ve Haski (Ba dad), Basra	Arap Taifesinden
Beni �mer	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Racih	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Rebi�	Basra, Rakka, Haleb	Konar-G�cer Arap Taifesinden
Beni Ruha	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Sa�d	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Sahr	Sayda Eyaleti, am Eyaleti	Arap Taifesinden
Beni Sahrun	am Eyaleti, Haleb Eyaleti	Arap Taifesinden
Beni Said	Haleb, Hicaz, Yemen Vilayetleri	Arap Taifesinden
Beni Saim	Ba dad Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Sakif	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Salim	Hicaz Vilayeti, Kud�s Sanca ,	Arap Taifesinden
Beni Seba	Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Sebil	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden

Beni Sehim	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Selim	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Süveyf	Kahire civar,	Arap Taifesinden
Beni ebil	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni ehr	Asir Sanca , (Yemen Vilayeti)	Arap Taifesinden
Beni ibe	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Tahir	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Veys	Hanikin Kazas,(Ba dad Eyaleti)	Arap Taifesinden
Beni Yetim	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Zeyd	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Zeydan	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Zeyn	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Zeyyad	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Zeyn	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beni Zeyyad	Hama Sanca , (Trablus-u am)	Arap Taifesinden
Beni Zühre	Hicaz ve Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Beragma	Tunus Eyaleti	
Berazi	Rakka Eyaleti	Konar-Göçer Ekrad Taifesinden
Berfkanl,	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Be ir	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Beyhanl,	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Beyranali	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Bayrano lu	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Bezkuri	Musul Vilayeti	Ekrad Taifesinden
Biçkanl,	Rakka Eyaleti	Yörükan Taifesinden
Bike	Rakka Sanca ,	
Biladiye	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Bilbas	Rakka, Musul, Kerkük, Ba dad Sanca ,	Konar-Göçer Ekrad Taifesinden
Binhakem	Ba dad Eyaleti	
Binkanl,	Rakka Eyaleti	Konar-Göçer Ekrad Taifesinden
Birkan, Birkanl,	Rakka Eyaleti	Konar-Göçer Ekrad Taifesinden
Biziki	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Bizik-i Haran	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Bizik-i Mimitanl,	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Bulakc,l,	Rakka Eyaleti	
Burak, Burakl,	Rakka, Haleb	Türkmen Taifesinden
Cebul	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Cebur	Musul Eyaleti, Rakka Sanca ,	Arap Taifesinden
Ceceli	Haleb Sanca ,	Türkmen Taifesinden
Ceke, Ceketatar,	Rakka Eyaleti	Türkmen Yörükan, Taifesinden

Cenabin	Rakka Eyaleti	Arap Taifesinden
Cenan biziki	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Cerem	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Cerhem	Hicaz, Mekke Sanca ,	Arap Taifesinden
Ceseran	Ba dad Eyaleti	
Ciyran, Ciyranl,	Haleb Sanca ,	Ekrad Taifesinden
Cum, Cumlu	Hama ve Humus Sancaklar,	Ekrad Yörükan, Taifesinden
Curi kanl,	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Ça ,ranl,	Rakka Eyaleti	Konar-Göçer
		Türkmen Yörükan, Taifesinden
Ça ,rganl,	Rakka Eyaleti	Konar-Göçer
		Türkmen Yörükan, Taifesinden
Dam Liha	Haleb Vilayeti	Arap Taifesinden
Delikan, Delikani	Haleb Sanca ,, Musul Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Delikanl,	Haleb, Musul	Ekrad Taifesinden
Dergezin, Dergezinli	Rakka, Musul	
Desi	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
De ti	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Diger Berazi	Rakka Eyaleti	Konar-Göçer Ekrad Taifesinden
Dinayi, Dinnayi	Musul	Ekrad Taifesinden
Divanl,	Rakka Sanca ,	Ekrad Taifesinden
Doski, Dostki Jori	Musul Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Dö er, Dö eri	Rakka, Kerkük Eyaleti	Türkmen Ekrad, Taifesinden
Dö erli	Rakka, Kerkük	Türkmen Ekrad, Taifesinden
Dö i	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Dü erli (Dü erlü)	Haleb Eyaleti, Antakya ve Payas Kazalar, (Haleb Sanca ,)	Ekrad Taifesinden
Ebu Bedran	Musul Eyaleti	Arap Taifesinden
Ebu Derac	Amare Sanca , (Basra Vilayeti)	Arap Taifesinden
Ebu Devle	Kerkük Eyaleti	
Ebu Hüseyin	Kerkük Eyaleti	
Ebu Kabis	Hama Sanca , (Beyrut Vilayeti)	Arap Taifesinden
Ebu Kaza	Kerkük Eyaleti	
Ebu Mehmed	Amare Sanca , (Basra Vilayeti)	Arap Taifesinden
Efgani	Ba dad, am, Basra, Haleb Eyaleti	
Ekrad-, Milli	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Elhac Ahmedli	Rakka Eyaleti	
El-H,b	Rakka Eyaleti	Arap Taifesinden
El-Sudan	Amare Sanca , (Basra Vilayeti)	Arap Taifesinden
El-Ubeyd	Kerkük ve Ba dat Eyaletleri	Arap Taifesinden

Erdelan	Ba dad ve Kerkük Eyaletleri	
Esedelli	Haleb Eyaleti	Ekrad Taifesinden
E øar	Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Evlad-, Ali	Rakka, Hama, Humus Sancaklar,	Konar-Göçer Ekrad Taifesinden
E ti	Musul Vilayeti	Konar-Göçer Ekrad Taifesinden
Fac	Ba dad ve Rakka Eyaletleri	Arap Taifesinden
Gazze	am Eyaleti	Arap Taifesinden
Gücenekli	Rakka Eyaleti	
Günce	Rakka Eyaleti	Türkmen Yörükkan, Taifesinden
Hacele	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Hac,hüseyino lu	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Haci	Musul Eyaleti, Rakka Eyaleti	Arap Taifesinden
Haddadin	Rakka, Hama, Humus Sancaklar,	Arap Taifesinden
Hadiden	Musul Eyaleti	Arap Taifesinden
Halid, Halidanl,	Rakka Eyaleti	eyatinperest, Yezidi Ekrad Yörükkan, Taifesinden
Hamatl,	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Hananiye	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Hanitat	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Harbendeli	Rakka Eyaleti	Konar-Göçer Türkmen Taifesinden
Hasenan, Hasenanl,	Rakka Eyaleti	Konar-Göçer Ekrad Yörükkan, Taifesinden
Haski	Ba dad Eyaleti	
Hatmanl,	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Havazim	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Haydan	am Eyaleti	Arap Taifesinden
Haydari	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Hazail	Hille Sanca ,(Ba dad Eyaleti)	Arap Taifesinden
	Haski (Ba dad), Basra ve Ba dad Eyaletleri	
Hazair	Ba dad, Basra	Arap Taifesinden
Hazrec	Ba dad Eyaleti	Arap Taifesinden
Hecaya	am Eyaleti	Arap Taifesinden
Hemvened	Musul Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Henadi	Buhayra Sanca ,(M,s,r Eyaleti)	Arap Taifesinden
H,mir, H,miri	Yemen Vilayeti, Tunus Vilayeti	Arap Taifesinden
H,yan, H,yanl,	Rakka Eyaleti	Türkmen Ekrad, Taifesinden
Hicban, Hicbanl,	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Ho nav	Revandiz Sanca ,(Ba dad Eyaleti)	
Hudeydi	Rakka, Haleb, Musul Eyaletleri	

Hulaf (H,laf)	Basra Eyaleti	Arap Taifesinden
Humus Türkmen,	Humus Sanca ,(Trablus-u am Eyaleti)	
Hüseyn Kethüda	Rakka Eyaleti	
Hüveyda	Haleb Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Hüveytat	am Eyaleti, Medine Vilayeti	Arap Taifesinden
fraz-, Hac,ahmedli		
Maa eyhli	Rakka Eyaleti	Türkmen Taifesinden
mamkulu	Rakka Eyaleti	Göçebe Türkmen Taifesinden
rnitli	Rakka Eyaleti	
zili	Rakka Eyaleti	
Kaab	Basra Eyaleti	Arap Taifesinden
Kabari	Musul Eyaleti	Yezidi Ekrad Taifesinden
Kacabanl,	Haleb Sanca ,	
Kahtani	Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Kamil-el Havare	M,s,r Eyaleti	Arap Taifesinden
Kanoli	Rakka Eyaleti	
Karakici, Karakiçü	Rakka Eyaleti	Türkmen Yörükan, Taifesinden
Karakoca, Karakocal,	am Eyaleti	Konar-Göçer Türkmen Taifesinden
Kara eyhli	Rakka Eyaleti, Haleb	
Karata l,	Rakka Eyaleti	Türkmen Taifesinden
Karilan	Rakka Eyaleti	Konar-Göçer Türkmen Taifesinden
Kayidi	Hicaz Vilayeti	Göçer Evli Konar Göçer Ekrad Taifesinden
Kayidi	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Kaz,k	Rakka, Hama, Humus Sancaklar,	
Keb	Basra Eyaleti	Arap Taifesinden
Ketkanl,	Rakka Sanca ,	
Kiki	Rakka Sanca ,	
Kilis	Haleb civar,	
Kis urban,	Haleb Eyaleti	Konar-Göçer Arap Taifesinden
K,l,cl, be i	Rakka Eyaleti	Konar-Göçer Arap Taifesinden
K,rœa (Kurœa)	Gazze ve Remle Sancaklar,(am Eyaleti)	Arap Taifesinden
K,z,k Kenano lu	Rakka Eyaleti, Haleb	Göçer Türkmen Taifesinden
Kolçak	Haleb Eyaleti	Türkmen Taifesinden
Köprücü	Ba dad, Kerkük, Erbil, ehr-i Zor	
Kühelan(Kühlan)	Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Künde(Kende)	Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Kürdikanl,	Rakka Eyaleti	Türkmen Taifesinden
Malikani	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Malolu	Rakka Eyaleti	Konar-Göçer Ekrad Taifesinden

Mamat, Mamatl,	Rakka Eyaleti	Göçer, Ulus-Ekrad Taifesinden
Mandilli	am, Hama Sanca , Haleb	Türkmen Ekrad, Taifesinden
Marsavi	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Mayrobadi	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Medinli, Medineli	Haleb, Basra Eyaleti	Arap Taifesinden
Mehamidi	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Mekeli	Haleb	Göçebe Türkmen Taifesinden
Mena	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Mendümi	Süleymaniye Sanca ,(Musul Eyaleti), Ba dad	
Mengür	Süleymaniye Sanca ,	Ekrad Taifesinden
Meraviha	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Mesudanl,	Rakka Eyaleti	
Mevali	Haleb, Hama ve Humus Sancaklar,	Arap Taifesinden
Mevrii	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Mezine	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Muhammedi	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Muid Bin Abdullah	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Mukri	Musul, Ba dad ve Basra Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Murzi	Musul Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Musabe , Musabe li	Haleb, Rakka Eyaleti	Ekrad Yörükân, Taifesinden
Musikanl,	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Muslihli	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Müntefik	Hille Sanca ,(Ba dad Eyaleti), Basra	Çöl Sakini Arap Taifesinden
Nevamiye	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
N,s,f Halidli	Rakka Eyaleti	Arap Taifesinden
Nişmet	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Ocu	Kerkük Sanca ,	
Ömeran	M,s,r Eyaleti	Arap Taifesinden
Ömeri	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Pe mi li	Rakka Eyaleti	Türkmen Taifesinden
Pendanl,	Musul Eyaleti	Yezidi Taifesinden
Perakende-i Konya	Rakka Eyaleti	
Perakende-i Kütahya	Rakka Eyaleti	
Pervari	Musul Eyaleti	Arap Taifesinden
Püskanl,	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Ra zari	Süleymaniye Sanca ,(Musul Eyaleti)	
Rahili	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Rakraf	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Rebia	Ba dad Eyaleti	Arap Taifesinden
Recebli	Haleb Sanca ,	

Redade	Hicaz Vilayeti	Ekrad Taifesinden
Redadine	Trablus-u Garb Vilayeti	Arap Taifesinden
Relui	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Rudik	Musul Eyaleti	Yörükân Taifesinden
Rumyanl,	Rakka Eyaleti	Türkmen Ekrad, Taifesinden
Rusanl,	Rakka Eyaleti	
Ruzi	Süleymaniye Sanca ,(Kerkük Eyaleti)	Ekrad Taifesinden
Sağd vel-Harem	M,s,r Eyaleti	Arap Taifesinden
Saat	Ba dad, Basra ve ehr-i zor Eyaletleri	Arap Taifesinden
Sahran	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Savaliha	M,s,r Eyaleti	Arap Taifesinden
Sava l,	Rakka Eyaleti	
Savi	Rakka Eyaleti	Arap Taifesinden
Secatelli	Rakka Eyaleti	
Seğen	Rakka, Hama ve Humus Sancaklar,	Konar-Göçer Türkmen Taifesinden
Seker, Sekerli	Haleb Sanca ,	Türkmen Ekrad, Taifesinden
Semakin	M,s,r Eyaleti	Arap Taifesinden
Semek	Rakka, Haleb Sanca ,	Arap Taifesinden
Sencabi	Hanikin Kazas, (Ba dad Eyaleti)	Arap Taifesinden
Serçe	Revandiz (Ba dad Eyaleti)	
Seyyale	Musul Eyaleti	
Sin	Kerkük Eyaleti	
Since	Rakka, Haleb, Ba dad Vilayeti	Arap Taifesinden
Sindikân	Rakka Eyaleti	
Siverek, Siverekli	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Sün	Kerkük Eyaleti	
Sürücü	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Süyünlü	Haleb Vilayeti	
aab	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
abanl,	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
arkbadan,	Ba dad Eyaleti	
avi, avili	Haleb Sanca ,	Konar-Göçer Ekrad Taifesinden
eddadan	am Eyaleti	Ekrad Taifesinden
emer	Ba dad Eyaleti	Arap Taifesinden
emertufe	Hicaz Vilayeti, Irak	Arap Taifesinden
emer-ül Cerba	Ba dad ve Musul Eyaletleri	Arap Taifesinden
eyhan Mardin	Rakka Sancaklar,	
eyhefendi	Haleb ve Rakka Eyaletleri	Arap Taifesinden
Tarhune	M,s,r Eyaleti	Arap Taifesinden
Tayyari	Musul Eyaleti	Arap Taifesinden

Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Temani	Musul havalisi	
Tircanl,	Rakka Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Tir�n	Rakka Eyaleti	Arap Taifesinden
Tobrac,l,	Rakka Eyaleti	T�rkmen Taifesinden
Udvan	Mekke Sanca , (Hicaz Eyaleti)	Arap Taifesinden
Vizeli	Erbil Kazas,	
Yahyavi	Hicaz Vilayeti	Arap Taifesinden
Zeydan	Yemen Vilayeti	Arap Taifesinden
Zibari	Musul Eyaleti	Ekrad Taifesinden
Z�beyd	Ba dad Eyaleti	Arap Taifesinden

*O uz Türkleri

**O uz Türkleri

Kaynak: Ba bakanl,k Ar ivi Belgelerine göre Osmanl, mparatorlu unda Oymak, A irtet ve Cemaatlar Cevdet Türkay, Tercüman, Kaynak Eserler Dizisi I, I. Bas,m, stanbul 1979, s. 456170.

EK 10 Konya Ovas, Sulama Projesi mtiyaz,

DU T, 84/53 1331-L64

Konya Ovas, iska-i ameliyat, i letmesine muamelat-, fenniyenin Anadolu Demiryolu irketine ihalesinden dolay, nafian,n 1329 senesi bütçesine ilavesi icab eden mebalî e dair madde muvakkaten kanun layihası,

Birinci Madde: Konya Ovas,nda Anadolu Demiryolu irketi marifetiyle tesis olunan ve olunacak olan müessesat-, iskaiyenin i letme muamelat,n,n cihet-i fenniyesi senevî bir milyon be yüz altm, iki bin alt, yüz doksan be guru verilmek üzere irket-i mezkureye be sene müddetle ihale edilmesi hususunda nafia nezaretine salahiyet verilmi tir.

İkinci Madde: Salifüø-zikr bedel ihalesinin sene-i haliyeye ait yedi ayl, , olan dokuz yüz on bir bin be yüz yetmi üç guru la i letmeye müteall,k tesisat-, ibtidaiye mesarifi olan bir milyon be yüz otuz dokuz bin ki ceman iki milyon dört yüz elli bin be yüz yetmi üç guru un 1329 senesi nafia bütçesinin on üçüncü fasl,n,n ikinci Konya Ovas, irva ve iska mesarifi maddesine ilaveten sarf,na maliye ve nafia naz,rlar, mezundur.

Üçüncü Madde: bu kanun ne ri tarihinden itibaren meriüd-icra olacakt,r.

Sultan Mehmed Re ad

Sadrazam Mehmed Said

24 A ustos sene 1329.

Nafia Nezareti

Esbab-, Mucibe Layihası,

Konya Ovas,n,n Bey ehri Gölü ve Karaviran sular,yla sulanmas, ve Karaviran gölünün k,smen kabil-i zer bir hale ifra , z,mn,nda 10 Te rini sani sene 1323 tarihli mukavelename ile Anadolu demiryolu irketine havale buyrulmu olan ameliyat ahiren

intanı buılarak vücuda getiren imalat,n 24 kanunu evvel sene 1328 tarihinde k,smen kabul muvakkati icra k,l,nmas,yla imdiden i bu k,sm,n i letme muamelesine müba eret ve atiyen aksam-, sairesinin hitam,nda bu k,s,mlar,n dahi iskas,na mübaderet olunaca ,ndan memalik-i Osmaniye de ilk defa olarak vücuda getirilen müessesat-, mezkure ile icra k,l,nacak irva ve iska ameliyat,n,n cihet-i fenniyesine ait muamelat,n dahi bir müddet için tecrübekar ellere tevdi muktezi olmas,na ve mezkur mukavelenamenin sekizinci maddesinde ameliyat,n kabul-i katiyesinin icras, tarihinden itibaren be sene müddet zarf,nda hüsn-i halde muhafazas, mesarifi hükümet-i seniyye hesab,na olmak üzere Anadolu Demiryolu irketi marifetiyle yap,lmas, mezkur olmas,na binaen, i letme ameliyat-, fenniyesinin dahi irket-i mezkureye ihalesi münasib görülerek ol babda Bab,ali cenab-, samisine sebk eden i ar üzerine keyfiyet Meclis-i Mahsus-, Vükelaca tasvib buyruldu u vechle irket-i mezkure vekili mösyö Hevken ile bið-müzakere istihdam olunacak memurin maa at ve ücret, olarak meçidi 19 guru hesab,yla senevi sekiz yüz seksen yedi bin alt, yüz doksan be guru sekiz para ve irketin bu i i deruhde etmesinden dolayı, merkezde istihdam edece i heyet-i fenniye ve tahriye ve hesabiye ma at,yla i letme umurunun icab ettirece i fazla i tugalattan na i irketçe di er memurlara fazla ücret ve yevmiye gibi mesarife ve ber-muceb-i mukavelename irket-i mezkurenin sarfiyat,n, mübeyyin her üç ayda bir nezarete ita edece i sarfiyat evrak, muhteviyat, bir ay zarf,nda tediye olunaca ,ndan temin-i menafi etmeksizin sarfiyatta bulunamayaca , derkar olan irketin sarf edece i mebali in tarih-i tediyeye kadar güzeran olacak müddete ait nemas,na ve temettuat-, umumiyeye mukabil yüz elli bin frank,n tutar, olarak alt, yüz yetmi be bin guru verilmek üzere be sene için mukavelename layihası, ihzar k,l,nm, olmakla mezkur mukavelename layihası, bið-teati bir an evvel i e mübaderet k,l,nmak üzere mebali -i mezkureden yedi ayl,k olarak sene-i haliyeye ait olan dokuz yüz on bir bin be yüz yetmi üç guru la tamirat-, mütemadiye ve amele ve müstahdemin ko u lar, gibi i letmeye müteall,k tesisat-, ibtidaiye mesarifi olarak bir milyon be yüz otuz dokuz bin guru ki ceman iki milyon dört yüz elli bin be yüz yetmi üç guru un sene-i haliye bütçesine zamm, teklif olunur.

1337.Ca.11 (1920) Milas Kazası, Hisarcık Köyü Maden Mültezimnamesi

DU T, 25/14

1337.Ca.11 (1920)

Mente e sanca ,nda Milas kazası,nda Hisarcık karyesinde sahipli ve hali arazi-i emiriyede biat-taharri zuhur edip Almanya devleti tebas,ndan mösyö Alber Ki igeöye uhdesine ihale kılınacak olan bir kışta demir ve zımpara madeninin ihale-i ferman-, âlisine zeyl olarak tanzim kılınan artnamedir.

Birinci Madde: Ment e sanca ,nda Milas kazası,nda Sudra karyesinde sahipli ve hali arazi-i emiriyede biat-taharri zahire çakarlm, olan salifüz-zıkr demir ve zımpara madeninin tersim edilen dört kışta harita-i mevkiesinin bir kıştas, Ticaret ve Ziraat Nezareti Maadin Müdüriyet-i Umumiyesinde h,fz edilerek bir kıştas, mahalline irsal ve di er bir kıştas, dahi mültezim-i mumaileyhe ita kılınm, t,r.

İkinci Madde: Mültezim-i mumaileyh Maadin Nizamnamesinin 62, 63 ve 64. maddeleri hükmünce tanzim ettirece i resim musatt,h ve müsennimlerden maada madende icras,n, ihtiyar edece i imalat,n usulünü ve mezkûr resimlere dair izahat ve tasavvurat,n, bend bend yazıp bir layiha tanzimiyle ferman-, âli-i mezkûr tarihidan itibaren alt, mah zarf,nda mahallinde hükümet mühendisine ve mühendis bulunmad, , takdirde do rudan do ruya Ticaret ve Ziraat Nezaretine irsal edecek ve nezaret-i mü arünileyhadan dahi tensib olundu u halde icras,na ruhsat verilecektir. ayet suret-i maruzan,n mahzur ve muhataras, mutalaa olunur veyahut imalat,n devam ve intizam,na ve icra olunacak ameliyat-, atıye-i nafiaya mani olaca , tahakkuk eder ise mezkûr layiha nezaret-i mü arünileyhadan tadil ve ,slah olacakt,r.

Üçüncü Madde: İlemede olan ma azalara girmek veya hava ald,rnak için müceddeden sath-, arzdan yol ve kuyu ve baca kü ad, laz,m geldi i halde evvel emirde mültezim-i mumaileyh istida ve layihas,n, Ticaret ve Ziraat Nezaretine ita edip badehu maden mühendisinin icra edece i ke if üzerine nezaret-i mü arünileyhan,n rey ve karar, vechle muamelesi icra olunacak ve ruhsat istihsal olunmad,kça o makul ameliyat, icra edemeyecektir.

Dördüncü Madde: Mezkûr madenin ameliyat-, esasiyesinden maada müceddeden di er bir ubesinin kü ad, murat olundu u halde i bu ube için ihalesinin harita-i mahsusuna merbut olmak üzere ayr,ca bir k,ta harita tanzim olunarak ikinci maddeye tevfikân tasavvur olunan ameliyat daima layihâs,yla beraber mültezim-i mumaileyh taraf,ndan Ticaret ve Ziraat Nezaretine ita olunacak ve mezkûr layihân,n nezaret-i mü arünileyhadan kabul ve tadili veyahut icab,na göre reddi caiz olacakt,r.

Be inci Madde: bu madenin civar,nda bulunan ebniye ve menazilin alt,nda icra-y, ameliyat olunmak iktiza eyledi i halde mültezim-i mumaileyh ve ashab-, menazilin ifadeleri al,nd,ktan ve terettüb edecek zarar ve ziyan,n tediyesi için mültezim kefalete rabt olunduktan sonra hükümet mühendisinin layihâs, veyahut mahalli hükümetinin i ar, üzerine Maadin daresinden ruhsat verilmedikçe o makule ameliyata te ebbüs olunamayacakt,r. Kefalet ve tazminat maddelerine dair olan münazaat ait olduklar, mehakim-i nizamiyede fasl u ruyet olunacak ve ayet ameliyat-, mezkûre o misillu ebniye ve arazinin mamuriyet ve umumun emniyetine muz,r oldu u tahakkuk eder ise külliyyen men olunacakt,r.

Alt,nc, Madde: Maden-i mezkûr ameliyat,n,n su yollar,yla bend ve çe melere ve u tariki ve demiryollar,na yüz elli metre uzakl,кта icras, lâz,meden oldu undan ayed bu mikdar mesafeden noksan olur ise bend-i sab,кта muharrer olan muamelat ayn,yla bunun hakk,nda dahi icra olunacak velhas,l emniyet-i umumiyenin vikaye ve muhafazas,na gayet itina ve dikkat k,l,nacakt,r.

Yedinci Madde: Esbab-, gayr-i melhuzdan na i ayed usul-i imalat,n ikinci maddeye tevfikân tadil ve ,slah, icab eyledi i halde mültezim-i mumaileyh istidas, ve mühendisin layihâs, üzerine hükümet-i mahalliye taraf,ndan inha olundukta umur-, esasiyesine tatbikan ,slahat-, icabiye icra k,l,nacakt,r.

Sekizinci Madde: Kuyu ve ma azalar,n terk ve tatili icab eyledi i surette Ticaret ve Ziraat Nezaretinin gösterece i usul üzerine mesarifi mültezim-i mumaileyh taraf,ndan tesviye olunmak üzere sath-, arzda olan medhal ve mahrecleri setr ve imla ettirilecektir.

Dokuzuncu Madde: Mültezim-i mumaileyh, cevahir ihrac,na mahsus ma ara ile su yolu ma aras, var ise cevahir ve sular,n ihrac,na elveri li surette mezkûr ma aralar,na ,zlar,na kuvvetli ve emniyetli makineler vaz,na mecbur olacakt,r.

Onuncu Madde: mal olunacak demir ve z,mpara madenin hududu ittisalinde di er maden bulundu u takdirde iki madenin yekdi erine iltihak,ndan ne et edecek mazarrat,n men-i için nihayet hududda bulunan mevad-, madeniye yataklar,ndan bir mikdar mahal terk ettirilecek ve terk edilecek mahallin vüsat ve mikdar, dahi Ticaret ve Ziraat Nezaretinden tayin k,l,nacakt,r.

On Birinci Madde: Bu madenin arazi-i mahdudesi dâhilinde demir ve z,mpara madeninden maada di er cins maden zuhur edip de ahar talibine ihale olundu u ve mezkûr madenin imalat, vaziyetinin i bu demir ve z,mpara madenin imalat-, haz,ras, derunundan müruruna lüzum ve ihtiyaç göründü ü halde mültezim-i mumaileyhe hiçbir surette mümanaat etmeyecektir. Ancak andan terettüb edecek tazminat ashab-, imtiyaz beyinde r,zaen tesviye olunmad, , takdirde ehl-i vukufun takdiri ve Ticaret ve Ziraat Nezaretinin tensibi ile tayin k,l,nacakt,r.

On ikinci Madde: bu madenin hudud-, ihalesi dâhilinden vakten mineø- evkat demiryolu ve umuma menfaatli bir tarik geçirilecek veya bu maden hududu dâhilinde umuma menfaatli sair bir ey in a k,l,nacak oldu u halde mültezim-i mumaileyh hiçbir suretle tazmin davas,na veyahut muhalefete hak ve salahiyeti olamay,p u kadar ki bunlar mezkûr madenin as,l maden yataklar,n,n mahrecleri üzerinden geçmek laz,m gelir ise o halde terettüb edecek zarar ve ziyan, müteall,k oldu u mahkemenin tedkik ve hükmü üzerine icab eden taraftan ifa k,l,nacakt,r.

On Üçüncü Madde: Maden-i mezkûrun ferman-, âlisi zeyl olarak tanzim k,l,nan ve Maadin nizamnamesi ahkâm,n,n mütemmimi bulunan i bu artnamenin ahkâm-, mündericesi dahi mültezim-i mümaileyh taraf,ndan kabul ve tasdik edilmis oldu undan erait-i muharrere hilaf,na mültezim taraf,ndan hal u hareket vukua getirilmeyecek ve kavanin ve nizamata-, haliye ve müstakbele-i devlet-i aliyeye tamam,yla tevfiik-i hareket edilecektir.

ura-y, Devlet

ERKÖZ AYD,N İ ZMİR KAZAS, Bulgurca Çiftli i Maden mtiaznamesi

DU T, 26/12

1338.N.14 (1919)

Maden Mukavelenamesi

Birinci Madde: Ayd,n vilayeti dâhilinde zmir kazas,nda Seydi köy nahiyesinde Bulgurca çiftli i dâhilinde sahipli arazide biğ-taharri zahire ç,kar,lm, olan salifüç-zikr manganez madenin tersim edilen üç parça harita-i mevkiyesinin bir k,ta Ticaret ve Ziraat Nezareti Maadin Müdüriyet-i Umumiyesinde h,fz edilerek bir k,ta mahalline irsal ve di er bir k,tas, dahi mültezim-i mumaileyhe ita k,l,nm, t,r.

İnci Madde: Mültezim-i mumaileyhim Maadin Nizamnamesinin 62, 63, 64. maddeleri hükmünce tanzim ettirece i resm musatt,h ve müsennimlerden maada madende icras,n, ihtiyar edece i imalat,n usulünü ve mezkûr resimlere dair izahat ve tasavvurat,n, bend bend yaz,p bir layiha tanzimiyle ferman-, ali mezkur tarihinden itibaren alt, mah zarf,nda mahallinde hükümet mühendisine ve mühendis bulunmad, , takdirde do rudan do ruya Ticaret ve Ziraat Nezaretine irsal edecek ve nezaret-i mü arünileyhadan dahi tensib olundu u halde icras,na ruhsat verilecektir. ayet suret-i maruzan,n mahzur ve muhataras, mutalaa olunur veyahut imalat,n devam ve intizam,na ve icra olunacak ameliyat-, atıye-i nafiaya mani olaca , tahakkuk eder ise mezkur layiha nezaret-i mü arünileyhadan tadil ve ,slah olacakt,r.

Üçüncü Madde: lemekte olan ma azalara girmek veya hava ald,rmak için müceddeden sath-, arzdan yol ve kuyu ve baca kü ad, laz,m geldi i halde evvel emirde mültezim-i mumaileyhim istida ve layihas,n, Ticaret ve Ziraat Nezaretine ita edip badehu maden mühendisinin icra edece i ke if üzerine nezaret-i mü arünileyhan,n rey ve karar, vechle muamelesi icra olunacak ve ruhsat istihsal olunmad,kça o makul ameliyat, icra edemeyecektir.

Dördüncü Madde: Mezkûr madenin ameliyat-, esasiyesinden maada müceddeden di er bir ubesinin kü ad, murat olundu u halde i bu ube için ihalesinin harita-i mahsusuna merbut olmak üzere ayr,ca bir k,ta harita tanzim olunarak ikinci

maddeye tevfikân tasavvur olunan ameliyat daima layihâs,yla beraber mültezim-i mumaileyhim taraf,ndan Ticaret ve Ziraat Nezaretine ita olunacak ve mezkur layihan,n nezaret-i mü arünileyhadan kabul ve tadili veyahut icab,na göre reddi caiz olacakt,r.

Be inci Madde: bu madenin civar,nda bulunan ebniye ve menazilin alt,nda icra-y, ameliyat olunmak iktiza eyledi i halde mültezim-i mumaileyhim ve ashab-, menazilin ifadeleri al,nd,ktan ve terettüb edecek zarar ve ziyân,n tediyesi için mültezim kefalete rabt olunduktan sonra hükümet mühendisinin layihâs, veyahut mahalli hükümetinin i ar, üzerine Maadin daresinden ruhsat verilmedikçe o makule ameliyata te ebbüs olunamayacakt,r. Kefalet ve tazminat maddelerine dair olan münazaat ait olduklar, mehakim-i nizamiyede fasl u ruyet olunacak ve ayet ameliyat-, mezkure o misillu ebniye ve arazinin mamuriyet ve umumun emniyetine muz,r oldu u tahakkuk eder ise külliyyen men olunacakt,r.

Alt,nc, Madde: Maden-i mezkûr ameliyat,n,n su yollar,yla bend ve çe melere ve u tariki ve demiryollar,na yüz elli metre uzakl,кта icras, lâz,meden oldu undan ayed bu mikdar mesafeden noksan olur ise bend-i sab,кта muharrer olan muamelat ayn,yla bunun hakk,nda dahi icra olunacak velhas,l emniyet-i umumiyyenin vikaye ve muhafazas,na gayet itina ve dikkat k,l,nacakt,r.

Yedinci Madde: Esbab-, gayr-i melhuzdan na i ayed usul-i imalat,n ikinci maddeye tevfikân tadil ve ,slah, icab eyledi i halde mültezim-i mumaileyhim istidas, ve mühendisin layihâs, üzerine hükümet-i mahalliye taraf,ndan inha olundukta umur-, esasiyesine tatbikan ,slahat-, icabiye icra k,l,nacakt,r.

Sekizinci Madde: Kuyu ve ma azalar,n terk ve tatili icab eyledi i surette Ticaret ve Ziraat Nezaretinin gösterece i usul üzerine mesarifi mültezim-i mumaileyhim taraf,ndan tesviye olunmak üzere sath-, arzda olan medhal ve mahrecleri setr ve imla ettirilecektir.

Dokuzuncu Madde: Mültezim-i mumaileyhimin cevahir ihrac,na mahsus ma ara ile su yolu ma aras, var ise cevahir ve sular,n ihrac,na elveri li surette mezkur ma aralar,n a ,zlar,na kuvvetli ve emniyetli makineler vaz,na mecbur olacakt,r.

Onuncu Madde: mar olunacak mezkûr madenin hududu ittisalinde di er maden bulundu u takdirde iki madenin yekdi erine iltihak,ndan ne et edecek mazarrat,n men-i için nihayet hududda bulunan mevad-, madeniye yataklar,ndan bir mikdar mahal terk ettirilecek ve terk edilecek mahallin vüsat ve mikdar, dahi Ticaret ve Ziraat Nezaretinden tayin k,l,nacakt,r.

On Birinci Madde: Bu madenin arazi-i mahdudesi dâhilinde manganez madeninden maada di er cins maden zuhur edip de ahar talibine ihale olundu u ve mezkûr madenin imalat, vaziyetinin i bu manganez madenin imalat-, haz,ras, derunundan müruruna lüzum ve ihtiyaç göründü ü halde mültezim-i mumaileyhim hiçbir surette mümanaat etmeyecektir. Ancak andan terettüb edecek tazminat ashab-, imtiyaz beyninde r,zaen tesviye olunmad, , takdirde ehl-i vukufun takdiri ve Ticaret ve Ziraat Nezaretinin tensibi ile tayin k,l,nacakt,r.

On ikinci Madde: bu madenin hudud-, ihalesi dâhilinden vakten mineø- evkat demiryolu ve umuma menfaatli bir tarik geçirilecek veya bu maden hududu dâhilinde umuma menfaatli sair bir ey in a k,l,nacak oldu u halde mültezim-i mumaileyhim hiçbir suretle tazmin davas,na veyahut muhalefete hak ve salahiyeti olamay,p u kadar ki bunlar mezkûr madenin as,l maden yataklar,n,n mahrecleri üzerinden geçmek laz,m gelir ise o halde terettüb edecek zarar ve ziyan, müteall,k oldu u mahkemenin tedkik ve hükmü üzerine icab eden taraftan ifa k,l,nacakt,r.

On Üçüncü Madde: Maden-i mezkûrun ferman-, alisi zeyl olarak tanzim k,l,nan ve Maadin nizamnamesi ahkam,n,n mütemmimi bulunan i bu artnamenin ahkam-, mündericesi dahi mültezim-i mumaileyhim taraf,ndan kabul ve tasdik edilmis oldu undan erait-i muharrere hilaf,na mültezim taraf,ndan hal u hareket vukua getirilmeyecek ve kavanin ve nizamata-, haliye ve müstakbele-i devlet-i aliyeye tamam,yla tevfiik-i hareket edilecektir.

ura-y, Devlet

EK015 Mente e Sanca , Karaca Köyü Maden mtiyaznamesi

DU T, 26/10 1336.C.10 (1918)

Ayd,n vilayeti dâhilinde Mente e sanca ,nda Fethiye kazas,nda nahiyesinde Karaca karyesinde sahipli ve hali arazi-i emiriyede biğ-taharri zuhur edip Almanya devleti tebas,ndan mösyö Hanri Goldenberg uhdesinde ihale k,l,nacak olan bir k,ta madenin ihale ve ferman-, âlisine zeyl olarak tanzim k,l,nan artnamedir.

Birinci Madde: Ayd,n vilayeti dâhilinde Mente e sanca ,nda Fethiye kazas,nda Karaca karyesinde sahipli arazi-i emiriyede biğ-taharri zahire ç,kar,lm, olan salifüöz-zikr manganez madenin tersim edilen üç k,ta harita-i mevkiesinin bir k,tas, Ticaret ve Ziraat Nezareti Maadin Müdüriyet-i Umumiyesinde h,fz edilerek bir k,tas, mahalline irsal ve di er bir k,tas, dahi mültezim-i mumaileyhe ita k,l,nm, t,r.

İnci Madde: Mültezim-i mumaileyh Maadin Nizamnamesinin 62, 63 ve 64. maddeleri hükmünce tanzim ettirece i resim musatt,h ve müsennimlerden maada madende icras,n, ihtiyar edece i imalat,n usulünü ve mezkur resimlere dair izahat ve tasavvurat,n, bend bend yaz,p bir layiha tanzimiyle ferman-, ali-i mezkur tarihidan itibaren alt, mah zarf,nda mahallinde hükümet mühendisine ve mühendis bulunmad, , takdirde do rudan do ruya Ticaret ve Ziraat Nezaretine irsal edecek ve nezaret-i mü arünileyhadan dahi tensib olundu u halde icras,na ruhsat verilecektir. ayet suret-i maruzan,n mahzur ve muhataras, mutalaa olunur veyahut imalat,n devam ve intizam,na ve icra olunacak ameliyat-, atiye-i nafiaya mani olaca , tahakkuk eder ise mezkûr layiha nezaret-i mü arünileyhadan tadil ve ,slah olacakt,r.

Üçüncü Madde: lemekte olan ma azalara girmek veya hava ald,rnak için müceddeden sath-, arzdan yol ve kuyu ve baca kü ad, laz,m geldi i halde evvel emirde mültezim-i mumaileyhim istida ve layihas,n, Ticaret ve Ziraat Nezaretine ita edip badehu maden mühendisinin icra edece i ke if üzerine nezaret-i mü arünileyhan,n rey ve karar, vechle muamelesi icra olunacak ve ruhsat istihsal olunmad,kça o makul ameliyat, icra edemeyecektir.

Dördüncü Madde: Mezkûr madenin ameliyat-, esasiyesinden maada müceddeden di er bir ubesinin kü ad, murat olundu u halde i bu ube için ihalesinin harita-i mahsusuna merbut olmak üzere ayr,ca bir k,ta harita tanzim olunarak ikinci maddeye tevfikân tasavvur olunan ameliyat daima layihâs,yla beraber mültezim-i mumaileyhim taraf,ndan Ticaret ve Ziraat Nezaretine ita olunacak ve mezkur layihân, nezaret-i mü arünileyhadan kabul ve tadili veyahut icab,na göre reddi caiz olacaktır,r.

Be inci Madde: bu madenin civar,nda bulunan ebniye ve menazilin alt,nda icra-y, ameliyat olunmak iktiza eyledi i halde mültezim-i mumaileyhim ve ashab-, menazilin ifadeleri al,nd,ktan ve terettüb edecek zarar ve ziyân, tediyesi için mültezim kefaletle rabt olunduktan sonra hükümet mühendisinin layihâs, veyahut mahalli hükümetinin i ar, üzerine Maadin daresinden ruhsat verilmedikçe o makule ameliyata te ebbüs olunamayacaktır,r. Kefalet ve tazminat maddelerine dair olan münazaat ait olduklar, mehâkim-i nizamiyede fasl u ruyet olunacak ve ayet ameliyat-, mezkure o misillu ebniye ve arazinin mamuriyet ve umumun emniyetine muz,r oldu u tahakkuk eder ise külliyyen men olunacaktır,r.

Alt,nc, Madde: Maden-i mezkûr ameliyat,n,n su yollar,yla bend ve çe melere ve u tariki ve demiryollar,na yüz elli metre uzakl,кта icras, lâz,meden oldu undan ayed bu mikdar mesafeden noksan olur ise bend-i sab,қта muharrer olan muamelat ayn,yla bunun hakk,nda dahi icra olunacak velhas,l emniyet-i umumiyenin vikaye ve muhafazas,na gayet itina ve dikkat k,l,nacaktır,r.

Yedinci Madde: Esbab-, gayr-i melhuzdan na i ayed usul-i imalat,n ikinci maddeye tevfikân tadil ve ,slah, icab eyledi i halde mültezim-i mumaileyhim istidas, ve mühendisin layihâs, üzerine hükümet-i mahalliye taraf,ndan inha olundukta umur-, esasiyesine tatbikan ,slahat-, icabiye icra k,l,nacaktır,r.

Sekizinci Madde: Kuyu ve ma azalar,n terk ve tatili icab eyledi i surette Ticaret ve Ziraat Nezaretinin gösterece i usul üzerine mesarifi mültezim-i mumaileyhim taraf,ndan tesviye olunmak üzere sath-, arzda olan medhal ve mahrecleri setr ve imla ettirilecektir.

Dokuzuncu Madde: Mültezim-i mumaileyhimin cevahir ihrac,na mahsus ma ara ile su yolu ma aras, var ise cevahir ve sular,n ihrac,na elveri li surette mezkur ma aralar,n a ,zlar,na kuvvetli ve emniyetli makineler vaz,na mecbur olacakt,r.

Onuncu Madde: mal olunacak mezkûr madenin hududu ittisalinde di er maden bulundu u takdirde iki madenin yekdi erine iltihak,ndan ne et edecek mazarrat,n men-i için nihayet hududda bulunan mevad-, madeniye yataklar,ndan bir mikdar mahal terk ettirilecek ve terk edilecek mahallin vüsat ve mikdar, dahi Ticaret ve Ziraat Nezaretinden tayin k,l,nacakt,r.

On Birinci Madde: Bu madenin arazi-i mahdudesi dâhilinde manganez madeninden maada di er cins maden zuhur edip de ahar talibine ihale olundu u ve mezkûr madenin imalat, vaziyetinin i bu manganez madenin imalat-, haz,ras, derunundan müruruna lüzum ve ihtiyaç göründü ü halde mültezim-i mumaileyhim hiçbir surette mümanaat etmeyecektir. Ancak andan terettüb edecek tazminat ashab-, imtiyaz beyninde r,zaen tesviye olunmad, , takdirde ehl-i vukufun takdiri ve Ticaret ve Ziraat Nezaretinin tensibi ile tayin k,l,nacakt,r.

On kinci Madde: bu madenin hudud-, ihalesi dâhilinden vakten mineð- evkat demiryolu ve umuma menfaatli bir tarik geçirilecek veya bu maden hududu dâhilinde umuma menfaatli sair bir ey in a k,l,nacak oldu u halde mültezim-i mumaileyhim hiçbir suretle tazmin davas,na veyahut muhalefete hak ve salahiyeti olamay,p u kadar ki bunlar mezkûr madenin as,l maden yataklar,n,n mahrecleri üzerinden geçmek laz,m gelir ise o halde terettüb edecek zarar ve ziyan, müteall,k oldu u mahkemenin tedkik ve hükmü üzerine icab eden taraftan ifa k,l,nacakt,r.

On Üçüncü Madde: Maden-i mezkûrun ferman-, alisi zeyl olarak tanzim k,l,nan ve Maadin nizamnamesi ahkam,n,n mütemmimi bulunan i bu artnamenin ahkam-, mündericesi dahi mültezim-i mümaileyhim taraf,ndan kabul ve tasdik edilmis oldu undan erait-i muharrere hilaf,na mültezim taraf,ndan hal u hareket vukua getirilmeyecek ve kavanin ve nizamat-, haliye ve müstakbele-i devlet-i aliyeye tamam,yla tevfiik-i hareket edilecektir.

ura-y, Devlet

EK014 Aydın İli Marmara Nahiyesi Kayadibi Maden İmtiyaznamesi

DU T, 25/10 Maden İmtiyaznamesi

Aydın vilayeti dâhilinde Saruhan sanca ,nda Akhisar kazas,nda Marmara nahiyesinde Kayadibi mevkiinde sahipli ve hali arazi-i emiriyede biğ-taharri zuhur edip Almanya devleti tebas,ndan mösyö Kopes uhdesine ihale k,l,nacak olan bir k,ta z,mpara madenin ihale-i ferman-, âlisine zeyl olarak tanzim k,l,nan İmtiyaznamesidir.

Birinci madde: Aydın vilayeti dâhilinde Saruhan Sanca ,nda Akhisar kazas,nda Marmara nahiyesinde Kayadibi mevkiinde sahipli ve hali arazi-i miriyede biğ-taharri zahire ç,kar,lm, olan salifüç-zikr z,mpara madenin tersim edilen üç k,ta harita-i mevkiyesinin bir k,tas, Ticaret ve Ziraat Nezareti Maadin Müdüriyet-i Umumiyesinde h,fz edilerek bir k,tas, mahalline irsal ve di er bir k,tas, dahi mültezim-i mumaileyhe ita k,l,nm, t,r.

İkinci Madde: Mültezim-i mumaileyh Maadin Nizamnamesinin 62, 63 ve 64. maddeleri hükmünce tanzim ettirece i resim musatt,h ve müsennimlerden maada madende icras,n, ihtiyar edece i imalat,n usulünü ve mezkûr resimlere dair izahat ve tasavvurat,n, bend bend yaz,p bir layiha tanzimiyle ferman-, ali-i mezkur tarihidan itibaren alt, mah zarf,nda mahallinde hükümet mühendisine ve mühendis bulunmad, , takdirde do rudan do ruya Ticaret ve Ziraat Nezaretine irsal edecek ve nezaret-i mü arünileyhadan dahi tensib olundu u halde icras,na ruhsat verilecektir. ayet suret-i maruzan,n mahzur ve muhataras, mutalaa olunur veyahut imalat,n devam ve intizam,na ve icra olunacak ameliyat-, atıye-i nafiaya mani olaca , tahakkuk eder ise mezkûr layiha nezaret-i mü arünileyhadan tadil ve ,slah olacakt,r.

Üçüncü Madde: İstemekte olan ma azalara girmek veya hava ald,rmak için müceddeden sath-, arzdan yol ve kuyu ve baca kü ad, laz,m geldi i halde evvel emirde mültezim-i mumaileyhim istida ve layihâs,n, Ticaret ve Ziraat Nezaretine ita edip badehu maden mühendisinin icra edece i ke if üzerine nezaret-i mü arünileyhan,n rey ve karar, vechle muamelesi icra olunacak ve ruhsat istihsal olunmad,kça o makul ameliyat, icra edemeyecektir.

Dördüncü Madde: Mezkûr madenin ameliyat-, esasiyesinden maada müceddeden di er bir ubesinin kü ad, murat olundu u halde i bu ube için ihalesinin harita-i mahsusuna merbut olmak üzere ayr,ca bir k,ta harita tanzim olunarak ikinci maddeye tevfikân tasavvur olunan ameliyat daima layihâs,yla beraber mültezim-i mumaileyhim taraf,ndan Ticaret ve Ziraat Nezaretine ita olunacak ve mezkûr layihân,n nezaret-i mü arünileyhadan kabul ve tadili veyahut icab,na göre reddi caiz olacakt,r.

Be inci Madde: bu madenin civar,nda bulunan ebniye ve menazilin alt,nda icra-y, ameliyat olunmak iktiza eyledi i halde mültezim-i mumaileyhim ve ashab-, menazilin ifadeleri al,nd,ktan ve terettüb edecek zarar ve ziyan,n tediyesi için mültezim kefalete rabt olunduktan sonra hükümet mühendisinin layihâs, veyahut mahalli hükümetinin i ar, üzerine Maadin daresinden ruhsat verilmedikçe o makule ameliyata te ebbüs olunamayacakt,r. Kefalet ve tazminat maddelerine dair olan münazaat ait olduklar, mehâkim-i nizamiyede fasl u ruyet olunacak ve ayet ameliyat-, mezkûre o misillu ebniye ve arazinin mamuriyet ve umumun emniyetine muz,r oldu u tahakkuk eder ise külliyyen men olunacakt,r.

Alt,nc, Madde: Maden-i mezkûr ameliyat,n,n su yollar,yla bend ve çe melere ve u tariki ve demiryollar,na yüz elli metre uzakl,кта icras, lâz,meden oldu undan ayed bu mikdar mesafeden noksan olur ise bend-i sab,кта muharrer olan muamelat ayn,yla bunun hakk,nda dahi icra olunacak velhas,l emniyet-i umumiyenin vikaye ve muhafazas,na gayet itina ve dikkat k,l,nacakt,r.

Yedinci Madde: Esbab-, gayr-i melhuzdan na i ayed usul-i imalat,n ikinci maddeye tevfikân tadil ve ,slah, icab eyledi i halde mültezim-i mumaileyhim istidas, ve mühendisin layihâs, üzerine hükümet-i mahalliye taraf,ndan inha olundukta umur-, esasiyesine tatbikan ,slahat-, icabiye icra k,l,nacakt,r.

Sekizinci Madde: Kuyu ve ma azalar,n terk ve tatili icab eyledi i surette Ticaret ve Ziraat Nezaretinin gösterece i usul üzerine mesarifi mültezim-i mumaileyhim taraf,ndan tesviye olunmak üzere sath-, arzda olan medhal ve mahrecleri setr ve imla ettirilecektir.

Dokuzuncu Madde: Mültezim-i mumaileyhimin cevahir ihrac,na mahsus ma ara ile su yolu ma aras, var ise cevahir ve sular,n ihrac,na elveri li surette mezkur ma aralar,n a ,zlar,na kuvvetli ve emniyetli makineler vaz,na mecbur olacakt,r.

Onuncu Madde: mal olunacak mezkûr madenin hududu ittisalinde di er maden bulundu u takdirde iki madenin yekdi erine iltihak,ndan ne et edecek mazarrat,n men-i için nihayet hududda bulunan mevad-, madeniye yataklar,ndan bir mikdar mahal terk ettirilecek ve terk edilecek mahallin vüsat ve mikdar, dahi Ticaret ve Ziraat Nezaretinden tayin k,l,nacakt,r.

On Birinci Madde: Bu madenin arazi-i mahdudesi dâhilinde manganez madeninden maada di er cins maden zuhur edip de ahar talibine ihale olundu u ve mezkûr madenin imalat, vaziyetinin i bu z,mpara madenin imalat-, haz,ras, derunundan müruruna lüzum ve ihtiyaç göründü ü halde mültezim-i mumaileyhim hiçbir surette mümanaat etmeyecektir. Ancak andan terettüb edecek tazminat ashab-, imtiyaz beyninde r,zaen tesviye olunmad, , takdirde ehl-i vukufun takdiri ve Ticaret ve Ziraat Nezaretinin tensibi ile tayin k,l,nacakt,r.

On kinci Madde: bu madenin hudud-, ihalesi dâhilinden vakten mineð- evkat demiryolu ve umuma menfaatli bir tarik geçirilecek veya bu maden hududu dâhilinde umuma menfaatli sair bir ey in a k,l,nacak oldu u halde mültezim-i mumaileyhim hiçbir suretle tazmin davas,na veyahut muhalefete hak ve salahiyeti olamay,p u kadar ki bunlar mezkûr madenin as,l z,mpara maden yataklar,n,n mahrecleri üzerinden geçmek laz,m gelir ise o halde terettüb edecek zarar ve ziyan, müteall,k oldu u mahkemenin tedkik ve hükmü üzerine icab eden taraftan ifa k,l,nacakt,r.

On Üçüncü Madde: Maden-i mezkûrun ferman-, âlisi zeyl olarak tanzim k,l,nan ve Maadin nizamnamesi ahkâm,n,n mütemmimi bulunan i bu artnamenin ahkâm-, mündericesi dahi mültezim-i mumaileyhim taraf,ndan kabul ve tasdik edilmi oldu undan erait-i muharrere hilaf,na mültezim taraf,ndan hal u hareket vukua getirilmeyecek ve kavanin ve nizamat-, haliye ve müstakbele-i devlet-i aliyeye tamam,yla tevfiik-i hareket edilecektir. ura-y, Devlet

EK-15 **Mente e sanca , Milas Kazas, Kara O lan Köyü Maden mtiyaznamesi**

DU T, 25/12 1336.R.13 (1919)

Mente e sanca ,nda Milas kazas,nda Kara O lan karyesinde arazi-i emiriyede biğ-taharri zuhur edip yüz hisse itibar,yla doksan hissesi Almanya devleti tebas,ndan mösyö Alber Ki i geöye ve on hissesi Damad-, Hazret-i ehriyari Ali Kenan Beyefendi uhdelere ihale k,l,nacak olan bir k,ta demir ve z,mpara madenin ihale-i ferman-, âlisine zeyl olarak tanzim k,l,nan artnamedir.

Birinci Madde: mente e sanca ,nda Milas kazas,nda Karao lan karyesinde arazi-i emiriyede biğ-taharri zahire ç,kar,lm, olan salifüø-zikr demir ve z,mpara madenin tersim edilen dört k,ta harita-i mevkiesinin bir k,tas, Ticaret ve Ziraat Nezareti Maadin Müdüriyet-i Umumiyesinde h,fz edilerek bir k,tas, mahalline irsal ve di er bir k,tas, dahi mültezim-i mumaileyhümaya ita k,l,nm, t,r.

kinici Madde: Mültezim-i mumaileyha Maadin Nizamnamesinin 62, 63 ve 64. maddeleri hükmünce tanzim ettirece i resim musatt,h ve müsennimlerden maada madende icras,n, ihtiyar edece i imalat,n usulünü ve mezkûr resimlere dair izahat ve tasavvurat,n, bend bend yaz,p bir layiha tanzimiyle ferman-, ali-i mezkur tarihidan itibaren alt, mah zarf,nda mahallinde hükümet mühendisine ve mühendis bulunmad, , takdirde do rudan do ruya Ticaret ve Ziraat Nezaretine irsal edecek ve nezaret-i mü arünileyhadan dahi tensib olundu u halde icras,na ruhsat verilecektir. ayet suret-i maruzan,n mahzur ve muhataras, mutalaa olunur veyahut imalat,n devam ve intizam,na ve icra olunacak ameliyat-, atiyeye nafiya mani olaca , tahakkuk eder ise mezkûr layiha nezaret-i mü arünileyhadan tadil ve ,slah olacakt,r.

Üçüncü Madde: lemekte olan ma azalara girmek veya hava ald,rnak için müceddeden sath-, arzdan yol ve kuyu ve baca kü ad, laz,m geldi i halde evvel emirde mültezim-i mumaileyhima istida ve layihas,n, Ticaret ve Ziraat Nezaretine ita edip badehu maden mühendisinin icra edece i ke if üzerine nezaret-i mü arünileyhan,n rey ve karar, vechle muamelesi icra olunacak ve ruhsat istihsal olunmad,kça o makul ameliyat, icra edemeyecektir.

Dördüncü Madde: Mezkûr madenin ameliyat-, esasîyesinden maada müceddeden di er bir ubesinin kü ad, murat olundu u halde i bu ube için ihalesinin harita-i mahsusuna merbut olmak üzere ayr,ca bir k,ta harita tanzim olunarak ikinci maddeye tevfikân tasavvur olunan ameliyat daima layihâs,yla beraber mültezim-i mumaileyhima taraf,ndan Ticaret ve Ziraat Nezaretine ita olunacak ve mezkûr layihân,n nezaret-i mü arünileyhadan kabul ve tadili veyahut icab,na göre reddi caiz olacaktır,r.

Be inci Madde: bu madenin civar,nda bulunan ebniye ve menazilin alt,nda icra-y, ameliyat olunmak iktiza eyledi i halde mültezim-i mumaileyhima ve ashab-, menazilin ifadeleri al,nd,ktan ve terettüb edecek zarar ve ziyan,n tediyesi için mültezim kefalete rabt olunduktan sonra hükümet mühendisinin layihâs, veyahut mahalli hükümetinin i ar, üzerine Maadin daresinden ruhsat verilmedikçe o makule ameliyata te ebbüs olunamayacaktır,r. Kefalet ve tazminat maddelerine dair olan münazaat ait olduklar, mehakim-i nizamiyede fasl u ruyet olunacak ve ayet ameliyat-, mezkûre o misillu ebniye ve arazinin mamuriyet ve umumun emniyetine muz,r oldu u tahakkuk eder ise külliyyen men olunacaktır,r.

Alt,nc, Madde: Maden-i mezkûr ameliyat,n,n su yollar,yla bend ve çe melere ve u tariki ve demiryollar,na yüz elli metre uzakl,кта icras, lâz,meden oldu undan ayed bu mikdar mesafeden noksan olur ise bend-i sab,кта muharrer olan muamelat ayn,yla bunun hakk,nda dahi icra olunacak velhas,l emniyet-i umumiyenin vikaye ve muhafazas,na gayet itina ve dikkat k,l,nacaktır,r.

Yedinci Madde: Esbab-, gayr-i melhuzdan na i ayed usul-i imalat,n ikinci maddeye tevfikân tadil ve ,slah, icab eyledi i halde mültezim-i mumaileyhima istidas, ve mühendisin layihâs, üzerine hükümet-i mahalliye taraf,ndan inha olundukta umur-, esasîyesine tatbikan ,slahat-, icabiye icra k,l,nacaktır,r.

Sekizinci Madde: Kuyu ve ma azalar,n terk ve tatili icab eyledi i surette Ticaret ve Ziraat Nezaretinin gösterece i usul üzerine mesarifi mültezim-i mumaileyhima taraf,ndan tesviye olunmak üzere sath-, arzda olan medhal ve mahrecleri setr ve imla ettirilecektir.

Dokuzuncu Madde: Mültezim-i mumaileyha, cevahir ihrac,na mahsus ma ara ile su yolu ma aras, var ise cevahir ve sular,n ihrac,na elveri li surette mezkur ma aralar,na ,zlar,na kuvvetli ve emniyetli makineler vaz,na mecbur olacakt,r.

Onuncu Madde: mal olunacak demir ve z,mpara madenin hududu ittisalinde di er maden bulundu u takdirde iki madenin yekdi erine iltihak,ndan ne et edecek mazarrat,n men-i için nihayet hududda bulunan mevad-, madeniye yataklar,ndan bir mikdar mahal terk ettirilecek ve terk edilecek mahallin vüsat ve mikdar, dahi Ticaret ve Ziraat Nezaretinden tayin k,l,nacakt,r.

On Birinci Madde: Bu madenin arazi-i mahdudesi dâhilinde demir ve z,mpara madeninden maada di er cins maden zuhur edip de ahar talibine ihale olundu u ve mezkûr madenin imalat, vaziyetinin i bu demir ve z,mpara madenin imalat-, haz,ras, derunundan müruruna lüzum ve ihtiyaç göründü ü halde mültezim-i mumaileyha hiçbir surette mümanaat etmeyecektir. Ancak andan terettüb edecek tazminat ashab-, imtiyaz beyinde r,zaen tesviye olunmad, , takdirde ehl-i vukufun takdiri ve Ticaret ve Ziraat Nezaretinin tensibi ile tayin k,l,nacakt,r.

On ikinci Madde: bu madenin hudud-, ihalesi dâhilinden vakten mineð- evkat demiryolu ve umuma menfaatli bir tarik geçirilecek veya bu maden hududu dâhilinde umuma menfaatli sair bir ey in a k,l,nacak oldu u halde mültezim-i mumaileyhan,n hiçbir suretle tazmin davas,na veyahut muhalefete hak ve salahiyeti olamay,p u kadar ki bunlar mezkûr madenin as,l maden yataklar,n,n mahrecleri üzerinden geçmek laz,m gelir ise o halde terettüb edecek zarar ve ziyan, müteall,k oldu u mahkemenin tedkik ve hükmü üzerine icab eden taraftan ifa k,l,nacakt,r.

On Üçüncü Madde: Maden-i mezkûrun ferman-, âlisi zeyl olarak tanzim k,l,nan ve Maadin nizamnamesi ahkâm,n,n mütemmimi bulunan i bu artnamenin ahkâm-, mündericesi dahi mültezim-i mumaileyha taraf,ndan kabul ve tasdik edilmis oldu undan erait-i muharrere hilaf,na mültezim taraf,ndan hal u hareket vukua getirilmeyecek ve kavanin ve nizamat-, haliye ve müstakbele-i devlet-i aliyeye tamam,yla tevfiik-i hareket edilecektir.

ura-y, Devlet

EK-10 **Mente e sanca , Milas Kazas, Sakar Kaya Köyü Maden imtiyaznamesi**

DU T, 25/17

1336.R.22 (1919)

Mente e sanca ,nda Milas kazas,nda Sakar kaya karyesinde sahipli arazi-i emiriyede bið-taharri zuhur edip yüz hisse itibar,yla doksan hissesi Almanya devleti tebas,ndan mösyö Alber Key ige ve on hisesi dahi Damad-, Hazret-i ehriyari Ali Kenan Beyefendi uhdelerine ihale k,l,nacak olan bir k,ta demir madeninini eref-sudur buyrulacak olan imtiyaz ferman-, âlisine derc olunacak mukavelenamedir.

Birinci Madde: **Mente e sanca ,nda Milas kazas,nda Sakar kaya karyesinde sahipli arazi-i emiriyede kâin bir k,ta demir madeninini eref-sudur buyrulacak olan ferman-, âlisi tarihinden itibaren i letilmesi imtiyaz, doksan dokuz sene müddetle ve erait-i atiye ile mumaileyhüma uhdesinde ihale ve ilzam olunmu tur.**

kinici Madde: Harita-i mahsusas,nda gösterildi i vechle mezkûr demir madeninini hafr ve imali için yüz seksen bir cerib arazi tahsis olunmakla i bu arazinin hududu imalen ve arken Ak Mehmed o lu hanesi mevkiinden bedøen ile Karata ve Ba de irmen mevkiilerinden bið-mürur Ubak veyahut U ak kayas, mevkiine hatt-, münkesir arken ve cenuben mezkûr kaya mevkiinden bedøen ile Koca Bekito lu Mehmed hanesiyle Çobano lu Mustafa ve B,çakl, Hac, Mehmed tarlalar, mevkiilerinden bið-mürur mebøden hudud olan Ak Mehmedo lu hanesi mevkiine hat-, münkesir ile mahduddur.

Üçüncü Madde: Balada muharrer hudud ile tahdid olunan arazi dâhilinde kâin mezkûr demir ile mahlût olmayarak zuhur edecek olan sair cins madenler bu ihaleye dâhil olmad, ,ndan anlar için gerek mültezim-i mumaileyhüma ve gerek sairleri taraf,ndan talep ve istida vuku buldu u halde Maadin Nizamnamesinin 42. maddesi hükmüne tatbiken muamele-i mukteziye icra k,l,nacaktır.

Dördüncü Madde: bu maden için ber-vech-i muharrer tahsis olunan yüz seksen bir cerib arazinin Maadin Nizamnamesinin 48, 49. maddeleri mucibince beher

ceridi için resm-i mukarrer olmak üzere Osmanlı, altın, yüz guru hesabıyla senevî onar guru dan bin sekiz yüz on guru ile mezkûr resm-i mukarrerin %6 hesabıyla teçhizat-, askeriye akçesi olan yüz sekiz guru altın, santim mültezim-i mumaileyhüma tarafından beher sene Mart ibtidasında Ticaret ve Ziraat Nezareti vasıtasıyla Maliye Nezareti veznesine tediye kılınacak ve vakt u muayyenede ita olunmadıkça, halde eyyam-, müteahhire için nizamden icab eden faizi dahi ayrıca ifa olacaktır. Gerek mezkûr resm-i mukarrer gerek rüsumat-, saire ve ceza-yı, nakdiler ile tazminat Maadin Nizamnamesinin 7 ve 57.maddeleri mucibince mültezim-i mumaileyhüman, ne ya-yı, menkulesinden ve bunlar kifayet etmez ise emlakinden istifaya kılınacaktır.

Be inci Madde: Mezkûr madenin hudud-, imtiyaziyesi dâhilinde bulunan arazi yalnız mezkûr demir madeninin işletilmesi için itibar, olarak tahsis olunduğundan bu madenin imalat, diğeri bir mültezimin madeni imalat, zarar eylemesi veya hasar azisinin istimali lazımgeldiği halde maadin nizamnamesinin 68, 69 ve 70. maddeleri mucibince ve mültezim-i maden imalat ve ameliyatında mühendis ve usta başı, dan maada memurin ve amele-yi teba-yı, Osmaniyeden kullanmadıkça, takdirde 71. madde hükmünce iktiza eden muamelat ifa kılınacaktır.

Altın, Madde: Maden-i mezkûrdan ihraç olunacak cevherin hâsıl-, gayri safiyeden yüzde resm-i nisbi ile mezkûr resm-i nisbinin yüzde altı, hesabıyla bakıca teçhizat-, askeriye tertibi ve hâsıl-, safiyesinden dahi %5 guru ve bakıca %5 para kezalet teçhizat-, askeriye itas, mukarrer olmasın, rüsum-, mezkûre maadin nizamnamesinin 50. maddesi hükmünce bîhâsıl-hesab istifaya kılınacaktır.

Yedinci Madde: Mültezim-i madenin işletilmesi ve ihraç olunacak cevherlerin tathir ve tasfiyesi için nizamden, belediye hükmüne tevfikana ve vaz ve istimal edeceği kalhane ve alat ve edevat ve makine ve müteferriat-i sairesinin evvel emirde resim ve tarifnamelerini Ticaret ve Ziraat Nezaretine itaya mecburdur.

Sekizinci Madde: Zikr olunan demir madeninin imali zamanında ihaleyi havi tasdir buyrulacak ferman-, âlinin itasında Maadin nizamnamesinin 47. maddesine tevfikana bir defa olarak ferman harc, olmak üzere mültezim-i mumaileyha tarafından nezaret-i müarünileyhaya bu sene ve mezkûr ferman-, alı harc, %6 hesabıyla

ba kaca teçhizat-, askeriye akçesi olan 6 aded Osmanl, alt,n, ita k,l,nacakt,r. Mültezim tarih-i ferman-, âliden itibaren alt, mah müddet zarf,nda mezkûr harçlar, ita ile ferma-, aliye ahz ve mukavele ve artname ile harita-i mevkiesini tahtim ve teati etmedi i takdirde Maadin Nizamnamesinin 60. maddesi mucibince madenin fesh-i ihale muamelesi icra k,l,nacakt,r.

Dokuzuncu Madde: Mültezim ferman-, âlinin sudurunda vali-i vilayet ve mutasarr,f-, livaya ba-istidaname müracaat ederek mesarif-i mukteziyeyi ita ile alt, ay zarf,nda 58. madde mucibince madeni teslime ve tarih-i tesellümden itibaren 59. madde mucibince iki sene zarf,nda kü ad ve imale mecbur oldu undan bu müddet zarf,nda tesellüm muamelesini ifa ve madeni kü ad ve imal etmedi i takdirde Maadin Nizamnamesinin 59 ve 60. maddeleri mucibince madenin fesh-i ihalesine müteall,k muamelat icra olunacakt,r.

Onuncu Madde: Mültezim-i mumaileyhüma mezkûr demir madeninin imalat,na müteferri kâffe-i ahval ve hususatta Maadin Nizamnamesinin ahkâm-, mündericesine tabiiyet ve tatbik-i hareket eyleyece i misillu ihale-i ferman-, âlisinin zeyli olarak teati olunan artnameye ve kavanin ve nizamat-, haliye ve müstakbele-i devlet-i aliye tamamlan,yla tevfik-i hareket edece ini taahhüd eder.

On Birinci Madde: Mültezim-i mumaileyhüma patent nizamnamesi mucibince hangi s,n,f ve derecede bulunur ise o s,n,fa ait patent resmini itaya mecburdur.

On ikinci Madde: Mültezim-i mumaileyhüma taraf,ndan rüsum-, mukarrere ve nisbiye ve saireden maada ileride gümrük ihracat resminin ilgas, halinde maden-i mezkûrdan Avrupaçya imrar ve ihraç olunacak cevherin %1 ihracat gümrük resmi dahi ma techizat ba kaca rüsum-, nisbiyesiyle maan tediye olunacakt,r.

Madde-i mahsusa maden-i mezkûrun bulundu u mevki ve civar,na ve maden yataklar,yla Mahreçleri üzerine istihkâm ve turuk ve mevaridat-, askeriye in as, iktiza edipte ma ara ve ebniyeleri hedm veya harekât-, askeriye icras,yla ameliyat, k,smen veya kâmilen tatil ettirildi i halde mültezim-i mümaileyhüman,n hiçbir suretle

PDF
Complete

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

munafakete hak ve sarmiyeti olamayaca , gibi bir guna zarar ve ziyan ve tazminat talebine dahi hakk, olamayacaktır.

ura-y, Devlet

EK017 / **Mente e Sanca** , **Surda Köyü Maden** mtiyaznamesi

DU T, 25/13 1336.R.13 (1919)

Mente e sanca ,nda Milas kazas,nda Sudra karyesinde sahipli ve hali arazi-i emiriyede biğ-taharri zuhur edip Almanya devleti tebas,ndan mösyö Alber Ki igeøye ile Damad-, Hazret-i ehriyari Ali Kenan Beyefendi uhdelerine ihale k,l,nacak olan bir k,ta demir ve z,mpara madeninini ihale-i ferman-, âlisine zeyl olarak tanzim k,l,nan artnamedir.

Birinci Madde: **Mente e sanca** ,nda Milas kazas,nda Sudra karyesinde sahipli ve hali arazi-i emiriyede biğ-taharri zahire ç,kar,lm, olan salifüç-zikr demir ve z,mpara madeninini tersim edilen dört k,ta harita-i mevkiesinin bir k,tas, Ticaret ve Ziraat Nezareti Maadin Müdüriyet-i Umumiyesinde h,fz edilerek bir k,tas, mahalline irsal ve di er bir k,tas, dahi mültezim-i mumaileyhümaya ita k,l,nm, t,r.

kinici Madde: Mültezim-i mumaileyha Maadin Nizamnamesinin 62, 63 ve 64. maddeleri hükmünce tanzim ettirece i resim musatt,h ve müsennimlerden maada madende icras,n, ihtiyar edece i imalat,n usulünü ve mezkûr resimlere dair izahat ve tasavvurat,n, bend bend yaz,p bir layiha tanzimiyle ferman-, âli-i mezkûr tarihidan itibaren alt, mah zarf,nda mahallinde hükümet mühendisine ve mühendis bulunmad, , takdirde do rudan do ruya Ticaret ve Ziraat Nezaretine irsal edecek ve nezaret-i mü arünileyhadan dahi tensib olundu u halde icras,na ruhsat verilecektir. ayet suret-i maruzan,n mahzur ve muhataras, mutalaa olunur veyahut imalat,n devam ve intizam,na ve icra olunacak ameliyat-, atiyeye nafiya mani olaca , tahakkuk eder ise mezkûr layiha nezaret-i mü arünileyhadan tadil ve ,slah olacakt,r.

Üçüncü Madde: lemekte olan ma azalara girmek veya hava ald,rnak için müceddeden sath-, arzdan yol ve kuyu ve baca kü ad, laz,m geldi i halde evvel emirde mültezim-i mumaileyhima istida ve layihast, Ticaret ve Ziraat Nezaretine ita edip badehu maden mühendisinin icra edece i ke if üzerine nezaret-i mü arünileyhan,n rey ve karar, vechle muamelesi icra olunacak ve ruhsat istihsal olunmad,kça o makul ameliyat, icra edemeyecektir.

Dördüncü Madde: Mezkûr madenin ameliyat-, esasîyesinden maada müceddeden di er bir ubesinin kü ad, murat olundu u halde i bu ube için ihalesinin harita-i mahsusuna merbut olmak üzere ayr,ca bir k,ta harita tanzim olunarak ikinci maddeye tevfikân tasavvur olunan ameliyat daima layihâs,yla beraber mültezim-i mumaileyhima taraf,ndan Ticaret ve Ziraat Nezaretine ita olunacak ve mezkûr layihân,n nezaret-i mü arünileyhadan kabul ve tadili veyahut icab,na göre reddi caiz olacaktır,r.

Be inci Madde: bu madenin civar,nda bulunan ebniye ve menazilin alt,nda icra-y, ameliyat olunmak iktiza eyledi i halde mültezim-i mumaileyhima ve ashab-, menazilin ifadeleri al,nd,ktan ve terettüb edecek zarar ve ziyan,n tediyesi için mültezim kefaletle rabt olunduktan sonra hükümet mühendisinin layihâs, veyahut mahalli hükümetinin i ar, üzerine Maadin daresinden ruhsat verilmedikçe o makule ameliyata te ebbüs olunamayacaktır,r. Kefalet ve tazminat maddelerine dair olan münazaat ait olduklar, mehakim-i nizamiyede fasl u ruyet olunacak ve ayet ameliyat-, mezkûre o misillu ebniye ve arazinin mamuriyet ve umumun emniyetine muz,r oldu u tahakkuk eder ise külliyyen men olunacaktır,r.

Alt,nc, Madde: Maden-i mezkûr ameliyat,n,n su yollar,yla bend ve çe melere ve u tariki ve demiryollar,na yüz elli metre uzakl,кта icras, lâz,meden oldu undan ayed bu mikdar mesafeden noksan olur ise bend-i sab,кта muharrer olan muamelat ayn,yla bunun hakk,nda dahi icra olunacak velhas,l emniyet-i umumiyenin vikaye ve muhafazas,na gayet itina ve dikkat k,l,nacaktır,r.

Yedinci Madde: Esbab-, gayr-i melhuzdan na i ayed usul-i imalat,n ikinci maddeye tevfikân tadil ve ,slah, icab eyledi i halde mültezim-i mumaileyhima istidas, ve mühendisin layihâs, üzerine hükümet-i mahalliye taraf,ndan inha olundukta umur-, esasîyesine tatbikan ,slahat-, icabiye icra k,l,nacaktır,r.

Sekizinci Madde: Kuyu ve ma azalar,n terk ve tatili icab eyledi i surette Ticaret ve Ziraat Nezaretinin gösterece i usul üzerine mesarifi mültezim-i mumaileyhima taraf,ndan tesviye olunmak üzere sath-, arzda olan medhal ve mahrecleri setr ve imla ettirilecektir.

Dokuzuncu Madde: Mültezim-i mumaileyha, cevahir ihrac,na mahsus ma ara ile su yolu ma aras, var ise cevahir ve sular,n ihrac,na elveri li surette mezkûr ma aralar,na ,zlar,na kuvvetli ve emniyetli makineler vaz,na mecbur olacakt,r.

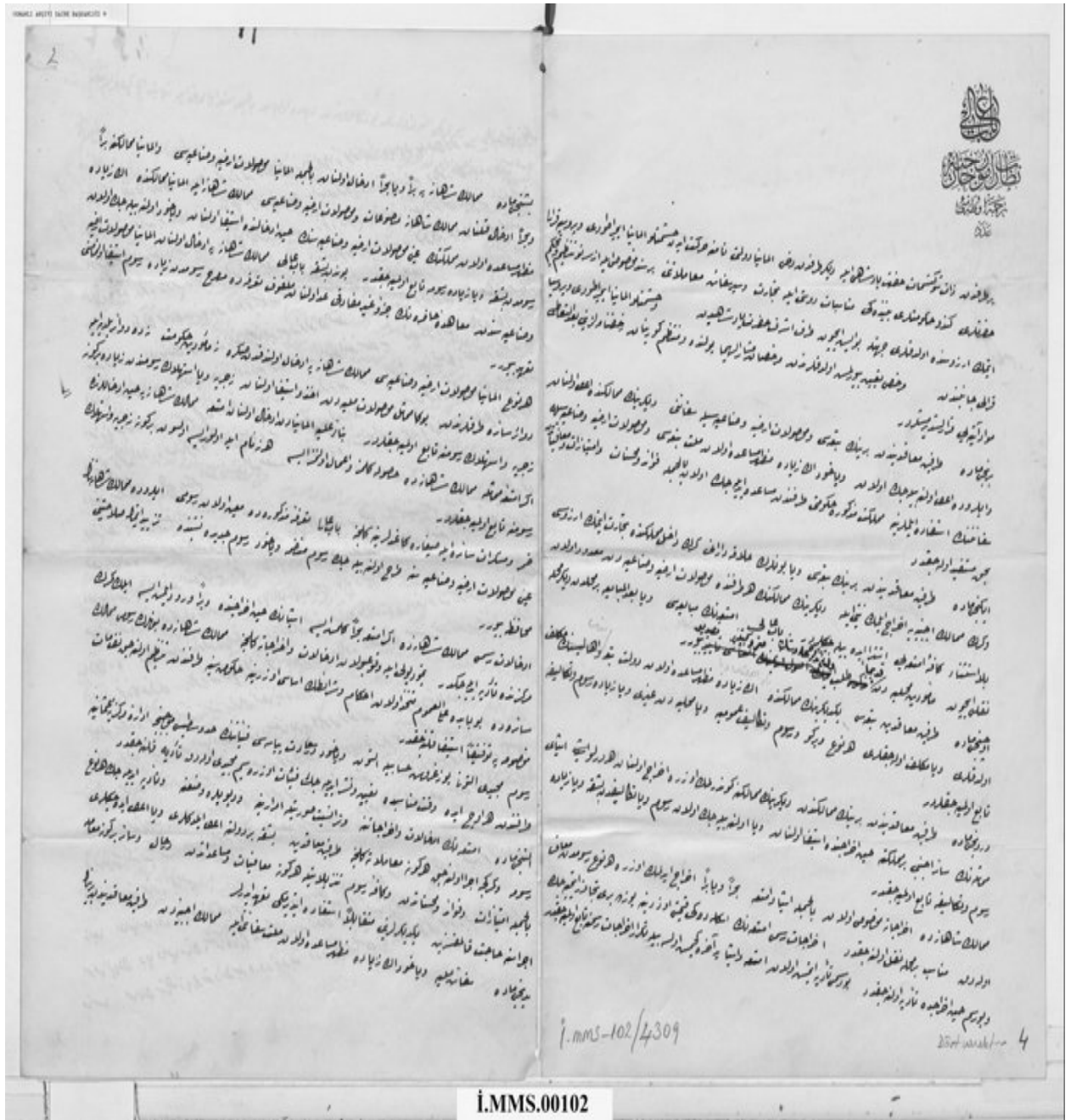
Onuncu Madde: mal olunacak demir ve z,mpara madenin hududu ittisalinde di er maden bulundu u takdirde iki madenin yekdi erine iltihak,ndan ne et edecek mazarrat,n men-i için nihayet hududda bulunan mevad-, madeniye yataklar,ndan bir mikdar mahal terk ettirilecek ve terk edilecek mahallin vüsat ve mikdar, dahi Ticaret ve Ziraat Nezaretinden tayin k,l,nacakt,r.

On Birinci Madde: Bu madenin arazi-i mahdudesi dâhilinde demir ve z,mpara madeninden maada di er cins maden zuhur edip de ahar talibine ihale olundu u ve mezkûr madenin imalat, vaziyetinin i bu demir ve z,mpara madenin imalat-, haz,ras, derunundan müruruna lüzum ve ihtiyaç göründü ü halde mültezim-i mumaileyha hiçbir surette mümanaat etmeyecektir. Ancak andan terettüb edecek tazminat ashab-, imtiyaz beyninde r,zaen tesviye olunmad, , takdirde ehl-i vukufun takdiri ve Ticaret ve Ziraat Nezaretinin tensibi ile tayin k,l,nacakt,r.

On kinci Madde: bu madenin hudud-, ihalesi dâhilinden vakten mineð- evkat demiryolu ve umuma menfaatli bir tarik geçirilecek veya bu maden hududu dâhilinde umuma menfaatli sair bir ey in a k,l,nacak oldu u halde mültezim-i mumaileyhan,n hiçbir suretle tazmin davas,na veyahut muhalefete hak ve salahiyeti olamay,p u kadar ki bunlar mezkûr madenin as,l maden yataklar,n,n mahrecleri üzerinden geçmek laz,m gelir ise o halde terettüb edecek zarar ve ziyan, müteall,k oldu u mahkemenin tedkik ve hükmü üzerine icab eden taraftan ifa k,l,nacakt,r.

On Üçüncü Madde: Maden-i mezkûrun ferman-, âlisi zeyl olarak tanzim k,l,nan ve Maadin nizamnamesi ahkâm,n,n mütemmimi bulunan i bu artnamenin ahkâm-, mündericesi dahi mültezim-i mumaileyha taraf,ndan kabul ve tasdik edilmis oldu undan erait-i muharrere hilaf,na mültezim taraf,ndan hal u hareket vukua getirilmeyecek ve kavanin ve nizamat-, haliye ve müstakbele-i devlet-i aliyeye tamam,yla tevfiik-i hareket edilecektir.

ura-y, Devlet

i.MMS.00102

. MMS, 102/4309

Bir tarafta zat-, evket-meab Hazret-i Padi ahî ile di er taraftan dahi Almanya devleti nam,na hareket eden ha metlû Almanya imparatoru ve Prusya Kral, hazretleri kendi hükümetleri beynindeki münasebat-, dosti ile ticaret ve seyr u sefain muamelat,n, bir sened-i mahsus ile ez-serno tanzim ve tahkim etmek arzusunda olduklar, cihetle bu i için taraf-, e ref-i hazret-i padi ahîden ve ha metlû Almanya imparatoru ve Prusya Kral, canibinden murahhas tayin buyrulmu olduklar,ndan murahhasan-, mü arünileyha yolunda ve muntazam görünen ruhsatnamelerini bade-ateati mevadd-, atiyeyi kararla t,rm, lard,r.

Birinci Madde: Tarafeyn-i muakadeynden birinin tebas, ve mahsulât-, arziye ve sanaiyesiyle sefaini di erinin memalikinde ita olunan ve ileride ita olunabilecek olan veyahut en ziyade mazhar-, müsaade olan millet tebas, ve mahsulât-, arziye ve sanaiyesiyle sefaininin istifade eylemelerine memleket-i mezkure hükümeti taraf,ndan müsaade edilecek olan bilcümle fevaid ve muhsinat ve imtiyazat ve muafiyadattan müstefid olacaklard,r.

İkinci Madde: Tarafeyn-i muafideynden birinin tebas, veya bunlar,n alakadaran, gerek memleket dâhilinde ticaret etmek arzusu ve gerek memalik-i ecnebiyeye ihraç etmek niyeti ile di erinin memalikinde her taraf,nda mahsulât-, arziye ve sanaiyeden madud olan bila-istisna kâffe-i emtiay, i tira edebileceklerdir. Bab,âli emtia mübayaas, veya bade-ateati mübayaas bir mahalden di er mahale nakli için memurin-i mahalliyeden kadimen talep olunan tezkere-i aliyenin metrukiyetini tasdik ettirir.

Üçüncü Madde: Tarafeyn-i muakadeyten tebas, yekdi erinin memalikinde en ziyade mazhar-, müsaade olan devlet tebas,n,n mükellef olduklar, veya mükellef olacaklar, her nev vergi ve rüsum ve tekâlif-i umumiye veya mahalliyeden gayri veya ziyade rüsum ve tekâliffe tabi olamayacaklard,r.

Dördüncü Madde: Tarafeyn-i muakadeynden birisinin memalikinden di erinin memalikinine gönderilmek üzere ihraç olunan her türlü e ya-y, mümasilenin

san ecebî bu memleketi him-i ihrac,nda istifa olunan veya olunabilecek olan rûsum veya tekâliften ba ka veya ziyade rûsum ve tekâlife tabi olmayacaktır. Memalik-i ahane ihracata mahsus olan bilcümle e ya ve emtia bahren ve veya berren ihraç edilmek üzere her nev rûsumdan muaf olarak münasib bir mahale naklolunacaktır. ihracat-, resmi emtian,n iskeledeki k,ymeti üzerine yüzde biri tecavüz etmeyecek ve bu resm hin-i ihraçta tediye olunacaktır. Bu resmi tediye etmi olan emtia ve e ya yed-i ahara geçmi olsa bile tekrar ihracat resmine tabi olmayacaktır.

Be inci Madde: Memalik-i ahaneye berren veya bahren idhal olunan bilcümle Almanya mahsulât-, arziye ve sanayisi ve Almanya memalikine berren ve bahren idhal k,l,nan memalik-i ahane masnuat ve mahsulât-, arziye ve sanaiye memalik-i ahane ile Almanya memalikinde en ziyade mazhar-, müsaade olan memleketin ayn, mahsulât-, arziye ve sanaiyesinin hin-i idhalinde istifa olunan veyahut olunabilecek olan rûsumat ba ka veya ziyade rûsuma tabi olmayacaktır. Bundan ba ka Bab,âli memalik-i ahaneye idhal olunan Almanya mahsulât-, arziye ve sanaiyesinden muahede-i haz,ran,n cüz ve gayr-i mefar,k, add olunan melfuf taarrüfede musarrâh rûsumdan ziyade rûsum istifa olunmamas, taahhüd buyurur. Her nev Almanya mahsulât-, arziye ve sanaiyesi memalik-i ahaneye idhal olunduktan sonra ne memurin-i hükümet ne de devair-i belediye ile devair-i saire taraflar,ndan buna mümasil-i mahsulât-, milliyeden ahz u istifa olunan zecriye ve istihlak rûsumundan ziyade bir güne zecriye ve istihlak rûsumuna tabi olmayacaklardır. Binaenaleyh Almanya'dan idhal olunan emtia memalik-i ahaneye hin-i idhallerinde e er emtia-i mümasile memalik-i ahane husule gelmez ve imal olunmaz ise her ne nam ile olursa olsun bir güne zecriye ve istihlak rûsumuna tabi olmayacaklardır.

Hamr ve müs kirat-, saire ile sigara kâ ,tlar,na gelince Bab,âli taarrüfe-i mezkurede muayyen olan rûsumu ileride memalik-i ahane nin ay,n, mahsulât-, arziye ve sanaiyesine tarh olunabilecek rûsum-, munzama veyahut rûsum-, cedide nisbetinde tezyid etmek salahiyetini muhafaza buyurur.

dhalat resmi memalik-i ahane de e er emtia bahren gelmi ise e yan,n hin-i ihrac,nda ve berren vürud eylemi ise ilk gümrük merkezinde tediye edilecektir. Demiryolu ile vuku bulan idhalat ve ihracata gelince memalik-i ahane de bunlar,n

Rüsumu memalik-i sairede bu vadede alel-umum müttehiz olan ahkâm ve eraitin esas, üzerine hükümet-i seniye taraf,ndan tanzim olunacak nizamât-, mevcudeye tevfikân istifa k,l,nacakt,r.

Rüsum-, mecdi altuni yüz guru hesab,yla altun veyahut Dersaadet piyasas, fiyat,n,n had u vasatısı mucibince idare-i merkeziye-i Osmaniye taraf,ndan her üç ayda vakt u münasipte tayin ve ne r edilecek fiyat üzere sim mecdi olarak tediye k,l,nacakt,r.

Alt,nc, Madde: Emtian, idhalat ve ihracat,na ve transit suretiyle imrar,na ve depolara vaz,na ve tediye edilecek her nev rüsuma ve gümrükçe icra olunacak her nev muamelata gelince tarafeyn-i muakadeteyn ba ka bir devlete ita eyledikleri veya ita edecekleri bilcümle imtiyazat ve fevaid ve muhsinat ve kâffe-i rüsum tenzilat,yla her guna muafiyat ve müsaadattan derhal ve sair bir guna muamele icras,na hacet kalmaks,z,n yekdi erlerini müteakabilen istifade ettirmeyi taahhüd ederler.

Yedinci Madde: Sefain-i milliye veyahut en ziyade mazhar-, müsaade olan millet sefaini ile memalik-i ecnebiyeden tarafeyn-i muakideteyn birbirinin memaliki ne nizamên idhali veyahut oradan memalik-i ecnebiyeye ihrac, caiz bulunan veya olabilecek olan bilcümle e ya di er tarafa ait sefain ile dahi idhal ihraç olunabilecek ve e ya-y, mezkure sefain-i milliye veyahut en ziyade mazhar-, müsaade olan millete ait sefain ile idhal ve ihraç edilmî olsayd, ne güne rüsum ve tekâlif istifa olunacak idi ise andan ba ka veya ziyade bir guna rüsum ve tekâlife tabi olmayacakt,r. E ya-y, mebhuse gerek do rudan do ruya hâs,l oldu u memlekettên gelsin ve gerek memalik-i saireden vürud etsin haklar,nda i bu muamele-i mütesaviye icra olunacakt,r.

Sekizinci Madde: Almanya, n, mahsulât-, arziye ve sanayisinden olan emtia ve memalik-i ecnebiye mahsulât-, arziye ve sanayisinden olup Almanya tebas,na ait veya Almanya sefaini üzerine mahmul bulunan emtia Kalâ-i Sultaniye, Haliç, Dersaadet veyahut Karadeniz Bo azlar,ndan imrar olundu u zaman ister mahmul olduklar, sefain ile bo azlardan imrar ister sefain-i saireye aktarma edilsin veya ihraç olunmak üzere sat,l,p da sefain-i saire ile semt-i maksuda gönderilmek üzere bir müddet-i mahduda için karaya ç,kar,ls,n emtia-i mezkureden hiçbir resm ahz u istifa

ki, imlayacaktır. Bu takdirde emtia-i ticariye on üçüncü maddede musarrah olan ahkâm ve erait ile karaya ç, kar, lmak iktiza eder.

Dokuzuncu Madde: Memalik-i ahaneden imrar olunan Almanya emtias,ndan hiçbir transit resmi ahz u istifa edilmeyece i gibi Almanya'dan imrar olunan emtia-i Osmaniye dahi en ziyade mazhar-, müsaade olan millete ait emtia-i ticariyenin transit suretiyle hin-i imrar,nda tediye eyledikleri rüsumdan ba ka veya daha ziyade rüsuma tabi olmayacaklard,r.

Onuncu Madde: Gümrükçe muayene edildikten sonra zirde muharrer e ya memalik-i ahanede idhalat rüsumundan muaf tutulacaktır.

Evvela nümune kâ ,tlar, bir toptan kat÷ olunmu nümune parçalar, veyahut emtian,n cinsini mübeyyin olan nünuneler u kadar ki e ya-y, mezkure nümuneden ba ka bir eye yaramamak iktiza eder.

Saniyen, yolcu e yas, ile seyyahinin kendi istimallerine mahsus olan elbise ve çama ,rlar,, Salisen; memalik-i ahanede bulunan bir Alman genel konsoloshanesinin veya konsoloshanenin reisi nam,na idhal olunup mumaileyhin veya ailesinin istimaline mahsus olan e ya ve emtia u kadar ki i bu konsoloshaneler rüesa-y, konsolos mesle inden yeti mi ve devlet-i metbualar,ndan tavzif edilmi olmal, ve idhalat resmi dahi senevî altun olarak iki bin be yüz guru u mütecaviz etmemelidir.

Rabian, Almanya sefareti veya konsoloshanesi memurlar,ndan birinin veya ailesinin memalik-i ahaneye hin-i muvasalatlar,nda mumaileyhin veya familyas,n,n yerle meleri için kendi nam,na olarak ilk defa ilk defa idhal edilecek e ya ve emtia,

Hamisen, memalik-i ahaneye posta vas,tas,yla vürud edip vezn-i gayr-i safisi iki yüz elli gram, tecavüz etmeyen ve beher yüz kilogram, için resm-i gümrü ü alt,n olarak yüz elli guru dan ziyade olmayan bilcümle emtia irsalat, ile nihayet iki kilogram s,kletine kadar posta ile vas,l olan her nev evrak-, matbua.

uras, mukarrerdir ki, salifüø-zikr istisnat,n tasrih ve tayini süfera-y, ecnebiyenin hukuk-, milel ahkam,nca haiz olduklar, gümrük muafiyetine asla iras-, haleb edemez.

On Birinci Madde: Tüccar ve erbab-, sanayi ile seyyar tüccar taraf,ndan nümune makam,nda idhal olunup gümrük rüsumuna tabi olan e ya sat,lmaks,z,n be-tekrrar ihraç edilmek ve be-tekrrar ihraç veyahut yeniden vaz için laz,m gelen gümrük muamelat, ifa olunmak artlar,yla tarafeyn-i ak,deteynce idhalat ve ihracat rüsumundan muaf olarak kabul olunacakt,r. bu nümunelerin tedavülü için ita olunacak mühlet-i nümunelerin hin-i idhallerinde tayin k,l,nacak ve müddet-i mezkure bir seneyi tecavüz edemeyecektir. Nümunelerin be-tekrrar ihrac, hususu tarafeyn memleketinde gerek gümrük rüsumunun emaneten vaz, ve gerek kefalet itas, suretleriyle ilk mahal-i duhulde temin edilmek laz,m gelecektir.

Her bir memlekete di er memleketin seyyar tüccar, taraf,ndan idhal edilen nümuneler ilk mahal-i duhulde bulunan gümrük memurlar, taraf,ndan kabul olunduktan sonra tedavülleri için ita olunan mühlet zarf,nda muamelat-, duhuliyenin tecdidine mecburiyet olmaks,z,n yaln,z gümrük idare aidesine nakl-i e ya beyannamesi itas, suretiyle ayn, memleketin mahal-i sairesine bahren naklolunabilecektir.

On kinci Madde: Hükümet ve efrad-, nas esnaf veya her nev tesisat-, menafine olarak bu nam ile istifa olunan veya olunacak olan tonilata ve liman ve k,lavuz ve demirmek ve r,ht,m ve fener ve karantina rüsumu veyahut hidemat-, vak,aya ücret makam,nda her ne suret ve nam ile olursa olsun buna mümasil rüsum-, saire erait-i mütesaviye ile yerli veyahut en ziyade mazhar-, müsaade olan millet sefaininden dahi ahz olunmad,kça devleteynden birinin limanlar,nda di erinin sefaini hakk,nda vaz ve tarh olunmayacakt,r. bu muamele-i mütesaviye her hangi limandan gelir ise gelsin ve nereye gider ise gitsin tarafeyn sefaini hakk,nda bilmukabele cari olacakt,r.

On Üçüncü Madde: Ba l,ca limanlar ile büyük ehirlerde menafi-i ticariye lüzum göründü ü takdirde hükümet-i seniyye depolar in a edecek ve idhalat olunan e ya yüz kilo gram veyahut yüz kilo gramdan dun bir vezn-i gayr-i safi için ayda veyahut bir aydan dun bir müddet zarf,nda dört guru u tecavüz etmeyen bir anbariye resmi mukabilinde i bu depolara vaz ve h,fz edilecektir. Bu misillu umumi depolar bulunmaz ise Devlet-i Aliye emtian,n gümrük nizamnamelerine tevfikân gümrük memurlar, ve mal sahibi taraf,ndan temhir edilecek olan hususi depolara bir nezaret

resmî mukabîlünde vaz ve ilz olunmas,na müsaade buyuracaktır. Emtian, n i bu depolarla kalaca , müddet on iki ay, tecavüz etmeyecektir. Bu müddet zarf,nda emtiay, idhal edenler idhalat veya ihracat resmini tediye etmeksizin e yalar,n, be-tekrar ihraç eylemek salâhiyetini haiz olup müddet-i mezkure ink,zas,nda emtia-i mebhuseden idhalat rûsumu tamamen istifa k,l,nacaktır.

On Dördüncü Madde: Devlet-i Aliye kanunu mucibince Osmanl, sefinesi ve Alman kanunu ahkâm,nca Alman sefinesi itibar olunan bilcümle sefain-i tarafeynden ol s,fatla tan,nacaktır. Bir sefine Alman kanunnamesi ahkâm,nca Alman ve fakat Devlet-i Aliye kanunnamesince Osmanl, add olundu u halde hangi memleketin sular, üzerinde bulunuyor ise hakk,nda o memlekete tabi sefain misillu muamele olunacaktır.

On Be inci Madde: Alman tüccar sefaininin Kalø-i Sultaniye ile Dersaadet Bo azlar,ndan mürurlar, için verilmesi laz,m gelen izn-i sefine sefain-i mezkurece mümkün mertebe tehiri mucib olmayacak surette ita olunacaktır.

On Alt,nc, Madde: Kâffe-i e kâlde tütün ile tuzun memalik-i ahaneye idhali ve transit suretiyle imrar, men olup memnu kalacaktır. Bab,âli muahede-i haz,ran,n müddeti zarf,nda her ekil ve surette ve her nev eczal, kibritler ile oyun ve sigara kâ ,tlar,ndan ve petrol gazlar,ndan gayri e yay, taht-, inhisara almamakl, , taahhüd buyurur. Memalik-i ahanede mukim Almanlar e ya-y, mezkurenin ticaret-i dâhiliyesi ihracat, hususlar,nda en ziyade mazhar-, müsaade olan tebæ-i Devlet-i Aliyeømin tabi olduklar, ayn, usul ve nizamata tabi olacak ve bunlar,n tediye ettikleri ayn, rûsumu ifa eyleyeceklerdir. Tuz ve duhan ileride Almanlar taraf,ndan memalik-i ahaneden ihraç olunaca , vakit e ya-y, mezkureden hiçbir resm ahz olunmayacaktır. Mamafih Almanlar ile vekilleri do rudan ihraç olunacak tuz ve duhan mikdar, gümrük idaresine bildirilmelidir. dare-i mezkure kaydiye veya nam-, di er ile bir guna ücret talebine hakk, olmaks,z,n e ya-y, mebhuseden ihracat, üzerindeki tefti ve nezaret salâhiyetini kemafiø-sab,k muhafaza edecektir.

On Yedinci Madde: Barut ve dinamit ve mevadd-, mü te-âile-i mümasile top ve esliha-i harbiye ve mühimmat-, askeriyenin memalik-i saltanat-, seniyyeye idhali veya transit tarikiyle imrar, katiyen memnudur.

Barut ve barut ile mamur veya bo hartuçlar ile mermiyat,n ve duhulü memnu eslihan,n bo azlardan transit suretiyle imrar, için Almanya sefaret-i taraf,ndan suret-i mahsusada müsaade talep olunur ise ahval-i adiyede buna müsaade buyrulacaktır. Resmen ne r ve ilan buyrulacak merbut nizamnamede tasrih ve tadad olunan esliha tahdidat-, umumiye-i mezkureye dâhil de ildir. Esliha ve mühimmat ticareti do rudan do ruya hükümet-i seniyyenin nezaret-i mahsusas, alt,nda kalacaktır.

On Sekizinci Madde: Memalik-i mahrusa-i ahaneye nakledilmek üzere emtia ve e yay, hamil bulunan sefain-i ticariye kaptan,n,n semt-i maksudlar, olan limana muvasalatlar,n, müteakip manifestosuzlar,n iki k,ta suret-i sahihas,n, istinsah ve asl,na mutab,k olduklar,n, tasdik ile gümrü e teslim ve itaya mecbur olacaklar, gibi bir Osmanl, liman,ndan kableð-müfaraka sefinelerine tahmil olunan emtiay, mübeyyin manifestonun bir suretini dahi gümrük idaresine ita eylemelidirler.

Gerek hin-i muvasalat,nda ve gerek hin-i azimetinde manifestonun nüsha-i asliyesi dahi li-eclið-tatbik yirmi dört saat zarf,nda suret-i müstahriceleriyle beraber ita olunacaktır. E er bir sefine Osmanl, gümrü ünçe dai-i i tibah görülen baz, esbaba mebni bir Osmanl, liman,nda tevakkuf eder. Veya sevahil kurbunda dola ,r ise marüø-zikr gümrük idaresi manifesto ile evrak-, sairenin biraz,n, talep ve lüzum görece i bilcümle taharriyat, derhal icra edebilecektir. Taharriyat emri veya mazbatas,n,n nüsha-i saniyesi en yak,n olan konsoloshane memuruna sürat-i mümkünü ile irsal edilecektir. Memur-, mumaileyh taharriyatta haz,r bulunacak ise de bu muamele taharriyat, tehir edemez. Kezalik kaçak e yan,n vapura tahmilini veya vapurdan ihrac,n,, vapurun ameliyat-, me ruas,na halel gösterilmeksizin men için rüsumat idaresi Devlet-i Aliye sular,nda lenger-endaz olan bilcümle sefain derununa bir memur ikamesiyle bu sefaini taht-, i gale almak veyahut icab eden mahalleri mühürlemek veya kilitlemek salahiyetini haiz olup u kadar ki keyfiyeti en yak,n olan konsolos memuruna müddet-i kalile-i mümkünü zarf,nda ihbar ve i ar eyleyecektir.

Manifestonun hamule ile tatbikinde fazla veya noksan zuhur eder ise Devlet-i Aliye rüsumat nizamnamesinde musarrah ceza-y, nakdi ahz olacaktır. Devlet-i Aliye rüsumat idaresi emtia ve e yan,n posta ve demiryolu ve turuk ve vesait-i saire ile berren ve bahren idhal ve ihrac,nda ve transit suretiyle imrar,nda hile ve kaçak vukuunu men

ıçın lüzum görece i buncunme tedabire dair bir nizamname tanzim etmek salahiyetini muhafaza eder.

On Dokuzuncu Madde: E yan,n gerek derununda ve gerek irsalinde memalik-i ahanede bir guna gümrük muamelesi icra olunmazdan evvel ya mal sahibi veyahut vekili taraf,ndan mahfi bir beyanname-i mahsus verilmelidir. bu beyanname rüsumun tatbik ve tayini için bilcümle tarifat-, laz,meyi havi olmak ve e yan,n cinsi ve neviyle mahiyetini ve ne mahalden gelip nereye gidece ini ve bundan ba ka icab,na göre s,klet ve mikdar,n, veya k,ymetini mübeyyin bulunmak laz,m gelir. Bir de rüsumat idaresi ihtilaf zuhurunda emtia ile beraber irsali muktezi olan fatura, Mekatib ve saire evrak,n ibraz,n, talep edebilir. Emtian,n hin-i vürudunda veya irsalinde bir beyanname itas,nca imtina veya tehir vuku bulur. Ve emtia ile beyanname beyninde fazla veya noksan olarak bir fark görülür ise u hal Devlet-i Aliyenin rüsumat nizamnamesinde musarrah cezan,n icras,n, müstelzim olur.

Yirminci Madde: Kaçak suretiyle idhal olunan emtia hazine menfaatine olarak zabt ve müsadere edilece i gibi her halde gümrük rüsumu istifa ve mütecasirleri hakk,nda terettüb eden mücazat-, kanuniye-i saire dahi icra k,l,nacakt,r. u kadar ki kaçak muamelesi usul ve nizam, vechle isbat edilmek ve müsadere olunan emtia sahibinin mensub oldu u konsoloshaneye bu babda derhal bir mazbata verilmek iktiza eder. Alakadar olan taraf,n istidas, üzerine i mahkeme-i ticaret ve böyle bir mahkeme mevcut olmad, , takdirde di er bir mahkeme canibinden ruyet ve tesviye edilecek ve bir hükm-i lahik olmad,kça hazine menfaatine olarak müsadere olunan e ya suret-i katiyede tasarruf ve istimal olunamayacaktır.

ayet rüsumat emaneti ciddi bir tak,m esbaba mebni hududda kain kazalar,n her hangi mahallinde olur ise olsun kaçak tarihiyle idhal olunmu e ya mevcut oldu u zan kavlisinde bulunur ise ma aza ve meskenlerde lüzum görece i her nev taharriyat, derhal icra edebilecektir. Taharri emrinin nüsha-i saniyesi konsolos memuruna irsal olunacak ve bu memur taharriyatta haz,r bulunabilecek ise de i bu muamele taharriyat, tehir edemeyecektir. Emtian,n cinsi ve nevi s,n,f ve men ei veya k,ymeti hakk,nda zuhur edecek ihtilafat idareten fasl u tesviye olunacaktır. Devlet-i Aliye rüsumat nizamnamesi ahkâm-, mezkurenin suret-i icras,n, tayin edecektir.

Yirmi Birinci Madde: Bulgaristan Emareti'ne gitmek üzere eyalat-, saire-i ahaneden geçen emtia ve e ya ancak emarete hin-i vusullerinde gümrük rüsumu tediye edeceklerdir. Mamafih uras, mukarrerdir ki e ya-y, mebhusenin Bulgaristan'a nakl ve ihraçlar, do rudan do ruya Bab,âli'nin tefti ve nezareti taht,nda bulunan bir gümrük idaresi taraf,ndan tasdik olunmad,kça muafiyet-i mezkure icra edilmeyecektir. Bilmukabele eyalat-, saire-i ahaneye gitmek üzere eyaletten mürur edecek olan emtia-i ticariye-i ecnebiye dahi rüsum-, mezkureyi ancak be inci maddede muharrer erait taht,nda tediye edeceklerdir.

Yirmi İkinci Madde: Muahede-i haz,ra ahkam, h,ttta-, M,sriye ve Bulgaristan Emareti dâhil oldu u halde Avrupa ve Asya ve Afrika k,talar,nda kain bilcümle memalik-i ahanede meriüð-icra olacakt,r.

Yirmi Üçüncü Madde: Muahede-i haz,ra ahkam, Almanya memalikininde ve elyevm Almanya gümrük ittihad,na dâhil bulunan ve ileride dahil olacak olan bilcümle arazide meriüð-icra olacakt,r.

Yirmi Dördüncü Madde: Bin yedi yüz altm, bir senesi Mart-, Ruminin yirmi ikisi tarihli sulh ve salah ve ticaret muahedesinin i bu mukavelenameye muhalif olmayan bilcümle ahkâm, mukavele-i haz,ra ile halel-pezir olmay,p ol babda icra-y, faideli add olunacak tadilat hakk,nda ileride bið-ittifak itilaf husulü kabil oluncaya de in ahkâm-, mezkure ayn, erait taht,nda Almanya devleti hakk,nda dahi tatbik ve icra olunacakt,r.

Yirmi Be inci Madde: bu muahedename merbut taarrüfe ile beraber õZolerin Almanö hükümat,yla hükümet-i seniyye beyninde mün-akid 20 Mart sene 1862 ve õVeyl Hansetikö ile hükümet-i seniyye beyninde mün-akid 27 Eylül 1862 tarihli muahedenamelerine kaim olacak ve í í í . Tarihinde mevki-i icraya vaz olunarak yirmi bir sene müddetle yani í í tarihine kadar meriüð-icra tutulacak ve i bu tarihte evvelce ilan-, mefsuhtuna hacet kalmaks,z,n hitam bulacakt,r. u artla ki yedince ve on dördüncü seneler hitam,nda tarafeyn-i ak,deyenden her biri bið-tecrübe lüzumu sabit olacak tadilat,n icras,n, teklif etmek hakk,n, haiz olacakt,r.

PDF
Complete

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

bu muahedename tasdik olunacak ve tasdiknameleri alt, hafta zarfında ve mümkün ise daha evvel Dersaadetöte mübadele kılınacaktır. Tasdikan tarafeyn murahhaslar, i bu muahedenameyi imza ve temhir eylediler.

bu muahedename iki nüsha olarak í í ..tarihinde Dersaadetöte tanzim edilmi tir.

Ba dat Demiryolu mtiyaznamesi

Bir taraftan Devlet-i Aliye nam,na hareket eden Ticaret ve Nafia Naz,r, Zihni Pa a Hazretleriyle di er taraftan Dersaadetöte Anadolu Osmanl, Demiryolu irketi nam ve hesab,na hareket eden mezkûr demiryolu Müdür-i Umumisi mösyö Doktor Kort Jander, müdür-i umumi muavini mösyö Edvar Hevken beyninde mevadd-, atiyeye kararlarla t,r,lm, t,r.

Birinci Madde: Karaman, Ere li, Karda beli, Adana, Hamidiye, Osmaniye, Ba çe, Kazan Ali, Kilis, Tel Habe , Harran, Resüð-ayn, Nusaybin, Avniyat, Musul, Tikrit, Sadice, Ba dad, Kerbela, Necef, Zübeyr, Basra ehirllerinden veya mümkün mertebe en yak,nlar,ndan bið-mürur Ba dad ve Basraöya müntehi olmak üzere Konya hatt,n,n temdidiyle ber-vech-i ati demiryolu ubelerinin evvela Tel Habe öten Halebø, saniyen tarafeyn canibinden bið-muvafaka as,l hatta karib tayin k,l,nacak bir noktadan bedø ile Urfaöya [hükümet-i seniyye taraf,ndan tahminen otuz kilometre tulünde olan mezkûr Urfa ubesi hatt,n,n in as, için her ne suretle olur ise olsun hiçbir teminat ita buyrulmayaca , gibi i letme mesarifi nam,yla dahi hiçbir tahsisat ita buyrulacak ise de i bu ube hatt,n,n her nev has,lat gayr-i safiyesi münhas,ran irkete ait bulunacaktır.] Salisen, Sadiceøden Hanakin; rabian, Zübeyrøden Basra körfezinde hükümet-i seniyye ile müttefikan irket beyninde tayin k,l,nacak bir noktaya müntehi olacak ubeler ile hutut-, mezkurenin müteferriat, hükümet-i seniyye canibinden tasdik buyrulacak güzergâh, takiben in a ve i letilmesi imtiyaz, erait-i atiyeye tevfikana Anadolu Osmanl, Demiryolu irketine ihsan buyrulmu tur.

kinici Madde: Müddet-i imtiyaziye doksan dokuz sene olacak ve müddet-i mezkure Ankara ve Konya hatlar,na dahi amil bulunacak ve ferman-, alinin itas, ve i bu mukavelenamenin teatisi tarihinden bedøen edecektir. Hutut-, cedideye gelince i bu doksan dokuz sene müddet imtiyaziye bir k,s,m için i bu mukavelenamenin otuz be inci maddesi mucibince hükümet-i seniyye taraf,ndan sahib-i imtiyaza tahvilat itas, tarihlerinden ayr, ayr, bedøen eyleyecektir.

Üçüncü Madde: Harita-, mezkurenin heyet-i mecmuas, ke fiyat-, katiyesi harita ve layihalar,n,n takdimi hususunda iki er yüz kilometre tulünde aksam-, müteaddideye taksim olunmu tur. Sahib-i imtiyaz ferman-, âlinin itas, ve mukavelename ile artnamenin teatisi tarihinden itibaren otuz be inci madde ahkâm, ifa olunduktan sonra Konya'dan bedøen ile Karaman ile Ere liøden veya mümkün mertebe yak,nlar,ndan mürur ederek Ba dad Hatt, güzergâh,na tevfi kan iki yüz kilometre tulünde bulunan birinci k,sm,n artnamede beyan olundu u vechle ke fiyat-, katiye üzerine mükemmel harita ve layihalar,n, üç mah zarf,nda Nafia Nezaret-i Celilesine takdim edecektir. aksam-, saireye gelince bunlara ait harita ve layihalar mezkur otuz be inci maddenin beher k,sma ait ahkam,n icras,yla o k,s,m imtiyaz müddetinin bedøen eyledi i tarihlerden itibaren sekiz ay zarf,nda nezaret-i mü arünileyhaya takdim eyleyecektir. Nezaret i bu harita ve layihalar, tarih-i tasdikinden itibaren üç mah müddet zarf,nda biø-tedkik yolunda oldu u surette haliyle ve olmad, , takdirde icab eden tadilat ve tashihat,n icras,yla tasdik eyleyecektir. Hükümet-i seniyye müddet-i mezkure münkaziye olup da bu babda henüz karar,n, bildiremeyecek olur ise mezkûr harita ve layihalara tasdik edilmi nazar,yla bak,larak ameliyata müba eret edilebilecektir. Hükümet-i seniyyece icra olunacak tadilat haritalar,n tasdikinde bir aydan ziyade bir teøhiri istilzam eder ise in aat için tayin olunan müddet-i tadilat-, mezkurenin tedkiki ve haritalar,n tasdiki z,mn,nda ve vuku bulan tehir derecesinde temdid Konya'dan bedø ile Karaman ile Ere liøden geçerek iki yüz kilometre tulünde bulunan birinci k,sma ait tahsisat-, mahsusa i bu mukavelenamenin cüzø ve mütemmimi bulunan merbut birer kalemi Maliye mukavelenamesinde tayin edilmi tir.

Dördüncü Madde: Sahib-i imtiyaz mesarif, zarar ve hasar, taraf,na ait olmak üzere ibtidaki iki yüz kilometre mahallin harita ve layihalar, tasdik olundu u tarihinden itibaren üç ay müddet zarf,nda i bu k,sm-, ameliyata müba eret etmeyi ve yine ol tarihten itibaren nihayet iki seneye kadar ikmal eylemeyi taahhüd eder. Aksam-, saireye ait harita ve layihalar,n tasdikleri tarihlerinden itibaren üçer ay müddet zarf,nda ameliyata bedø ile ferman-, âlinin itas, ve i bu mukavelenamenin teatisi tarihinden itibaren hatt,n ma u-bat mecmu-; sene sene zarf,nda ikmal etmeyi taahhüd eder. Ancak otuz be inci maddenin herhangi bir k,sma ait ahkâm,n,n icras,nca yani hükümet-i seniyye taraf,ndan sahib-i imtiyaza tahvilat,n itas,nca vaki olacak tehhürat müddetleri

maruz-zıkkı sekiz sene nava olunacaktır. Ameliyat-, kavaid-i fenne ve merbut artname ahkâm,na ve kabul ve tasdik olunan harita ve layihalarda tatbikan icra olunacaktır. Fakat esbab-, mücbireden müba-ıs halat müstesna olup bu misillu ahvalden dolayı, ameliyat ne kadar tatil olunur ise müddet-i ikmaliye dahi o kadar temdid edilecek ve u kadar ki esbab-, mücbirenin vuku-ñu derhal hükümet-i mahalliyeye ve Nafia Nezaretine ihbar eylemeye sahib-i imtiyaz mecbur bulunacaktır. Avrupa devletleri beyninde muharebe vukuu ve Almanya veya ngiltere veyahut Fransa ahval-i maliyesince tebeddül-, azime zuhuru dahi esbab-, mücbireden add olunur.

Be inci Madde: Ticaret ve Nafia Nezareti esna-y, ameliyatta suver-i icraiyesini ve hitam,nda ve kabul olunmazdan evvel be-tekrar imalat-, vak,ay, ve müddet-i imtiyaziye zarf,nda idare ve i letme muamelat,n, ve ameliyat,n hüsn-i halde muhafaza olunup olunmad, , mahsus komiserler vas,tas,yla muayene ve tefti eyleyecektir. bu muayene ve tefti mesarifine mukabil sahib-i imtiyaz ameliyata müba eret için tayin olunan müddetten itibaren müddet-i imtiyaziyenin hitam,na kadar mah be mah tediye olunmak üzere sene Nafia nezaretinin emrine kilometre ba ,na alt,n olarak iki yüz yetmi guru ita edecektir.

Alt,nc, Madde: bu ameliyat menafi-i umumiyyeye müteall,k hususattan bulundu undan demiryolu ile müteferriat,na muktezi olan araziden demiryolu muktezi ta ve kum ocaklar,ndan efrad uhdesinde bulunan yerlerin mübayaas, hususunda sahib-i imtiyaz ashab-, arazi ile uyu amad, , halde istimlâk kanununa tevfiq muamele edecektir. Hükümet-i seniyye demiryolun güzergâh, tasdik ve arazi üzerine tayin olunduktan sonra demiryolu ile mü temilat,n,n tesisi için muktezi olan arazinin istimlâkiyle sahib-i imtiyaza teslimine müba eret ettirecektir. Taraf-, hükümet-i seniyyeden vuku bulacak teslim-i arazi muamelesi iki ay zarf,nda icra buyrulacaktır. Hin-i ameliyatta muvakkaten istimali laz,m gelen mahaller hükümet-i mahalliye marifetiyle sahib-i imtiyaz taraf,ndan ashab,na tazminat verilmek art,yla muvakkaten istimal olunabilecektir. Demiryolu ile mü temilat,n,n tesisine muktezi olacak i bu arazi dâhilinde arazi-i emiriye-i haliye bulundu u takdirde sahib-i imtiyaza meccanen terk olunacak ve hatt,n iki taraf,nda on be er kilometre mesafede arazi-i emiriye-i haliye oldu u ve an,n miyan,nda ta ve kum ocaklar, kü ad,na elveri li mahaller bulundu u

takdirde in aat müddetince meccanen sahib-i imtiyaza terk olunup fakat bade-i imalat ocak mahalleri kapatılacaktır. Ve zikrolunan taraflar ve kum ocakları, sahib-i imtiyaz demiryolunun işletilmesi müddetince istimal etmek ister ise nezaret-i mahsusana tevfiği hareketle beraber iktiza eden vergisini dahi tediye edecektir. Ve muvakkaten istimali lazımlı gelen yerlerin dahi imalat müddetince bila-ücret istimaline müsaade olunacaktır.

Yedinci Madde: in aat olunacak demiryollar, imdilik tek hat olarak yapılacaktır ve fakat arazi çiftte hatta kâfi derecede tayin olunacak ve senevî bir kilometrenin hâsılatı, gayr-i safiyesi otuz bin franga bali oldu u halde hükümet-i seniyyenin ikinci hattının in aatına talebe hakkı olacaktır ve sahib-i imtiyaz dahi kendi mesarifine olarak in aatına mecbur bulunacaktır.

Sekizinci Madde: Demiryolu ve müteferriatının in aatı, ibtidaiyesi ile ameliyatı, evsiası, ve ale-i umum ilavatı, için sahib-i imtiyaz tarafından memalik-i devlet-i aliyyeden mübayaa veyahut diyar-, ecnebiyeden celb ve tedarik olunacak hattın alat ve edevat, ve kereste ve demir ve maden kömürü ile makine ve yolcu ve eya arabalar, ve sair levazımat her nev dahili vergiden ve her güne gümrük resminden muaf tutulacaktır, gibi demiryolunun işletilmesi için hariçten celb edilecek kömürden dahi hattın hâsılatı, gayr-i safiyesi kilometre başına on beş bin beş yüz franga bali oluncaya kadar gümrük resmi alınmayacak ve müddet-i imtiyaziye zarfında demiryolu ile müteminatının arazi ve sermayesiyle varidatı üzerine bir güne vergi tarh olunmayacak ve i bu mukavelename ile merbut artname ve mukavelat-, munzama ile muahharan teatiki olacak bir cümle mukavelat ve senedat-, munzama hükümet-i seniyyece mevki-i tedavüle ihraç edilecek tahvilat ve işletme mesarifi mukabilinde sahib-i imtiyaz tarafından istifa kılınan mebali pul resminden varestede olacaktır. Sahib-i imtiyaz tarafından meydan-, tedavüle çıkarılacak hisse senedatıyla öperyoriteö yani hak takaddümü haiz hisse senedatından ve adi tahvilattan ve hükümet-i seniyye canibinden sahib-i imtiyaza ita buyrulacak tahvilattan dahi hiçbir resim ahz ve istifa olunmayacaktır. Sahib-i imtiyaz i bu tadad olunan muafiyattan başka kâffe-i muamelatında damga resmine tabi olacaktır. Sahib-i imtiyaz Konya'dan Basra körfezine kadar müntehi olan hat-, cedid ile uşbatına ait kâffe-i hususat ve muamelatın ruyet ve tesviyesi için sahib-i imtiyaz Anadolu-Osmanlı Demiryolu şirketi makamına kaim ve

merbut nizamnâme-i şâhinî ankan,na tabi olmak üzere [Anadolu-Osmanl, Demiryolu Ba dad Hatt, irketi] nam,yla bir anonim Osmanl, irketi te kil eyleyecektir. Haydarpa ağdan Ankara ve Konyaaya kadar yap,lm, olan hatlar, hiçbir vakit ahar irkete devr ve ihale edememeyi Anadolu-Osmanl, Demiryolu irketi ve Konyaadan Ba dad ve Basraaya kadar yap,lacak hat ile u-ıbat,n, ahar irkete devr ve ihale edememeyi dahi te kil olunacak Anadolu-Osmanl, Demiryolu Ba dad Hatt, irketi taahhüd eder.

Dokuzuncu Madde: bu hatt,n ve u-ıbat,n,n in a ve i letilmesi için icab eden levaz,m-, in aıye ve saire ile memurin ve amele nakline mahsus ve müddet-i in aata münhas,r olmak ve Bahriye Nezaret-i Celilesinin taht-, tefti inde bulunmak art,yla attüğ-Arab ve Dicle ve F,rat nehirleri üzerinde irketçe vapur ve yelken sefaini ve sair merakib-i bahriye tedarik ve isticar ile i letilebilecektir. Ve i bu vesait-i nakliye dahi gümrük resminden ve vergi ve saireden muaf tutulacaktır.

Onuncu Madde: Sahib-i imtiyaz demiryolun in as,yla i letilmesi için laz,m gelen keresteleri nizamât-, mahsusas,na tevfikân civar mahallerin miri ormanlar,ndan kat-ı edebilecektir.

On Birinci Madde: Bir k,s,m ameliyat,n ikmalî sahib-i imtiyaz taraf,ndan ihbar olundukta Nafia Nezareti taraf,ndan mansub bir fen komisyonu marifetiyle biğ-muayene iktiza eyledi i halde muvakkaten ahz u kabul olunacak ve kabul muvakkat tarihinden itibaren bir sene sonra yine bir fen komisyonu marifetiyle ameliyat-, vak,a tekrar biğ-muayene kaide-i fenne muvaf,k ve artname ahkâm,na mutab,k oldu u tahakkuk eyledi i halde i bu komisyonun tanzim edece i rapor üzerine Nafia Nezareti taraf,ndan katiyen kabulü muamelesi icra olunacaktır. Sahib-i imtiyaz,n hututun birbirini müteakib olan beher k,sm,n,n ameliyat, ikmal ettikçe bunlar, muvakkaten kabul ettirdikten sonra kü ad ederek i letmeye hakk, olacaktır. Konya ve Adana ve Ba dad ve Basra ve aradaki nikat-, muhtelifeden itibaren itmam olunmu beher k,sm,n,n tulü la-akall k,rk kilo metre bulunacak ve her halde bir muvakk,fa müntehi olacaktır.

On İkinci Madde. Bu mukavelename ile imtiyaz, ihsan buyrulan demir yolunu Mersin ile Trablus am aras,nda vaki bir noktada sahile rabt etmek üzere ubelerin as,na hükümet-i seniyyece karar verildi i takdirde am ve Hama demiryolu ile temdidini irketine evvelce ihsan buyrulmuş olan hukuk mahfuz kalmak kayd ve ihtiyat,yla mezkûr ubelerin imtiyaz, münhas,ran sahib-i imtiyaza ita buyrulacaktır. Ancak hükümet-i seniyye taraf,ndan sahib-i imtiyaza vuku bulacak tebligat tarihinden itibaren nihayet bir sene zarf,nda sahib-i imtiyaz i bu imtiyaz ahkâm ve eraiti dairesinde marüöz-zıkr ube veya ubelerin in as,na muvafakat eyledi i veyahut muvafakat eyledikten sonra hükümet-i seniyye ile sahib-i imtiyaz mezkur ubeler aras,nda mukarrer olan müddetler zarf,nda in a eylemedi i takdirde sahib-i imtiyaz mezkur ubeler hakk,ndaki bilcümle hukukundan sak,t olacak ve hükümet-i seniyye bu ubeler imtiyaz,n,n ahara itas,nda muhtar olacaktır,r. Bundan ba ka sahib-i imtiyaz atide muharrer ubelerin in as, için erait-i mütesaviye de hak-, rüchan, haizdir. Mezkûr ubeler evvela Mara , saniyen Ay,ntab, salisen Birecik, rabian Mardin, hamisen Erbilø do ru ve sadisen Viyalødan Salahiyøye ve Tuz kurmatl,, sabian el-Hacødan Habe ø kadar mümted olan hatlardan ibarettir. Balada muharrer yedi ube hakk,ndaki hak-, rüchan,n meri ve muteber olabilmesi erait-i atiyeye tabidir. öyle ki hükümet-i seniyye canibinden mezkûr ubelerden birisinin in as, için suret-i katiyede ahara imtiyaz itas, takarrür eyledi i takdirde Ticaret ve Nafia Nezaret-i Celilesi taraf,ndan sahib-i imtiyaza vuku bulacak tebligat tarihinden itibaren dokuz mah zarf,nda mezkûr ube imtiyaz, ber-vech-i bala ahar talib taraf,ndan kabul edilen eraitle deruhde edip etmeyece ini sahib-i imtiyaz hükümet-i seniyyeye arz ve i ar etmeye mecbur olacaktır,r.

On Üçüncü Madde: Sahib-i imtiyaz,n hat üzerinde hükümat-, mahalliyenin müsaadesiyle tu la ve kiremit fabrikalar, tesis ile i letme hakk, olacaktır,r. Mezkûr fabrikalarda mahsus makine ve alat demiryolu alat ve edevat,na ihsan buyrulan muafiyetten istifade edecektir.

Bu fabrikalarda sarf edilecek kömür gümrük resminden muaf tutulacaktır,r. Müddet-i imtiyaziyenin hitam,nda i bu fabrikalar bila-bedel hükümet-i seniyyeye terk olunacaktır,r.

On Dördüncü Madde: Sahib-i imtiyaz demiryolu ile müteferriat,n, ve alat ve edevat-, sabite ve müteharrikesini müddet-i imtiyaziye zarf,nda mesarifi kendisine ait olmak üzere daima tamir ve hüsn-i halde muhafaza edecektir. Aksi hal vukuunda artnamenin on alt,nc, maddesi mucibince muamele olunacaktır.

On Be inci Madde: Sahib-i imtiyaz yolun umur-, zabitas,na ve hüsn-i muhafazas,na müteall,k olup el-yevm mevcut bulunan ve ileride tanzim olunacak olan bilcümle nizamata-, devlet-i aliyeye tevfiik-i hareket etmeye mecburdur. Hat boyunun ve in aat destgahlar,n,n temin-i inzibat, z,mn,nda hükümet-i seniyyece tedabir-i lâz,me icra k,l,nacaktır. Sahib-i imtiyaz,n kusurundan na i yolun bir k,sm, veya mecmu-; üzerinde nakliyat tatil olundu u halde hükümet mesarif ve zarar ve hasar, sahib-i imtiyaza ait olmak üzere yolun muvakkaten i letilmesini temin için artnamenin on alt,nc, maddesine tevfiikan tedabir-i lâz,me ittihaz edecektir.

On Alt,nc, Madde: Sahib-i imtiyaz demiryolun beher k,sm,n,n muvakkaten kabul olundu u tarihten itibaren müddet-i imtiyaziyenin hitam,na kadar artnamedeki taarrüfeye tevfiikan ücret ahz edecektir.

On Yedinci Madde: Gerek esna-y, muharebede ve gerek evkat-, sairede ya müctemian veya münferiden vuku bulacak asker-i berriye ve bahriye ile edevat ve levaz,mat-, harbiye ve mahbusin ve mahkumin ile sair memurlar,n ve posta çantalar,n,n sevkıyat ve nakliyat, hakk,nda artnamenin be inci fasl,nda gösterildi i vechle amel ve hareket olunacaktır.

On Sekizinci Madde: Sahib-i imtiyaz taahhüdat-, vak,an,n icras,n, teminen ferman-, âlinin ,sdar, kendisine resmen tebli olundu u tarihten itibaren üç mah müddet zarf,nda Dersaadet bankalar,ndan devletçe kabul olunacak bir bankaya ya nakden yahut piyasa fiyat,yla ya devlet esham, veya bir Osmanl, Anonim irketi tahvilat, veyahut hükümet-i seniyyece temin buyrulmu esham olarak otuz bin lira kefalet akçesi tevdi edecek ve u kadar ki esham tevdi eyledi i halde tedenni-i fiyattan dolayı, terettüb edecek noksan, ikmal edilece i banka taraf,ndan taahhüd edilecek ve mezkûr kefalet akçesi tevdi olundu unu müteakib ferman-, ali kendisine teslim olunacaktır. bu kefalet akçesi ameliyat katiyen kabul olunduktan sonra kü ad olunan aksam,n tulu nisbetinde

olunacaktır. Zikrî olanın üç mah müddetin ink,zas,na de in sahib-i imtiyaz kefalet akçesini tevdi etmedi i halde kendisine ihtara hacet olmaks,z,n hak-, imtiyazdan sak,t olacakt,r.

ayet otuz be inci maddenin ahkâm, icra edemedi i takdirde sahib-i imtiyaz,n hiçbir güne muameleye k,yam etmeksizin ve evvelce hükümet-i seniyyenin r,zas,n, tahsile asla mecbur olmaks,z,n kefalet etmesini ahz u kabza salahiyeti olacakt,r.

On Dokuzuncu Madde: Hükümet-i seniyye Konya-Basra hatt,n, ma u:bat her an mübayaa etmek hak ve salahiyetini muhafaza buyurur. Hat hangi senede i tira olunacak ise izin evvelki be sene zarf,nda vuku bulan hâs,lat-, gayr-i safiyenin mikdar-, mutavasaat, bulunamaz. An,n yüzünden ellite müsavi bir mebla , müddet-i imtiyaziyenin hitam,na kadar her ne sahib-i imtiyaza ifa edecek ve mebla -, e-mezkûr kilometre ba ,na senevî on iki bin franktan dun olmayacaktır. Ve u halde hükümet-i seniyye sahib-i imtiyaza itas, me rut olan tahvilat bedelat,n, kâmilen ve vak,na tediye edece inden sahib-i imtiyaza itas, me rut olan taksit-i seneviyeden mezkûr tahvilat için kilometre ba ,na senevî itas, icab eden on bir bin frank taksit tenzil edilerek mütebakisi sahib-i imtiyaza ita edilecektir. Hükümet-i seniyye keyfiyet-i i tiradan dolay, sahib-i imtiyaza senevî itas, laz,m gelen mebla -, mütebakinin evkat-, muayyenede ve muntazaman tediyesini bir mukavele-i mahsusa ile temin buyuracaktır. Hatlar,n kâffe-i mü temilat,yla devlete teslimi ve e yan,n mübayaas, ve levaz,mat-, mevcudenin i tiras, hususunda artnamenin on dokuzuncu maddesinde gösterildi i vechle muamele olunacaktır. Hatt,n mübayaas, halinde hükümet-i seniyye kendi memurlar, marifetiyle i letmeyi tensib buyurdu u takdirde i letme umurunu di er bir irkete tefriz etmeyip icar tarikiyle sahib-i imtiyaza havale etmeyi vaad eder.

Yirminci Madde: Her k,sm,n imtiyaz müddetleri mukteziye oldukça devlet-i âliye sahib-i imtiyaz,n demiryolu ile müteferriat, ve alat ve edevat, üzerinde bulunan kâffe-i hukukunu haiz olacak ve demiryolu ile müteferriat,n,n hâs,lat,ndan istifade edecektir. Her guna düyun ve taahhüdat vareste olmak art,yla yol ile müteferriat,n,n devlete teslimi varidat ve levaz,mat,n suret-i mübayaas, artnamenin yirminci maddesinde münderiç ahkâma tabi olacaktır.

Yirmi Birinci Madde: Demiryolu memur ve müstahdemleri hükümet-i seniyyenin tayin ve kabul edeceği k, yafette bulunacaklardır. Ve cümlesi fes giyecekler ve mümkün mertebeye teba-y, devlet-i aliyyeden intihab olunacaklardır. Her k, s, m hatt, n i letme muamelat, na bed'æn olundu u tarihten itibaren be sene sonra rüesa-y, memurinden maada o k, sm, n i letme memur-ini icraiyyenin kaffesi münhas, ran teba-y, devlet-i aliyyeden olacaktır, r.

Yirmi İkinci Madde: Sahib-i imtiyaz nizamât-, mevzuuna tevfiq-i hareket etmek ve bir guna imtiyaz ve inhisar, tazammun etmemek art, yla demiryolun hatt-, mutavass, t, ndan itibaren her iki taraf, nda yirmi er kilometre ba-đ ve mesafede taharri ve ke f edeceği madenleri imal edebilecek ve merbut oldu u nezarete müracaat ederek nizam, dairesinde hatta civar olan ormanlardan hatab, kömür ve kereste kat ve imali gibi muamelatta bulunmaya salahiyeti olacaktır, r.

Yirmi Üçüncü Madde: Sahib-i imtiyaz Ba dad ve Basra ve Zübeyr'øden yap, lacak ubenin müntehi olaca , noktada sefainin r, ht, ma yana mas, ve e yan, n tahmil ve tenzili ve h, fz, için bilcümle mü temilat, yla beraber mesarifi kendisine ait olmak üzere limanlar in as, na salahiyeti olacaktır, r. bu mukavelenamenin tarih-i teatisinden itibaren nihayet sekiz sene zarf, nda i bu limanlar, n projeleri takdim ve demiryolu in aat, na bed'æn olunacak tarihten itibaren on iki sene zarf, nda liman, n ait oldu u beher k, s, m ve tatbik olunacak taarrüfeler projelere merbut bulunacaktır, r. bu üç liman demiryolun aksam-i mütemmimesinden add olunacak ve hâs, lat-, safiyeleri demiryolun hâs, lat-, gayr-i safiyyesine idhal edilecektir. Müddet-i imtiyaziyyenin hitam, nda mezkûr limanlar ma mü temilat meccanen hükümet-i seniyyeye terk olunacaktır, r. Sahib-i imtiyaz balada mezkûr müddet zarf, nda bulunmalar, ndan hangisini in a etmeyecek olur ise hükümet-i seniyye imtiyaz, n, ahara ita edebilecektir. Her halde sahib-i imtiyaz demiryolunun esna-y, in as, nda bu üç mevkide ve Ka abul liman, nda demiryoluna muktezi malzemenin ihrac, için muvakkat iskeleler in a edebilecek ve hükümet-i seniyye talep eder ise in aat, n hitam, nda bunlar, kald, rmaya mecbur olacaktır, r.

Yirmi Dördüncü Madde: Sahib-i imtiyaz lüzum ve ihtiyaç hissedilen mahallerde demiryola ait arazide depo ve ma azalar dahi tesis ederek bunlar,

metebneceklerdir. ve bunlar, n istimali ahali için mecburi olmay, p ihtiyari kalacaklard, r. Müddet-i imtiyaziyenin ink, zas, nda mezkûr depo ve ma azalar ile sair tesisat-, sabite artnamenin yirminci maddesine tevfikan hükümet-i seniyyeye rücu edecektir. Mezkur depo ve ma azalar, n has, lat-, safiyesinden yüzde yirmi be i hükümet-i seniyyeye ait olacakt, r.

Yirmi Be inci Madde: Sahib-i imtiyaz katarlar, n ceri veya tenviri ile muhtelif i letme umuruna mahsus olmak üzere gerek kimsenin hak-, intifa-; olmay, p hal-i tabide bulunan ve gerek ihdas edilecek olan kuvve-i miyahiden husule gelecek kuvve-i elektiriyeyi hat boyunca meccanen istimale mezundur. Bu suretle icra olunacak harita ve layihalar, ticaret ve nafia nezaret-i celilesinin nazar-, tasdikine arz edilecektir. Müddet-i imtiyaziyenin hitam, nda i bu müessesat bila-bedel hükümet-i seniyyeye terk olunacakt, r. bu kuvve-i elektiriyenin istimalinde i letme masraf, nca vuku bulacak tasarrufun yüzde ellisi hükümet-i seniyyenin matlubu hesab, na idhal edilecektir.

Yirmi Alt, nc, Madde: Devlet-i âliye demiryolun hutut-, asliyesi u- bat, n, n lüzum görece i mahallerinde istihkamat in a edebilecek ve ol babda vuku bulacak mesarif devlete ait olacakt, r.

Yirmi Yedinci Madde: Ameliyat esnas, nda zuhur edebilecek asar-, atika devletçe mevzu nizamnamesine tabi olacak ve fakat sahib-i imtiyaz bu hususta istida vermek ve ruhsat almak mecburiyetinden müsta ni bulunacakt, r.

Yirmi Sekizinci Madde: Sahib-i imtiyaz her nev hâs, lat, n ehri cedvellerini Nafia nezaretine takdim edecek ve hâs, lat defterlerini artnamenin on yedinci maddesinde gösterildi i surete tevfikan tanzim eyleyecektir.

Yirmi Dokuzuncu Madde: Demiryolun beher k, sm, iki er yüz kilometre itibar edilerek sahib-i imtiyaz esbab-, mücbireden madud bir mâniin zuhuru usulen tahakkuk etmeksizin muayyen olan müddet zarf, nda ameliyata bedøen ve müba eret etmedi i veya bir k, sm, n, n ameliyat, n, müddet-i muayyene zarf, nda ikmal eylemedi i veyahut umur-, nakliyat, tatil eyledi i veya i bu mukavelenameden münbais sair ba l, ca taahhüdat, n, herhangi k, s, m için ifa etmedi i takdirde ifa olunmayan taahhüdat hükümet-i seniyye taraf, ndan sahib-i imtiyaza ihtar eyleyecektir. bu ihtar tarihinden

ıubaren on sekiz ay müddet zarfında sahib-i imtiyaz taraf,ndan icab, icra k,l,nmad, , takdirde sahib-i imtiyaz taahhüdat,n,n adem-i icras, usulen tebeyyün ve tahakkuk etmi olan o k,s,m hattan mütevellid hukuk-, imtiyaziyesinden sak,t olacakt,r. uras, mukarrerdir ki Konya ile Ba dad beynindeki hat-, asli kâmilin in a edilmedikçe sahib-i imtiyaz Ba dad ile Basra aras,nda in a etmi oldu u aksam, i letmeyecektir. Ve i letilmedi i müddetçe aksam-, mezkure için taraf-, hükümet-i seniyyeden verilmi olan tahvilat,n faiz ve resüð-mal, taksiti olup hükümet-i seniyyece tediye edilen on bir bin frank tekasitin tediye zamanlar, hululünde sahib-i imtiyaz taraf,ndan hükümet-i seniyyeye ita k,l,nacak ve sahib-i imtiyaz aksam-, mezkure için bið-tabii i letme masraf, almayacaktır. bu ahkâm, irketin Ba dadðdan Basraçya kadar olan hatta ait bulunan hukuk-, sairesine iras-, nak,se etmeyecektir. Sahib-i imtiyaz,n bir veya birkaç aksam üzerindeki hukukundan sak,t olmas, hutut-, atika ile hutut-, cedidenin aksam-, mütebakiyesi üzerindeki hukukuna iras-, nak,sa etmeyecektir.

Otuzuncu Madde: Sahib-i imtiyaz devletçe lüzum görünecek demiryolu ebniyesi derununda taraf-, devletten mansub demiryolu komiserleri ve gümrük ve posta ve zab,ta memurlar,n,n ikametlerine muktezi odalar, meccanen tahsis etmeye mecburdur. Sahib-i imtiyaz Ticaret ve Nafia Nezaretiyle bið-müzakere ba l,ca mevak,fta posta muamelat,na mahsus olmak üzere ma hala iki oda tahsis edecektir.

Otuz Birinci Madde: Sahib-i imtiyaz mesarifi kendisine ait olmak üzere demiryolu boyunca telgraf direkleri ve telleri rekz ve temdid edebilecek ve fakat bunlar, demiryoluna taalluku olmayan muhaberat-, hususiyede istimal edemeyecektir. Hükümet-i Seniyye irketin kendi telgraf hatlar,yla icra olunacak kâffe-i muhaberat,n, posta ve telgraf nezaretinden tayin olunacak müfetti ler marifetiyle her an kontrol etmek hakk,n, muhafaza buyurur. Hükümet-i Seniyye bir ve indeð-icab iki telgraf teli rabt, için demiryolun telgraf direklerini istimal edebilecektir. Binaenaleyh demiryolun telgraf direkleri mezkûr iki tel ile irket taraf,ndan rabt edilecek telgraf tellerine mütehammil olacak surette imal ve rekz edilecektir. Ve ledeð-icab hükümet-i seniyye demiryolun muamelat,na sekte göstermeksizin kendi mesarifi ile demiryolu boyunca ba kaca direkler rekz edilecek ve devlet telgraflar,nda bozukluk oldu u müddetçe muvakkafalarda telgrafhane memurlar, bulundurularak kezalik demiryolun muamelat,

sekteuar olmamak üzere yanır,z mühim ve müstacel olan muhaberat-, resmiyeti demiryolu telgraf,yla teati ettirebilecektir.

Otuz kinci Madde: Sahib-i imtiyaz mücerred demiryola müteall,k mektup ve çantalar,n, Posta Nezaretine bir güne resm vermeksizin ve alel-usul posta memurlar, taraf,ndan muayene olunduktan sonra kendi vesait-i nakliyesiyle nakledebilecek ve fakat memurlar,n muhaberat-, hususiyesine ait mektuplar posta ücretine tabi bulunacak ve sahib-i imtiyaz bu nev muhabere evrak,n, nakl edebilmesi için memalik-i mahrusa-i ahane de meriüel-icra bulunan Posta Nizamname-i dâhilîsi ahkâm,na tabiiyet edecektir. Ve demiryolun in as,na ve hüsn-i halde muhafazas,na ve i letilmesine muktezi olan alat ve edevat ve ya ve kömür ve saire gibi sarf ve istihlak olunacak mevadd-, saireyi gerek hutut-, mevcudedede ve gerek i bu mukavelenamede mevzu bahis olan hututta dahi bila-ücret nakletmek hak ve salahiyetini haiz olacakt,r.

Otuz Üçüncü Madde: Sahib-i imtiyaz Karaköy ve Sirkeci ile Haydarpa a beyinde beher mil bin sekiz yüz elli be metre itibar,yla vasati olarak sa da on dört mil sürati haiz üç aded cedid vapur i letecek ve nikat-, mezkure aras,nda gerek yolcu ve gerek e ya nakl edecektir. u artla ki vapur mürettebat,n, asakir-i bahriye-i ahane kudema-y, zabitan ve efrad,ndan veya mekteb-i bahriye-i ahane den ba- ahadetname mahreç talebeden intihab edecektir. Sahib-i imtiyaz,n vapurlar, idare-i mahsusa vapurlar, makam,na kaim olup nakliyat-, mezkurenin icras,na münhas,r olacakt,r. Ve sahib-i imtiyaz mevaki-i mezkurede icra etti i yolcu ve emtia nakliyat, hâs,lat-, gayr-i safiyesinden idare-i mezkureye senevî yüzde be nisbetinde bir mebla ita edecektir. Hâs,lat-, gayr-i safiyeden evvelen i letme mesarifi, saniyen sefainin mübayaas, z,mn,nda tahsis edilen tesisat-, ibtidaiye sermayesi için yüzde sekiz aded sahih otuz santim hesab,yla bir taksit-i senevî ifraz edilecektir. Mebani-i mezbure ifraz edildikten sonra mütebakisi hâs,lat, temin edilmi olan hutut-, cedide hâs,lat-, gayr-i safiyesi hesab,na nakl ve tediye olunacakt,r. Tesisat-, ibtidaiye sermayesinin mikdar, sefainin mübayas,ndan sonra tayin edilecektir. uras, mukarrerdir ki bir senelik hâs,lat-, gayr-i safiye mesarifat-, mezkureye kifayet etmedi i takdirde irketin hükümet-i seniyyeden hiçbir eye talebe hakk, olmayacak ve ancak noksan,n, sinin-i atiyeye hâs,lat,ndan ahz

edebilecektir. Sahib-i imtiyaz,n vapurlar, idare-i mahsusan,n ubesi olmak cihetiyle ayn, hukuktan müstefid olacaklard,r.

Otuz Dördüncü Madde: Sahib-i imtiyaz olan irket Osmanl, oldu u gibi te kil edece i irket dahi Osmanl, Anonim irketi oldu undan biæt-tabi i bu mukavelename ile merbut artnamenin icra-y, ahkâm,ndan ve tevil ve tefsirinden dolay, devlet-i aliye ile sahib-i imtiyaz veya irket beyninde veya sahib-i imtiyaz ve irket ile efrad-, ahali miyan,nda tahaddüs edebilecek her nev ihtilafat ve deavi i in ait oldu u mehakim-i Osmaniyeøde ruyet ve fasl edilecektir. irket-i cedide s,fat-, tabiiyeti icab,nca bilcümle devair-i devletle saltanat-, seniyyenin lisan-, resmisi olan lisan-, Türkî ile muhabere eyleyecektir.

Otuz Be inci Madde: Hükümet-i seniyye in a ve i letilecek olan hatt,n bir kilometresi ba ,na on bir bin frank bir taksit-i senevî ve i letilecek olan hatt,n beher kilometresine senevî maktu olarak dört bin be yüz frank i letme mesarifi temin buyurur. Mezkûr on bir bin frank taksit-i senevî mukabilinde Devlet-i Aliye taraf,ndan müddet-i imtiyaziye zarf,nda imha edilmek üzere yüzde dört faizli bir istikraz akd edilecektir. u halde sahib-i imtiyaz,n in a ve i letilecek olan hatt,n beher kilometresi ba ,na mezkûr yüzde dört faizli istikrazdan itibari olarak iki yüz altm, dokuz bin yüz on frank alm, be santime hakk, olacakt,r. Ber-vech-i bala sahib-i imtiyaza itas, laz,m gelen istikraz esham,n,n mecmu mikdar-, itibarisi beher k,s,m hat için bilhassa akd edilecek mukavelenamenin hin-i imzas,nda hükümet-i seniyye taraf,ndan sahib-i imtiyaza ita buyrulacakt,r. u kadar ki sahib-i imtiyaza ita buyrulmu olan esham,n faizi ile resülmale mahsub akçenin tediyesi müddet-i in aiye zarf,nda yani hatt,n bir k,sm,n,n kabul-i muvakkat-i muamelenin icras,na de in hükümet-i seniyyenin ita etmi oldu u mebla sahib-i imtiyaz taraf,ndan iade k,l,nacakt,r. Konyaødan Ere liøye müntehi olacak birinci k,s,m için hükümet-i seniyye taraf,ndan sahib-i imtiyaza itibari olarak ita buyrulacak istikraz mikdar, elli dört milyon franka kararla t,r,lm, t,r. bu k,sm-, ameliyat,n,n kabul-i kati muamelesinin hin-i icras,nda ve in a edilmi olan tulu tahakkuk eder etmez beher kilometre ba ,na iki yüz altm, dokuz bin yüz on frank altm, be santim hesab,yla i bu k,s,m hat için istikraz esman,ndan itibari olarak sahib-i imtiyaza ita k,l,nacak mecmu mikdar suret-i hakikiyede tayin k,l,nacakt,r. tibri olarak

ita k,l,m, olan meban tazias, elli dört milyon frank raddesine kadar yüzde seksen hesap,yla ve tarih-i tediyeye de in güzeran etmi olan faiz ile beraber sahib-i imtiyaz taraf,ndan nakden hazine-i celileye ita k,l,nacakt,r. letilecek olan hatt,n beher kilometresine senevî maktu olarak dört bin be yüz frank i letme mesarifi ve on bir bin frank teminat akçesinin suret-i tediyesince akd edilecek mukavelename ile beraber beher k,s,m için tanzim k,l,nacak hususi mukavelename ile temin buyrulacakt,r. Konya'dan Ere liğe mümted olan birinci k,s,m için maktu olarak hatt,n hâs,lat-, gayr-i safiyesi kilometre ba ,na dört bin be yüz franktan ziyade olur. Ve on bin frank, tecavüz etmez ise dört bin be yüz franktan fazlas, tamamen hükümet-i seniyyeye ait olacakt,r. Hâs,lat-, gayr-i safiye on bi frank, tecavüz eder ise on bin franka kadar, yine ber-minval-i muharrer taksim olunmak üzere on bin franktan itibaren vuku bulacak fazlan,n yüzde altm, , kezalik-i hükümet-i seniyyeye ve fark, irkete ait olacakt,r. bu iki fazladan devlete ait olanlar, salifüöz-zıkr taksit-i senevînin tesviyesine kar ,l,k olup bunun tediyesinden sonra baki kalacak mikdar, canib-i irkettten hükümet-i seniyyeye tesviye k,l,nacakt,r. uras, mukarrerdir ki kilometre ba ,na hâs,lat-, gayr-i safiye dört bin be yüz franka bali olmad, , takdirde bunun noksan,n, ikmale muktezi mebla ile on bir bin frankl,k taksit-i senevînin tesviyesi için iktiza eden tahsisat-, mahsusa ileride hükümet-i seniyye ile irket miyan,nda beher k,s,m için i bu mukavelename ahkâm,n,n sahib-i imtiyaz taraf,ndan mevki-i icraya vaz,ndan evvel bið-ittifak kararlarla t,r,lacakt,r. Tahsisat-, mezkure Düyun-, Umumiye-i Osmaniye marifetiyle ahz u tesviye k,l,nacakt,r. Demiryolu aksam-, muhtelifesinin temin-i icras, için mevki-i tedavüle ihraç edilecek istikrazlara mahsus olarak aksam-, mezkure hâs,lat,ndan hükümet-i seniyyeye isabet edecek mikdar-, hâs,lat birle tirilecek ve bu suretle teraküm edecek hâs,lat beher k,s,m için itibari olarak mevki-i tedavüle ihraç edilmi olan istikraz mikdar, nisbetinde esham ashab,n,n umumuna bila-tefrik tahsis edilecektir. Mevki-i tedavüle ihraç edilmi olan esham kuponlar, ile resülmale mahsub akçeler tediyeye edilir edilmez hükümet-i seniyyeye isabet eden fazla-i hâs,lat k,rk,nc, maddede muayyen muamelat badeð-ifa her sene kendisine ita k,l,nacakt,r. Kilometre ba ,na senevî itas, me rut olan mezkûr dört bin be yüz frank i letme mesarifi elyevm Anadolu Osmanl, demiryollar, hututuna tahsis edilmi olan teminat akçesi fazlas,ndan temin edilmi tir. Balada mezkûr on bir bin frank teminat akçesinin tediyesi için Devlet-i Aliye taraf,ndan mevki-i tedavüle ihraç edilecek istikraz veya istikrazlar esham,n,n faiz ve resülmale mahsub akçelerinin

tediyat, denel k,s,ın hatt,ı mevki-i icraya vaz,ndan akdem hükümet-i seniyye ile irket beyninde bið-muvaf,ka tayin k,l,nacak tahsisat-, mahsusa ile temin edilecektir. Bundan ba ka õAnadolu-Osmanl, Demiryolu irketi Ba dad Hatt,ö idaresi Konyaðdan Basra Körfeziðe müntehi olan hat ile u-bat, ve edevat-, müteharrikesi dahi mezkûr esham ashab,na katiyen ve kabil-i bey olmayacak bir surette rehin olarak tahsis edilmi oldu u gibi hat-, mezkûrdan dolay, kendisine isabet edecek hisse-i has,lattan i letme mesarifi badeð-tenzil mütebakisini dahi mezkur esham ashab,na tahsis etmi ve u kadar ki mezkur esham ashab, irketin umur-, idaresine müdahale etmeye hak ve salahiyetleri olmayacaktır. irketin muhasebe defatirince tahakkuk edecek olan hisse-i hâs,lattan i letme mesarifi badeð-tenzil mütebakisi icab-, halde irketin heyet-i umumiyesi taraf,ndan sene-i bilânço defatirinin tasdikinden sonra istikrazat,n faiz ve resülmale mahsub akçesi tesviye edilmek üzere her sene irket taraf,ndan Düyun-, Umumiye-i Osmaniye daresine tevdi k,l,nacaktır. irketin istikraz faiziyle resülmale mahsub akçe hesab,na olarak tesviye etmi oldu u mebali hükümet-i seniyye taraf,ndan irkete tediyeye k,l,nacaktır. Hükümet-i seniyye hat-, mezkûr hâs,lat-, gayr-i safiyesinden kendisine isabet eden hissesini dahi istikraz veya istikrazat esham, ashab,na kat-i velayet-i gayr bir surette rehin olarak tahsis buyurmu tur.

Otuz Alt,nc, Madde: Ba dad hutut-, cedidesinin kilometre hâs,lat,n,n mikdar-, vasatısı tayin edilebilmek üzere hutut-, cedide aksam, peyderpey kü ad olundukça i letilen hutut-, cedidenin umum aksam,na ait kâffe-i hâs,lat, ile i bu mukavelenamenin 23. ve 33. maddelerinde muharrer olan hâs,lat-, safiye birle tirilecektir. Kilometre ba ,na hâs,lat-, gayr-i safiye nin mikdar-, vasatısı bu vechle tayin olunduktan sonra 35. madde mucibince verilmesi icab edecek mebali in tayin-i mikdar, hususundan mezkûr mikdar-, vasatı esas ittihaz olunacaktır.

Otuz Yedinci Madde: Haydarpa ađdan Ankaraøya ve Eski ehirøden Konyaøya kadar olan hutut-, atika üzerinde seyr-i seri katarlar,n,n tesisi için muktezi olan kâffe-i ,slahat,n icras,n, mecmu mesarif sekiz milyon frank, tecavüz etmemek art,yla sahib-i imtiyaz kendi mesarifine olarak taahhüd eder. Seyr-i seri katarlar,n,n tesisinden dolay, i letme umurunca müceddeden vukua gelen tekâlif ve mesarif-i fevkaladeye mukabil hükümet-i seniyye canibinden sahib-i imtiyaza evvelen balada muharrer sekiz milyon

Franktan ibaret burunan sermayenin faiz ve resülmal,n,n tesviyesi için otuz sene müddet zarf,nda üç yüz elli bin franktan ibaret bir taksit-i senevî tahsis ve tayin olunmu tur.

bu taksit-i senevî balada mezkûr takviye ameliyat,n,n icras,na müba eret olundu u tarihten itibaren hesap edilecektir. Saniyen, sürat katarlar,n,n tertibi için müddet-i imtiyaziyenin ink,zas,na kadar üç yüz elli bin franktan ibaret bir taksit-i senevî tahsis ve tayin olunmu tur. bu taksit-i senevî hat-, aslinin Halebø isali tarihinden itibaren laz,m ve mecburiüð-ifa olacakt,r. bu maddede muharrer olan tekasit-i senevîye hutut-, atika için tayin edilen teminata kar ,l,k gösterilen tahsisat-, haz,radan tahsisat-, mezkure hakk,ndaki suver-i muayyene vechle Anadolu Demiryolu irketine tediye olunacakt,r.

Otuz Sekizinci Madde: Hükümet-i Seniyyenin talebini müteakib sahib-i imtiyaz Konya-Basra hatt,ndan itibaren Diyarbekir ve Harputøa müntehi olmak üzere i bu mukavelename ahkâm,na tevfikân bir ube in a ve i letilmesini taahhüd eder.

Otuz Dokuzuncu Madde: am-Hama ve temdidi hatt,n,n i bu mukavelename ile imtiyaz, ihsan buyrulan hutut ile ledeø-hace iltisak, Halebøde icra olunacakt,r.

K,rk,nc, Madde: Sahib-i imtiyaz i bu mukavelenamenin otuz be inci maddesi mucibince hükümet-i seniyye ile irkete isabet edecek hâs,lat hisselerinin tayinine esas olan ve evvel be evvel komiser taraf,ndan tetkik ve tasdik olunmak laz,m gelen hâs,lat hesabat,n, beher sene ehr-i kanun-, sanide Ticaret ve Nafia Nezaretine ita edecektir. Hâs,lat-, mezkureden hükümet-i seniyyeye isabet edecek hisse tahakkuk eder etmez øAnadolu Osmanl, Demiryolu irketi Ba dad Hatt,ö dairesi taraf,ndan istikraz veya istikrazlar,n faizi ile resülmale mahsub akçeler hesab,na olarak Düyun-, Umumiye-i Osmaniye dairesine tevdi k,l,nacakt,r. Ve sene-i cariye temmuzunun birinci günü taksiti hulul eden kuponlar,n tediyesi için muktezi olan mebla dan fazla zuhur eder ise i bu fazla Düyun-, Umumiye dairesi taraf,ndan nakden hükümet-i seniyyeye iade k,l,nacakt,r. Bir senelik hesabat,n tarih-i itas,ndan itibaren mürur edecek iki ay müddet zarf,nda sahib-i imtiyaz,n matlubu bulundu u tahakkuk edipte ana derhal tediyesi laz,m gelen mebali in canib-i hükümet-i seniyyeden dahi Düyun-, umumiye dairesine bildirilmesi taahhüd buyrulur.

K,rk Birinci Madde: Demiryolu muktezi alat ve edevat,n nakli için Hamidiye ile Kastabul liman, aras,nda muvakkat bir demiryolu ubesinin tesisine irketin hak ve salahiyeti olacakt,r. uras, mukarrerdir ki i bu mukavelenamede icras, mukarrer olan ameliyat hitam-pezir olduktan sonra hükümet-i seniyye taraf,ndan talep vuku buldu u takdirde irket marüð-arz muvakkat ubenin demir çubuklar,n, kald,racakt,r. uras, me ruttur ki mezkûr ubeye suret-i muvakkate de i letildi i müddetçe hükümet-i seniyye canibinden i letme masraf, ve teminat ita olunmayacakt,r.

K,rk kinci Madde: Mukavelenamenin 6. maddesi vechle hutut-, cedide ve teferruat,n,n in aat, için muktezi olup istihlak edilecek olan arazi ve ta ocaklar,n,n vüs-ati lüzum-, sahihi derecesinde olup andan ziyade olamayacakt,r. stihlak-, arazi muamelesi Nafia Nezaretinin taht-, nezaretinde icra olunacakt,r.

K,rk Üçüncü Madde: Mukavelenamenin sekizinci maddesinde gösterildi i vechle her türlü gümrük resminden muaf hutut-, cedide ve müteferriat,n,n in as, için muktezi olan e ya ve levaz,mat aled-usul hin-i vürudlar,nda rüsumat memurlar, taraf,ndan muayene olunacakt,r.

K,rk Dördüncü Madde: Mukavelenamenin yirmi dördüncü maddesi mucibince istasyonlarda in a olunacak depo ve ma azalar yaln,z nakl olunacak e yan,n muhafazas, için istimal olunacak ve i bu depo ve ma azalar irket taraf,ndan Nafia Nezaretine takdim olunacak ve nezaret-i mü arünileyhaca tasdik k,l,nacak planlara tevfikan in a edilecektir.

K,rk Be inci Madde: Sahib-i imtiyaz cihet-i askeriyece in as,na lüzum görülen askeri muvakk,flar,n, mecmu mesarifi dört milyon frank, tecavüz etmemek üzere kendi mesarifine olarak in a ve tesis edecektir. Mezkûr askeri muvakk,flar, ve müteferriat,n,n adedi ile mahalleri ve tertibat-, sairesi sahib-i imtiyaz ile daire-i celile-i askeriyece bið-müzakere tayin k,l,nacakt,r.

K,rk Alt,nc, Madde: Sahib-i imtiyaz hat-, aslinin i letilmeye ba land, , tarihten itibaren Darülacezeøye senevî be yüz aded Osmanl, liras, tediye etmeyi taahhüd eder.

PDF
Complete

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

bu mukavelename irade-i seniyye-i hazret-i padi ahî üzerine iki nüsha olarak biç-tanzim Dersaadetde imza ve teati kılınmış, t.r. bu mukavelename ve arname ile ferman-, ali 11 evval sene 1319 ve 8/21 Kanun-, sani 1317 (1902) tarihli mukavelename ve arname ve 8 Zilhicce sene 1319 tarihli ferman-, ali ile mübadele edilecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Aksoy, Suat. **Tarım Hukuku**, A.Ü.Z.F. Yayınları, 907, Ankara.

Cevad, Ali. **Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati**, Dersaadet 1313.

Baydur, Mithat. **Osmanlı-Alman İlişkilerinde Anadolu ve Batı Demiryollarının Yeri**, Osmanlı, 2 Siyaset, Türkiye Yayınları, Editör: Güler Eren, Bilim Editörleri; Kemal Çiçek, Cem Özü, Ankara, 1999.

Baykara, Tuncer. **Anadolu Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdari Taksimatı**, Ankara, 1988.

Bayraktar, Hilmi. **XIX. Yüzyılda Halep Eyaleti'nin İktisadi Vaziyeti**, Elazığ, 2004.

Bettelheim, Charles. **Nazizm Döneminde Alman Ekonomisi**, Çeviren: Kenan Somer Ankara, Savaş Yayınları, 1982.

Büyüklü, Mustafa. **Batı, İmparatorlukları Karşısında Türkiye'nin Ortadoğu Politikaları**, Gökubbe, İstanbul, 2006.

Bismarck, Otto von. **Dünceler ve Hatıralar**, Cilt:1, Çeviren: Nijad Akipek, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1991.

Bismarck, Otto von. **Gesammelte Werke**, Cilt:6 2.Baskım, Berlin 1929, Belge: 672 Bismarck an den Botschafter in Paris Grafen von der Goltz, 30.01.1867.

Bormann, Klaus. **Bismarck und Südosteuropa vom Krimkrieg bis zur Pontuskonferenz**, Hamburg, 1967.

Boztemur, Recep. **1914. 19. yüzyılda Kapitalist Dünya Ekonomisi ve Osmanlı İmparatorluğu**, Osmanlı, 3. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

Brauns, Nikolaus. **Die deutsch-türkischen Beziehungen vor dem Ersten Weltkrieg, 1914**, München, 1996/1997.

Bülow, Bernhard. **Denkwürdigkeiten Bd.**, Ullstein, 1930.

Charmatz, Richard. **Minister Freiherr von Bruck, Der Vorkämpfer Mitteleuropas, Sein Lebensgang und seine Denkschriften**, Leipzig 1916.

Cin, Halil. **Osmanlı Toprak Düzeni ve Düzenin Bozulması**, Selçuk Üniversitesi Yayınları, 105, 3. Baskı, Konya, 1992.

Çakır, Coşkun. **Osmanlı Tazminatından Cumhuriyet'e Osmanlı İktisat Dönüşümü**, Osmanlı Medeniyeti, Siyaset, İktisat, Sanat, Klasik Yayınları, İstanbul.

Çelik, Gülfettin. **Gebze: Sosyo-Ekonomik Bir İnceleme: 16 -19.yüzyıl**, Gebze: Gebze Belediyesi Kültür Hizmeti, 2004.

Çevik, Halis. **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, I. Baskı, Konya, 2005.

Deschamps, Hubert. **Sömürge İmparatorlukları'nın Çöküşü**, Çeviren: Oktay Akbal, Kitapçılık Ltd. Ortaklığı, Yayınları, İstanbul, 1966.

Deutscher Bundestag. **Fragen an die deutsche Geschichte**, Bonn, 1990.

Efe, Ayla. **Almanya'ya Verilen İkinci Demiryolu İhtiyacı: Hububat Hattı**, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, OTAM, Sayı 18, Ankara, 2005

Eldem, Vedat. **Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Artıları Hakkında Bir Tetkik**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1994.

Fesser, Gerd. **Reichskanzler Bernhard Fürst von Bülow**, eine Biographie, Berlin, 1991.

Fischer, Wolfgang. **Europäische Wirtschafts- und Sozialgeschichte von der Mitte des 19. Jahrhunderts bis zum ersten Weltkrieg**, Cilt 5, Stuttgart, 1985.

Gencer, Mustafa. **Jöntürk Modernizmi ve Alman Ruhü**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Genç, Mehmet. **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 3.Baskı, 2005.

Gründer, Horst. **Geschichte der deutschen Kolonien**, Paderborn-München-Wien-Zürich, 1985.

Güran, Tevfik. **Zirai Politika ve Ziraatta Gelişmeler 1839- 1876**, 150. Yılında Tanzimat, Ankara, 1992.

Güran, Tevfik. **19. Yüzyıl Osmanlı Tarım Üzerine Araştırmalar**, Eren Yayınları, İstanbul, 1988.

Hagemann, Wilhelm. **Das Verhältnis der deutschen Großbanken zur Industrie**, Berlin, 1931.

Hallgarten, George W.F. ve Joachim Radkau. **Deutsche Industrie und Politik von Bismarck bis heute**, Frankfurt/ M.,1974.

Hertneck, Friedrich. **Die deutsche Sozialdemokratie und die orientalische Frage im Zeitalter Bismarcks**, Roeseler, 1927.

Hügler, Johannes. **Finanzsysteme, wirtschaftliches Wachstum und die Rolle des Staates**, ein funktionaler Ansatz unter Berücksichtigung der Reformenerfahrung lateinamerikanischer Länder.

Hülagü, Metin. **Bir Umudun İnanması, Hicaz Demiryolu**, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2008.

Halil, Halil. **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi Üzerinde Araştırmalar, İncelemeler**, Eren, İstanbul, 1993.

naic,k, Ham. **Osmanl,da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tar,m**, Editörler: Ça lar Keyder, Faruk Tabak, Çeviren: Zeynep Altok, **Çiftliklerin Do u u: Devlet: Toprak Sahibi ve Kirac,lar**, Tarih Vakf, Yurt Yay,nlar,, stanbul, 1988

Kâhya, Esin. **Türkiye'de İlk Demiryollar,,** Türk Tarih Kurumu, Belleten, Cilt: LII, Nisan 1988.

Karal, Ziya Enver. **Büyük Osmanl, Tarihi**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yay,nlar,, Ankara.

Karal, Ziya Enver. **Birinci Me rutiyet ve stibdat Devirleri (1876ó1907)**, Osmanl, Tarihi, TTK Bas,mevi, C.8, Ankara, 1988.

Karpat, Kemal H. **Türk Demokrasi Tarihi**, stanbul Matbaas,, stanbul, 1967.

Karpat, Kemal H. **Osmanl, Nüfusu 1830-1914**, Çeviren: Bahar T,rnakç,, Tima Yay,nlar,, stanbul, 2010.

Kasaba, Re at. **Osmanl, mparatorlu u ve Dünya Ekonomisi, On Dokuzuncu Yüzy,l**, Çeviren: Kudret Emiro lu, Belge Yay,nlar,, stanbul, 1993.

Kepenek, Yakup. **Geli im, Üretim Yap,s, ve Sorunlar,yla Türkiye Ekonomisi**, Teori Yay,nlar,, Ankara, 1987.

Keyder, Ça lar. **Dünya Ekonomisi çinde Türkiye 1923ó1929**, Ankara,1982.

K,l,ç, Yusuf. **slami Ara t,rmlar Osmanl,øya Dair... III-IV**, TEKDAV, 1999.

K,ray, Emine. **Osmanl,da Ekonomik Yap, ve D, Borçlar, leti im** Yay,nlar,, stanbul, 1993.

Kocka, Jürgen. **Organisierter Kapitalismus oder Staatsmonopolistischer Kapitalismus Organisierter Kapitalismus**, Winkler, Heinrich August, Voraussetzungen und Anfänge, Göttingen, 1974.

Kodaman, Bayram. **Sultan II. Abdülhamid'ın Do u Anadolu Politikas,,** stanbul 1983.

Kramer, H. W. **Deutsch-Ägyptische Beziehungen in Vergangenheit und Gegenwart**
Tübingen, Basel, 1974.

Krüger, Karl. **Deutsche Großraumwirtschaft**, Hamburg, 1932.

Kurmu Orhan. **Emperyalizmin Türkiye'ye Giri i**, Ankara, 1982.

Kuyucuklu, Nazif. **ktisadi Olaylar Tarihi**, stanbul Üniversitesi Yay,n No:3329,
Siyasal Bilimler Fakültesi Yay,n No.:18, stanbul, 1985.

Kuran, Ercüment. **Türkiye'nin Bat,l,la mas, ve Milli Meseleler**, Ankara, 1997.

Kurdakul, Necdet. **Osmanl, mparatorlu u'ndan Ortado u'ya Belgelerle ark**
Meselesi, Dergâh Yay,nlar,, I. Bask,, 1976.

Kürkçüo lu, Ömer. **1919- 1926 Türk- ngiliz li kileri**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi,
Ankara, 1978.

Lagarde, Paul de. **Deutsche Schriften**, 4. Bas,m, München, 1934.

Lowe, C.J. **Salisbury and the Mediterranean 1886-1896**, Routledge&Kegan Paul,
Londra, 1965.

Memi , Ekrem. **Geçmi ten Günümüze Ortado u Sorunlar, ve Çözüm Yollar,, Çizgi**
Kitabevi Yay,nlar,, Konya, 2002.

Meyer, Henry Cord. **Mitteleuropa in German Thought and Action**, The Hague, 1955.

Nasrullah, Binba ., M. Kola as,, M. Rü tü, Mülaz,m ve M. E ref. **Memalik-i**
Mahrusa-i ahane'ye Mahsus Mükemmel ve Mufassal Atlas, stanbul, 1907.

Nikolaus, Brauns. **Die deutsch-türkischen Beziehungen vor dem Ersten Weltkrieg,**
1914, München, 1996/1997.

Oberhaus, Salvador. **Zum wilden Aufstande entflammen-Die deutsche**
Ägyptenpolitik 1914 bis 1918, Düsseldorf, 2007.

Öz, Burhan. **Tuzy,nar boyunca Alman Gerçe i ve Türkler**, stanbul, 1983.

Opitz, Reinhard. **Europastrategien des deutsche Kapitals 1900 ó 1945**, Köln, 1977.

Ortayl,, İber. **Osmanl, mparatorlu uında Alman Nüfuzu**, stanbul, 1983.

Ökçün, Gündüz A. **Osmanl, Sanayii 1913, 1915 Y,llar, Sanayi statistikî**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay,n, No:299, 2.Bask,, Ankara, 1971.

Ökçün, Gündüz A. **XX. Yüzy,l Ba lar,nda Osmanl, Maden Üretimindeki Yabanc, Paylar,, A.Ü.S.B.F. Yay,nlar,, Abadança Arma an**, Ankara, 1970.

Önsoy, Rifat. **Tanzimat Dönemi Osmanl, Sanayii ve Sanayile me Politikas,, Türkiye Bankas, Kültür Yay,nlar,, Ankara, 1988.**

Önsoy, Rifat. **Osmanl, Borçlar, 1854 ó 1914**, Ankara, 1999.

Özçelik, Ayfer. **Osmanl, Devletin Çökü ünde Ekonomik-Politik Bask,lar Üzerine Bir Deneme (1938ó1914)**, Ecdad, Ankara, 1993.

Özyüksel, Murat. **Osmanl,-Alman li kilerinin Geli im Sürecinde Anadolu ve Ba dat Demiryollar,, Bursa, 1988.**

Pamuk, evket. **Osmanl, mparatorlu uında Paran,n Tarihi**, stanbul, 1999.

Pamuk, evket. **Osmanl, Ekonomisinde Ba ,ml,lk ve Büyüme 1820ó1913**, Türkiye Ara tırmalar, 8, stanbul, 1994.

Pamuk, evket. **Osmanl, Türkiye ktisat Tarihi,1500ó1914**, leti im Yay,nlar,, I. Bask,, stanbul, 2003.

Paskaleva, Virziniya. **Die Anfänge der deutschen wirtschaftlichen Einflusses auf dem Balkan und in der Türkei in der 60er und 70er Jahren des 19. Jahrhunderts**, Wiesbaden, 1982, s. 505.

Pa a, Cevdet. **Tarih-i Cevdet XI.**

Pohl, Manfred. **Deutscher Kapitalexpert im 19. JH Emissionen, Banken, Anleger bis 1914**, Frankfurt/M., 1977.

Quartaert Donald. **Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş 1881 - 1908**, Ankara, 1987.

Rohrbach, Paul. **Weltpolitisches Wanderbuch 1897-1915**, Königstein im Taunus-Leipzig, 1916.

Sautter, Udo. **Deutsche Geschichte seit 1815, Daten, Fakten, Dokumente Cilt 1**, UTB 2004.

Scharf, Alexander. **Deutscher Bund und Deutsche Verfassungsbewegung 1815-1848**, Deutsche Geschichte im Überblick, 3. Basım, Stuttgart, 1973.

Schoeps, Hans-Joachim. **Der Weg ins deutsche Kaiserreich**, Frankfurt/M., 1980.

Schöllgen, Gregor. **Imperialismus und Gleichgewicht: Deutschland, England und die orientalische Frage 1871-1914**, 3. Basım, München, 2000.

Sevimay, Hayri R.. **Cumhuriyete Girerken Ekonomi**, Kazanc, Kitap A. ., stanbul, 1995.

Stoecker, Helmuth. **Deutschland und China im 19. Jahrhundert, das Eindringen des deutschen Kapitalismus**, Berlin, 1958.

emseddin Sami. **Kâmûsü'd-A-İlam**, stanbul 1306 (1890) Cilt 3, s. 1974.

ener, Abdüllatif. **Sona Do ru Osmanlı**, Birle ik Yay,nevi, Ankara, 2007.

Tabako lu Ahmet. **Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi**, Dergâh Yay,nlar,, stanbul,1985.

Temir, Ahmet. **Altm, Yılı Almanya 1936-1996**, T.C. Kültür Bakanlı , Yay,nlar,/2106, Kültür Eserleri Dizisi, 223, Ankara.

Tezel, Sezai Yahya. **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, Ankara, 1986.

İzciak, Fahrettin. **Osmanlı Döneminde Keban-Ergani Yöresinde Madencilik (1775-1850)**, Türk Tarih Kurumu, 1997.

Treue, Wilhelm. **Deutsche Geschichte- von Metternich bis zur Gegenwart**, Stuttgart, 1990.

Tuncer, Hüner. **19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri (1814-1914)**, Ümit Yayınları, Ankara, 2000.

Türk Ticaret Salnamesi, İstanbul 1926.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. **Büyük Osmanlı Tarihi**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIII. Ankara.

Ülman, Haluk. **1860-1861 Suriye Buhanı**, Ankara, 1966.

Wagner, Otto. **Mitteleuropäische Gedanken und Bestrebungen in den vierziger Jahren (1840-1848)**, Marburg, 1935.

Waylet, Bonyar ve Ernst Jaechke. **İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu**, Çeviren: Vedat Atila, Nemesis Kitapları, İstanbul, 2004.

Wehler, Hans Ulrich. **Das deutsche Kaiserreich, 1871-1918**, Goettingen, 1994.

Wehler, Hans-Ulrich. **Der Aufstieg des Organisierten Kapitalismus und Interventionsstaates in Deutschland Organisierte Kapitalismus**. Winkler, Heinrich August, Voraussetzungen und Anfänge, Goettingen, 1974.

Winckler, Martin. **Bismarcks Rumänienpolitik und die deutschen Großmächte 1878/79**, Jahrbuch für Geschichte Osteuropas, 2. Band, 1954.

Wirth, Moritz. **Carl Rodbertus-Jagetzow- Kleine Schriften**, Berlin, 1977.

Yeniay, Hakkı. **Yeni Osmanlı, Borçlar, Tarihi**, Ekin Basın Mevki, İstanbul, 1964.

Yerasimos, Stefanos. **Azğeli İmparatorluğu Sürecinde Türkiye**, İstanbul, 1975.

Albayrak, Mustafa. **Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişimi ve Batı Demiryoluunun Yapılması**, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 6, Ankara, 1995.

Arslanoğlu, Mehmet. **Osmanlı Devletinde Dış Borçlar Sorunu**, Uludağ Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisadi İdari Bilimler Dergisi, Cilt IV, Sayı:1, 1973.

Büyüklük, Mustafa. **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Batının Türkiye ve Ortadoğuya Etkileri ve Çabaları: Bir Strateji ve Teknoloji Analizi**, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi, Orta Doğu Araştırmaları Dergisi, Elazığ, Temmuz 2005.

Efe, Ayla. **Almanya'ya Verilen İkinci Demiryolu İhtiyacı: Hububat Hattı**, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, OTAM Sayı 18, Ankara, 2005.

Eren, Aslan. **Osmanlı Ekonomisinde Kurumsal Gelişmeler**, Osmanlı İktisatı, Editör: Güler Eren, Bilim Editörleri: Kemal Çiçek, Cem Özüoğlu, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

Fatsa, Mehmet. **I. Dünya Savaşı Öncesinde Petrol ve Emperyalizm, İktisat ve Sanat**, Sayı: 25, Mayıs-Haziran 1989.

Kahya, Esin. **Türkiye'de İlk Demiryolları**, Türk Tarih Kurumu Belleten, Cilt: LII Nisan Sayı, 202, 1988,

Kurat, Yulu Tekin. **1877-1878 Osmanlı Rus Harbinin Sebepleri**, Belleten, XXVI, 103, 1962.

Özvar, Erol. **Osmanlı'da Gümrükler ve Kervanlar, Osmanlı Medeniyeti, Siyaset, İktisat, Sanat**, Klasik Yayınları, İstanbul, 2005.

enel, Abdunatih. **Tazminat Donemi Osmanl, Maliye Politikalar,, Tazminatøn 150.**
Y,ldönümü Uluslararası, Sempozyumu, 25627 Aralık 1989, Milli Kütüphane,
Ankara, 1991.

Ar iv Belgeleri

1298 tarihli Yemen Vilayet Salnamesi.

1308 tarihli Yemen Vilayet Salnamesi.

1313 tarihli Yemen Vilayet Salnamesi.

1316-Zaó4 mtiyazname.

BOA, 19614/1644.

BOA, Ayniyat Defteri, No: 1256.

BOA, BEI 258334.

BOA, Bab,âli Evrak Odas, Belgeleri (BEO) 258601, 260167, 596642.

BOA, Cevdet Dâhiliye, 4467.

BOA, Dâhiliye Nezareti Muhaberat-i Umumiye daresi (DH. MU), 163/17.

BOA, Dahiliye rade-i Umumiye, (DH. .UM) E683/17. 1361/1630 , 19614/1644.

BOA, Dahiliye Kalem-i Mahsus (DH. KMS) 14/17 , 7/6.

BOA, DH. MKT 1125/45, 1126/90, 317/1, 518/26, 627/47, 952/22, 977/1, 1083/70,
1231/9, 1391/75, 1471/24, 1516/100, 1946/90, 23/20, 271/1, 2767/30, 911/90.

BOA, DH. UMVM, 154/95.

BOA, DH. D, 49/11, 7061/17 , 9461/60.

BOA, Dahiliye Siyasî (DH. SYS), 60/3.

BOA, Dosya Usulu Tadeleri Tasnifi (DU T)25/10, 25/121336.R.13, 25/13 1336.R.13,
25/14 1137.CA.11., 25/17, 8453 1331-L64, 26/10 1136.C.10, 26/12 1338.N.14,
84/53.

BOA, HH, 24129.

BOA, Hariciye Siyasî (HR. SYS)108/45. , 95637/71697.

BOA, Hariciye Tercüme Odas, (HR. TO) 32/63, 149/50, 362/81, 313/52.

BOA, HRT, 1420.

BOA, rade-i Hususî (.HUS)1312 28, 158/1325. .109, 159/1325.N.169

BOA, rade-i Maliye (.ML) 25/1323.M.29.

BOA, rade-i Meclis-i Mahsus (.MMS), 67/1331. Ra. 9, 134/5745, 40/1331.L.11.

BOA, rade Dahiliye (.DH) 77925, 44930, 92762, 39711.

BOA, MM 1611, 1667

BOA, Meclis-i Vükela Mazbatalar, (MV) 212/39, 18/73, 18/76, 20/7, 7/37, 91/10, 91/19

BOA, MVM, 18/72.

BOA, Y,ld,z Esas Evrak, (Y.EE) 4/39, 81/3, 140/10, 328, 329, 341, 9/2628, 72/4,
14/366, 19/459, 36/139, 82/1, 94/52, 136/39.

BOA, Y,ld,z Askeri Resmi (Y. A. RES.) 58/35, 122/142, 134/39.

BOA, Y,ld,z Askeri Hususi (Y. A.HUS) 168/119, 212/60, 241/10, 242/8, 253/140,
253/38, 265/20, 267/234, 290/18, 335/31, 413/42, 427/45, 483/53, 486/53,
491/36.

BOA, Y,ld,z Mütenevvia (Y.MTV)3/132, 5/2, 59/23, 59/64, 73/14, 143/94, 196/93,
201/96, 209/111, 203/83, 226/112, 231/155, 242/16, 246/59, 250/94, 291/117,
298/164, 305/115.

BOA, Y,ld,z Perakende Amedu (Y. PRK. A) 6/74, 9/56, 15/8.

BOA, Y,ld,z Perakende Az,nl,k Jurnal (Y. PRK AZJ) 9/43, 22/83, 23/62, 39/33, 39/88,
44/107, 50/68, 52/61.

BOA, Y,ld,z Parekende Ba kitabet (Y. PRK. B K)23/85.

BOA, Y.PRK. E A, 34/40.

BOA, Y.PRK. SRN, 2/52.

BOA, Y.PRK. TNF, 1/17, 2/29, 3/42, 6/21, 6/39, 6/73.

BOA, Y.PRK. T F, 5/94, 6/43.

BOA, Y.PRK. UM, 13/58, 16/57, 17/12, 46/3.

Di er Yay,nlar

ArteTV,

<http://www.arte.tv/de/PHOTOGALERIE/184466,CmC=704678,CmPage=184466,CmPart=com.arte-tv.www, CmStyle=184474,chgPicture=false,navPage=0,pictureIdx=10.html>(eri im tarihi: 02.04.2008)

Asmuss,Burkhard.Industrie&Wirtschaft

<http://www.dhm.de/lemo/html/kaiserreich/industrie/index.html> (eri im tarihi: 30.04.2008).

Bienert,Volker. Bismarcks Bündnis system

<http://www.zum.de/psm/kaiserreich/bismarck.ppt> (eri im tarihi: 05.04.2008)

Das deutsche Kaiserreich, <http://www.deutsche-kaiserreich.de> (eri im tarihi: 16.05.2008)

Das deutsche Kaiserreich, <http://www.deutsche-kaiserreich.de> (eri im tarihi: 16.05.2008)

Deutsches. http://www.zoll.de/h0_wir_ueber_uns/h0_zollmuseum/b0_rundgang/b0_ab_mittelalter/index.html (eri im tarihi: 24.05.2008)

<http://hgisg.geoinform.fh-mainz.de/mapbender22/i3mainz/sitemap/Uebersicht-thematischeKarten.php> (eri im tarihi: 17.05.2008)

http://www.bpb.de/publikationen/V83FLZ,0,0,B%FCrger_Staat_Heer.html 1992 (eri im tarihi: 16.05.2008)

http://www.bpb.de/publikationen/YSVJZZ,0,0,Deutschland_wird_industrielle_Weltmacht.html (eri im tarihi: 30.05.2008)

Jung, Mathias: Kaiserreich und Erster Weltkrieg in: Deutschland auf einen Blick http://www.bpb.de/themen/FEKN35,0,0,Kaiserreich_und_Erster_Weltkrieg.html 2006 (eri im tarihi: 30.05.2008)

O.V. Historischer Überblick über die Konsularischen Beziehungen zu Kanton http://www.kanton.diplo.de/Vertretung/kanton/de/02/kanzlei__historie/kanzlei__historie.html (eri im tarihi: 01.05.2008)

Reichsverfassung des deutschen Kaiserreichs <http://www.documentarchiv.de/index.html>

Strzelewicz, Willi; Deutschland wird industrielle Weltmacht in: Informationen zur politischen Bildung (Heft 164) http://www.bpb.de/publikationen/YSVJZZ,0,0,Deutschland_wird_industrielle_Weltmacht.html (eri im tarihi: 16.05.2008).

Wendt, Jürgen. Bismarcks Außenpolitik von 1871 bis 1890 Vortrag am 20. Oktober 1999 s. 3 <http://www.aww.uni-hamburg.de/wendt.pdf> (eri im tarihi: 02.04.2008)

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

**Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features**

wendt, Jürgen. Bismarcks Außenpolitik von 1871 bis 1890 Vortrag am 20. Oktober 1999, s.3 <http://www.aww.uni-hamburg.de/wendt.pdf> (eri im tarihi: 17.05.2008).

Zollmuseum.

http://www.zoll.de/h0_wir_ueber_uns/h0_zollmuseum/b0_rundgang/b0_ab_mittelalter/index.htm